SZÉKEDI FERENC

Fent a csúcson, lent a mélyben

Egy közíró följegyzéseiből (1990-2013)

SZÉKEDI FERENC

Fent a csúcson, lent a mélyben

Egy közíró följegyzéseiből (1990-2013)

2013

Szerkesztette és válogatta: Cseke Gábor

A fedőlapon Gergely Tamás fotója

Tartalom

Hétköznapok, délibábok (1996)
Tisztség és tisztesség
A szavak
Utcanév történelem
Európába? Európából?
Természetes ritmusszabályozás
Kitántorgott óriások, itthon maradt törpék
A hátsó sorban

A Hold másik oldala (1999)
Always Coca Cola
Jack Daniels
Székely Kolumbuszok
Hajszálak és hajszálgyökerek
Homo-átmenet
Svájci mosoly
Hét nap, amely nem rengette meg a világot
Határon innen, határon túl
Látvány és varázslat
Otthontalan honfoglalás
A Hold másik oldala
Zsákba, magyar!
Maroknyi székely
Hippokratész, itt és most
A demokrácia rései
A reformkor színpadán
Korrupciómentes Kánaán
Magyar–magyar játszma
A kör négyszögesítése
Ezermester? Ezer mester?
Hódolat a vasútnak
Emlék tüntetéssel
Amikor leszállt az angyal

Zsögödből a világ (2001)

Karós Vlad
Vandana
Jogállam
Arasznyi győzelem
Az ötvenharmadik
Történelem – alulnézetben
Haza az otthonban
Csaba királyfi
Igazolványosok
Moloch
A pénz és a székelyek
Armageddon
Írók a kolostorban

A nagy erdélyi játszma (2006)

Az utolsó erdélyi romantikus
Nyílt levelek, süket fülek
Székelyföldi nyuszikák
Olvasztótégely vagy szemléletváltás?
Miért magyar a magyar?
Corona, hazafelé
Duna-parti királyfik, erdélyi alattvalók?
Hyde-park
Csillagösvényen
Bort vagy vizet?
Hon és otthon
Miért maradnak?
A magyar Trabant
Tévé által homályosan
A mester és tanítványai
A székely és a lármafa
A bevakolt festmény
Ház a kertvárosban
Menekülés a jövőbe
Harckocsik és gyalogosok
Valami Amerika
Homok és fenyővíz
Csoportkép szoborral
Csíki maraton
Requiem egy kisvárosért
A mi bukaresti újságunk
Fémlovas a főtéren

Kötetben meg nem jelent írások (2005-2012)

A türelmetlenség áldozatai
Sztrájk
Vigasztalók és vigasztaltak
Mellgerenda oldalozó talpfákkal
Az ügynök feltámadása
Fagy – alulnézetben
Padban és parlamentben
Anyám tyúkja
Ők is székelyek...
Véres valóság
Bevett bástya?
Állati jogok
Utóhangok
Ha jönnek a halak...
Zárt urnák, nyitott szemek
Búskomor székelyek?
Svájci sapka
Ami kedves a szívnek
Imágó
Megyei utakon
Füstköd
Tű a szénakazalban
Egy rozsdás csatorna
Külhon, belhon
Szikla és kavics
Jókai és a Biblia között
Óriásplakát
Alapkövek
Latinul táncolók
Magyarok világa
A medve bőre
Torta és puliszka
Forma és tartalom
A rózsa nevében
A kisebbség kisebbsége
A járható út
Patak partján, a padon
A másik világ
Két évtized RMDSZ
Ceruza és honlap
Szavakon innen, szavakon túl

A felszín és a mély
Gumicsizmás hölgyek
Elszigetelődés?
Beszélgetni egymással
A nárcisz nevében
Napfaragó
Kettős állampolgárság
Válságkezelés
Gandhi graffitivel
Az acélos habarcs
Egy konferencia margójára
Táborba, magyar!
A közelmúlt fogságában
A felelősség
Hagyomány és korszerűség
Karikás ostor az erdőben
Akikért a csengő szól...
Fiesta
Farok a folyosón
Fogságban
Önkéntesek
A mindent tudó fésű
Hol rontottuk el?
Velocity
Hat lépés távolság
Belső ragyogás
Váltópénz
A következő eset
Pléhkrisztus
Főemberek
A dzsungel könyve
Az örökség
Ki vagy te?
Kész a leltár?
Házon kívül, házon belül
Vizitdíjból Nobel-díj?
Balzsamok és kenceficék
Élet a jurtában?
Krasznahorka
Nyirő hazatér
Europa Nostra
Fodor Úr

Lármafák
Kedvenc könyvem?
Az idők jelzései
A csoda
Rí-szpekt!
A svájci frank
Tanulni és tanítani
A román Titanic
Hévíz és dobócsillag
Óriások és törpék
A sajátosság méltósága
Pánik
Határon túli sivatag

*

Közügyekben utazó erdélyi játékmester
(Cseke Gábor tanulmánya Székedi Ferencről)

Hétköznapok, délibábok (1996)

TISZTSÉG ÉS TISZTESSÉG

(Bemutatkozás gyanánt)

1989 novemberében az akkor tizenhat éves fiammal tértünk vissza az erdőről, arról az egyetlen helyről, ahol a természet mindig kiseperte a fejemből a hamis gondolatokat és feledtette a hétköznapok szürke taposómalmát. Már túl voltunk Szentkirályon és Zsögöd felé közeledtünk, amikor a festő múzeumigazgató Szabó Andrástól kölcsönkért kerékpár sárvédője lehullt, beszorult a kormány és a kerék közé, jómagam pedig néhány métert repültem, és arccal az aszfalton kötöttem ki. Mint később kiderült, tört karral és ujjakkal, összezúzott orral és sorozatos utcai verekedések legyőzöttjéhez méltó lila, véraláfutásos arccal kerültem a kórházba. Pihenésre azonban alig volt idő, mert megbíztak az 1990-es Hargita Kalendárium szerkesztésével és mivel máshol nem vállalták a nyomtatását, a munkát Nagyváradon kellett végezni. Az akkori idők jó szokása szerint a kéziratok egy részét már láttamozták Bukarestben, a többi azonban ott lapult a táskámban, mellette legalább még egy kilónyi fénykép, amelyekkel, jobb esetben, be lehetett tömködni az itt-ott támadható űröket. Bekötött fejjel, felkötött karral úgy érkeztem Ady egykori városába, mint a hétpróbás betörők, és ha valaki el nem kísér, aligha érek oda.
Azután Sólyom Lajossal, a Bihari Napló akkori tördelő titkárával három héten át, éjjel-nappal méregettük a cikkeket, bevezetőket írtam, alcímeztem. Éjszakánként alig egy-két órára hajtottuk le fejünket a közös kanapéra: Lajos is feledte magas vérnyomását, én is összezúzott arcom és törött ujjaim. A nyomda azonban nem vállalta a le nem pecsételt kéziratok és fényképek kiszedését, illetve másolását: háromszor vonatoztam le Bukarestbe ama bizonyos tanácshoz, amíg megtaláltam ama bizonyos elvtársat, akinél ott lapult a mindenható pecsét. Találkozásunkat soha nem felejtem el: november közepe lehetett, ott állt az akkori Scânteia Ház ablakánál, kibámult a térre, ahol a Lenin-szobor körül beesett szemű, dohányfüsttől megfeketedett szerkesztők és nyomdászok vánszorogtak és hátra sem nézve azt mondta: – Én öt perc múlva elmentem. Ott van a pecsét a fiókban, pecsételje le, amit akar és vigye. –

Rendben – motyogtam, és nekiláttam pecsételni, kivétel nélkül mindent, ami ott volt a táskámban. Valóban, öt perc múlva kicsiny és meggörnyedt alakja botladozni kezdett lefelé a lépcsőn és fokról-fokra mintha megzördült volna benne valami. – Az a rengeteg pecsét – meséltem később Lajosnak – összetört az a rengeteg pecsét és végérvényesen megbillent benne valami.
A kalendárium három hét múlva elkészült: ott üldögéltem a tördelőkkel, ott korrektúráztam a nyomdában, szokásom szerint mindenféle összeolvasás nélkül, amitől a rátarti és becsületes váradi szakembereket az ájulás környékezte, ám fejfájás és minden más fájdalom ellenére egyetlen cél lebegett a szemem előtt: ez a legnagyobb példányszámú hazai magyar kiadvány, ki tudja, talán ez az utolsó, nagyon sok értékes írás és összeállítás van benne, december közepéig meg kell jelennie. Megjelent, ötvenezer példányban. Árusítani kezdték. Aztán 1990 januárjában, lévén, hogy első lapján ott volt az a bizonyos fénykép, bezúzták az egészet.
És akkor gondoltam arra először komolyan: vajon megérte?
1990 nyarán a frissen megalakult RMDSZ-t emlegetve, Nagy Benedek majdani képviselő elcsábított: indítsuk újra a Csíki Lapokat. Addig már készítettem lapot a kisgazdáknak és a jó ég tudja még hány tömörülésnek, hisz mindenki újságot akart írni és újságíró akart lenni, de ez más volt, ennek heti rendszerességgel kellett megjelennie és nem is akármilyen tartalommal. Sőt mi több, azt is meg akartam mutatni, hogy képes vagyok egy más típusú, az elődeitől teljesen elütő újságot szerkeszteni. És így lett belőlem író-szerkesztő, szerkesztőségi titkár-korrektor-lapkihordó és lapterjesztő egy személyben. Ráadásul pedig 1991 februárjában elkövettem azt a végzetes hibát, hogy az egyik RMDSZ tanácskozáson bizonyos rendszerbe foglaltam a szervezet tennivalóit, mire a jelenlevő értelmiségiek megkönnyebbülten felsóhajtottak: íme, megvan az új elnök és hosszú hónapok vesződsége után felszállhatott a füst a csíki konklávén. Még annyi időm sem volt, hogy önmagamtól megkérdezzem: vajon egyáltalán mit jelent ez, mit várnak tőlem?
Aztán rövid idő alatt megtudtam: mindent. Egyidőben gyűlést Csíkszeredában és legalább öt községben, pénzbegyűjtést és plakátragasztást, tárgyalást diplomatákkal és falusi papokkal, cikkírást és autóbusz intézést, elvszerű vitát a kormánnyal és elvtelen vitát a hangoskodó semmittevőkkel, könyvelést, könyvvitelt és könyv cipelést, jövedelmet és költség meg nem térítést, állófogadást és ülő fogadkozást, intézményesítést és intézményetlenítést, nagypolitizálást és kulisszák mögötti manőverezést, valaki feldicsérését és másvalaki lepocskondiázását, éjszakai munkát friss keletű magyar arisz-

tokraták helyett és nappali rohangálást olyan központ-kérte információkért, amelyekről csakhamar kiderült, hogy már fölöslegesek.
A Csíki Lapokat közben – minden ezeréves vitát és nézeteltérést megcáfolva – Székelyudvarhelyen kezdtük nyomni, itt csíráztak ki a megyében az első számítógépes újságok és eljött az a bizonyos éjszaka, amikor újból fel kellett tennem magamban a kérdést: miért, ugyan miért? Pünkösdi búcsú volt másnap és az általában hétfőn megjelenő lapot már szombaton szerettük volna szórni, hisz a búcsún több tízezer példány eladható és ez komoly pénz az RMDSZ-nek. Sofőrködve is, hetente kétszer jártam át Székelyudvarhelyre, először a már előzőleg átküldött kéziratokat tördeltük a számítógépen, majd három nap múlva hoztam a kész újságokat, amelyeket még össze kellett hajtogatni. Előhozva a megjelenést, péntek éjszaka indultam vissza, közben ömleni kezdett az eső és a sűrű, sötét éjszakában, a csillagtalan Hargita kellős közepén a degeszre tömött Dacia kereke felmondta a szolgálatot. Éjjel egy óra volt, zuhogott az eső, a pótkereket nem tudtam kivenni a csomagtartóból, mert ha kinyitom a fedelét, eláznak az újságok. Ha viszont nem megyek tovább, akkor a megfogadott asszonyok nem tudják reggelig összehajtogatni a lapot, a búcsún nem lehet eladni és nyakunkon marad a sokezernyi többletpéldány. Ott üldögéltem a szűnni nem akaró felhőszakadás és a magam tehetetlensége foglyaként, és nem tudtam szabadulni a fojtogató kérdéstől: vajon megéri, vajon valóban megéri, vajon valóban teszek valamit valamiért vagy valakiért?
Az eső nem akart szűnni és végiggondoltam, hogy egykori szerkesztőségemben, a Hargita füstszagú és írógépkopogásos szobáiban, hogyan is álltunk a magyarságunkkal. Nem tartoztam azokhoz, akik a gyökereket keresték, akik szép és megható faluriportokat írtak, azokhoz pedig semmiképpen nem, akik két berúgás és három kártyaparti között a székely himnuszt énekelték, majd ‘89 után, az első adandó alkalommal végleg átmentek a határon túlra. Nem, nem tartoztam azokhoz sem, akik úgy gondolták, hogy szép magyar mondatokkal, pontos fogalmazással kell terjeszteni az uralkodó ideológiát, mert ez őrzi meg a nyelvet, azokhoz pedig még kevésbé, akik ajtón belül az erdélyi magyarságot fájlalták, ajtón kívül pedig bárkitől bármilyen előnyt elfogadtak és valamiféle új kasztrendszer tagjaiként természetesnek vették felsőbbrendűségüket és előjogaikat. Nem tudtam, hányan voltunk ilyenek szanaszét az országban és csak olykor, véletlenszerűen váltottunk szót, de jó néhányan éreztük úgy, hogy számunkra az egyetlen lehetőség a többlet tudás, a többet tudás, az európai értékek számbavétele, az

egyetemes emberi gondolkodás ismérveinek a felsorakoztatása, mert akit el lehet gondolkodtatni, aki számára legalább résnyire ki lehet nyitni az egyre inkább kényszerzubbonyba zárt hazai világot, az már nem vezethető az orránál fogva. Persze, döbbentem rá keserűen ott, az ég megnyílt csatornái alatt, nincs semmi új a Nap alatt: a mi kis szerkesztőségi nép-nemzeti és urbánus különbözőségünk halvány visszfénye annak az állandóan vissza-visszatérő megosztottságnak, amelynek se kezdete, se vége, amelyben átoksújtottan ott vergődünk mindaddig, míg másszínűvé mossa majd arcunkat az idő. Az eső nem szűnt, és végül szekérgyorsasággal, egy levegőtlen kerékkel ereszkedtem alá a városba, az újságok megmenekültek, a kerék kevésbé, az éjszakai dilemmától viszont nem tudtam szabadulni. Miért pont én vagyok az RMDSZ-elnök? Miért nem a nép-nemzeti vonal? És ha én vagyok az, akkor hogyan lehet úgy cselekedni, úgy beszélni, hogy lehetőleg egyensúlyt teremtsek a politizáló csíkiak oly különböző nézetei között?
Milyen elnök az olyan elnök, aki utál kérni és még inkább utasítani, ehelyett inkább ő maga próbálkozik meg mindennel?
Milyen elnök az olyan elnök, aki utálja még ezt a látszat-hatalmat is?
Milyen értelmiségi az olyan értelmiségi, aki a legszívesebben a négy fal mögött és könyvei között érezné jól magát, közben pedig egyre bővülő sugarú társadalmi köröket kell befognia és befutnia? A tisztség csak egyetlen eszközzel tölthető be: a vállalt munka tisztességével. A kényszerpolitikusnak ugyanolyan tisztességgel végig kell játszania a szerepét, mint a beugró színésznek. Lehetne ezt nevezni egyféle átmeneti hitvallásnak is, hisz ebből születtek azok a cikkek és beszédek, amelyekből most válogattam és talán az előbbiek magyarázzák azt, hogy nem követnek vegytisztán semmiféle klasszikus politikai áramlatot. Nem kereszténydemokraták és nem szociáldemokraták, nem liberálisak, nem nép-nemzetiek, nem szélső balok és nem szélső jobbok, nem jobbközépek és nem balközépek, hanem egyszerűen több ezer, olykor meg több tízezer magyar vagy nem magyar ember számára leírt vagy elmondott, különböző felkészültségű hallgatóságnak szánt gondolatok, amelyeknek három nagyon is tudatos jellemzőjük van (volt). 1.: a közhelyek és az idézetek kerülése azokban az években, amikor annyi eltiltott év után szinte naponta buzogtak fel az érzelgősség forrásai és meteorrajként záporoztak alá a versidézetek. 2.: az értelmi és érzelmi hatások arányainak közönség- és témafüggvényű beállításai. 3.: ragaszkodás az élet hétköznapi és kézzelfogható valóságához és nem valamiféle kiforratlan elméleti zűrzavarhoz. Annak a középszintű

vezetőnek, aki nyilvános szereplésre vállalkozik, legtöbbször sírni kell a sírókkal és nevetni a nevetőkkel, még ha önmagát olykor sírni avagy nevetni képtelennek tartja is.
Különben is: mifelénk, a kilencvenes évek elején, főleg annak első két esztendejében a politika és demokrácia eszköztára elsősorban a jóérzésre (vagy annak hiányára) és kevésbé az alig ismert vagy akkor kialakuló fogalmi szerkezetekre támaszkodott. A sejtés szintjén azonban már begomolyogtak azok a választ váró, de pontosan még meg nem fogalmazott kérdések, amelyek később sokak számára oly elviselhetetlenné tették az időigényes demokráciát. Jómagam is nagy meglepetéssel olvastam újra 1989 decemberében, majd 1990 januárjában, tehát közvetlenül a változások után megírt és már régóta elfelejtett cikkeimet. Amikor két nap leforgása alatt a mellettem ülő lelkes forradalmárokból megint csak lelkes forradalmárok lettek, akkor írtam a szavakról és a szenvedésről. Majd – minő véletlen! – a szavazatokat úgymond demokratikusan elhódító többség és a maradék kisebbség viszonyát vettem célba, mely utóbbit nem szabadna még így sem alárendelt helyzetbe hozni, azután pedig a hatalomba mindenáron bekerülni óhajtókkal foglalkoztam. Nem először és nem utoljára.
És újra és újra tisztáznom kell az RMDSZ-hez fűződő viszonyomat. Csíki elnökségem idejének java része az úgymond pártként működő RMDSZ-vitákkal terhes évekre esett. Ám a szervezet élén akkor olyan személyiségek álltak, akiknek bármilyen irányú, de tiszta magyar nyelven előadott fejtegetéseit érdemes volt követni. Több ülés egyben vonzó értelmiségi kitérő is volt, hisz a színpadra, az előadókra valóban fel kellett nézni, egyéniségük hatása alól egyszerűen képtelen volt magát kivonni az ember. Az RMDSZ azonban fokozatosan átalakult és megkezdődött a politikai élettel együtt járó, előnyhajhászó pozícióharc, amely számomra az 1992-es parlamenti választások előestéjén érte el a tetőfokát. Hiába akartunk jó néhányan mindvégig jóhiszeműek és becsületesek maradni, az akkori elnökség két szárnya közötti harc beszennyezett. Az egymás eltiprásáért folytatott küzdelemnek néhány éjszakán át én voltam a meghódítandó senkiföldje, hisz lehetett ténylegesen Hargita megyében három szervezet, mégiscsak egynek, a megyeinek a nevében lehetett letenni a jelöléseket és ezzel a feladattal engem bíztak meg. Ezek az idegtépő hetek adták meg RMDSZ-elnökségemnek a kegyelemdöfést és akkor szerettem volna először és nagyon-nagyon gyorsan visszavonulni. Nem engedett a tagság, a saját tagságunk, hisz számukra – miközben mások az elméleti fejtegetésekbe ugrottak fejest – én végeztem az érdekvédelmi aprómunkát.

Maradtam, és az RMDSZ közben átalakult. Ahogyan két-három kivétellel a vezetőségből lassan eltűntek a személyiségek és előtérbe kerültek az intézményesített igazságokat mondó szürke funkcionáriusok, ahogyan feloldódtak a ragyogóan szikrázó érvek és lassú, altató ritmusban hullámzani kezdtek a végeérhetetlen körkörös mondatok, ahogyan terjedtek az egyéni érdekeken alapuló belharcok, ahogyan előretört a politikai intolerancia köpönyegében tetszelgő, de valójában kicsinyes sérelmekért bosszút álló önzés, ahogyan egy-egy értekezlet az élettől elszakadt köldöknézéssé vált, úgy lettek számomra az RMDSZ összejövetelek egyre fárasztóbbak és egyre inkább megértettem azokat az erdélyi értelmiségieket, akik a háttérből figyelték avagy már nem is figyelték az eseményeket, azoknak az ezreiről és tízezreiről nem is beszélve, akiket jónéhányan mindössze arra tartottak érdemesnek, hogy szavazzanak, hogy a nevükben beszéljenek, hogy ezekkel a névtelen ezrekkel olyan magasra emeltessék magukat, ahonnan már a lent maradt arcokat is képtelenek voltak kivenni.

Persze, igazságtalan lennék, ha azt mondanám, hogy hosszas vajúdás után az RMDSZ nem újult meg, hisz rádöbbent arra, hogy valamiképpen magához kell édesgetnie az erdélyi csúcsértelmiségieket és ennek megfelelő szerkezeteket hozott létre. Felismerte végre azt is, hogy fogalmi tisztázások nélkül nehezen értetheti meg önmaga céljait. Ugyanakkor viszont rájött arra a taktikára is, amely hosszú távon, ám nem biztos hogy mindig előnyösen, továbbviszi önmaga létét: a belső magyar ellenzéki hangok elhallgattatásának legötletesebb módja az állandó integráció. A más véleményűeket rendszeresen be kell vonni a hatalmas ernyő alá, ott bent érdemes vitázni, de kintről az egészről a nemzetiségárulás Damoklész kardja nélkül véleményt mondani lehetetlen. Az RMDSZ megújult, de még mindig képtelen észrevenni, hogy hatalmas felépítménye ellenére a legfontosabb döntéseket továbbra is személyiségei hozzák és ellenőrző mechanizmusai igen gyakran utólag működnek. A közösségféltés érdekeivel jelenleg is jól megférnek az érdekeltségek, a pénzügyi források közelségéhez pedig olykor azok ragaszkodnak a leginkább, akik számára a társadalom más helyeiről ez a szint elérhetetlen.

Az erdélyi, vagy még pontosabban, a romániai magyar társadalom éli a maga nem csupán nemzetiségi politikai, hanem más szabályzóknak alávetett életét. Ezek leggyakrabban az egyének szintjén hatnak, erről pedig bizonyos elméleti konstrukciók hajlamosak megfeledkezni. Mindenekelőtt az egyén akar túlélni és jobban élni, ehhez pedig olyan eszközöket használ, amelyeket leginkább saját közvetlen közelében szeretne megtalálni, de ha ez nem megy,

akkor saját országa vagy végső esetben külföld is megteszi. A civilizációs vágyak túllépik a nemzetiségi önfenntartás kereteit. Ez az új kihívás, amivel nem megküzdeni, hanem együtt élni kell, ennek csírái pedig jól érződtek már a 89 utáni első hónapokban. Ez a könyv talán erről is szól. Egy kényszerpolitikus nem kényszergondolatairól.
1996 márciusa van. Kint hófehéren ragyog a hosszúra nyúlt tél frissen hullott márciusi hava, aztán néhány óra múlva, a nagy jövés-menésben kezd szürkévé válni, majd elfeketedni minden. Még egy-két hét és nemsokára fellobban a tavasz zöldje és kavarogni kezdenek a színek, itt, valahol a legkeletibb nyugaton és a legnyugatibb keleten, ahol számunkra megnyíltak ugyan az ajtók, de nehezen tudjuk eldönteni, hogy mikor vagyunk szabadabbak: ha túljutunk valamelyiken, vagy ha bent maradunk.
Cielok, Audik és kipingált kocsmák között nap mint nap gyalogszerrel bandukolva megint csak eszembe jut: vajon megérte?
Aztán négyéves kislányom elém szalad és bekiált a kapun: édesanyám, jön már, itt van, itthon van édesapám!
Majd ketten, jó gazda módjára, seperni kezdjük a havat.
Itthon.
És ez sem akármi.

Csíkszereda, 1996. március 3.

A SZAVAK

Harcolok és küzdök a szavakkal.
Egyenesen félek leírni őket.
Hogyan írjam le újból azokat a szavakat, amelyeket az évek során annyira de annyira elkoptattak és elkoptattunk?
Nép. Szabadság. Egység. Haladás. Jövő.
Felemelkedés. Egyenlőség. Jog. Demokrácia.
Hányszor, de hányszor írtuk le az évek során mindezt!
Több tízezerszer, míg csak ki nem koptak színeik, míg csak el nem párolgott tartalmuk.
Volt, nincs. Van, lesz?
És ha azt mondjuk, fogta a kezünket a cenzúra, ha egész egyszerűen azt mondjuk: bocsánat! és megy minden tovább, mintha mi sem történt volna, ez vajon elég?
A tegnap úgy, ma így és holnap másként?
Meg kell szenvednünk önmagunkban a szavakat.

A szülés fájdalmával kell megtanulnunk új tartalmukat.
Hogy amit leírunk, az az, ami.
A demokrácia az demokrácia, a szabadság az szabadság, a nép az az ezer és millióarcú gyermek és idős, férfi és nő, aki mellettünk és körülöttünk él, aki egyedi és megismételhetetlen.
Nem hiszem, hogy a közírónak egyik pillanatról a másikra át lehetne menni a léleknek ezen a tisztítótüzén.
Nem hiszem, hogy egyik pillanatról a másikra levethetnénk régi gondolkodási kényszerzubbonyainkat, bármennyire is kényelmetlenek.
Ha ez így történne, a diktatúra nem lett volna a szellem igazi diktatúrája.
Az ideológia lassú vírusa évtizedeken át kúszott szét idegpályáinkon és a fellobbanó lázak nem múltak, nem múlhattak el nyomtalanul.
Aki azt mondja, a tegnap legyűrtek, gúzsba kötöttek, ma már szárnyalok, makkegészséges vagyok, kitéptek a sárból és iszapból és most íme, itt aranylok, fénylek, csillogok, régóta rejtegetett gondolataim és szavaim lobogtatom, az nem mond igazat.
Az élet kiáltással jön a világra, de utána évek telnek el, amíg értelemmel és szellemmel telítődik.
A nagybetegnek, ha jobbra is fordul az állapota, nélkülözhetetlen a lábadozás, a percről-percre, a napról-napra újra megtalált egyensúly.
A gondolat – furcsa, de így van – nem nélkülözheti a gondolkodást.
A szavak igazi értelmét. Hogy megtaláljuk. Hogy gyötrődve és verejtékkel és összeszoruló szívvel és kifúló lélegzettel, s ha kell, akár tíz körömmel is lekaparjunk róluk minden réteget, amíg csak ott nem maradnak ők maguk. Azok, amik. Pőrén, pusztán. Semmibe sem öltöztetve. Egy mondat – egy gondolat. Köntös nélkül. Uszály nélkül.
S ha akarunk valamit, akkor ezt nagyon kell akarnunk.
Hogy szavaink és tartalmuk az legyen, amit feledtünk.
Egy egész ember. Egy test – egy lélek.

(Hargita Népe, 1989. december 29. Az első írás a változások óta. Feljegyzések 1989 decemberéből: ... Mi történt velem? Egyszerűen képtelen vagyok írni. Nézd a régi forradalmárokat: ugyanolyan hévvel, ugyanolyan lelkesedéssel verik az írógépet. Tegnapelőtt új világ volt, a tegnap új világ volt, ma új világ van, holnap új világ lesz, holnapután mi lesz?...)

UTCANÉV TÖRTÉNELEM

Figyeljük csak meg az első csíkszeredai képeslapot! 1909-es, még jóval az első világháború előtti. Még szovjetek sem voltak akkor, nemhogy szovjet hősök emlékműve, a város közepén, és se híre, se hamva a Lenin utcának. A világot fejtetőre állító gondolkodó akkor még valahol Svájcban töprengett a tanain, állítólagos szenzációs feltárások szerint a német titkosszolgálat csak a háború végére vitte át Oroszországba, hogy aztán megkezdődjön a keleti félteke nagy kísérlete, amelybe néhány évtized teltén sikerült belerángatni nemcsak a fiakat, hanem az unokákat is.
Nézzük csak meg jobban ezt az első képeslapot: az Apaffy Mihály utca kanyarulatában ott a mai Hargita mozi épülete, előtte az egykori és ma is tanodaként működő polgári leányiskola, amelynek elvégzése státusszimbólumot jelentett a városban; előtérben viszont két olyan épület, amelynek ma már se híre, se hamva. Szép békeidők. Akkor még maga az utca sem sejtette, hogy néhány esztendő múlva fordul a világ és 1918 után a hangzatos Vadász utca nevet kapja.
Hogy hol és mire lehetett ott vadászni? Tele volt az utca magánüzletekkel és alig hihető, hogy valamilyen századfordulós vagy világháborús, azaz frontos privatizálási törvény nyomán, s minden bizonnyal nem is az olasz fagylaltgép jelent meg legelőször. Az olaszok nemrég tántorogtak ki az állóháborúk lövészárkaiból és kisebb bajuk is nagyobb volt annál, minthogy fagylalttal és pizzával hálózzák be a világot. Élelmiszerre, ruhára, kalapra, kávéra nem kellett vadászni, viszont hazafiságra annál inkább, és ezért fordult az akkori hatóságok névadó kedve Brătianura, s a háromablakos, szerény Hutter szállóból ott, a második képeslap jobboldalán, a hárászkendős parasztasszony mögött így lett Hotel Bucureşti. Talán érdemes egy pillantást vetni a járdára is: köves volt az út, de a járda sima, alighanem az egykori városatyák titkait az unokák visszavonhatatlanul elfelejtették, vagy ‘44 után az új társadalom építése önnön hasonmásává, hepehupássá és repedezetté tett valamennyi utat és járdát.
Aztán itt van ez az 1924-es, a hely sajátosságára, a szerény számban érkező románságra egyre inkább figyelő kétnyelvű képeslap, és mire kinyomtattak belőle és utódaiból még egy olyan tucatot, amelyről már lemaradt a magyar felirat, ismét fordult egyet a történelem kereke és nyugatról keletre, majd keletről nyugatra megindult a városon két irányban is átcsapó háborús vándorlás, és

ki tudta volna akkor megmondani, hogy alig néhány esztendő teltén kiből lesz hős és kiből háborús bűnös?
Az utca mindenkinek a lépteit egyaránt elviselte, s ha füle van – akkor a falnak még nem volt – talán már hallja az osztályharc távoli morajlását. De az is lehet, hogy egyszerűen túlkiabáltak mindent a forradalmárok – látott már valaki szótlan forradalmárt? – s a nagy hangzavarban egyetlen név csengett mindmáig tisztán, idehallón: a Petőfié. És így lett belőle túlélő utcanév, még akkor is, ha költészetét az ötvenes években imitt-amott le kellett faragni, ha a hatvanasabb években ildomosabb volt világ- és nem magyar forradalmárt emlegetni, ha a hetvenesekben verseit nem volt tanácsos egymagában közölni, ha a nyolcvanasokban pedig végképp visszaszorult a rohamoson apadó magyar osztályokba.
De ez az utcanév maradt.
Maradt és az utca egymagában őrzi az egykori Csíkszeredát, amely nem akart, dehogy akart a székelység lakótelepes, környezetszennyezett „büszkesége” lenni, dehogy akart ezzel az egyetlen régi utcával maradni, melyen ha lehajtod fejed, még hallod az egykori vásárok zsivaját, ha lehunyod a szemed, még látod az ötvenes években nyájként a szocreál filmes moziba terelt boldog egyenruhás diákokat, akik felnőtt éveikre végre megértették a sarló és kalapács igazi szimbólumát: az egyikkel a századtól vágták el őket, a másikkal meg a világra tekintő ablakokat szegezték rájuk.
Erőss Vilmos régi csíkszeredai képeslapjai erről is beszélnek. Hallgassuk meg és ne hallgassuk el őket.

(Csíki Lapok, 1990. szeptember 18.: Emlék 1990 augusztusából: E. lelkesen lobogtat egy képeslapot: – Most vásároltam Brassóban! – Mi van rajta? – A régi Petőfi utca. – Gyűjtöd a lapokat? – Igen. Nem tudtad? – Nem. – Gyere nézd meg!)

EURÓPÁBA? EURÓPÁBÓL?

A ballagó, az érettségiző fiatalok örök kettősségben élnek. Végighallgatják, mert úgy illik, hogy végig kell hallgatniuk mindazt, amit kicsengetésen a nagybetűs Életről beszélnek, az eszményekről, a becsületről, a tisztességtudatról, a közösségről, amelyből vétettek és közben lázadoznak az érzelgősség, a pátosz, a könnyfakasztó szavak özöne ellen.
A társadalom lehetőségeit bontják ki előttük és ők úgy érzik, a társadalom hiába veti ki hálóját rájuk, képtelen lesz őket gúzsba kötni.

Hetek óta gyönyörű magyar klasszikus sorokból is válogathatnának a kicsengetési kártyákra üzenetként, de ők John Lennont, Ginsberget, Whitmannt, vagy éppen saját meghökkentő gondolattársításaikat tartják érdekesnek és a legfontosabbnak.
És ez nem divat, ez nem képmutatás, ez egyszerűen így van. A jövőt, a körülöttük lüktető világot, valami mást, mindig valami mást szomjaznak és aki nem érti, aki nem érzi ezt, az önmagát feledte el, annak az életéből hullott ki egy soha vissza nem helyezhető darabka.
És mégis van valami túl a dacon, a lázadáson, a mást akaráson, a kötelékek gyors lerázásának kényszerén. Valami megfoghatatlan, valami időn és téren áthatoló, valami, ami összefog ükapáinkkal és majdani dédunokáinkkal.
Egyetlen pillanat. Az a pillanat, amikor a diszkó, a rock, a fények vad kavargásán túl az érettségi banketteken mindig felhangzik a magyar népdal. Nem, nem kellett, soha nem kellett erre senkit biztatni, mégis énekelte, énekli mindenki, még az is, aki éveken át hideglelést kapott az iskolakórusnak még a gondolatától is.
Vajon miért? Ugyan miért?
Miféle üzenete ez az időnek?
Tudom: ők nem irigyelnek minket. Sem kisajtolt, eltékozolt éveinkért, sem ábrándjainkért, sem meghunyászkodásainkért, sem múló örömeinkért.
Tudom: ők sem irigylésre méltók. Az eszmélő, nyújtózó társadalom egyént próbára tevő zegzugos útjain nem kerülhetik el értelmességünk örök csapdáját: mindig Európára szomjazunk és Európa mindig sajátosságainkat kéri rajtunk számon.
Vagy talán mégis van kiút?
Van. És talán az egyetlen. És ehhez van szükség rájuk.
Hogy tíz esztendő múlva, a harmadik évezred hajnalán, abban a meghökkentő 2001. esztendőben ne Európából néhány napra idesietve, hanem valóban Európában találkozzanak.
Itt. Mondjuk: Csíkszeredában.
Vagy ez is csak egy érettségi előtti beszéd fellengzős befejezése lenne?

(Csíki Lapok, 1991. június 17. Párbeszéd érettségiző fiammal 1991 júniusában: – Rólunk akarsz írni? – Inkább nektek. – A Nagybetűs élet, a magyarság, az ittmaradás és így tovább? – Szoktam én neked prédikálni? – Majd röhögünk egy jót rajta... Másnap: – Nem röhögtek. Igazán nem röhögtek. Nem is volt olyan rossz.)

TERMÉSZETES RITMUSSZABÁLYOZÁS

Az elmúlt héten Csíkszeredában meghalt egy nyugdíjas nyomdász, akinek föltétlenül szerettem volna elmenni a temetésére. A halk szavú, csendes, szerény ember neve nyilván hozzátartozóin és munkatársain kívül senkinek nem mond semmit. Számára későn jöttek a decemberi változások, a sajtórobbanás nem töltötte meg pénzzel a zsebét, mint Gutenberg annyi kései ivadékának, a szerkesztőségi titkárok és újságírók zsarolásában sem volt különösebben járatos, egyetlen vagyona az ólom- és festékmérgezés, no meg egy alaposan összefeketített sakktábla maradt, amelyen valamikor hosszú éjszakákon át tologattuk a nyomdafestéktől olykor már alig-alig megkülönböztethető bábokat a telexgépek hajnalig tartó, legtöbbször értelmetlen kopogásában. Betegnyugdíjba vonult, annak rendje és módja szerint elbúcsúztatták, és néhány hónapra rá megkapta nyugdíjas éveinek egyetlen ajándékát: egy pacemakert, egy beültetett kis szívritmusszabályzót, amely, mint annyi sok más dolog, akkor lett szenzáció nálunk, amikor máshol már hétköznapi gyógyászati kellékké vált. Persze, ahogyan a társadalmat, avagy az életet lehetetlen a végletekig szabályozni, ugyanúgy a szabályozott ritmusba is beállt egy törés: az EKG hullámzása jó néhány nappal ezelőtt egyetlen elnyúló, mozdulatlan és végtelen vonallá változott, mintha a nyomdai gépszedő perceken át mindegyre csak ugyanazt a szaggatott vonalat, az élet és a halál választóvonalát ütögetné. A beültetést követő hetekben-hónapokban meglehetősen tanácstalan volt: alig-alig mert lépegetni, félt odébbtenni valamit és úgy érezte, ha közel ül a televízióhoz, a szívritmusa lelassul. A nyolcvanas évek végén jártunk, a román állami televíziózás kínai-koreai és albán korszakának a legmagasztosabb napjaiban és hiába vigasztaltam azzal, hogy a világhírű hazai marógépgyártásról készített tizenkét részes sorozat senkinek nem dobogtatja meg a szívét. Ő mágneses tereket emlegetett és föltétlenül szeretett volna még olyasvalakivel elbeszélgetni, akivel egyazon gépütemre dobog a szíve. De nem nagyon volt akivel, mert ha akadt is még a Székelyföldön egy-két pacemakeres, nem hallottak egymásról. Egész egyszerűen nem volt ahogyan: Homonyik Sándor Álmodj királylány-át akkor még nem lehetett naponta küldözgetni a marosvásárhelyi rádióban, egyszerűen azért, mert ez a rádió nem létezett, ha pedig a legjobb apáról énekeltet valaki a fővárosi adón, akkor esetleg félreértik és a szomszédok többet nem köszönnek vissza. Így maradt magányos és még inkább szívszomorító, hogy nem érte meg ez év márciusának első napjait: ekkor ugyanis meg-

alakult Csíkszeredában a szívbetegségekkel műtöttek Hargita megyei társasága. Nem akarom elkiabálni, de bízom benne, hogy nem etnikai alapon alakult, és így interpelláció sem lesz majd belőle a Parlamentben. Sőt, azt is remélem, hogy a szívbillentyűvel műtöttek, a született hibákon szerencsésen túljutottak, avagy a koszorú-ér-áthidalásosak – tehát a by-passosok – nem tömörülnek külön platformba. Igaz, hogy végeredményben ez is erdélyi magyar kezdeményezés és szabadelvűnek olyannyira szabadelvű, hogy bárki csatlakozhat hozzá. Gyergyószentmiklósról, a Gyimesekből, a Homoród vidékéről, Székelyudvarhelyről máris jelezték, hogy tömörülnek az egyazon cél érdekében, ami nem más, mint a jobb gyógyszerellátás és egész sor olyan társadalmi könnyítés, amely ha nem is föltétlenül emberibbé, de elviselhetőbbé teszi az életet. Isten őrizz, dehogy akarok én példázódni: a társadalom egyes, valóban kisebbségben levő és valóban hátrányos helyzetű tagjai keresik azt, ami összeköti őket, mások viszont, a hasonló helyzetűek egyre csak azután kutatnak, ami szétválasztja. De hát az egyik egészségügy, a másik meg nemzetiségi érdekvédelem. Az egyik rehabilitáció, a másik meg restauráció. Az egyik közösségi összefogás az életért, a másik közösségi szétforgácsolódás a címekért. A szívműtöttek persze előnyben vannak: ők nyugodtan beszólhatnak egy bizonyos telefonszámra, mert ott a társaság vezetője nyilvántartásba veszi őket, de hogy a tavaszi platformbetegségekben szenvedőknek ki ajánl ritmusszabályozót, azt már nem tudom. Talán-talán a névtelenek hosszú sora, akiknek bizonyos napokon, bizonyos szavak hallatán mégiscsak egy ütemben dobbant meg a szíve és bizonyos alapkérdésekben – lehet ez bármennyire divatjamúlt! – mégiscsak egységesen gondolkodnak. Valahogyan ezt a természetes ritmusszabályozást nem kellene elveszítenünk!

(Elhangzott a bukaresti rádió magyar adásában 1992. március 19-én.)

KITÁNTORGOTT ÓRIÁSOK, ITTHON MARADT TÖRPÉK

A szobroknak is megvan a maguk sorsa.
A szoborállítóknak még inkább.
Csíkszeredát immár hetek óta a Márton Áron szoborvita tartja lázban.
A történet viszonylag egyszerű: Borbély Gábor, csíkszeredai főesperes a helyi Szent Kereszt plébánia nevében egész alakos

Márton Áron szobor elkészítésére kérte fel a Budapesten élő Szervátiusz Tibort, aki azonban ezt nem vállalva, felajánlotta saját készen álló Márton Áron mellszobrát, vagy amint a későbbiekben kiderült, a püspöki süveggel együtt 80 centiméter magas Márton Áron bronzportrét. Szervátiusz alkotását amolyan imasétány központjának szánta, amelyet majd a csíki kőfaragók készítenek el, és valahová a város közepére telepítik.
Az egyház kinézte helyen a város lerombolt, régi keresztjeinek az emlékére már ott áll az egy éve felállított óriás hasonmás.
Időközben legalábbis a lakosság egy részének a nyomására a polgármesteri hivatal úgy vélte, hogy neki is köze van a szoborállításhoz, hisz a szobortalan városnak (kivétel: Román Katona és egy fáktól rejtett Petőfi–Bălcescu kettős) nem mindegy, milyen lesz a szobrokkal teli jövője. A kisebb, majd nagyobb létszámú szoborbizottság úgy vélte – különösképpen egyes csíki képzőművészek és műépítészek hatására –, hogy a kisméretű Szervátiusz alkotás elhelyezése nincs összhangban a város függőlegesen tömbházasított méreteivel és lerombolt házai helyére megalkotott tereivel, sőt mi több, Márton Áron szellemi nagyságának meg kell adni a méreteiben is hozzá illő szoborkülsőt. A bizottság egész alakos, valamilyen kemény, időtálló anyagból készülő szobor mellett döntött, amelyet a város főterén állítanak fel és a pályázaton csak helyi művészek vehetnek részt. Ugyanakkor azt tanácsolta, hogy a felajánlott Szervátiusz műalkotást helyezzék el vagy a helyi katolikus templom előtt, vagy a Márton Áron gimnázium bejáratánál, mivel Csíksomlyón, a kegytemplom elé egy Domokos Pál Péter szobrot terveznek.
A helyi sajtó egyik különben választékos stílusú újságírója a vitatott témától eleve idegen, magyarországi argó beütésekkel tarkított cikkben bírálta a szoborbizottságot, aki döntéséből kizárta a nagy nyilvánosságot és nem a véleményt, hanem csak az adakozást várja el.
A Csíki TV tucatnyi lakos véleményét közölte az ügyről, akik higgadtan, nyugodtan és Márton Áron szelleméhez méltóan érveltek egyik vagy másik változat mellett.
A polgármester levélben válaszolt a Hargita Népe újságírójának, aki háromszor akkora viszontválaszban védte a maga igazát, ifjúsági nyelvnek nevezve az általa használt tolvajnyelvet.
A polgármester Budapestre utazott, hogy találkozzon Szervátiusz Tiborral és kérje a szobrot, valamint engedélyezését a más színhelyre való felállításra.

Csíkszereda polgármesterét budai lakásán nem fogadta a művész, csak a felesége, aki durva hangnemű levélben művészóriás férjéhez képest törpéknek nevezte a csíki művészekből és közemberekből álló szoborbizottságot, a tavaly felállított székelyudvarhelyi Orbán Balázs szobrot pedig csapnivaló huszárfigurának.
A polgármester úgy tért vissza az anyaország fővárosából, hogy nem látta sem az egykori erdélyi művészt, sem a szóban forgó alkotást.
A városi tanács múlt pénteki ülésén jóváhagyta a szoborbizottság döntését, miszerint helyi szobrászoknak kell pályázatot benyújtaniuk egész alakos szobor elkészítésére.
Több erdélyi szobrász megsértődött és kicsinyes eljárásnak találta, hogy csak helyiek vehetnek részt a pályázaton.
Néhány helyi képzőművész úgy véli, hogy a kitűzött határidőre, február közepéig a pályamunkákat lehetetlen elkészíteni.
A vitában a művészet és a helyi demokrácia kérdései egyre-másra összefonódnak. Ha valamelyik testületnek akad bőven pénze (elméleti kérdés), rendelhet-e műalkotást pályázat nélkül attól a művésztől, akitől akar? Ellenkező esetben ki dönt a pályázatra beküldött alkotásokról, szakértői bizottság avagy a közvélemény, ha másképp nem, hát szavazva? Ki dönthet arról, hová állítsanak szobrot? Ki választhatja meg a szobor méreteit? Ítélkezhet-e egy mondjuk jórészt műszakiakból vagy közgazdászokból álló testület szobor-ügyben?
A művészettörténet azt bizonyítja, hogy az alkotás maradandóságát nem a megrendelés módja, hanem maga a mű dönti el.
A nyáron Maastrichtban jártam és üldögéltem abban a teremben, sőt uram bocsáss, azokon a székeken, ahol a közös Európa jövőjét megalapozták. Pár száz méterre a tanácsteremtől ott állt a világ talán egyik legismertebb regényhősének, a helyiek szerint a város szülöttének, D'Artagnan-nak a szobra. Törékeny, alig látszik ki a földből, jó ha van egy méter magas.
Rotterdamban Zadkin égre magasló óriás szobrán mintha a háborúban elpusztított, ugyancsak közös Európa jajdulna fel az égre: soha többé!
Az amszterdami Van Gogh múzeum mellett rá lehet telepedni egy Moore-szoborra. Kolozsváron viszont úgy kell felnézni egy másik szoborra, hogy saját fejmozdulatától szédül el az avatatlan.
Milyen legyen hát a Márton Áron szobor?
Azt hiszem: emberi. Ez a legfontosabb. Elsősorban ugyanazt a szeretetet és megértést kellene sugároznia, mint a felejthetetlen névnek. Következésképpen, elsősorban nem a tömbházakhoz, a

terekhez, hanem azokhoz kellene igazítani, akik évről-évre megértést és támaszt várnak tőle.
És valahogy ilyennek kellene lennie a vitának is.
„Egyenként véve, külön-külön nagyszerű magyarok vagyunk mind, de tömegünkben (...) szánalmas a magatartásunk.” – mondotta Márton Áron.
A nemzetféltés gondja mondatta ezt vele a történelem egy drámai pillanatában, de talán érdemes megszívlelni a kis város nagy vitájában is.
Ezért vitázó tömegünkben se legyünk szánalmasak.
A szobor nélküli vitákban pedig még annyira sem!

A HÁTSÓ SORBAN

Ott ült legtöbbször a hátsó sorban Erdély valamely kisebb vagy nagyobb városának kisebb vagy nagyobb gyűléstermében.
Ott ült és gyakran egyetlen megjegyzés nélkül órákon át figyelte azt a szénaboglyaszerű szóhalmazt, amely a mikrofon köré magasodott és elöntötte a termet.
Ott ült és rezzenéstelen arccal követte, hogy a demokrácia átkaként vagy áldásaként miként fogalmaznak meg tucatnyian hosszú órákon át tíz-tizenöt olyan mondatot, amelyre szakmája művelőinek öt perc elegendő lenne.
Ott ült, majd midőn az előtte ülők a jól végzett vagdalkozás nyugalmával vacsorázni és pihenni tértek, ő akkor kezdett dolgozni.
Láthatatlan olvasótáborának lehetőleg egyszerűen és logikusan le kellett írnia mindazt, ami rendszerint bonyolult és logikátlan. Akarva-akaratlan kénytelen volt rendszerezni a látottakat-hallottakat, kapcsolatokat kellett teremteni a legkülönbözőbb szempontok és gondolatok szétziláltságában, cölöpöket kellett elhelyezni olyan ingoványos talajon, amelyre talán majd mások is építkeznek.
A terem kiürült, de ő ott kuporgott és írt. Át sem futott a fején, hogy ő most nem egyszerűen kommunikációs segédeszköz, hanem alkotó lény: néhány szóval és néhány kihagyással hitelessé és meggyőzővé kell tennie mindazt, ami a lehető legellentmondásosabb.
Ketten visszatértek a terembe. Nini, még itt van! – mutattak rá.
Az újságíró ott kuporgott és írt.
Ketten, jobbról is, balról is leültek melléje. – Gyakran vagy velünk. A helyzet ismeretében írsz és érvelsz. Miért nem leszel újból politikus?

Az újságíró nem szólt semmit, felállt, válltáskáját leakasztotta a fogasról és kinézett az ablakon.
Politikus? – gondolta. Az lehetetlen. A vérbeli újságíró előbb-utóbb érzékennyé válik a demagógiára, előbb-utóbb megjegyzi a hónapok alatti pálfordulásokat, a semmitmondó közhelyeket, a közlemény és nyilatkozatnyelvezet mögé bujtatott tehetséges vagy tehetségtelen akarnokságot. A figyelmes újságíró előtt nem maradnak rejtve a történések színei és fonákjai, ezért a szakmáját valóban jól művelő újságíróból soha nem lesz jó politikus, hisz képtelen egyetlen áramlatnak eladnia önmagát, képtelen a többség nevében rátaposni a kisebbségre és soha nem válik egyetlen eszme fanatikus elkötelezettjévé. Az önmagát becsülő újságíró számára a hétköznapok emberei soha nem válnak törvénycikkelyek, társadalom- és nemzetfogalmak elmosódott, szürke tömegévé, soha nem lesznek választások négyévenkénti újrafelfedezettjei, számára mindig arcuk, szívük, lelkük, nevük van, ő látja, mindig is látja, ahogyan járnakkelnek, ahogyan sírnak és nevetnek, ahogyan nem magyarázzák, hanem élik az életet. A politikus minél több embert képvisel, annál inkább eltávolodik a képviseltektől, minél több emberhez szól, annál inkább elszakad anyanyelvének színeitől és minél több szabályzatot alkot, annál távolabbra kerül saját szabad és önálló értelmiségi lététől.
Politikus? – mondta fennhangon, de mire visszafordult, már nem volt ott senki, csupán egy hatalmas ákom-bákom éktelenkedett friss kéziratán: Még gondolkozzál. Találkozunk a következő ülésen. Addig dönthetsz.
Az újságíró visszaült és írt.

A Hold másik oldala (1999)

ALWAYS COCA COLA

A busz mondhatni már-már ünnepélyes volt, hatalmas és csillogó.
A kis őrház szürke és omladozó.
A buszból vidám, tarka ruhás turisták szálltak ki, jókedvűen, vidáman, örültek a napsütésnek, a természetnek.
A kis őrházból gondterhelt arc bukkant elő szürke-fekete szerelésben és jobbra is, balra is tett néhány lépést.
A turisták vállán Nikonok és Canonok lógtak, meg ilyen meg amolyan kamerák.
Az őr kezében első világháborús puska, lábánál pedig második világháborús géppuskafészek idézte a történelmet.
A turisták ingén kitűző mutatta a nevet: X. úr Stockholmból, Y. hölgy Ljungbyból, Z. úr Bandhagenből és így tovább.
A férfi fekete zubbonyán alumíniumcsillag sugallta a rendet és a fegyelmet.
– Seriff? – kérdezték.
– Nem, nem seriff – mondtam. – Vigyáz a hídra.
– A hídra?
– Hogy ne fényképezzék.
– A hidat?
– Mondjuk.
– Dehát ma műhold mindent tudni, nem lenni titok.
– Ez nem titok, ez más..
A jó kedélyű, vakációzó turisták elkomorultak, magukba szálltak, mintha megérintette volna őket a diktatúra árnyéka, amiről eddig csak hallottak. Szétnéztek a völgyben, hátha látnak atomerőművet, rakéta-hadállást, egzotikus és védett madarakat, fegyházat, vagy bármi mást. De nem láttak semmit, csak néhány szétesõ várromot. Lent csobogott a Tatros, fent a vasúti híd íve magasodott az égre.
A turisták csendesen visszaszállingóztak a buszba és egyszer csak megszólalt az őr. Nem az Európa Tanács dokumentumfogalmazó nyelveinek egyikén:
– Én nem a hídra vigyázok. Maga biztos tudja, hogy mire.
– Sejtem.

– Megmondták nekem. Itt nem lehet nacionalizmus. Én vigyázok. Én nem vasúti őr vagyok.
A buszban mintha megfagyott volna a levegő. A turisták összehúzták magukat az ülésen és elgondolkodtak: jártak Belgiumban, a napóleoni csaták színterein, jártak Hollandiában, ahol tankok emlékeztetnek a partraszállásra, jártak katonatemetőkben és a Maginot-vonalnál, átjártak és bejártak volt és jelenlegi határokat. Jártak mindenhol, ahol a történelem a turizmus kellékévé és nem a tiltás eszközévé vált.
Azután a sofőr bekapcsolta a rádiót. A turisták szerencsére nem értették. A román–magyar alapszerződésről beszéltek. Európáról. A határok átjárhatóságáról. A közös jövőről. A történelem tanulságairól.
De nem beszéltek a gyimesbükki szuronyos őrről.
Egy volt határ jelképeinek átörökölt, görcsös félelmeiről.
A busz digitális órájára néztem: 17. 54
Nem sok köze volt az 1201-hez.
De miért is lett volna?
Itt, Bákó megye szélén más időszámítás van, mint Bukarestben és Budapesten.
Itt nem tanácsos fényképezni, itt szuronnyal kergetik el a nacionalizmust és az irredentizmust, itt erőszakkal idézik fel azt, amit feledni és feledtetni szeretnének.
De hát a történelem az történelem.
És az marad néhány esztendő múlva is, amikor a szürke őrház falán felirat jelenik meg: Always Coca Cola.

(1997 augusztusa. Svéd–magyar avagy magyar–svéd turistákat vezetek az egykori román–magyar avagy magyar–román határhoz. Újabb adalék, 2008 májusából: Az őrházat turisztikai célokkal megvásárolta egy helyi, gyimesbükki vállalkozó és feljavíttatta. A hét végén külön vonattal, magyar mozdonnyal magyar turisták érkeznek állomást, határt és őrházat látni. Ezeréves nosztalgia közben pedig alighanem előkerül a kólás palack. A világ kereke így fordul Európa keleti felében is. Hol lassabban, hol gyorsabban, de soha nem visszafelé.)

JACK DANIELS

Egyik, nyugatra szakadt újságíró ismerősöm hazalátogatott és számára az elhagyott szülőföld újra felfedezésének öröme a lehető legtermészetesebben néhány korty fenyővíz újraízlelésével társult. Azaz társult volna, ha lett volna valahol fenyővíz.

Whisky – az igen. Minden mennyiségben és minden márkában a Teachers-től a Jack Daniels-ig.
Konyak – az igen. Minden mennyiségben és minden márkában, végig az egész francia történelmen és valamennyi Lajos királyon.
Vodka – az is igen. Minden mennyiségben és minden márkában, végig a hangzatos orosz neveken, talán csak a soros miniszterelnök neve hiányzott, és a hamisítványok gyártóit valamiféle furcsa kegyelet őrizte meg attól, hogy néhány üveget Csernobil-egynek, -kettőnek vagy -háromnak kereszteljenek.
Sőt mi több. Talált mexikói vagy legalábbis dél-amerikai hangzású tequilát, volt a polcokon kubai és jamaicai rum, francia Pernod, olasz Fernet, természetesen magyarországi Unicum, az olyan tucatárukról, mint a Cinzano, a Martini és dallamos-hangzatos nevű követőikről nem is beszélve. És ott sorakoztak még hazai szesziparunk kiválóságai, a gyümölcsöt soha nem látott gyümölcslikőrök, a legváratlanabb színekben megjelenő koktélok, a Románia hírét messze vivő trikolóros máramarosi szilvapálinkák és így tovább.
Csupán fenyővizet nem kapott.
Így meg kellett elégednie a boldog hazatalálás más kellékeivel. Lévén, hogy nem volt vasárnap, nem volt Ezer székely lány találkozó, sehol nem hallotta a székely himnuszt, és nem is hozta össze a sors olyan magyarországi turistacsoportokkal, akik a magyar öntudat szülőhelyét keresték volna a patinás múzeumi székely kapuk árnyékában, elhatározta, hogy benéz egy csíkszeredai kiállításra. Emlékezett még a képekre a maga mögött hagyott időkből: fenyők, gyökerek, színzuhatag a szivárványhavason, düledező régi parasztházak, mohás sziklák és korhadozó keresztek, az anyaföld felé görnyedő derekak, nehéz léptű, agyonbarázdált arcú asszonyok, valahonnan majd mindig egymásra találó piros-fekete jelképek és a tárlatmegnyitókon a titkos összenézések derűje. Szárhegy, hát persze, Szárhegy, a művésztelep – villant fel benne, amint a művelődési ház felé hívogatta az egyik plakát és rögtön be is nyitott az ajtón. A túlsó partra, azaz a túlsód'art-ra, ahogyan a sárga felirat föltétlenül szellemeskedni óhajtó európai szójátéka megfogalmazta, majd néhány lépcsőfok megtétele után végigcsikorgott az emeleti előcsarnokban szétszórt kőzúzalékon, megnézett mindenféle kiragasztott vagy galacsinná gyúrt papírt, kikopácsolt és megszegecselt fémet, összetapasztott földet, legyalult vagy körbefűrészelt fát, észrevett valamiféle rögtönzött cigarettatartókban úszkáló zselatinhalakat és grill-csirkékhez hasonló képződményeket, az egyik átjáró keresztgerendáján őszinte sajnálatára csupán lefotózott női mellek érintették a fejét, és aztán megint csak belebotlott egy

vakolat-darabba. Persze, ő mindezen nem lepődött meg, hisz művészetszerető emberként Párizsban, Amszterdamban, Stuttgartban, Kölnben, Bécsben látott már sok-sok hozzá hasonlót, tudta, hogy az igazi művészeknek, a mesterség apostolainak lényeget kereső törekvéseit ugyanúgy fel lehet címkézni, mint a pályán most indulók rögtönzéseit vagy a zsákutcába jutott akarnokok szüleményeit a koncept-art, a hiperrealizmus, a pop-art, a posztmodernizmus és ki tudja még milyen izmus magyarázataival. Nem gondolta volna azonban, hogy alig egy évtized alatt Csíkban is leszáll a művészet a falról a földre, eltűnik a festék, meghal a szín és a Keleti-Kárpátokban az visszhangzik hamisan és félrecsengően a másság mesterkélt behozatalaként, ami máshol, más környezetben, más műszaki civilizációban valóban otthon van.
Minderről persze később elbeszélgettünk. A megnyitón kijelentették – világosítottam fel –, hogy Szárhegy ezután más lesz. Európai. Egyetemes. Azaz – próbáltam megmagyarázni –, nem a saját művészetünket kínáljuk fel a világnak, hanem a világ művészetének utánérzéseit önmagunknak. Nem a rajztanárkodással és ki tudja még milyen, ennél jóval küzdelmesebb létformákkal idejüket felélő, képekről és szobrokról álmodó saját székelyföldi művészeinknek teremtjük meg a nyugodt alkotás lehetőségét, hanem másoknak az egzotikus kirándulását. Európai integrációs szempontokból nagyon lényeges – tettem hozzá, hogy a Hargita megyei tanács szárhegyi alkotóközpontot fenntartó költségvetése Európát támogassa és ne önmagunkat. Európának ugyanis kimondottan igénye van erre a jó néhány millióra, mi viszont olyan gazdagok vagyunk, hogy semmi szükségünk rá. Művészeink jól megvannak a bérelt és nyomorúságos műtermekben vagy éppen a tömbházlakások konyháiban. Szárhegy ezután más lesz. A barátaink barátainak a találkozóhelye. Akik fiatalok, tehetségesek és európai utakról visszatérve európaivá varázsolják majd az alkotótábort, kiporolva egyúttal saját, divatjamúlt ízlésünket. Hogy jobban lássuk a mindent egybemosó túlsó partot:
– De hát én onnan érkeztem! – szakított félbe újságíró ismerősöm.
– És úgy gondoltam, hazajövök. Én azt a másságot kerestem, ami itt volt, ami a miénk volt, amit csak itt kaphattam meg. És már azt sem akarod elárulni nekem, hol kapok végre egy korty fenyővizet.

(1998. július 25. Fenyővíz azóta sincs. Performance annál több.)

SZÉKELY KOLUMBUSZOK

Vajon mindenki önmaga kell hogy megjárja az Európába vezető utat, vagy országonként, közösségenként tesszük meg azt? Vajon egyenrangú avagy inkább segédmunkásai leszünk a fejlett Nyugatnak? A piacgazdaság ugyanúgy felvirágozhat a Balkán körülményei között, mint a Rajna vagy éppen a Szajna vagy a Temze környékén? Az Európába vezető út elsősorban a politikai avagy inkább a jogi és gazdasági rendszerek harmonizációját jelenti? Ilyen és hasonló kérdések hangzottak el egy olyan vitában, amely először volt talán ilyen széles részvételű Csíkszeredában, hisz neves külföldi egyetemi tanároktól a diákokig nagyon sokan vettek részt benne, és mindenki igyekezett megfogalmazni saját gondolatait. Nem voltak következtetések, nem hangzottak el mindent eldöntő igazságok, talán az európéer Schöpflin György tapintott leginkább a kérdés lényegére: az Európába vezető út is pluralista, az európai modell is sokszínű, az integrálódás pedig olyan hosszú folyamat, amelyre sohasem lehet azt mondani, hogy vége, hisz közben maga a közös európai modell is alakul. Menet közben új meg új kérdések születnek, erre új meg új válaszokat kell találni, az európai egység értelme többek között éppen ebben a dinamizmusban rejlik. És a vita során felmerült még egy igen érdekes kérdés: vajon mi, az úgymond Európába áhítozók, mivé is szeretnénk válni? A jól élő amerikai középosztállyá? A mindenben bővelkedő, de egymással már alig beszélgető német polgársággá? A jobban élő, de francia jellemvonásokban dúskáló egyének gyülekezetévé? Amire valaki azt válaszolta: Európának talán nem erre van szüksége. Európának talán arra van szüksége, hogy megmaradjanak azok az értékeink, amelyekkel a kontinensnek ezen a részén még rendelkezünk, hogy megmaradjon saját arcunk, hogy megmaradjanak azok az erényeink, amelyek az anyagi jólét eszközeivel nem helyettesíthetők. És azt hiszem, aki ezt a gondolatot éppen csak megjegyezte, annak volt igaza, noha nem fogalmazta meg az iszonyatosan nehéz dilemmát. Öt évtized kínja-keserve, szegénysége és kiszolgáltatottsága után mindenki vágyik a jólétre, a civilizációs kellékekre, szeretne jobban, szeretne másként élni, és ehhez a természetes vágyhoz nem csupán kellékeket, hanem modelleket is keres. Öltözködésben, viselkedésben, magatartásban, szavakban, házakban, berendezésben és mindezt ott találja meg, ahonnan úgy érzi, hogy a jobblét érkezik. Az érthető civilizációs törekvések a máshonnan beáramló, az égi televíziós csatornákon terjedő szabvány-viselkedésmintákkal együtt még a maguk színességében is szürkévé varázsolhatják a

sajátost, az egyedit, a mindeddig csak ránk jellemzőt. Kell, nagy szükség van mindenhol a fürdőszobára, de nem biztos, hogy minden ház csak barna-fehér lehet. Remek dolog a Coca Cola, de lehet, hogy nem vetekszik a tiszta forrásból hozott borvízzel. Jól el lehet üldögélni a sétálóutcán is néhány sör mellett, de nem biztos, hogy helyettesíti azt, ha valaki legalább két naponta benéz a szomszédhoz és megkérdi, hogy miben segíthet. A gondolkodás és a hit nélkülözhetetlen kerete a vallásszabadság, de nem biztos, hogy évszázadok avagy évtizedek óta e vidéken ismeretlen és hagyomány nélküli próféciák hozzák majd el a megváltást. Kiváló eszköz az Internet és az lesz majd a mobiltelefon, de nem biztos, hogy az információbőség pótolhatja majd a szívünkhöz oly közel eső szépirodalmat avagy a közvetlen emberi szót. Néhány esztendő múlva kiszoríthatja a könyvespolcokat a szobákból az új lakberendezés, de nem biztos, hogy nem sajog majd fel bennünk az első ronggyá olvasott és a poros sarokból előhúzott könyv emléke. A teljes emberi élet ugyanis nem csupán a kellékek függvénye, és ha bizonyos piacérdekek úgy is kívánják, az igazi Európának talán még sincs szüksége szürke és ilyen vagy amolyan sablonarcúvá szabott tömegre, amely sajátosságait feladva nem tesz mást, csak dolgozik, majd megállás nélkül fogyaszt, fogyaszt és fogyaszt.

Amikor Európáról beszélünk, nem kellene felednünk, hogy csupán újrafelfedezésről van szó. Voltak itt még századfordulós idők, amikor Singer varrógéppel varrtak, amikor Philips rádiót hallgattak, amikor a gyermekek Stolwerckért szaladgáltak, az urak Dunlop labdákkal teniszeztek és kipróbálták az első Fordot, a hölgyek pedig kis napernyővel léptek ki a kalapszalonok ajtaján. Voltak itt még századfordulós idők, amikor Triesztben üdültek és a monte-carloi kaszinóban vesztettek el pénzeket, amikor ugyanúgy és hasonló törvények szerint éltek itt is, mint nyugatabbra, másutt. De akkor építettek a jövőnek megmaradt sajátos épületeket, akkor alakítottak ki sajátos közösségi formákat és sárguló újságok sorozatos cikkei bizonyítják, hogy akkor még nagyon jól tudták, mit jelent az ott és mit jelent az itt, mit jelent a más és mit jelent a saját.

Európáról szólva a legdivatosabb fordulatok mindig a másság elismerését, a műveltség és az élet sokszínűségét hozzák előtérbe. Ha nem lesz más, ha nem lesz sokszínűség, akkor nemcsak az a bökkenő, hogy nem lesz amiről beszélni, hanem eltűnhet maga az európai jelző is. Erre kell nagyon vigyáznunk, mert ha nem, könnyen megtörténhet, hogy az Európához való nagy csatlakozási igyekezetünkben újra felfedezzük Amerikát.

(1997. szeptember 28. A kisvárosban is nagy tudományt művelni óhajtó csíkszeredai Kommunikációs Antropológiai Munkacsoport szervezte a vitát.)

HAJSZÁLAK ÉS HAJSZÁLGYÖKEREK

A fiatalember kényelmesen hátradőlve, lábait keresztbe téve belesüpped a puha fotelbe és szeme a tévé képernyőjén csüng. A kamera lassan közeledik hozzá, körbejárja, majd egy mély, vészjósló hang szólal meg csendesen a háttérből: „A te szobád egy gyár. A termék pedig te magad vagy!" Azután a kamera végigpásztázza a néző mögötti falat, ahonnan a nyugati árukon megszokott vonalkód fekete-fehér, sűrűbb-ritkább ábrája jelenik meg, majd valahol megállapodik a fiatalember nyakán és körbefonja. Mindez harminc másodpercig tart és az egyesült államokbeli Media Foundation, az egyik jelentős médiaalapítvány reklámja április utolsó hetére. Az alapítvány ugyanis ezekre a napokra Nemzetközi TV Kikapcsolási Hetet hirdetett meg, amelynek egyik legfontosabb célja, hogy a tévéfüggőségre és a személyiségtorzulásra figyelmeztesse a nézőket. „Légy önmagad!", „Légy valóságos!", „Éljél a valóságban!" – valahogyan így fordíthatnánk le a szokatlan nemzetközi hét tipikusan amerikai tömörségű jelmondatát: „Getreal!"
Az óceánon túliak, vagy akár a nyugat-európaiak, persze mindezt könnyedén megtehetnék, nyugodtan kikapcsolhatnák a készülékeket akár több hétre is, hisz őket már évtizedek és nemzedékek óta mossa a médiák végeérhetetlen hír-, film- és reklámáradata. A sajtószabadságot huszadik és huszonegyedik századi apostolokként meghirdető nagy amerikai tévétársaságok, az ABC, a CBS, az NBC az elmúlt héten azonban csupán egyetlen egyszer engedték be adásaikba ezt a reklámot, majd rögtön le is vették a műsorról: a tévé önmagát féltette a saját hatásától. Épeszű ember, aki ellenséget fogad be a saját házába? – magyarázkodott az NBC egyik szóvivője a Time újságírójának kérdésére.
Más erdélyi városok után Csíkszeredában az elmúlt napokban mutatták be az Erdélyi Híradó Funar-könyvét: *Az 1992-1996 közötti Funar-korszak Kolozsváron a helyi sajtó tükrében.* És a találkozón valaki feltette a kérdést: vajon egy hétköznapi, vidéki nacionalistából nem a sajtó teremtett országos hírű hírhedt politikust?
Kelet-Európa, de különösképpen a tévé-éhínségre kárhoztatott romániai lakosság természetes válasza a televízió és általában a sajtó-függőség. A média modelleket teremt, a brassói teherautósok

útlezáró sztrájkmódszere így terjed az országban, a parlamenti ellenzék sűrűbb szociális védőhálót igénylő vezérszónokánál jóval hatásosabb a gyárkaput maga mögött becsukó, kezeslábasba bújt, idős munkás látványa, a dél-amerikai szappanoperák szerelmeseinek a szenvedése könnyebben előcsalja a könnyeket, mint a szomszédban magára hagyott nagymama tej utáni tipegése a rideg tömbházfolyosón, az X-akták fontosabbak, mint az irodák A, B, C és más jelzésű iratcsomói, a hátizsákos, vágott frizurás, kiengedett ingű fiúk és szerencsére a még nem szilikonmellű kelet-európai lányok egyenesen az MTV-ből és az amerikai, a francia középiskolás-sorozatokból menetelnek elő. Kemény fickókat utánzó bakancsosok folytatnak Marlboro-kemény dialógust ajkukon a kettő darab négy és három betűs szóval, amelyet a termékeny magyar nyelv angolos tömörségűvé és még közvetlenebb hangúvá varázsolt, olyannyira, hogy az anyaországi nyelvjárások egyik legfontosabb székelyföldi behozatali cikkévé is vált. Modellek, modellek, modellek, mindaddig, amíg a Kentucky Fried Chicken fontosabb lesz az anyám tyúkjánál, a női betétek formája a gyermekáldásnál és a hajszálak gondozása a hajszálgyökerekénél. A tájékoztatás szabadságának a szentsége és a kényelmes áruözönként hömpölygő tucattermékek között a média-piactól kábult romániai fogyasztó csak nehezen tud választani. Ha egyáltalán akar.
Pedig a döntés a kezében, pontosabban a fejében van. A gondolkodás szabadsága. Az önálló véleményalkotás szabadsága, amelyet nem szabadna feladnia. Hisz jóval durvább módszerekkel már egyszer megpróbálták leszoktatni róla. Az egyetlen ideológia kézművesei évtizedeken át fúrták, faragták, gyalulták egyneműre, most pedig a finom, illóolajas és könnyed hanghordozásos masszírozások könnyen átgyúrhatják másneműre.
Persze, ennek ellenére, én a Nemzetközi TV Kikapcsolási Héten sem tanácsolhatom nézőimnek, hogy nyomják meg azt a bizonyos gombot a készüléken vagy távirányítón, hisz az legalább akkora dőreség lenne, mintha óva inteném innen, a Székelyföldről a NATO-politikusokat, hogy márpedig ha törik, ha szakad, de be kell vonultatni szép hazánkat a szervezetbe.
A jelmondatot viszont érdemes elfogadnunk.
Getreal!
Legyünk önmagunk!
A szobán kívüli valóság nem azonos a szobába sugárzottal.
Dr. Balázs Sándor tanár úr, a Funar-könyv egyik kolozsvári társszerzője a csíkszeredai bemutatón példákat hozott fel, hogy a helyi

sajtó különböző írott változatai hányféleképpen tálalták ugyanazt az eseményt.
Mindez a hírközlés természete. A média úgy lesz maga az üzenet, hogy közben akarva-akaratlan megcsonkítja a tényeket. A sajtószabadság és a sajtó sokfélesége csak egyik ellenszere e ténycsonkításnak, a másik az önálló véleményalkotás.
A Nemzetközi TV Kikapcsolási Héten és a még nemzetközibb TV bekapcsolási hetekben, években éljünk vele.
Legyünk önmagunk!

(1997. április 20. X. úr minden reggel megkérdi: látta a tévében? Amit látott – az van. Amit nem látott – az nincs.)

HOMO-ÁTMENET

P. úr panaszkodik. Szavai oly sűrűn követik egymást, mint a várost szinte naponta nyakon öntő záporeső: csupán kis szüneteket tart és azután minden kezdődik elölről. Végre kibeszélheti valakinek tehetetlenségét, gúzsba kötöttségét, mert hiába nyújtott be ide-oda tucatnyi kérést, fogalmazványt és indítványt, senki nem törődik vele. Azaz, pontosabban körülírva, egy-két hivatalnál az asztal túloldalára ültették, meghallgatták, szóba álltak vele, elvették sűrű sorokkal teleírt és minden apró kis részletet magyarázni óhajtó papírjait, majd megkérték, hogy várjon, várjon, várjon, mert intézkednek, jönnek, mennek és látnak. És P. úr várt, egyre csak várt, hetek és hónapok óta már-már a várakozáshoz és az ígéretekhez igazította napi életének ritmusát. Ám hiába: minden maradt a régiben.
P. úr ugyanis túl nagy fába vágta a fejszéjét. Úgy gondolta, tömbház-közössége szószólójaként majd kitoloncoltatja a belső udvart elfoglaló rozsdás pléhgarázsokat, amelyek nem elég hogy mindenre rátelepedtek, hanem ráadásul saját autóikat is kiszorították, így azok most a játszóteret és a járdákat is elfoglalják. A lakások között immár járni sem lehet, nem is szólva a hajnali motor-krákogásokról és a falak között felgyülemlő füstről, koromról, amelyeknek lecsapódó felhői a kétségbeesésbe kergetik az erkélyen frissen mosott ruhát teregető lányokat-asszonyokat: aki itt szárítsz, hagyj fel minden reménnyel!
P. úr nem végzett filozófiai előtanulmányokat, mert ha igen, akkor rájön a megcáfolhatatlan igazságra: a kelet-európai ember gyűjtögető lény. Zaklatott történelmi sorsa megtanította, hogy mindig minden jó lehet valamire. Ezért nem árt félretenni egy rozsdás

drótot, a vízcsövek lefűrészelt darabkáit, az évek óta már nem használatos babakocsi kerekeit, az úton talált autó-díszt, a beépített szekrény megmaradt deszkavégeit és a legelső lámpás televíziót, amelyet oly nehezen sikerült megvásárolnia. Itt nálunk sohasem lehet tudni, merre fordul a világ és mindig minden jó lehet valamire. Az összegyűjtött és egyre csak halmozódó, holt dolgok pedig nagyon is egészségesen viszonyulnak a feltámadáshoz: életteret követelnek maguknak. Egykor az istállót, a csűrt, a pincét, a hátsó és az első udvart, a falvatlanítás és tömbházasítás után pedig az erkélyt és a garázst. Föltétlenül a garázst, ahol nélkülözhetetlenek a polcok, a keresztrudak, az egyik kialakított sarok az olajos rongyoknak, a másik a befőtteknek, a harmadik az otthon készített bor maradékának, a negyedik pedig a tömbház körüli kertészkedés szerszámainak szükségeltetik. A garázs mifelénk a kamra, a pince, a raktár és a sokak számára már csak emlékekben létező udvarok átmenekített öröksége. Jóval több az autók éjszakai szálláshelyeinél, jóval több önmagánál.
És ráadásul P. úr még elfelejtett valamit. Hogy az átmeneti korszak átmeneti embere Romániában Homo-SRL, Kft-ember. A garázsban lehet üzletet berendezni, autót festeni, deszkát vágni, üvegezni, kocsmát nyitni és bármi mást, amihez elengedhetetlenül fontos az a néhány négyzetméternyi fedett tér.
P. úr beadványait, szavait, kérelmeit, könyörgéseit és rimánkodásait ezért még hosszú ideig nem kíséri siker. A polgármesteri hivatalok és városi tanácsok ugyanúgy kénytelenek hosszú távon a települések rozsdás pléhdíszleteit elviselni, mint a kormány a Zsil-völgyét. Egyelőre még mindkettő az élet nélkülözhetetlen, földhöz tapadó tartaléka és azonnali helyettesítésükre semmi remény.
Az elmúlt évtizedek során amúgy is ránevelték: P. úrnak figyelnie kell a kormányt. Az országvezetők az átmenet elméleti útjainak a kicövekelésén túl csakhamar lemondanak a jelzett irányról és a leggyengébb szakítópróbánál is azonnali kompromisszumot kötnek. Ezért P. úrnak sem marad más hátra: próbáljon tárgyalni a szomszédaival. Talán eléri, hogy éjszaka ne kalapáljanak, ne fűrészeljenek és ne burrogtassák autóikat a közös udvaron. Hanem mondjuk csak hétfőtől péntekig és reggel héttől este nyolcig. Akkor majd nyugodtabban tud aludni és esetleg álmodhat is valami szépet. Hogy például a garázsokat felszámolják és külön parkolóházakat létesítenek. Hogy minden kft. önálló helyiséget bérel magának. Hogy lesz majd délutáni pihenés és utána a szintén ráérős szomszédokkal órák hosszat cseveghet a tömbház virágos-zöld füves udvarának fehérre festett padjain. Hogy a fekete Zsil-völgyét

alumínium színű és környezetbarát Szilikon-völggyé alakítják át. Hogy a kormány az erős jobb kéz és a gyenge bal kéz helyett egy ugyanilyen betűvel kezdődő szót választ, de nem azt, amivel jobb helyeken a politikát szokták jellemezni, hanem egy másikat: a következetességet.
Különben P. úr örök életű marad és kérvényeiből soha nem lesznek papirusztekercsek a romániai Holt-tengerben.
Sőt, miközben máshol addigra már nem is hetente, hanem naponta lomtalanítanak, addig fiai és unokái továbbra is gyűjtik majd ugyanazon garázsokba mindazt, amire még egykor szükség lehet.

(1997. június 15. Közel egy évre rá P. úr fejszéje még mindig a garázsokba szorult, a kormány pedig hiába cserélgette saját baltájának a nyelét. Nem csupán a szerszámokkal van a baj.)

SVÁJCI MOSOLY

Nemrég Svájcban jártam és az egyik leggyakoribb szó, amelyet több nyelven is hallottam a *gemeinschaft*, a *communiteé*, a *community*, azaz a közösség volt. És nem véletlenül, hisz ebben a kelet-európai, halandó számára ritka ékszerhez hasonló országban a helyi közösség igen erős: a feje fölött csak nagyon ritkán és csak valóban államnyi méretű kérdésekben lehet dönteni, különben az történik, amit a községben, a városban, azaz a közösségben kimondanak, természetesen betartva az egyik legrégibb és talán legkiforrottabb demokráciának az évszázadok során kialakult és kialakított játékszabályait.
Svájcban senkitől nem hallottam, hogy a berni szövetségi kormánytól várta volna a megváltást és tartok tőle, ha különböző foglalkozású beszélgetőpartnereimet sorra kérdem, most éppen ki az ország elnöke, a legtöbben titokzatosan elmosolyodnak. Ahol ugyanis a társadalom jól működik, ott a helyi közösségek sorsa nem függ sem az elnök, sem a kormány heti, havi vagy napi kinyilatkoztatásaitól, a máshol egyetlen és mindenható központ itt már régóta elvesztette egyeduralmát, ha ugyan egyáltalán volt ilyen az Alpokat övező kantonok varázslatos világában.
A közösség tehát. A kisebb vagy nagyobb, amelyet szép és követendő példaként jóval kevésbé bontott meg itt a hipermodern civilizáció, mint másutt.
A közösség tehát, amelynek igazi értékeit mifelénk még mindig leginkább az ünnepek csillogtatják meg. A karácsony, a húsvét, amikor a templomok újra magukhoz szorítják a falvakat, a városo-

kat és a születés vagy a feltámadás örök jelképei oly emberivé és oly követendővé válnak számunkra.
A közösség tehát, amelyre oly nagy szükségünk van és amelyet nem hagyhatunk szétbomlani sem perpatvaros földtörvények, sem pénzcsalogató csábítások, sem a minket másnak átgyúrni igyekvő, olykor éppen anyanyelvünkön elhangzó tévéműsorok kusza összevisszaságában.
A hétköznapok taposómalmában, a mifelénk most már valamivel bőkezűbben mért egyéni lehetőségek útvesztőiben, a civilizációs kellékek utáni hajszában vagy egyszerűen csak az egymásra való rálicitálásban az ünnepeknek ez is a szerepe; álljunk meg egy pillanatra és nézzünk ne csupán önmagunkba, hanem önmagunk köré. Hogy még vagyunk, hogy még sokan vagyunk, hogy még együtt vagyunk. Hogy még közösség vagyunk, még olyan közösség vagyunk, amelyre szüksége van a jövőnek, a jövőnknek. A családközpontiságunk, a több nemzedék élete egy fedél alatt, jó szomszédság, a rokonság megtartása, az egymással való törődés, az őszinte segítőkészség még olyan értékek, amelyet máshol már szép emlékként könnyeznek meg és nem egy nyugat-európai csoportot éppen ez vonz ide. Emberségünk évszázadok alatt kikristályosodott értékeinek még mindig megvan a maga csodálatos varázsa, amelyet ha a diktatúra szorításában megőriztünk, a szabadság szélfuvallataiban még annyira sem szabadna elveszítenünk. Svájc példája azt is igazolja: úgy is lehet fejlődni, úgy is lehet korszerűvé válni, hogy önmagunk maradunk. Úgy is lehet jobban, úgy is lehet gazdagabban élni, hogy nem dobunk el semmit, ami a sajátunk. A civilizáció tárgyi kellékeit úgy is be lehet építeni életünkbe, hogy közben mi magunk maradunk és akkor az oly annyira óhajtott európaiság nem válik többek között az amerikai tucatfilmek hamis hanghordozású, groteszk ál-mítoszává.
Svájc példája azt is igazolja: az igazi demokráciákban a helyi közösségeknek feljön még a napja. És jól vigyázzunk arra, hogy ennek a Napnak mifelénk, az erdélyi, a székelyföldi városokban és falvakban is legyen mindig amire a fényét szórnia...

(1998. április 12.)

HÉT NAP, AMELY NEM RENGETTE MEG A VILÁGOT

Az átellenben levő Gambrinusból, a központ egyik elegáns söröző-jéből ketten támolyognak ki.

Idősebb férfi a járdaszélen új Cielot simogat és közben káromkodik, mert nincs hol parkolnia.
A székely szubkultúraváltás és az anyanyelvápolás jegyében hatalmas piros betűs graffiti a tömbház oldalán: *I am just a fucker.*
Különben a város kábeltévés csendje a virágtalan Virág utcában, amit csak néha tör meg a rögtönzött kavicsúton átdöcögő autók zaja.
Kedd, este 8 óra.
Kozma Szilárd, valahol itt, a fejek fölött, a harmadik emeleten, hetedik napja éhségsztrájkol.
Hét nap, amely nem rengette meg a világot.
„Az éhségsztrájk – hangzott a tudományos elemzés az RMDSZ SZKT-jának legutóbbi-ülésén – nem a polgári engedetlenség eszköze, hisz nem lép fel a létező törvényes jogrend ellen. Az éhségsztrájk abban az országban, ahol a lakosság egy része amúgy is rendszeresen éhezik, visszhangtalan marad."
Kozma Szilárd akkor is éhségsztrájkolt. Szeptember 15. és szeptember 27. között tizenkét napon át.
Kozma Szilárd most is éhségsztrájkol. Október 10-e óta, immár hetedik napja. 42 éves, szakállas, tréningben és pólóban ül az ágyon és körülötte könyvek, folyóiratok: Hamvas Béla, Magyar Napló, Borges-esszék a halhatatlanságról, írógép és fejhallgató az asztalon.
„Az éhségsztrájkban az a legfárasztóbb, hogy mindegyre lebeszélnek róla." Legutóbb a helyi RMDSZ és Markó Béla. „Most az RMDSZ nem vállal fel, információs zárlat van körülöttem, de ennek örvendek is valahol, mert a személyiségnek és a felelősségtudatnak kell érvényesülnie."
Kozma Szilárd megpróbálja az előbbieket érvényesíteni.
„Korábbi éhségsztrájkom következménye nem az volt, amit vártam. Szerettem volna úgymond élőszóban kifejteni azoknak a romániai magyar szülőknek, akik az új romániai tanügyi törvény kapcsán azon dilemmáznak, miszerint a jobb érvényesülésért román iskolába adják-e vagy sem a gyermekeiket, hogy igenlő válasz esetén éppen az ellenkezőjét fogják elérni. Saját példám igazolja, hogy a hasonló szempontokból rám kényszerített román iskola nem szolgált semmiféle előnyömre. A kétnyelvűség, amelybe korán belekényszerül a még fejlődésben levő emberi – gyermeki – szellem, identitászavarhoz és személyiségválsághoz vezet. Nyilvánvalóan minden családnak megvan a maga sajátos viszonyrendszere – baráti és rokoni kapcsolatok, rálátás a világra, a környezetre stb. –, ám mindezeknek fogalmi eszköze az anyanyelv. A más nyelvű

iskolába adott gyermek viszont kénytelen újabb tárgyi ismereteket szerezni egy másik nyelven. A két típusú információszerzés nyilván különbözik, egyik sem lesz teljes, és a magyar gyermek úgy nő fel, hogy gátlásos marad mind a román, mind a magyar közegben. Ebből a csökkent kommunikációs készségből aztán nagyon hamar kialakulnak a kisebbségi komplexusok. Figyelemmel követtem a román osztályba beírt magyar osztálytársaim eddigi életét, pályafutását is: legtöbbjüknek soha nem sikerült megtalálnia lelki egyensúlyát."

Higgadtan és nyugodtan beszél, olykor elmosolyodik.

„Elsősorban nem pedagógiai jellegű, hanem személyiségrombolásra megy ki a játék. A román iskolába beírt magyar gyermeken a magyar nyelvű pót-tananyag nem segít. A plusz terhelés még inkább megnyomorítja őket, társadalmi munkában pedig aligha lehet felvállalni az anyanyelvű oktatást. Illúzió, hogy ebben a rohanó világban a szülők majd otthon tudják pótolni mindazt, amit az iskola elmulasztott."

A napokban Vízöntő küszöbén címmel harmadik verseskötete jelent meg. A csillagképeket metafizikusként talán már érti, de saját bevallása szerint küzdött és küzd az anyanyelv írásképeivel. És ha nem is vállalt soha aktív politikai szerepet, önálló véleményt formál.

„Talán valamilyen nyílt és érthető akcióba fognak már egyszer magyar parlamenti képviselőink és szenátoraink. A tömegtüntetés nem elég. Én mostanában Kolozsváron élek és valósággal megriadtam, amikor a tévéközvetítésben székelyföldi kisgyermekeket láttam tüntetni az utcán. Nem, nekik nem ez a dolguk; nekik az a dolguk, hogy tanuljanak és játsszanak. Politikusainknak kell valamit tenni. Mert ha olykor finomabban, máskor meg keményebben el is vitáznak az autonómiáról és más egyebekről, a tanügyi kérdés az, amiben egyet lehet és egyet kell érteniük, hisz ez adja meg a szellem épségét."

Elégedetlen a médiákkal, főleg a tévékkel. Mentőautók és orvosinterjúk. Perfúziók és ködös városképek. Megkezdett és összevagdosott mondatok. A külső kellékekre figyeltek és nem a gondolataira, az indítékaira, mindarra, amit főleg a szórványban élő szülőknek szeretett volna elmondani.

Az éhség? A sztrájk?

„Körülbelül a negyedik napon múlik el az éhségérzet. Nagyon fontos, hogy az ember tudja, érezze, megvan az ereje, a kitartása hozzá. Sétálok a szobában, légzőgyakorlatokat végzek az erkélyen, teát és enyhén átpréselt szőlőlevet iszom, mert nem szeretnék több perfúziót."

A barátok olykor benéznek hozzá. Egy ládányi, ásványi sókban gazdag kászoni borvíz ott a konyhaasztalon.
Naplót ír és hosszú idő óta először egy verset. Politikusok centrumként emlegetnék: Címe viszont: A középhely: „mert nem vagyok már szegény, gazdag, koldus és részeg,
vagyis alanya és tárgya egy bűvös szociológiai felmérésnek,
mint ahogy nem vagyok reklámozható sikerember, hanem egyszerűen ember, aki az összes kozmikus hatalmak élvezője,
mivel én itt az EGY ISTENEN kívül és belül már mindent,
de mindent magamban megnézhettem és megérthettem, miután rájöttem, hogy mindazt, ami az enyém felölthetem, hiszen »Az én terhem könnyű és az én igám gyönyörűséges.«..."

(Szilárd a közömbösség és a romániai magyar politikusok kényszerfigyelmességének hatására abbahagyta az éhségsztrájkot. Ma horoszkópokat készít, de nehezen találja saját földi csillagzatait.)

HATÁRON INNEN, HATÁRON TÚL

,,[...] a magyarság szellemi-politikai vezetőinek idővel fel kell adniuk a területi elv stratégiáját. Ugyanis már ma is hamisan cseng az a politikai szlogen, hogy a határon túli magyarok problémáját a szülőföldjükön kell megoldani, mert nem ragaszthatjuk őket erőszakkal kicsiny, megélhetést nem nyújtó, sokszor hegyi falvaikba. Az ő sorsuk ugyanaz, mint a magyarországi polgároké, az urbanizáció [...]"
Noha tisztában vagyok vele, hogy ilyen vagy amolyan mértékben, minden kiragadott idézet torzít, mégis kénytelen vagyok ezzel az eljárással élni, hisz a Hargita Népe 1997. november 8-i számában megjelent átvétel (Szabó A. Ferenc: Nyolc ország magyarsága, Magyar Napló 10/1997) tíz hasábon két teljes oldalt föd le, az idézett mondat azonban már az abszolút számok és százalékok özöne utáni végkövetkeztetés. Annál is inkább, mert nem sokkal e megállapítás után még tovább sorjáznak a hasonló hangvételűek: „Egy nemzet demográfiai sorskérdése felől közelítve a jövőhöz ki kell mondani: fontosabb az ember, mint a terület. Különösen ha az utóbbi már politikailag úgyis elveszett s nemzetiségileg sem tartható sokáig." Majd Németh László gondolataira való utalás nyomán „[...] ügyes nemzetépítő politikával a történelmi tragédiát is javunkra fordíthatnánk, hiszen összehúzódván, de egységesebbé, homogénebbé válván éppen olyan nagyszerű teljesítményekre lehetnénk képesek, mint a nagy szomszédaitól történelme során annyit sanyargatott hollandok [...]" a következő apostolkodás kér helyet

magának: „S mit tegyünk a határon túli magyar társainkért? teremtsünk vonzó és utánozható demokratikus viszonyokat, s olyan törvényeket, amelyek számukra is lehetővé teszik a szabad választást arról, hol kívánják leélni életüket. Ha az anyaországban szeretnének letelepedni, törvényesen ne nehezítsük elképzelésüket. [....] Tiszteljük az emberi jogokat s témánkból következően különösen kettőt, a szabad költözés és a spontán asszimiláció jogát. Tegyük lehetővé a választást a Kárpát-medence magyarsága számára arról, hogyan kívánja leélni életét."

Az egész tanulmány természetesen jóval árnyaltabb és megpróbálja a nagy bűvészmutatványt: a magyarság számbeli apadása miatti történelmi és biológiai nemzetféltést összekapcsolni az olyannyira vonzó és túlságosan is gyakori szóhasználattal európainak mondott emberi szabadságjogokkal. Az úgynevezett nemzetben való gondolkodást a szabadelvű személyi szabadossággal. Ha valaki a Magyar Naplóban, Budapesten vagy Pécsen, kellemes könyvtárszobában vagy az íróasztal mellett olvassa mindezt, MDF vagy akár SZDSZ színekben, akkor talán még meg sem lepődik, sőt bólogat is hozzá, hisz a demográfiai mutatókat átszövő történelmi fejtegetések és a Kárpát-medence magyar népességének alakulását elsősorban arctalan és személytelen tömegmozgásként érzékelt írások közül nem ez az első és azok között sem az utolsó, amely ezeket a változásokat legnagyobbrészt a román-magyar, szerb-magyar, horvát-magyar, osztrák-magyar stb. ellentétekkel, illetve a szópárok első tagjainak egyeduralmi törekvéseivel igazolja. Sőt, többen tisztelik majd azt a szókimondó bátorságot is, amely józan becslések alapján szögezi le, hogy a Kárpát-medencében és szerte a világon nem vagyunk tizenöt, hanem csak tizenhárom millióan és minden bizonnyal sokan értékelik azt a hatalmas és szerteágazó adathalmazt, amelyre a szerző helyzetelemzései vagy különböző érvelései támaszkodnak.

Csakhogy...

És itt következik az a három pont, amely a gondolatok, a véleményalkotás és az információáramlás szabadságának a korában nem elsősorban megütközést, hanem kételyt és fájdalmat takar. Nem csupán a szerzővel szemben. Ha ugyanis egy napilap székelyföldi és romániai használatra vesz át egy más közegnek szánt tanulmányt, akkor az olvasás során megváltozhat sok-sok leírt szónak és megfogalmazott mondatnak nem csupán a szellemi, hanem az érzelmi töltete is. Vagy még pontosabban: az üzenete.

Hogyan is mondotta McLuhan? A médium maga az üzenet.

Hogyha Oppenheimer és Teller Washingtonban vitatkozik az atombombáról, az nem ugyanaz, mintha Hirosimában beszélgetnének róla.
A bevezetőben említett mondatokról én nem tudok magyarországi magyarként, hanem csupán erdélyi magyarként gondolkodni.
A kettő nem ugyanaz.
Számomra nem politikai jelszó, amit Magyarországon jobboldalról vagy baloldalról annak tartanak: a határon túli magyarok problémáját a szülőföldjükön kell megoldani.
Én ugyanis határon inneni magyar vagyok.
A saját földemen.
Nem azért vagyok itt, hogy területi elvet igazoljak.
Nem azért vagyok itt, hogy nemzeti elvet igazoljak.
Nem azért vagyok itt, hogy ilyen vagy amolyan kinyilatkoztatásokat igazoljak.
Azért vagyok itt, mert ez az otthonom...
Ide köt minden gondom. Személyes és személytelen. Itt van az ükapám sírja és ide jár óvodába a gyermekem. Itt írtam éveken át gyertyafénynél és itt volt kincs számomra az a könyv, amelyre máshol fel sem figyeltek. Itt álltam sorba, reszketve-vacogva a hosszú, kemény teleken át és itt örültem annak, hogy bevezethettem a gázt és a vizet.
Itt urbanizálódtam.
Más a múltam és más a jelenem.
Mások a hétköznapjaim és mások a vasárnapjaim.
És nem erőszakkal kellett földhöz kötni engem, mert nem kötelékeim, hanem végeláthatatlan időm van ebben a földben, a hegyvidékiben, a megélhetést nem nyújtóban. Az utca az én utcám. A szomszédaim az én szomszédaim. És ha valaki nem köszön vissza, még ő is az enyém.
Még akkor is, ha nem sokat beszélek róla. Mert minél több szó esik arról, ami magától értetődő, annál értelmetlenebb maga a magyarázat.
Én ugyanis egész egyszerűen – élek.
Itt. És nem máshol.
Magyarul beszélek...
Itt és nem máshol.
Magyarul nevelem a gyermekeimet.
Itt és nem máshol.
És minő történelemellenes magatartás: fogantatásuk pillanatában nem gondoltam a nemzetre és születésükkor sem az összmagyar demográfiára.

Noha még naplót is vezettem róluk.
Magyar naplót.
De erdélyit.

(1998. január 6.)

LÁTVÁNY ÉS VARÁZSLAT

Pünkösd szombatján, mint annyi más csíkszeredai családnak, hazai és külföldi vendégeim voltak. Természetesen gyalog indultunk neki Csíksomlyónak, majd néhány, maroknyi keresztaljával együtt a Kálváriának, a gyökerek, a kövek, a föld lépcsőfokainak felfelé vezető útján. Amint kapaszkodik itt az ember, egyre inkább kitárul a lélek és kitárul a táj, a szenvedés és a megtisztulás egyetemes jelképein túl pedig újabb összefüggéseket és szimbólumokat keres, a sokezernyi arcból kiragadja mindazt, ami számára a legmegkapóbb, a legsokatmondóbb, a legfeledhetetlenebb és azt magával is viszi. Én erről a pünkösdi búcsúról kamera nélkül, technika nélkül, közvetítések és műholdak nélkül egy ilyen képet hoztam magammal. Annak a hetven-nyolcvan éves, feketébe öltözött, ősz hajú, szikár székely asszonynak az arcát, alakját és mozdulatait, aki az egykori rugalmasságot már alig őrző léptekkel, olykor lélegzetvételnyi szünetet tartva, de végigment egyik stációtól a másikig, lassan, ám kitartóan és megállíthatatlanul, egyre fennebb és fennebb, amíg csak alakja ott nem magaslott fel valahol messze, fölöttünk az égen. Mintha valahonnan az idők mélyéből indult volna el és mintha nyomában ott kapaszkodott volna nem a jelen színes és olykor meg túlságosan is vidám forgataga, hanem a megtartó erőt, a fájdalom elviselésének képességét, az élethez, az itteni élethez, a hithez, az itteni hithez való ragaszkodást évszázadokon át keresők hosszú, végeláthatatlan serege, sejtve, érezve, tudva, hogy a vesződséges hétköznapok megannyi búja-baja után ez a nap az ők igazi és kisajátíthatatlan ünnepük.
Pedig hányan és hányszor próbálták eltörölni!
Tiltással és megtévesztéssel, s csalfasággal és cselszövéssel.
Áthangolással és átirányítással.
Jelképeinek leszűkítésével és beszűkítésével.
És hányan, de hányan próbálják még mindig átalakítani!
Jóhiszeműséggel és engedékenységgel.
Meghívásokkal és tárgyalásokkal.
Átpolitizálással és ráutalásokkal.
Jelképeinek kibővítésével, szélbe és űrbe szórásával.

A csíksomlyói búcsú azonban maradt. Igazi, legbensőbb találkozásként mindazon tíz- és tízezrek számára, akik érzik, átérzik csodálatos varázslatát; és maradt mindössze mutatós, mutatható látványként mindazoknak, akiket a nagy tömegek, a nagy szavak, a nagy szólamok törvénye és a nagyközönség előtti önmutogatás kényszere vonz.
Az a hetven-nyolcvan éves, feketébe öltözött, ősz hajú, szikár székely asszony, aki ziháló lélegzetvétel nélkül, csendesen kapaszkodott fel a Kálvárián, nem a látványra, hanem a hitre, a saját hitére támaszkodott. Minden bizonnyal nem gondolta azt, hogy ökumén-nián van, és azon sem merengett el, hogy az összmagyarság ünnepén vesz részt. Jól látszott az arcán: fogalma sincs, hogy eszközévé kellene válnia valamiféle mindegyre felénk keresett hazafiságnak, hisz számára semmiféle jelszónak nem kellett lobognia ahhoz, hogy tudja: milyen nyelvűnek született, kiért és miért él.
Ő kapaszkodott, egyre csak kapaszkodott, fennebb, egyre fennebb a meredek hegyoldalon és előtte, mögötte, mellette ott kereste lábával a köveket, a gyökereket, a föld megtartó és továbbvivő mélyedéseit az évszázadok végeérhetetlen és láthatatlan serege; fel, fel, egyre fennebb, ahol az ég találkozik a minden májusok erdőt megújító zöldjével és ahol az élet hullámzó gyötrelmein végighúzza majd elsimító és gyógyító kezét az, akiben soha nem csalatkozott.
Ő a búcsún volt. Nem sokat törődött a hozzávetőleges statisztikákkal, hogy száz, kétszáz, avagy háromszáz-ezren voltak-e, hogy honnan jöttek a legtöbben és ki a legtávolabbról, nem töprengett azon sem, hogy az idén jártak-e itt többen vagy a tavaly, és nem is vásárolt semmit a kilométerek hosszú során át felsorakozott árusoktól. Ő tudta, hogy a búcsún van. Együtt van azzal, akihez eljött.
Mert ha nem így van, akkor minden más: díszlet. Vonzó. Érdekes. Színes. Mutatható és mutogatható. Akár egy autósverseny. Akár egy fesztivál. Akár egy vásári sokadalom. Akár egy össznemzeti mintavétel.
És amikor a szentmise végeztével, néhány hét aszálya után, a jégeső végigsöpört Csíksomlyón, ő nem esett pánikba, nem szaladgált ide-oda, hanem egyszerűen beállt egy fa alá és annyit mondott: köszönöm, kellett az eső.
A jég pedig figyelmeztetve végigdübörgött Csíksomlyó házain: oszd meg a sajátodat mindenkivel, de soha ne hagyd, hogy a minden legyen a sajátod. Mert az lehetetlen.

(1997. május 18. A Duna TV kellőképpen összmagyarosított szöveggel közvetítette a búcsút. A Csíki TV viszont ezt a kommentárt. A Duna TV-nek, valószínű, gratuláltak az összmagyarok. A Csíki TV-nek számára a legfontosabbak: a csíkiak.)

OTTHONTALAN HONFOGLALÁS

Néhány héttel ezelőtt egy vitathatatlanul jó indulatú erdélyi magyar honfitársam napokon át ecsetelte, hogy megoldotta a moldvai csángó magyarság ha nem is gordiuszi, de mindenképpen újabb kori történelmi csomóját. Át kell őket telepíteni – mondotta a nemzetmentés egy pillanatra sem lankadó lelkesedésével. Székelyudvarhely és Székelykeresztúr környékén amúgy is ott a sok kiöregedő falu, üresen állnak az immár roskadozó és bedeszkázott ablakú házak, de még mindig művelhetők a domboldalakra felkapaszkodó szántók és az udvarok mögött megbúvó gyümölcsösök. Át kell őket telepíteni, hisz végre saját nyelvi közegükbe kerülnek és ezzel a népesség-megmozgatási huszárvágással egyben háttérbe lehet szorítani azt az offenzívát is, amelyre egy másik és a vándorló életmódban magát nagyon is jól érző kisebbség készül.
Nem kételkedtem: a 89-es fordulat utáni átmeneti korszak átmeneti apostola nagyon is komolyan és nagyon is őszintén mondotta mindezt, ráadásul véleményével nem is volt egyedül, hisz a naivitás a kicsírázó demokráciáknak legalább olyan gyermekbetegsége, mint a nemzeti közhelyeket hajtogató szószátyárkodás avagy a címkórság.
Már szinte maga előtt látta a visszajátszott honfoglalást, képek derengtek fel előtte, amint poroszkáló lovaikat kantáron vezetve, mögöttük egy szekérderék gyermekkel a Gyimesek, majd a Hargita völgyein, hágóin tódulnak át a szelídebb Küküllő-parti tájak felé a csángók és minden lépésnél ledobnak az út porába egy román szót, hogy helyette szinte azonnal magukhoz emeljék a magyart. Már készen állt egész elméleti felépítményével, már-már karnyújtásnyira érezte a megváltást, amikor megkérdeztem tőle: és az otthon?
Azzal mi lesz? Azt hogyan hozzák magukkal? Hogyan hozzák magukkal a földes szoba egy csendes sarkát, az udvarba behajló ágat, a gyermekkorban megmászott patakpartot, az ablak előtti, szélben suhogó fát, a nagyapától örökölt és a múlt héten újra megszegezett pajtát, a féloldalra dőlt kapufélfa előtti üldögélést, az ismerős dombhajlatokat és mindazt, ami oly egyedivé és megismételhetetlenné tesz egy emberi életet? Ugyan – legyintett –, az otthon. Milyen

otthon? A szegénység? A nyomorúság? Majd elfelejtik, ha meglátják a nagy lakást.
Az otthon és a lakás.
Az út az otthontól a lakásig jóval rövidebb és jóval ridegebb, mint a fordítottja. A lakást építik, a lakást vásárolják, az otthont – teremtik. Napokon át, éveken át, és így válik egyedivé. Együtt a körülölelő látvánnyal, a hangokkal, a neszekkel, a színekkel, a fényekkel. Az egyik falról a másikra áttett polccal. A sarokba állított vázával. A könyvvel vagy könyvtelenséggel. Jézussal az olajfák hegyén vagy nagytatával a második világháborús katonazubbonyban. A színes tévé fölötti videóval vagy a kredencen felejtett megspárgázott szemüveggel. A tömbházerkélyre beköltözött fecskékkel vagy a vihar falra festett madaraival. A lakásban és a lakás körül még nem, de az otthonban és az otthon körül már ott sűrűsödik hetek-hónapok, vagy évek-évtizedek minden mozdulata és teremtő emberi igyekezete...
Sokan meglepődtek a hét végén Csíkszeredában: miért is tiltakoztak olyan hevesen az egyik tömbház környékét feldúló vezetékcsere ellen a Pacsirta sétány lakói? A válasz egyszerű: éppen ezért.
Mert otthont teremtettek maguknak. Mert fákat ültettek és évek hosszú során át gondozták, hogy felnőjenek. Mert minden tavasszal összebeszéltek és összepótoltak, mit kellene még tenni és venni ahhoz, hogy igazi zöld sziget legyen a máshol oly szürke és lehangoló betonsivatag helyett. Mert úgy érzik: az újra meg újra visszatérő, a megtervezett időrendi összhangot nélkülöző közművesítéskorszerűsítő agresszió nem csupán a húszesztendős fákat vagy a jóval fiatalabb csemetéket sújtja, hanem saját otthonukba jelent illetéktelen betolakodást. Ami az övék és csakis az övék, nem csupán papíron és nem csupán jogilag, hanem lélekben is, minden fűszálával, minden levelével és ha kell, minden zizzenésével egyetemben.
Igen, az övék. És a lakásokkal még lehet, de az otthonokkal éppen ezért nem illik játszadozni. Sem a tetszetős közösségi elméletek, sem a városvezetési kommunikációképtelenség, és még a kényelmesebb avagy olcsóbb műszaki megoldások kedvéért sem. Anélkül, hogy megkérdeznék mindazokat, akikről éppen szó van. Akiknek a nevében a választottak avagy a magukat kiválasztottnak vagy elhivatottnak tekintők úgymond döntenek avagy szívesen döntenének.
Különben csak a csavar fordul egyet. Lehet hogy jobbra, lehet hogy balra, de furcsamód semmiképpen nem előre, hanem hátra.

(1997. június 21. Fél évre rá, esztendő teltén, a csíkszeredai Polgármesteri Hivatalban a szórványmagyarság megsegítésére létrehozott Julianus alapítvány díjat ad át többek között a marosvásárhelyi csángó bizottság elnökének. Aki, miután a csángó gyermekek magyar nyelvtanulással egybekötött erdélyi üdültetéséről beszél, a fejét csóválja: terveink közül az egyik, a legfontosabb, sajnos, nem sikerült. Hiába akartuk áttelepíteni a Mezőség üresen maradt falvaiba a moldvai csángókat, hogy megmentsük a magyarságukat, nem akartak jönni. Nem értem, miért...)

A HOLD MÁSIK OLDALA

Augusztusban dolgom akadt az egyik csíki községházán. Nagy gondban találtam a jegyzőt: az RMDSZ egyik nyár végi körlevelét tanulmányozta éppen, amely arra hívta fel a figyelmet, hogy ahol a magyarság részaránya a településen nagyobb, mint húsz százalék, ott ezután tegyék ki a magyar nyelvű feliratokat és a tanácsüléseken is használják a magyar nyelvet, megfelelő román nyelvű fordítás kíséretében. A jegyző komor arccal olvasta elejétől a végéig, majd a végétől az elejéig a hozzá intézett sorokat és valamit nagyon nem értett.
Őnáluk ugyanis a magyarság részaránya a településen 100 százalék, a tanácsüléseken már évek óta csak magyarul beszéltek, igaz, a jegyzőkönyv vezetésére olykor meg-megkérték a román tanárt, ami pedig a feliratokat illeti, ott sem volt gond, hisz az egykori kocsmára a világ egyetemes nyelvén írták ki, hogy *Snack bar*, a művelődési otthon egyik ajtajára pedig a leleményes fiatalok rábiggyesztették a csárdásestek, lakodalmak és táncházak úgyszintén második ezredév végi változatát: *Diszkó. Bejárat itt.* Igaz, a községhez tartozó falvaknak sem elején, sem végén nincs egyetlen felirat sem, de hát azt mindenki tudja, hol lakik, oda fölösleges is lenne kirakni. A jegyző így aztán, mi mást tehetett, szépen beiktatta, majd elrakta a kétoldalú tehetetlenségről árulkodó okiratot: az RMDSZ szabványszövegét, amelyet nem pontosítottak az illető település sajátos viszonyaira és önmaga tudomásulvételét, amely kimerült a jóindulatú hümmögésben. Következésképpen maradt minden a régiben, csak egyetlen új felirat jelent meg a községben, igaz, hogy magyarul és szép színesen: *Turkáló, használt kanadai ruhák*. Ezzel a kétnyelvű feliratok ügye le is került a napirendről annak a valahonnan átszivárgott szemléletmódnak a jegyében, amely hajlandó a közvetlen környezetét elfogadni olyannak, amilyen, és

természetesnek veszi, hogy mindenki ugyanígy gondolkodik. El kellett viszont ismernem, hogy a jegyző kiváló erdélyi magyar hazafinak bizonyult: aggódott, erősen aggódott a marosvásárhelyi bemázolt és átfestett táblák miatt, és ha csak sejtésszerűen is, de a demokratikus változások, valamint az egészséges községi előrelátás csalhatatlan jelének tekintette a helyi kétnyelvű felirathiányt: ha ugyanis ezek nem léteznek, akkor nincs is amit bemázolni, a színtiszta magyar településen és a hozzásimuló rendtartó székely falvakban így elkerülhető a magyar–román villongás.
Jártam nemrég a Nyárád mentén is, szintén egy olyan községben amely Székely-jel kezdődött és tábla nélkül végződött, az egyetlen kilométerkő, amelyre a település román nevét felfestették, egy olyan hatalmas gödörben lelte halálát, amelynek se szeri, se száma a főúton. A polgármester itt mondhatni jellemző székely leleményességgel oldotta meg a lakott területek menti európai sebességkorlátozást: nem döcögőket épített fel, hanem kátyúkat mélyített le és nyugodalmas lélekkel üldögélt az íróasztal mellett, hisz e tekintetben ő már megtette a magáét. Igaz, a megyei tanácshoz nem nyújtott be egyetlen tervet és egyetlen kérést sem költségvetési támogatásért, igaz, hogy a községben senki nem dobott be néhány lapát kavicsot a már-már földmozgásokat utánzó óriási útrepedésekbe, de egy tanár-tanácsos nagyon szépen beszélt az autonómiáról. És nem is akármilyenről! A területiről. Ahol nagyon szépen tudnánk gazdálkodni. Csak lenne már a miénk. A terület. A szülőföld. A rét. A Nyárád. Az út. Ahol őseink jöttek-jődögéltek, éltek-éldegéltek és mentek-mendegéltek.
Őszi este volt. Pacsirta nem szólt a fán és határozottan éreztem, hogy az autonómia kék madara ott köröz valahol fölöttünk.
Vártam, egyre csak vártam surranó szárnycsapásait a ránk zuhanó sötétségben, de nem akart leszállni.
Nem látja a táblát vagy várja a körlevelet – gondoltam, aztán kézenfogtam saját személyi autonómiámat és elindultam vele a gödrök között. Borongós úton, sötét éjjelen.

(1997. október 18. Amiről egyszerűen nem beszélnek az autonómia értelmezői: autonóm személyiség nélkül a közösségi magyar önrendelkezés többlépcsős szólam marad, amelyen – főleg választások idején – csokornyakkendős urak lépkednek fel majd alá.)

ZSÁKBA, MAGYAR!

Közel három esztendeje már, hogy S. úr házépítésre adta a fejét, töprengett, lótott-futott, majd annak rendje és módja szerint beltelket vásárolt a falu egyik szélső utcájában. Nem nagyon tudta, hogy az építők felvonulási területnek hívják azt a kis utcát és azt a területet, ahová az építőanyagát lerakta. Az elnevezésekkel való bíbelődés különben sem volt az erős oldala. Az a tény, hogy még négy szomszéd használta közös bejáratként a gyalogösvénynél alig valamivel szélesebb zsákutcát, nem nagyon zavarta. Magától értetődött, hogy ezután közösen teszik ugyanezt. A szomszédok, ahogyan az rendes falusfelesekhez illik, még segítettek is neki a falak felhúzásában, a cserepek felrakásában, sőt meg is ünnepelték a ház elkészültét. Aztán néhány hét alatt megtörtént a baj: S. úr úgy érezte, hogy külsőségekben is bizonyítania kell tulajdonosi mivoltát és csak általa kinyitható kapuval lezárta az egyetlen, közös bejáratot. Ez többé már nem közös, az út az én területemen van, én mindent becsületesen megvásároltam – hajtogatta S. úr a sorozatos megkeresésekre, de a kapu eltüntetését illetően hajthatatlannak bizonyult, így aztán, ahogyan az lenni szokott az ilyenszerű döntésekhez körömszakadtáig ragaszkodó településeken, a szomszédok a lakások országúti megközelíthetetlensége miatt beperelték S. urat, ő pedig a frissen szerzett magántulajdon szentségére hivatkozva a szomszédokat. A perek váltakozó szerencsével folytak, alap- és középfokon hol az egyiknek, hol a másiknak adtak igazat. S. úr és a szomszédok hivatalos díjszabás ellenében ügyvédet fogadtak, kemény pénzeket fizettek le a szakértői vizsgálatokért és eldöntötték, ha kell a hágai bíróságig vagy akár a római pápáig eljutnak igazságuk védelmében. De nem Hollandiába és nem a Vatikánba, hanem csupán Marosvásárhelyre jutottak el, ahol a táblabíróság fehér redőnyös szobájában félszavakkal biztatták-buzdították a fekete taláros ügyvédeket és próbáltak valami érthetőt kihámozni a számukra románul egyáltalán nem, de még magyarul is alig érthető jogi nyelvezetből. A használati joggal, a tulajdonviszonyokkal, a magántulajdon szentségével avagy az ingatlankijáratokkal kapcsolatos ügyvédi eszmefuttatások hol süllyedő, hol emelkedő hanghordozásai mintha szavak nélkül is megerősítették volna, hogy nekik, csakis nekik van igazuk és alaposan meglepődtek, amikor az ősz hajú bíró rájuk szólt: Jóemberek, miért nem próbáltak otthon megegyezni?

S. úr és társai akkor egymásra néztek és mintha egyetlen pillanatra megérezték volna a helyzet fonákságát: távol a falutól, számukra

alig érthető nyelvi közegben, több hónapi nyugdíj kidobása után keresik a maguk igazát és a végén azt kell hallaniuk, ami valahol lelkük mélyén bennük is ott lappangott, de felszínre törését meggátolta a gőg, a rátartiság, a csak azért is indulata.
S. úr és társai nem magányos bajvívók a falusi perpatvarok csataterein. Több ezren járnak-kelnek a törvényszékek folyosóin, fizetnek buszt avagy vonatot, és gyónás nélkül jókora pénzösszegeket áldoznak az átmeneti évek átmeneti törvényeinek oltárain. Te ráálltál az enyémre, én ráálltam a tiédre, te bevetetted az enyémet, én learattam a tiédet, én örököltem az apait, te kaptad az anyait, telkem sarkán a te házad, házad alatt az én telkem, vidd el a kerítést, hozd vissza a kaput – hangzanak földtörvény utáni időszámításunk rigmusai, bizonyítván, ha ugyan még szükség lenne rá, hogy harcias nép a magyar, különösképpen ha egy és ugyanazon anyanyelvű szomszéddal, rokonnal vagy ismerőssel kell összemérnie erejét. Mintha a politika vásott angyala szállott volna alá a falvakra, hogy megcibálja a választási jelszavakat: egyformák vagyunk, de nem tartozunk össze, önrendelkezünk, ha rendelkeznek velünk, elismerjük a másságot, ha máshol van, türelmességgel szembeni türelmetlenségünk pedig egyenesen határtalan.
S. úr és társai hazatértek. Nem egyszerre, hanem egymás után és könnyen megtörténhet, hogy a másodpercnyi elérzékenyülés után sem nyitják meg egymás ajtaját, többé soha nem koccintanak és ha éppen nincsenek a bíróságon, továbbra is vasvillaszemekkel méregetik egymást. Nem csoda, hisz keresik az igazukat. Az utat. Amely ott van előttük és valamennyiük házához vezet.
Csak az a kétségbeejtő, mások még mindig nem döntöttek arról, hogy kié az utca.
A zsákutca.

(1997. április 3. Hargita megyében a magyar–román nézeteltérések azóta is eltörpülnek a magyar–magyar konfliktusok mellett.)

MAROKNYI SZÉKELY

A csíkszentsimoni hetvenhat esztendős Máthé Lajos még soha nem volt gyógykezelésen. Számára a nyár jó ideig azt jelentette, hogy kapál, kaszál, aztán behordja a szénát, és mire mindezzel végez, már következik a pityókaásás, azután majd, valamikor télen lesz egy kis idő a derék kinyújtására, a pihenésre is. Máthé Lajos soha nem kereste a dolgok könnyebbik oldalát: amikor katonának kellett menni, akkor katonának ment, amikor a frontra kellett menni,

akkor a frontra ment, és amikor mindenki szaladt visszafelé, akkor sok száz társától eltérően ő nem maradt le a csapattól, az erdőkben sem bujdosott haza, hanem képes volt kitartani a végső összeomlásig. Sőt, valahol Szibériában, káposztalevesen és korpakenyéren, az egymásra hasábolt, jéggé fagyott holttestek szomszédságában lehúzta a maga négy fogoly évét, amíg csak meg nem kapta az elbocsátó szép üzenetet, amellyel végre haza lehetett térni. Haza, ahol már nem talált senkit, sem feleséget, sem szülőket, haza, ahol újra kellett kezdeni az életet.
Azután, mire észbe kapott, mire úgy érezte, hogy megáll a saját lábán, jött a közös és elvitt mindent. A közös, ahonnan megint csak nem szökött meg, hanem dolgos ember lévén, nap mint nap ledolgozta a maga munkaóráit és még csak nem is azért, hogy valamikor majd mindez beépüljön a nyugdíjba. De a 89-es változásokkal szerencséje volt, mert a ledolgozott idő még inkább beleszámított és ráadásul nagy-nagy utánajárással ugyan, de elismerték fronton és fogságban töltött éveit is. Az egykori délceg katonából és fáradhatatlan fogatosból veterán és mezőgazdasági nyugdíjas lett. Új társadalmunk pedig, amely eldöntötte, hogy annyi évtized zaklatás és kínszenvedés után végre emberarcú lesz, több törvénnyel is biztosított neki jogokat, és kárpótlásként, fájdalomdíjként olyan havi összegeket is felajánlott, amelyekkel naponta akár két kiló kenyeret is megvásárolhatott. Csakhogy Máthé Lajos már csak nagyon nehezen tudta élvezni ezt a valóban nagylelkű jóvátételt, hisz az öregség egyre több bajjal jelentkezett. Hol itt fájt, hol ott fájt és a község körorvosa az idén gondolt egy merészet s egy nagyot, és elküldte őt fürdőre. Veteránnak ugyanis jár az ingyenes gyógykezelés – mondotta és felírta neki Tusnádfürdőt. Úgyis itt van a szomszédban – tette hozzá –, ott majd helyrehozzák, közel is van és nem kell búsulnia, hogy otthon mi történik.
Ezért aztán Máthé Lajos május első hetében Csíkszeredában az illetékes helyen jegyért folyamodott. A jegyek még nem jöttek meg – közölték vele az egy és oszthatatlan igazságot, jöjjön majd két hét múlva. Jött két hét múlva, de akkor azt mondták neki, hogy a jegyek már elfogytak. Jöjjön majd júniusban – mondták – és jött júniusban, de akkor az újabb tusnádi jegyek még nem érkeztek meg. Jöjjön két hét múlva, tanácsolták, de akkor már a júniusi jegyek is elfogytak. Jöjjön júliusban, biztatták, de akkor kiderült, hogy csak nagyon kevés jegyet küldött Tusnád, mert időközben a vele egykorú, de vastagabb pénztárcájú izraeli vendégek kibérelték a kezelési központot. Jöjjön majd szeptemberben – mondották, de ha kedve tartja, elmehet Predeálra vagy Slănic Moldovára is –

hozták tudomására Hargita megye székhelyén, és a magyar szavak között ott lapult az a tény is, hogy egy idős csíkszentsimoninak igazán fölösleges beszorulnia a székely rezervációba, hisz dicső és hazájára büszke állampolgárként övé az egész ország.
A hetvenhat esztendős Máthé Lajos azonban nem nagyon tudta, mit kezdjen az egész országgal. Ő csupán a lakóhelyével majdhogynem szomszédos Tusnádfürdőre szeretett volna menni, életében először gyógykezelésre, oda, ahol megértették volna a nyelvét és minden bizonnyal szólnak hozzá néhány kedves szót. Ő azonban ezt nem tehette. Veterán- és nyugdíjas jegyekkel mennek mások, közelebbre, távolabbra, sőt néhány napra még Tusnádfürdőre is leugorhatnak azok, akiket felhívnak telefonon: gyertek gyorsan, mert megjöttek a jegyek.
Máthé Lajost azonban nem hívja fel senki. Ő megkapta a jogait. Románia parlamentjében. Magyar veteránként. És képtelen érvényesíteni. Hargita megye székhelyén, ahol sziklaszilárd magyar megyei kormányzat működik és a választások időszakában előszeretettel hangoztatott elvekhez híven az intézmények gyakori ellenőrzésével őrködik ezen jogok tiszteletben tartásán. Olyannyira, hogy közben észre sem veszi: a magyarságról szóló fennkölt politikai szólamok és a maroknyi székelyek hétköznapi gondjainak a megoldása között olyan törésvonalak tátonganak, amelyeket egyre nehezebb lesz majd áthidalni. Még akkor is, ha Tusnádfürdő közel van.

(1998. augusztus 2. Máthé Lajos maroknyi székelyként még egy fél év múlva is otthon üldögélt. Igazi hősként és magasztos jelképként: még tizenöt kilométerre sem hagyta el szülőhelyét.)

HIPPOKRATÉSZ, ITT ÉS MOST

X-et jól ismerem.
Ahhoz, hogy édesanyjának esélye legyen a túléléshez, gyorsan és pontosan kellett a műtétet végrehajtani.
A sebészprofesszornak természetesen meg kellett fizetni a közbelépést, a boríték átadásánál egyértelművé vált, hogy ezt mind a két fél magától értetődőnek tekinti. Ha nincsenek megbízható kapcsolatai, nem is jut el a professzorhoz.
X. édesanyjától azonban többször is vért vettek és szükség volt még egy egész sor analízisre.
X. édesanyját megvizsgálták majdnem minden géppel, amivel lehetett, ő vagy leletei három nap alatt legalább harminc kézen át-

mentek. Sőt, bejutottak a szövettanra is, amelyről X-nek fogalma sem volt, hol van.
– Következésképpen ezen a bonyolult úton már képtelen volt elszórni a borítékokat. A leleteket, az eredményeket azonban megkapta. Az egészségügyiek elvégezték a maguk dolgát.
Ez a kis példa – nem tanmese – talán bizonyítja, hogy Szász János nagyon eldobja a sulykot, amikor az RMSZ hétfői számában, *A nagy blöff* című vezércikkében egy kalap alá vesz minden egészségügyit és olyan általánosító jelzőkkel illeti, amelyek túllőnek a célon.
Az egészségügyi személyzet követelései, fenyegetőzései teljességgel színlelések, egyszerű zsarolási eljárások – írja Szász János, majd leszögezi: – *Romániában az egészségügyi személyzet a legjobb keresők közé tartozik. Az orvostársadalom egyenesen is részt vesz a szervezett bűnözésben* – vélekedik másutt, majd így összegez: *a tolvaj orvosokat és az egészségügyi személyzetet meg kell akadályozni abban, hogy hivatalosan több fizetést kapjon ahhoz, hogy nem hivatalosan a százszorosát is megkeresse.*
Szász János merész és szókimondó. Populista felhangokat sem nélkülöző okfejtésében mindarról ír, ami valóban létezik: a hálapénzről, a kórházi zsarolásokról, a megfizetett betegszabadságokról és nyugdíjaztatásokról. Csakhogy elkövet egy alapvető hibát: tőle szokatlan módon durván általánosít és egységesít. Az erdőtől nem látja a fát. Az egészségügyi személyzetre, az orvosi társadalomra mint kerek egészre tekint, noha az éppannyira rétegződött, mint mondjuk, a politizálóké: az a kisember, aki saját pénzén bejön a megyeszékhelyre egy RMDSZ-gyűlésre, nem azonos azzal a tisztségviselővel, aki napidíjak kíséretében semmitmondó szócséplésen és sokatmondó svéd asztalon vesz részt a határon túl. Az egészségügyben a fehér köpeny közös, de az egyszínűség nem jelent azonosságot. A tisztesség és a tisztességtelenség nem szakmánként kioszthatő fogalom, hanem embere válogatja. És vannak szegény, vannak nagyon szegény és nagyon tisztességes egészségügyiek, akiknek másként kellene élniük és akik jól teszik, hogy sztrájkolnak. Még ha reménytelenül, még ha kilátástalanul is. Azokban az országokban, ahol az évekig tartó, színektől független politikai demagógia jól hizlalt, ott a költségvetés csontra vetkőző. A sztrájkolók közül jó néhányan minden bizonnyal tisztában vannak vele, hogy nincs pénz, de itt az ideje legalább az ígéretek számonkérésének: *az egészségügy az 1-es számú prioritás! Nem lesz több áldozati nemzedék!* Emlékszünk még, nemde? Még másfél esztendő sem telt el a hangzatos kijelentések óta, noha már akkor világos volt nagyon sok szakértő számára, akik a súlyosan beteg ország

fölé hajoltak, hogy lesz még jó néhány áldozati nemzedék, hogy az egészségügy helyrehozatala nemhogy első, hanem még negyedrangú cél sem lehet. Annál is inkább, mert meg sem kezdték. Mert a reform szavakban ott hevert a gyorsan változó miniszterek és lassabban változó államtitkárok fiókjaiban, törvényességi hátterét ott söpörték félre éveken át valamelyik parlamenti bizottságban, és amikor meg kellett volna kezdeni, akkor úgy érkezett, mint a túlhordott terhesség utáni újszülött: mindegy, hogy keze, lába vagy feje van elöl, csak legyen már valami.
Romániában a halandóság nem az orvosok alulfizetése révén adott, hanem mert az adót nem fizető orvosok súlyos százmilliárdokkal károsítják meg az államkasszát – írja Szász János. Ha a többtényezős halandóság kezelése ilyen egyszerű lenne, akkor egyetlen jól működő adóhivatal örökéletűvé tenné Romániát. Ám a súlyos száz meg száz milliárdok ott rejtőznek az egészségügyi biztosítást egyáltalán nem fizető, örökölt ipari dinoszauruszokban, amelyeket a társadalmi megmozdulásoktól tartva egyik kormánynak sincs ereje felszámolni, még ez utóbbinak sem, amelynek egy esztendőn keresztül a jobb élet reményében elnéztek volna mindent. A súlyos száz- meg százmilliárdok ott rejtőznek a megfékezhetetlen bankügyletekben, az áttekinthetetlen fekete gazdaságban, amelyben megint csak a kormánynak és a törvényességnek kellett volna rendet teremtenie vagy legalább megpróbálnia. A súlyos száz- meg százmilliárdok ott rejtőznek abban a tehetetlenségben, ahogyan a választottak nem képesek végre kioldani azokat a fékeket, amelyek önállóbbá és önmaga konfliktusainak a kezelőjévé teszik a társadalmat, hogy ne mindig a kormánytól és az elnöktől várjon mindent, hanem a munkaadó és munkavállaló próbáljon egyezségre jutni egymással.
A nagy blöff nem az egészségügyé. A nagy blöff azé, aki mosolyogva, aki komoran, aki szószátyárkodva vagy éppen némán, de mindig alaptalanul, vagy még pontosabban, laptalanul játszik a tétekkel és így próbálja elkerülni a veszteséget. És legtöbbször sikertelenül. Az ország játszmájában az egészségügy csupán egyetlen lap. Van aki királyt húzna melléje, van aki kicserélné a felsőket az alsókkal, van aki újra szeretné keverni az egész paklit.
Csak az a nagy blöff, hogy képtelenek eldönteni, mit is szeretnének játszani.
Szász János a hippokratészi esküt említi. Az erkölcsit. Az orvos minden körülmények között segít a betegnek a gyógyulásban.
A „minden körülményekre” azonban az elmúlt nyolc esztendő alatt már több ezren tettek le esküt. Hol itt, hol ott. Fennebb vagy

lennebb. Alkotmányra, bibliára, népre, nemzetre, országra, államalkotó tényezőre.
Az idő persze telik.
X. édesanyja túlélte a műtétet.
A professzor azóta már új autót vett és villát építtetett Z-ben.
A laboránsnő pedig rázogatja a tízezredik kémcsövet és felhívja most már negyedikes kislányát telefonon: aztán melegítsd meg a krumplit és akaszd a nyakadba a kulcsot, ha bezártad az ajtót.

(1998. február 24. Cikkem azonnali válasz volt a Romániai Magyar Szóban megjelent Szász János-írásra, és a megjelenés másnapján tizenheten hívtak fel az országból, egyetértve a megfogalmazottakkal. Ezt követően néhány hetes sajtóvita bontakozott ki, a romániai egészségügy átszervezése viszont az év végéig csigalassúsággal haladt előre s tart azóta is.)

A DEMOKRÁCIA RÉSEI

Alig fél év telt el, hogy rájuk szavaztunk.
A polgármesterekre és a tanácsosokra.
A lehetséges jelöltek közül ők voltak a legjobbak.
Vagy a legkevésbé rosszak.
Legalábbis így gondoltuk.
Győztek a mi jelöltjeink.
Aztán egyszerre csak ők lettek a Hivatal. A Hatalom. Ők lettek Ők és mi maradtunk Mi.
Pedig demokratikusan választottuk őket. Pedig azt mondták Ők és ugyanazt mondtuk Mi, hogy márpedig minket képviselnek. Mindazt, amit szeretnénk, mindazt, amit akarunk, mindazt, amit meg kell változtatni.
És egyszerre csak a mieinkből Ők lettek.
A hivatal és a választók között leereszkedett a demokrácia választófüggönye, amelyeken olykor csak résnyire lehet átlátni.
Ők azt mondják, a törvények, a pénzügyi keretek, az új kormányváltás, a tisztviselők alacsony fizetése, a szűkmarkú költségvetés.
Mi azt mondjuk, az ígéretek, az ígérgetések, a bezárkózás, a fejükbe szállt dicsőség, a négy évre megkaparintott állások biztonsága, az önös érdekű döntések.
Ők helyenként újraosztották a feladatokat, ők imitt-amott megreformálták az intézményt, ők megszüntették a hivatalba való állandó ki- és bejárást, ők napi fogadóórákat írtak ki a nyitott ajtók helyett.

Mi vártuk a morcos képű kapus helyett a vidámat, az útmutató tábla helyett már a bejáratnál az eligazító ügyfélfogadókat, a „majd megnézzük, mi van” helyett a „megnéztük és helyrehoztuk” típusú döntéseket.
Ők azt mondják: minket képviselnek.
Mi azt mondtuk: képviseljenek minket.
És erre mégis szétváltunk.
Ők panaszkodnak: minden ülés nyitott és mégsem megy el senki.
Mi panaszkodunk: nem tudjuk, mi történik, csak harmadik-negyedik, elhaló visszhangként hallunk valamit.
Törvényszerű ez?
Ha nincsenek kívülről ható óriásprések, akkor a választottak óhatatlanul elválnak a választóktól?
A választókban van a hiba? Avagy a választottakban? A többen avagy a kevesebben?
Érdemes eltöprengeni rajta. A mi és az ők viszonyán.
Hogyan kellene építeni mindkét oldalról a hidakat a választások után. Hogyan kellene megteremteni az ügyintézés nyitottságát, eredményességét és hogyan kellene érvényesíteni az igenis létező köz- avagy csoportgondolkodást?
Ha ez nem sikerül, ha a közhivatal hatalom, mi pedig csupán annak kiszolgáltatottjai maradunk, akkor az előbbi lehet akár színtiszta magyar is, a Mi és Ők kettőssége éppen az oly annyira óhajtott önrendelkezéstől távolít el. Akivel rendelkeznek, az nem önrendelkezik. Ha viszont kényelmességből, közömbösségből, csak az önmagunkra és családunkra összpontosítás kizárólagosságával mi magunk mondunk le a közéletről, véleményünk kialakításáról, hangoztatásának jogáról és lehetőségeiről, akkor megint csak távol állunk attól, hogy helyi közösségi létünkért szálljunk síkra. Aki nem önrendelkezik, azzal rendelkeznek.
Önrendelkezzünk tehát. Beszéljünk. Vitázzunk és vitatkozzunk. Érveljünk. És ne hagyjuk egy pillanatra sem, hogy a választottak csupán Ők legyenek. A különbség ugyanis jóval több egy nyelvi fordulatnál. Legyen az akár anyanyelven is.

(1997. május 2. Az átmeneti társadalmak talán legérdekesebb kérdése: hogyan válik az új hatalom fellengzős képviselőjévé néhány megválasztott, hogyan alakul át újdonsült arisztokratává és hogyan érzi magát napról napra csalhatatlanabbnak a tegnapi sorstársad. Amire az egyre riadtabb választók közömbösséggel vagy teljes hátraarccal válaszolnak.)

A REFORMKOR SZÍNPADÁN

P. úr neve, stílszerűen, ugyanazzal a betűvel kezdődik, mint szakmája. Postás. És évtizedek óta végzi ezt becsülettel. Nem egyszer voltam szemtanúja, amint egy nagy középületben emeletek, irodák között tette meg legalább tucatnyiszor az utat, hogy a címzett kezébe juttassa el a levelet, noha egész egyszerűen otthagyhatta volna a kapunál vagy a kapusnál. P. úr minden bizonnyal szereti a szakmáját és nem csupán hivatali, hanem emberi kötelességének is tekinti, hogy amit rábíztak, azt végezze is el.
Nemcsak az irodaházakban, hanem a kis utcákon is végigbandukoló P. úr jól tudja, hogy igen sok embertársa, főleg a társtalan idősek számára ő a társadalmi összekötő kapocs: egy-egy levél, egy-egy újság jóval több a tartalmánál, az átadás és átvétel meg nem írt üzenete jelképszerű is. Még gondolnak rám. Még számítanak rám. Még tudják, hogy itt vagyok.
Aztán megalakult a korrupcióellenes bizottság. És felhívások hangzottak el, hogy aki tud valamit, az bátran... Bőszen és merészen. P. urat feljelentették, igaz, hogy nem a bizottságnál, hanem a rendőrségen. Hogy kétszáz, háromszáz, négyszáz lejt fogad el a nyugdíjasoktól. Sőt, ahol nem kapott semmit, oda késve viszi a havi juttatást. És hogy ne szorongjon, hogy ne reszkessen, hogy érezze magát közösségben, még féltucatnyi postástársát is megidézték az igazság kérlelhetetlen bajnokai. Kétszer. Háromszor. Négyszer. Hogy mondja el. Hogy vallja be. Hogy ismerje el. Hogy árulja el végre, hazai kemény valutánknak ezekből a töredékeiből hogyan és mi módon akart milliomos lenni.
P. úr azonban nem ismerte el. Mert nem volt amit elismernie. Arca azonban napok óta pirosabb a szokásosnál, bajuszában mintha több lenne az ősz szál és mintha már ritkábban mosolyogna.
A korrupcióellenes küzdelem megkezdődött.
P. úr után minden bizonnyal B. úr következik. Mert borbély. Mert ha nem adnak borravalót, akkor huszonhárom hajszálat három milliméterrel hosszabban hagy a fültövön. Majd F. kisasszonyra fog rájárni a rúd. Mert fodrásznő és X. hölgyet a kívánatos pénzbeli figyelmesség elhanyagolása miatt három perccel hamarabb szedte ki a haj- és fejszárítóból. Azután jön egy másik P. úr, a pincér. Borravaló nélkül bortalanul hagyta a vendéget a borozóban. Majd N. kisasszony, a nővér. Csokoládé nélkül az ágyban felejtette az ágytálat. És itt van K. asszony, a kasszás, akinek visszajáró aprópénze nélkül nincs amit a tejbe aprítani. Vagy S. úr, a buszvezető, a jegytelen utasok földi megmentője.

A korrupcióellenes küzdelem megkezdődött. Beköszöntött a kisemberek elleni nagy demokrata feljelentések korszaka. Nem elég a testvér és testvér, a szomszéd és szomszéd, a rokon és rokon közötti ezernyi földper, nem elég, hogy a szendergő Pató Pál úr óriásként akarja átlépni a harmadik évezred küszöbét, hanem ütött a kisemberek elleni és a kisemberek általi bosszú órája is.
Az ember pótcselekvő lény. Ha úgy érzi, hogy a nagy társadalomátalakító intézkedésekkel szemben gúzsba kötött, akkor oldalvágásokkal próbálja bizonyítani jelenlétét és kitölteni valakin tehetetlen dühét. Miközben a székelyföldi magyar télben a nagy vadak a sűrű erdőben járkálnak, talán csak el lehet kapni egy-két, faluszéli szénaboglyát szálazgató nyuszikát.
Noha a derékszíj-összehúzó időkben nem feljelentésekre, hanem inkább kijelentésekre lenne szükség. Olyasfélékre, hogy segítünk egymáson, hogy gyakrabban megnyitjuk egymás, ajtaját, hogy figyelünk azokra, akiknek napi pénzügyi műveleteik nem a valuta átszámítással, hanem a kenyér és tej árának megszorzásával kapcsolatosak. Azaz az átéléssel az újabb és ki tudja hányadik reformkor színpadán, ahol a súgó nem mindig figyel a rendezőre és a függöny leengedésére még sokat, nagyon sokat kell várni. A tapsról nem is beszélve.

(1997. február 22. Egy évre rá P. úr megtörve bár, de fogyva nem, még mindig postás. Ő hordja a leveleket a korrupcióellenes bizottságnak.)

KORRUPCIÓMENTES KÁNAÁN

Nincs, nincs és nincs.
El kell már végre hinnem, hiszen már a negyedik sajtóértekezleten hallom.
Hargita megyében nincs korrupció.
A korrupcióellenes bizottság egész egyszerűen semmit nem talál, ami arra utalna.
Vannak földperek, vannak tyúkperek, van a megye nagyságához mért kis és közepes adócsalás, akad a volt és egyben leendő tulajdonos orra előtt vagy háta mögött eladott néhány ház, korrupció azonban sehol.
Igaz, hogy a Hargitán innen és túl sokan és sokat beszélnek arról, hogy vannak valakik, akik villaépítésre telkeket osztogattak és a hálatelt szívek adományait nagy-nagy tapintatlanság lett volna visszautasítani.

Igaz, hogy a bankcsődök-kárvallottjai olyasmit suttogtak, hogy kikent-felkent névtelenek bagót érő és később eladhatatlan jelzáloggal itt is, ott is hatalmas hiteleket vettek fel, és amikor a kisbetétesek legalább a sajátjukat merészelték visszakérni, akkor a fizetésüket megtartó és haladékért könyörgő igazgatók csupán a kilincset nyomták az igénylők kezébe.
Igaz, hogy a Csíki-havasokból fúvatlanul nem induló szél a csillagfényes éjszakákon arról regélt, hogy a fát legszakszerűbben még eszközök nélkül is az a kft tudja kitermelni a földre roskadó egykori állami mamutok előtt, aki leginkább megtalálja az utat a jóváhagyók zsebéhez.
Igaz, hogy emlegetnek szakértőket, akik annak függvényében írtak, mondtak, számoltak vagy ábrázoltak többet avagy kevesebbet, hogy nélkülözhetetlen szakmájukat milyen elismerés illette nem az irodában, hanem otthon, a konyha félhomályában.
De hát ki látott szakértőt?
A szakértő láthatatlan.
A láthatatlan szakértők pedig előre begyakorolt, előmozdított vagy hátrább tolt versenytárgyalásokat írnak ki, amelyeken a láthatatlan költségvetési pénzek látható jövedelemforrásokká válnak mindazok számára, akik a leghamarabb észrevették a felbukkanásukat.
A láthatatlan szakértők jól tudják, mit, mikor és hogyan kell szétbontani, hogy a helyi piacgazdaság éppen arra forduljon, amerre kell és ne sokat vergődjön az esélyegyenlőség kátyújában.
A láthatatlan szakértők értenek a legjobban az egyszer már megfizetett tanulmányok még egyszer megfizetett átírásához.
A láthatatlan szakértők az álláspályázatok bajnokai. Kérés nélkül is rögtön válaszolnak: melyik tisztségviselő melyik rokonának mi felel meg a legjobban.
A láthatatlan szakértők ráadásul a teremtés csodái. Minél csúszósabb az út, annál fürgébb lábúak és aláírásszerző tehetségük egyszerűen utolérhetetlen. Ha csak nem vetekszik velük a Polgár. Akinek szintén nincs egy nyugodt pillanata, hisz éjjel-nappal a civil társadalmat építi. Egy alapítvány. Egy pénzforrás. Egy autó. Egy füstbe ment terv. Új alapítvány. Még egy autó. Még egy pénzforrás. Még egy füstbe ment terv.
És így tovább. Mert mindez természetesen maga a szép, a csendes és a korrupciómentes élet.
Még szerencse, hogy nincsen kereskedelmi flottánk!
Hogy nincsen kőolajunk!
Hogy nagy szomszédunk nem a Kis-Jugoszlávia!
Hogy kis szomszédunk nem a nagy főváros!

Mert így mindenki hitben, erényben, felebaráti szeretetben és páratlan törvénytiszteletben éli az életét.
Csak éppen újabb két nyelvű táblát el ne helyezzenek a megyehatáron:
Korrupciómentes Kánaán.
Ez ugyanis ha nem is katonásít el, de megbontja az etnikai összetételt.
Nem idejönnek. Még többen elmennek.

(1997. október 2. 1998-ban még mindig dúl a korrupcióellenes küzdelem. Az irodákban és a jelentésekben. A korrupció is dúl ugyanott. Ha véletlenül találkoznak, szívélyesen kezet ráznak és megbeszélik a teendőket.)

MAGYAR–MAGYAR JÁTSZMA

A benzinkutasok tiltakozó levelet küldtek a városi tanácsnak, amelyben kifogásolják, hogy a magyarországi MOL romániai vegyesvállalata – gyakorlatilag a MOL – környezetbarát benzinkutat óhajt telepíteni a városba. A város magán- és állami tőkéjű társaságainak helyi mércével mért hatalmas beruházásai nem térültek meg, kihasználtságuk még mindig alacsony fokú, érthető, hogy tartanak a városközpontban létesítendő konkurenciától. A városi tanács bizonyos földterülettel szeretne részt venni a MOL-vállalkozásban, ez évente adott összegű bérjövedelmet jelent és nincs kizárva az sem, hogy bizonyos mértékben részesedik majd a bevételből is. Miközben egyes tanácsosok abban érdekeltek – közvetlenül is –, hogy ne telepedjen be a MOL, addig mások – ugyancsak közvetlenül, leendő építőként vagy eladható területek tulajdonosaiként – azt szeretnék, minél hamarabb nyíljon meg a zöld-fehér benzinkút. Érdekek csapnak tehát össze, hisz nem aprópénz, hanem kemény milliók, ha nem milliárdok forognak kockán, nem mindegy, hogy a jövedelem majd kinek avagy kiknek a zsebébe vándorol. Természetesen a tanácsülésen egész sor más szempontról beszélnek: környezetvédelemről, jobb kiszolgálásról, városesztétikáról, településfejlesztésről és így tovább, a lényegen azonban mindez nem változtat. Nem babra, hanem pénzre megy a játék. A székelyföldi magyar és a magyarországi magyar tőke – legalábbis mifelénk – most először kerül ilyen látványosan összeütközésbe. A MOL-nak nem a SHELL-lel, az AGIP-pal, a Q8-al, az ARAL-lal vagy más nagy nemzetközi monopóliumokkal kell összemérnie erejét, hanem a helyi vállalkozókkal. És ez csupán a kezdet, hisz az érdekütközések és ütköztetések a

piacgazdaság velejárói. Nem minden külföldi beruházás megy majd zökkenőmentesen, az eljövendő szoros konkurenciahelyzet nem csupán néhány Hargita megyei, hanem országos iparág felszámolását is elősegíti. A vámkedvezmények és védővámok távlati eltörlése, az először egységes, majd azután teljesen megszűnő vámrendszer, az európai integrációs rendszerekbe való bekapcsolódás azt is jelenti majd, hogy senki nem ringat és senkit nem ringatnak. Ha a termelés minőségileg, termelékenységi szempontból vagy az árak tekintetében nem versenyképes, akkor hiába a sóhajtozás és az óbégatás, hiába a fűhöz-fához kapkodás és a kormányhoz való szaladgálás, az eredmény nem lesz, nem lehet más, mint a gyorsabb vagy lassúbb jobblétre szenderülés. A MOL csíki betörése és a helyi tulajdonosok párviadala jól jelzi már mindezt, a magyar–magyar játszma pedig arra is utal, hogy a pénznek nem csupán szaga, hanem még nemzeti érzékenysége sincs, hiába nevezik meg ugyanazon a nyelven a határ mindkét oldalán.

Az érdekösszecsapások természetesen nem Európa keleti oldalának a sajátjai, a piacgazdaság mindenütt hullámzik: vállalkozások haldokolnak és újak születnek, cégeket nyelnek el, vagy állítanak félre az útból, az egyik óriás multinacionális cég a másikat tolja ki a piacról. Csakhogy ezt a világ nyugati oldalán igen elegánsan teszik: megvannak rá a módszerek, megvannak hozzá az intézmények, megszilárdult és kifinomult a törvényes keret és nem utolsósorban az ellenőrzések módszere. És van még valami: legalább a felszínen kerülik annak látszatát, hogy a helyi közösségek önkormányzati szerveiben az egyéni érdekek látványosan uralkodjanak. Ez amolyan íratlan szabály, közismert angol kifejezéssel amolyan *gentlemen's agreement*, úriemberek közötti megegyezés, amelynek nagy szerepe van abban, hogy érdekütközések esetén sem a dzsungel törvényei, hanem a sorozatos tárgyalások konfliktuskezelő és viszálylevezető mechanizmusai uralkodjanak.

A MOL és a helyi benzinkutak közötti érdek-párbajban is minden bizonnyal ez a követendő út: kellőképpen megfontolt egyeztetések után el lehet majd jutni olyan kölcsönösen elfogadható és egymást kiegészítő állapothoz, amelyben a MOL kecskéje sem fordít hátat és a hazai káposzta is megmarad. Természetesen nem egyformán: van, aki számára dús töltelékkel, mások azonban csak a híg levesben látják viszont. De hát az idén ilyen a reformkáposzta átmeneti állapota.

(1997. április 27. Esztendőre rá a MOL még mindig nem talált otthonra Csíkban. Székelyföld néhány más városában már régóta lobognak a zöld-fehér zászlók.)

A KÖR NÉGYSZÖGESÍTÉSE

Ismerősöm lakhelyet akar változtatni. Csíkszeredába szeretne költözni és megkért, hogy érdeklődjek. Annak rendje és módja szerint bekopogtam a rendőrségre, ahol nagyon udvariasan és tisztelettudóan felvilágosítottak arról, hogy első lépésként az Autotehnic kft-hez kell menni, ott igényelhető a szükséges nyomtatvány. Nem nagyon értettem, mi köze az Autotehnic kft-nek a lakhelyváltoztatáshoz, eddig azt hittem, autókkal, alkatrészekkel, gumikkal és egyéb kellékekkel kereskednek, de most kiderült, hogy nélkülük meg van kötve a kezünk. Túlságosan is egyszerű lett volna, hogy a nyomtatvány ott legyen a rendőrségen, meg kellett tehát bonyolítani. Ezt követően pedig be kell majd állni az okmánybélyeg után loholók hosszú-hosszú sorába, akik előbb-utóbb a Kincstár előszobájában futnak össze, ahol 50 lejtől mondjuk tízezer lejig osztogatnak, no nem okmánybélyegeket, hanem az összeg le- avagy befizetését igazoló okiratokat. Az egyik hölgy elkéri a személyi adatokat, a másik a pénzt és azt hiszem, hogy ez a két legkeményebb és legdurvább munkahely az egész városban, hisz olyan mint a futószalag: nincsen pillanatnyi megállás. Ketten pótolják a postát, amely képtelen szert tenni különböző címletű okmánybélyegekre, ketten pótolják az állami nyomdát, amely képtelen ötezer lej alatti okmánybélyegeket nyomtatni és kettőjüket kapja el leginkább a bürokrácia szélvihara, amely olyan, mint a manapság ugyancsak divatos El Niño: meglepetésszerűen éppen ott és éppen akkor sújt le, amikor senki nem várja. Azt hiszem ebben az országban soha ennyi papír nem kavargott, mint ezekben az átmeneti években, amikor több párt, több kormány és több helyi tanács is a zászlajára tűzte, hogy itt az ideje egyszer s mindenkorra leszámolni a bürokráciával, a polgárok fölösleges járattatásával. Ez a zászló azonban a választások után rendszerint lehanyatlott. Továbbra is egyik irodába kell beadni valamit, a másik helyen pecsételnek, a harmadik helyen írnak alá és a negyedik irodában kell fizetni. Sőt mi több, hála a bankrendszer kiépülésének és látványos fejlődésének, soha nem egyetlen helyen, hanem legalább három bankban kell lepengetni ilyen meg amolyan illetékeket és kimondottan életveszélyes kaland a vállalkozóknak, amikor az engedélyek kásahegyén kell magukat átrágniuk, hisz mire újból meglátják a napvilágot, már a kedvük is elmegy az élettől és nem csupán a vállalkozástól. És akkor hol vannak még az örökösödéshez, a tulajdonjoghoz szükséges iratok, hol van még a telekkönyvekért folytatott körtánc, hol vannak még azok a régi papírok, amelyeket a tanácsoktól vagy a levéltárakból

kell kibányászni, és hol van még az a rengeteg fordítás, hitelesítés, átírás és sok minden más, amely olyan jól jövedelmező divatszakmát teremtett a közjegyzőségből. A nyugdíj-intézések többfelé szakadtak, ráadásul egyik helyen van a munkakamara, máshol van a munkaügy és ismét máshol a munkavédelem. Az egészségügyben tovább tart az itt a kórlap, hol a kórlap elnevezésű játék, a családorvost hol előráncigáló, hol meg eltüntető bűvészmutatvány, valamint a kör, pontosabban az egészségügyi kör négyszögesítése. Ami pedig az ártámogatott gyógyszerek egyre-másra változó jegyzékét illeti, az már maga a csúcs: az sem érti, aki megállapítja és az sem, aki használja. Lavinaszerűen áramlanak mindenhonnan a papírok és az tévedett nagyot, aki úgy gondolta, hogy a számítógépek megjelenésével majd minden egyszerűbb és gyorsabb lesz. Mifelénk ugyanis újból megtörtént a jellegzetesen romániai csoda: a számítógépek térhódításával nem járt együtt semmiféle megelőző átszervezés, a komputerek rátelepedtek az idejétmúlt rendszerekre, az ügyintézők hosszú seregeit éltető, matuzsálemi kort megért aktatologatásokra, és végső soron egynémely titkárnő és tisztviselő két számítógépes játéka között maradt minden a régiben. Az ügyfél továbbra sem kiszolgált, hanem kiszolgáltatott, a lakos továbbra sem cél, hanem eszköz, és nem az ügyintézés gyorsult fel, hanem a vele együtt járó rohangálás sebessége, egészen a kifulladásig. A nyomtatványárusítást mikor központosítják, mikor megosztják, aszerint, hogy kinek-kinek mi a pillanatnyi érdeke és várható anyagi haszna, de egy szempontot mindig betartanak: amire éppen szükség van, az soha ne legyen ott a szóban forgó hivatalnál. Biztosan azért, hogy stílszerűek maradjunk. Hogy átmeneti hazánk átmeneti kormányainak és átmeneti tanácsainak átmeneti időszakában mindig meglegyen az átmenet. Innen oda és onnan ide. Egyik épületből a másikba. Az első irodából a másodikba és a másodikból a harmadikba. Mindaddig, amíg le nem járjuk a lábunkat és így fordulunk az ég felé: Uram, tudom, hogy esendő bűnös vagyok, kérlek, mérjél rám bármilyen csapást, csak az ügyintézéstől ments meg engem. Most és az eljövendő napok bármelyik órájában. Ámen!

(1998. július 12.)

EZERMESTER? EZER MESTER?

Az eseményeknek – különösképpen a gyors információközlés korában – megvan az a természetük, hogy nagyon hamar feledtetik

egymást. Amiről egy héttel ezelőtt beszéltünk, ma már alig kerül szóba és mint valami gyorsasági autóversenyen, az egyik hír csakhamar néhány körrel megelőzi a másikat, a lemaradókról pedig már senki nem tud. Volt azonban a héten egy olyan közlemény, amelyet nem szabadna felednünk és azt hiszem, nem csupán én, hanem még jó néhányan fellélegeztünk, amikor hétfőn, a közös munkabaleset túlélői, gyógyultan hagyták el a kórházat. Legalább ők. Mert sajnos, voltak még ketten, akiken már nem lehetett segíteni, pedig minden emberélet egyedi és megismételhetetlen.
A közüzemek igazgatója így nyilatkozott: a városért áldozták életüket. És azt hiszem, igaza volt. Ha nem sietnek olyannyira a csapok megnyitásával, hogy a hét végén egy egész fertálynak legyen vize, ha úgy gondolkodnak, hogy ráérünk arra másnap reggel is, akkor talán most nem róluk kellene beszélnünk. És biztos vagyok benne, ha vissza lehetne forgatni az idő kerekét, minden csíkszeredai lakos azt mondaná, hogy várjunk, várjunk víztelenül, kiszáradt csapokkal és kádakkal akár három napig is, csak nehogy valakinek baja essék.
De nem így történt. Ők másokra gondolva akartak cselekedni. És nem ez az első eset, amikor a gyors és azonnali tenni akarás igénye feledteti a körülményeket, az apró részleteket, amikor az első pillantásra hatékony és eredményes megoldás elmossa az esetleges kockázatokat és egész egyszerűen láthatatlanná teszi a közelebbi vagy távolabbi jövő súlyos következményeit.
Vagy gondoljunk a megyei kórház szülészeti műtőjének nemrég beomlott mennyezetére. Az építészeti megoldások – hogy stílszerűek maradjunk – már a fogantatás pillanatában sem voltak ideálisak. De az is igaz, hogy menet közben, az akkori kórházi elöljárók óhajának engedelmeskedve, kivettek egy válaszfalat, hogy nagyobb, világosabb és funkcionálisabb legyen a műtő. A nem építész orvosok minden bizonnyal jót akartak, mint ahogyan a nem orvos építészek sem azért láttak munkának, hogy ott néhány év múlva romhalmaz és ne a gyógyítás színtere legyen.
Csakhogy valahol valakik megszegték a szakma szabályait.
Valahol, valakik úgy gondolták, hogy mindenhez értenek, mindent tudnak, hogy amit lehet, azt szabad is.
Nyilvánvalóan a kényszer, a család és a tér igénye visz rá számos tömbházlakót, hogy módosítsa egy-, két- vagy éppen háromszobás lakását. Falakat vesznek ki, ajtókat építenek be, előszobákat vágnak át, folyosókat kebeleznek be, az utóbbi időben pedig az sem ritka, hogy a földszinti üzlethelyiségeket két- vagy három egybenyitott szobából alakítják ki. Arról is tudni lehet, hogy van, aki két

szomszédos emeleten megvásárolt lakásait saját belső lépcsővel kötötte össze. És mindezt különösebb megkérdezés és műszaki ellenőrzés nélkül, hanem csak az oly sokat dicsért székely találékonyság és ezermesterség hagyományainak engedelmeskedve.
Csakhogy most, a második évezred végén, amikor hosszú évszázadok és évtizedek tapasztalata, vizsgálatai és kutatásai nyomán pontos ismeretek és szakmai szabályok gyűltek össze, akkor ez az ezermesterség kissé átalakul, vagy legalábbis át kellene alakulnia.
A hajdani fúrás-faragás veszélyei ugyanis nem ugyanazok, mint a rögtönzött villanybevezetésé, az otthoni tévéjavításé, az ilyen meg amolyan véletlenszerűen használt vegyszereké vagy éppen gyógyszereké. Az anyagiak és olykor meg az anyagok hiánya nagyon sok gépjármű-tulajdonost vesz rá arra, hogy otthon ügyeskedjen, szétszedjen, reszeljen, forrasszon, majd összerakjon. Egyes falvakban olyan matuzsálemkorú traktorokkal járják a mezőt, amelyekbe nem hálni, hanem halni jár a lélek és könnyen magával ragadhatja gazdáját is. Önmagukat kőművesnek és ácsnak kinevezett háztulajdonosok álldogálnak gyakran olyan állványzatokon, amelyek cirkuszi artistáknak, amolyan egyensúlyozó művészeknek is a becsületére válnának, bárminemű szakértői engedély nélkül készülnek toldások és foldások az azonnali vagy későbbi összeomlás veszélyével fenyegetve. A szép csendesen tetszhalottá váló gyárakban pedig a még néhány ott dolgozónak kisebb baja is nagyobb annál, minthogy öreg, jól ismert gépének a szeszélyeire is figyeljen.
Tudom, mindezt a kényszer is teszi. A felbomló és átalakuló életrend. A *csináld önmagad* vagy *csináltasd meg feketén* mozgalom leleményességet és takarékosságot is jelent. De csak ideig-óráig. Mert ez a világ úgy halad, hogy minden szakmának és minden levagy szétágazásának meglesz a maga mestere és a maga szigorú szabályzata. Mert csak ez termel majd minőséget. Ezért nem baj az, ha valakinek rálátása van az egészre, de még jobb, ha nem foglalkozik mindennel.
A székely ezermesternél jobb az ezer székely mester, ha nem is ezer-, de legalább kétszázféle szakmában. Mert ez munkát jelent, munkahelyet, gazdasági fellendülést, a szolgáltatások bővülését és mindazt, amire oly nagy szükség van. És nem utolsósorban az olyannyira áhított és várt külföldi beruházót, aki szereti ugyan az olcsó munkaerőt, de még inkább kedveli, ha ez a munkaerő uralja is a szakmát, annak minden részletét.
A részletek figyelembe nem vétele ugyanis a legtöbbször csak nehezen helyrehozható vagy teljességgel visszafordíthatatlan következményekhez vezet.

És sajnos, észre kell vennünk, hogy nem csupán az utcán, hanem a politika helyi, avagy központi szféráiban is vannak olyan honfitársaink, akik mindezt csak most tanulják.

(1997. augusztus 17. Szénmonoxid miatti fulladásos halál egy vízaknában. A megyei kórház szülészeti műtőjében az anyával és leendő gyermekével egyetemben rendszeresen kilencen tartózkodnak. A beomlás pillanatában szerencsére nem volt senki.)

HÓDOLAT A VASÚTNAK

Az évek? Az idő? Vagy a teljes, tökéletes és visszafordíthatatlan azonosulás az élettel? Mint a légzés? Mint a szívverés? Mint egy önkéntelen kézmozdulat?
Ötven méterre lakom tőle.
És már esztendők óta nem hallom dohogását. Pöfögését. Kattogását. Zakatolását. Csattogását. Dübörgését. Sistergését. Zúgását. A fékező kerekek hosszú sikolyát. A megállni nem akaró fém jajszavait.
Belopakodtak az életembe.
Akár a lakás finom neszei. Az ajtónyitások. A léptek. A csendesen málló vakolat. A gerenda percenései. A tűz szelíd sustorgása. A hangok rám boruló és súlyát vesztett köpenye, amely észrevétlenül betakar és egyetlen testté, egyetlen lélekké válik énvelem.
Ha róla írok, most újra fel kell szabdalnom mindent. A hangokat. A képeket. A tárgyakat. A fényeket. Aztán egyszerre csak mintha óriás varázsló húzná elő köpönyegéből a bűvészpálcát, hogy Csík felé suhintson vele és messze halló hangon megszólaljon: nézd, nekem mindenhez közöm van. Egyetlen olyan kellékem sincsen, amelyből ne törne fel maga az élet.
Ne rettegj, húzd végig kezedet a sínjeimen. Most könnyen megteheted. Sehol egy törés, sehol egy szakadás, sehol a kezdet és sehol a vég, mintha magát az örök és végeérhetetlen időt érnéd tetten, amelyet hiába találsz olykor túl hosszúnak, máskor meg lélegzetvételnyien rövidnek, mégis önnön törvényei szerint hömpölyög tova. Nem, ne vedd még el a kezed, tapogasd végig a betűket, a számokat és acél-emlékezetemből feltör az egyetlen magyar szó és az egyetlen évszám, amit valamikor oly jól belém vésték és hajtogattam szüntelen: Diósgyőr, Diósgyőr, Diósgyőr, Diósgyőr, 1896, 1896, 1896, 1896, hátrahagyott nevei és számai a történelmi dagály-apálynak, egyetlen szószigete a voltnak.

Ne félj, a gerincemen húzd végig a kezed, tapogasd ki betoncsigolyáim, aztán lépjél odébb néhányat, könnyedén, puhán, akár behunyt szemmel is megteheted, hisz folyton-folyvást egy és ugyanaz vagyok, talán a későbbi betonvárosok szürke, vészjósló előhírnöke ugyanaz-ugyanúgy, ugyanaz-ugyanúgy, ugyanaz-ugyanúgy, ugyanaz-ugyanúgy, így érkeztem, fennhéjázón, olajozott talpfasorokat dobálva szét, a rám találó boldog didergők téli máglyarakásait.
Talán szúr, talán horzsol, de azért tedd a kezed köveimre. Ne félj, minden laza, minden szürke, sehol egy csipke, sehol egy virág, itt ma már minden művilág, sehol a köveimet tisztító gyerekek hada és hol van, ugyan hol van tétován kanyargó örök kísérőm, a kristályvizű és halban dús Olt maga?
Sétálj, indulj el mellettem. Ott lent, ott valahol lent, az aszfalt szorító pántjai alatt érezned kell ezer meg ezer láb tapodta zöldfűszegélyű ösvényeimet, borvizekhez induló gyökér-ereimet, s érezned kell a földet, az igazit, a kavicsost, a porosat, a sárosat, a lépteid alatt süppedőt és egy világot, a süllyedőt.
Emeld fel a fejed s ott fent, ott valahol fent talán meglátod még ég felé tartó idegszálaimat, talán meghallod még girbe-gurba fák fehér porcelánjai között surranó üzeneteimet, és újra hallod, újra kell hallanod, amint fecskekottákon élénkülő dalt zizeg az ősz.
Emlékezzél rám.
Én mindig veled voltam. És szavak nélkül mindig szóltam hozzád.
Én mindig jöttem valahonnan és mindig mentem valahová. Én mutattam neked a változást, a lehetségest.
És fel-felcsapódó karjaimmal, sötét oszlató piros-zöld fényeimmel, hogy minden tiltás véges.
Emlékezzél.
Én voltam neked először Európa: *Tirare la maniglia solo in caso di pericolo. Ogni abuso verra punito.*
Én voltam neked először a történelem: Mihály király vonat lapította arca a háború koptatta százlejesen.
Én voltam neked először a vágy, az olthatatlan, a szívszorongató. A távozás ígérete, az érkezés igézete.
Az álom... Az elsuhanó fényablakok mögött az élet végtelen csillagfüzére.
A másság. A valami új. A valami jobb. A valami megfoghatatlan.
Az idő. A figyelmeztető. A megszakító. A kérlelhetetlen.
A reggel, a dél, az est zakatoló varázstündére. A sürgetés. A hazahívó szó.
Éntőlem féltek és éntőlem féltettek.
Éntőlem sírtak és éntőlem nevettek.

Énvelem váltak és énvelem szerettek.
Énvelem vártak és énvelem siettek.
Énvelem haltak és énvelem születtek.
Nézd, nekem mindenhez közöm van. Egyetlen olyan kellékem sincs, amelyből ne törne fel maga az élet...
És én mégis már esztendők óta nem hallom dohogását. Pöfögését. Kattogását. Zakatolását. Csattogását. Dübörgését. Sistergését. Zúgását. A fékező kerekek hosszú sikolyát. A megállni nem akaró fém jaj szavait.
Vagy talán mégis? Fújtatva-lihegve, óriás fehér szakállával most döcög be egy gőzös? Éles kattogással, fel-feltörő kürtöléssel és a homályos ablak mögötti nyakkendős férfiakkal most robog el előttem egy piros ütközős, szénfekete sínautó? Hajtókát tesznek félre a sínekről és csákányos, emelős csapat fúrja szerszámait a kövek omladozó zuhatagába? Talpfák kesernyés füstje száll és hosszú, elnyújtott, távozó sípszót kísér a halványuló szikraeső? És az a srác, az a bámész szemű, ott hátul, a kertben? Én vagyok az? Te vagy az? Én voltam az? Te leszel az?
Igen. Én vagyok az. Te vagy az. Te leszel az. Aki nézted és nézed az örök és minden lélekkel újjászülető varázslatot.
A vasutat.

(1997. március 15-25. A csíki vasút centenáriumára készült írás. Tíz éjszakán át írtam és sűrítettem. A meghirdetett pályázat zsűrije nem értette meg sem tartalmi, sem formai szándékaimat: másféle visszatekintést egy nemzedék gyermekkorára az ötvenes években, amelynek nyári munkalehetőséget és a világ, a várakozás és vágyakozás jelképeit jelentette a vasút. Annál inkább a vasutasok, akik bizony jó néhány könnycseppet kitöröltek a szemükből az ünnepség utáni felolvasáson, az írást pedig elvitték a budapesti MÁV-múzeumba. Számukra nem kellett lefordítanom, hogy miről van szó: az ötvenes évek régi, olajos talpfáin még nem egymásnak forrasztott, hanem összecsavarozott diósgyőri sínek emlékeztettek a kezdetekre, a vegyszert nem ismerő kőzúzalékokon pedig gyermekek irtották nyaranta éhbérért a gyomot, a déli szünetekben háború előtti pénzekkel játszadozva és sóvárogva, hogy talán eljön majd az idő, amikor nem mellettük, hanem velük robog el a vonat.)

EMLÉK TÜNTETÉSSEL

Már nem tudtam felidézni, ezért megnéztem egy öröknaptárban: harminc esztendővel ezelőtt február 13-a egy keddi napra esett.

Arra viszont jól emlékszem, hogy vakációzó fővárosi egyetemistaként jómagam is ott álltam özvegy édesanyámmal meg a szomszédasszonyokkal egyetemben egy megfagyott hóbuckán és figyeltem, mi is történik. Nem tudom, hányan lehettek a párt székházát körülállók, hisz a kis Csíkszeredában mások voltak az arányok, mint most, de a tömeg abban a korban szokatlanul nagynak tűnt. Jól emlékszem még a Román Kommunista Pártot éltető és az Udvarhelyre menést megtagadó komolyabb vagy tréfásabb rigmusokra, azokra a kétségbeesett kísérletekre, ahogyan az erkélyen álldogálók próbálták jobb belátásra bírni és szétoszlatni az embereket, hisz olyasmit cselekedtek, amire addig nem volt példa: nem azt mondották, amit hallani szerettek volna tőlük; hanem a saját véleményüket összegezték, a saját hangjukat hallatták. Csíkszereda legyen a megyeszékhely – ezért küzdöttek akkor és győztek is. Az igazi jóhiszeműséget, a helyi érdekek védelmét, a jobb jövő akarását senki nem vitathatja el tőlük.
Akkor úgy gondolták, a megszüntetett tartományok nyomán közelebb kerül majd a fővárosi központ az új megyékhez, a költségvetések leosztásában nem lesz még egy közbeeső lépcsőfok, nem lesz ott a tartományi székhely, amelynek túlságosan is maga felé hajlik a keze.
Akkor úgy gondolták, az arányos ipartelepítés a munkahelyek százait teremti meg és nemcsak anyagiakban, hanem szellemiekben is fejlődik a város, hisz nem csupán tucatnyi tanárra, egy-két orvosra és néhány mérnökre, hanem a tudományos és műszaki értelmiség kisebb seregeire lesz majd szükség.
Akkor maguk előtt látták a jövő Csíkszeredáját, ahol műjégpálya lesz, ahol színház lesz, ahol csendes és olykor meglehetősen szürke évek után megpezsdül majd az élet.
És nem látták, nem is láthatták, hogy mindez áldozatokkal jár.
Nem látták, nem is láthatták, hogy másfél évtized múlva eltűnik majd saját egykori városuk és alig marad majd néhány utca, amely őrzi az évszázados múltat.
Nem látták, nem is láthatták, hogy a füstölgő gyárak, a vegyszerek, a szennyvizek, a nehézfémek mindörökre és talán visszafordíthatatlanul tönkreteszik Csík kristályvizű folyóját, az Oltot, eltüntetik a borvizeket és használhatatlanná teszik a kutakat.
Nem sejtették és talán nem is sejthették, hogy a természetellenes, az erőltetett munkaerő-vonzás, a kisebb-nagyobb távú népességvándorlás, az ötezerről ötvenezerre felfúvódó lakosságszám nem csupán új épületeket követel, hanem tönkrezúz egy életformát, egy hagyományos kapcsolatrendszert, megszünteti a kialakult érték-

viszonyokat és széthasogatja a kisvárosokban bevált, a megszokott magatartásmodelleket.
Nem sejtették és a sztálinizmus évei után akkor fellélegző Romániában nem is sejthették, hogy a Maros-Magyar Autonóm Tartomány megszüntetése nem egyenértékű a más tartományokéval és a nemzetiségi törésvonalak önnön határaikon belül is egyre repedezettebbekké és egyre szélesebbekké válnak.
A történelem, sajnos, kegyetlen és visszafordíthatatlan.
Ma, három évtized távlatából, jóval tisztábban látszik, hogy a megyeszékhellyé válásnak, a fejlődésnek, a növekedésnek más útjai is lehettek volna.
Amely megőrzi a régi várost és közvetlenül a szomszédságában alakít ki egy újat.
Amely nem nehézipart, hanem mondjuk elektronikát hoz magával és turisztikai szolgáltatásokat indít el a térségben.
Amely nem az ideológiai és nem a felszíni ipari látvány kedvéért építkezik, hanem az infrastruktúra oly nélkülözhetetlen kellékeit helyezi el a föld alá.
Amely nem a múltat végképp eltörölni jelszóval indul, hanem a múltat megőrző, arra támaszkodó jövőnek a természetességét hozza magával.
Amely nem a nagy ugrások erőszakosságával bontja meg az egyéni, családi és kisközösségi egyensúlyhelyzetet, hanem lépésről lépésre, megrázkódtatások nélkül változtatja és teszi korszerűbbé azt.
Ma már persze jóval egyszerűbb mindezt elmondani.
A harminc esztendővel ezelőtti tüntetők azonban nem törődhettek a még csak nem is körvonalazódó részletekkel. Ők úgy érezték, Csíkszereda hátrányba kerül, ha nem lesz megyeszékhely és ezért felemelték a szavukat. A szovjeteknek hátat fordító, akkor még a néphatalom látszatára adó romániai reformkommunizmus meghallgatta kérésüket és segített rajtuk. Évtizedre rá azonban a mindenkinek hátat fordító és önmagába zárkózó rendszer már csak önnön hangjával folytatott párbeszédet és egyetlen igazságot ismert el, a felülről érkezőt.
A tüntetés egykori színhelyén még ott a régi vaskerítés, de Csíkszereda már soha többé nem lesz ugyanaz.
Vannak, akik úgy vélekednek, hogy az egykori küzdőtársaknak kijárna a díszpolgári cím, mások viszont hamiskásan mosolyognak és azt dörmögik, maradtak volna inkább otthon.
A tény azonban tény marad. Ezelőtt harminc esztendővel, 1968. február 13-án a rendszer egy tervbe vett intézkedése ellen először

Csíkszeredában tüntettek tömegméretekben. A célt elérték, de apró részleteiben nem látták, hogy mi következik. És szolgáljon vigasztalásul: nem ők voltak az egyedüliek. Sem azelőtt, sem azután.

(1998. február 15.)

AMIKOR LESZÁLLT AZ ANGYAL

Ma már mintha nehéz lenne emlékezni.
Mintha a közöny, a közömbösség, a kiábrándultság, olykor meg a rohanás és az élet mindennapi küzdelme erőt vett volna rajtunk és feledtetné a nyolc évvel ezelőtti csodát.
Pedig 1989 decemberében az önmagára zárt és önmagába roskadt Romániában, azon a néhány feszült, majd örömujjongásos napon valóban közénk szállt az Angyal.
Mondhatnak azóta bármit is a történészek, beszélhetnek államcsínyről, összeesküvésről, nemzetközi megegyezésekről, mi tudjuk, hogy az a nap volt a csoda és soha, soha többé nem leszünk olyan boldogok.
A sötét vagy a pislákoló gyertyájú szobákban senyvedő, a naphosszat tartó sorban állásoktól megfáradt, a fürkésző tekintetektől megriadt, a már-már elfelejtett és mégis oly régóta szomjazott szabadság megváltásként zuhant le ránk, és mi, eszmélésünkben, csak az örömét, csak végtelennek tűnő sugárözönét éreztük. Álltunk kint a téren és egész egyszerűen nem hittük, hogy vége, hogy kifelé tartunk ebből a ki tudja miért, éppen minket sújtó kelet-európai tisztítótűzből, nem hittük, hogy néhány óra alatt összeomolhat minden, amit nemzedékek fejébe sulykoltak, mint egyetlent és örökkévalót.
Jöjjön, aminek jönnie kell, de ami volt, annál rosszabb már nem lehet – talán ez a gondolat mocorgott öntudatlanul is mindannyiunkban, és a szabadság varázslatos igézetét, gyorsuló lélegzetvételét akkor még nem zavarta semmi. Hisz valamiféle rögeszmés mást akarásként, valamiféle hirtelen kitáruló ajtóként tört ránk a jövő és fel sem ötlött bennünk, hogy a múlt árnyaitól nem lehet néhány lobogó óra és néhány lázas hét alatt megszabadulni.
A minden lehetőségek decembere volt az a nyolc esztendővel ezelőtti hónap, az a nyolc esztendővel ezelőtti néhány nap, amely oly közel hozott minket egymáshoz, mint azóta még soha és talán ezért is olyannyira feledhetetlen.
Emlékezzünk! Akkor minden elhangzott szó, minden mozdulatunk, minden egymásra villanó mosolyunk ugyanazt a többé soha vissza

nem térő, felidézhető, de újból át nem élhető örömet sugározta, amely egyazon szívdobbanású és azóta is feledhetetlen emberi közösséggé ötvözött valamennyiünket. Ezért ezt a napot így kell megőriznünk önmagunkban.
Mindegy, hogy mit mondanak az egymást azóta hol jobbra, hol meg balra kibillentő politikusok, katonatisztek és államügyészek, a tollat előre vagy hátra forgatók.
Mindegy, hogy mi volt: államcsíny, forradalom, összeesküvés vagy nemzetközi megegyezés.
Mi tudjuk, hogy az a nyolc esztendővel ezelőtti nap a mi napunk volt.
Az a nap, amikor leszállt közénk az Angyal és megajándékozott életünknek azzal a hihetetlen örömével, amelyet mindörökre magunkba zártunk és fényét takarhatja ugyan a közöny, a közömbösség, a hétköznapok küzdelme, de kifakítani nem tudja soha.

(1997. december 21.)

Zsögödből a világ (2001)

KARÓS VLAD

Elolvasom egyszer, elolvasom kétszer, elolvasom háromszor. Karós Vlad. Ez már igen!
A friss erdélyi napilap hétvégi melléklete román történésszel közöl mítosztalanító interjút, amelyből – akárcsak a parlamentig fellobbanó, majdhogynem 451 Fahrenheit fokú tankönyv-vitából – kiderül, hogy végre-valahára nem a román nemzet hódítja meg a történetírást, hanem a hazai történetírók jönnek rá lassan, hogy nemzetközileg létező fogalomrendszeren és önmagát folyamatosan megújító módszertanon alapuló tudományágnak a művelői.
És már-már úgy érzem, hogy Vlad Ţepeştől Karós Vladig és Verne Gyulától Jules Verne-ig terjedő életünkben valamilyen pici, apró, de bátorító fordulat állt be, amikor a tévékben, a rádiókban, a lapokban, az ország vezető politikusainak a szájából többször is elhangzik ez a mondat: az egész román nép büszkesége és az egész román népnek köszönhető, hogy Isztambulban eldöntetett: 2001-ben Románia lesz az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet elnöke. Nem azért jogosult tehát Románia az EBESZ elnökségére, mert a vezetési gépezet csere-elvű, nem azért, mert jól működött a román diplomácia, nem azért, mert a hazai, a nemzetközi és európai intézményekhez ragaszkodó külpolitizálás fényévvel előbbre jár, mint belföldi társa, nem azért, mert a balkáni háborúkban nem tett semmi olyant, amely meggátolta volna, hogy ne érvényesüljön a bölcs és a demokratikus országok közötti nagyon is természetes mechanizmus, hanem azért, hogy az egész román nép megint csak büszke lehessen.
Nem tudom, mit érezhet majd esztendő fordultán az egész osztrák nép, vagy jelenleg az egész norvég nép, a mostanság EBESZ-vezető északi ország miniszterelnöke, ugyanis nemrég az oslói Rabin-emlékünnepségen nem sokat szólt erről, inkább majd valamennyien Walt Whitmannt idézgették és az emberi személyiség lelkiségének, eszmeiségének közös pontjait keresték.
Nem teremtettek újabb mítoszt. Nem volt szükség rá.
A román Nadia Comăneci az évszázad sportolója. A legtöbb romániai tévéállomás pontosan így felcímezte és pontosan ezekkel a

szavakkal jelentette be a bécsi Operaházból induló hírt, és nem úgy, miként azt az ugyancsak egyetlen mondatban összefoglalható valóság megkövetelte volna: Nadia Comăneci is ott van az évszázad sportolói között.
A nemzeti sikerélmény állandó keresése a folyamatos kudarcérzettel küzdő országban még mindig kábítószer. Nem a legkeményebb drog. De tartós. Nem becsempészett, hanem amolyan kézügybeeső ragasztó-szippantás. A történelmi mítosztalanítás kezdeteivel egy időben próbálja megszülni az újkori történelem mítoszait.
Néhány esztendővel ezelőtt úgy hozta a sors, hogy éppen Hollandia déli csücskében tartózkodtam és éppen abban a faluban, ahol 1944 őszén az első amerikai tank elérte a sokat szenvedett, szétbombázott és a háború kíméletlen vaslogikája szerint, helyenként tengervízzel elöntött és éhínséggel is elárasztott ország földjét. Itt, ezen a földrajzi ponton tartották az ötven éves megemlékezés-láncolat egyik ünnepségét. Holland kormány, amerikai nagykövetség, amerikai, angol és francia veteránok, egykori holland ellenállók, hatalmas tömeg, amikor leleplezték az emlékművet, amelynek láttán senki sem lepődött meg, csupán néhány kelet-európai sorstársam és jómagam. Az emlékmű ugyanis nem volt más, mint annak az egykori parasztkerítésnek a helyreállítása, amelynek néhány méterét fél évszázaddal ezelőtt döntötte le a csikorgó lánctalpas felszabadító, és a rajta elhelyezett kis, két tenyérnyi nagyságú fémlapocskára rá is vésték az emlékeztető szavakat: ekkor és ekkor itt ment át X. van Y. holland gazda kertjén az első amerikai tank. Az emlékmű-állítók nem mítoszt teremtettek: ráéreztek a kis falu időn és nemzedékeken is átívelő megrázó, de maradandó közösségi élményére.
Milyen is lenne ugyanez az évforduló az emléktárgyak méreteivel is mindenáron lenyűgözni óhajtó kelet-európai vagy éppen romániai változatokban? Érdemes lenne eltöprengeni rajta.
És fel kellene már figyelni rá: a szobrok méretei nem egyenesen arányosak a történelemmel, a legnagyobb szobrokat állító utókor sem képes a vesztes történelemből győztest faragni. Bármilyen, az önmaga szenvedésein és megaláztatásain túljutó ország egyetlen valóságos és hiteles szobra a működő, vagy még pontosabban fogalmazva, az önmagát jól működtető társadalom.
Ami persze nem jelenti a kegyelet és a megemlékezés szobrainak megtagadását, a történelmi igazságtétel forgószínpadának több vagy kevesebb fokú, hol ilyen, hol amolyan irányú elmozdítását. De nem jelentheti csupán ennek a kizárólagosságát.

Romániában ugyanis szeretnénk már látni – állítóinak nemzetiségétől függetlenül – egy olyan új szobrot, amelyen nem egyetlen név díszeleg, hanem egy fogalom.
Mondjuk: az öröm.
Vagy: a nyugalom.
Vagy: a séta.
Vagy: a vidámság.
Vagy: a játék.
Vagy bármi más, ami nem az idők homályából és talapzatáról hatalmasodik ránk, hanem ami emberi és emberközeli jelkép, ami megérinthető és végigsimítható, ami derűt és otthonosságot kelt, akár egy tavaszi mosoly vagy egy szétporladó hógolyó.
A mítoszok ugyanis nem csupán a történelemkönyvekben élnek. Végül is, ha jól meggondoljuk, ott élnek a legkevésbé.
Vlad Ţepeşből lehet Karós Vlad, a folyamatos ittlétből lehet akár megszaggatott vissza-visszatérés, a nemzetből lehet ezredvégi divatos játékként nem a síkban, hanem a térben összerakható mozaik-nemzet, a forradalmakat lehet a résztvevők vagy a részt nem vevők szempontjából tárgyalni, és azon is el lehet a könyvekben töprengeni, hogy a fejedelem vagy a fakereskedő segített jobban egy-egy vidék fejlesztésében.
A történészek azonban nem tudnak önmagukban és csupán a leírt vagy kimondott szavakban mítosztalanítani.
A nem önmagunk feladását jelentő, de az egyénközpontú európai gondolkodást gátló, újra meg újraszülető mítoszoknak ugyanis jóval mélyebbek a gyökerei bennünk, semmint gondolnánk. Amíg a mítosz gyógyszer a jelen fájdalmaira, amíg a hétköznapi létben meg nem élhető nyugodt és kiegyensúlyozott élet helyettesítője, amíg a jövő felvillanó napos oldala helyett a múlt méltóságteljesnek tartott, de mégiscsak ránk komoruló árnyéka, addig az új és régi mítoszok megmaradnak.
Nem úgy, mint a nemzet megtartó ereje, hanem mint a nemzet mankója.
Az igazi mítosztalanítás ennek a mankónak a sarokba tétele.
De nem úgy, hogy a beteg azután összeroskad.
Hanem felkel és jár.

(1999. november 21.)

VANDANA

Éjfél. Csíkszeredában még július közepén sincs ilyenkor kimondott kánikula. A nyolc év körüli, mezítlábas Vandana ott kuporog a hideg neonfényben a középkelet-európai különlegesség, az éjjel-nappal nyitva tartó üzlet küszöbén. Nem alszik, de nem is kér semmit. Üres tekintete mintha valami távoli pontban keresne fogódzót, de sikertelenül.
Éjszaka még nem botlottunk egymásba. De nappal, immár évek óta, gyakran találkozunk. Olykor egyedül van, máskor Sue Ellennel, vagy Pamelával, sőt Ritapavonéval is láttam. Az évek során velük és társaikkal, akik közül Ilonka már valószínűleg tizennégy éves és asszonysorba cseperedett, sikerült valamiféle előremutató egyezségre jutnunk: ti nem kértek, de ha van pénzem, adok. Így olykor-olykor a mások szemében meglehetősen furcsa helyzetbe keveredünk: miközben a város utcáin imitt meg amott leszólítják a járókelőket, mi lelkesen integetünk egymásnak és ebből szavak nélkül is tökéletesen megértjük, hogy most éppen az nincs, ami később lesz.
A média hatása nemcsak a névadásban jelentkezik. Vannak, akik a videokamerát a túlélés eszközének tekintik, hang- és képközelben szinte kifulladásig beszélnek. Mások ösztönösen megérzik, ha nyomorukat amolyan kísérőfelvételeknek akarják felhasználni és tiltakoznak. Vannak, akik gyermekeiket iskolába járatják, vannak, akik koldulni küldik. Vannak, akik a szabadtéri koncertek és utcabálok lelkes résztvevői, mások málnával, rókagombával teli kosarakkal próbálnak szerencsét. Vannak, akik egymást érő nemzedékeikben együtt nőttek fel a várossal, mások néhány hónapig vannak itt és azután továbbállnak. Vannak, akik a városszélen új telepet alkottak, mások megpróbálnak a városközpont roskadozó bérházaiban megmaradni. Vannak, akiket megsimogatnak, van, akikről még mindig külön rendőrségi statisztika készül. Néhányan járnak már iskolába, nagy többségüktől továbbra is fényévnyi távolságra marad a betű és a szám. Vannak, akik nappal kapálnak és éjszaka utcát sepernek, vannak, akik középkori lovas- és szekeres rohamokkal veszik be a kocsmákat. Vannak, akik – nem Csíkszeredában – milliárdosok és vannak, akik egyetlen kenyérszeleten és több utcai szemétládán tengetik napjaikat.
Loteanu és Kusturica között, előtt és után, vajon hány filmet készítettek és készíthetnének még róluk?
A csíksomlyói Jakab Antal Tanulmányi Házban július közepén, holland szervezésben, angol közvetítő nyelvvel tíz napos nemzet-

közi roma-szemináriumot tartanak és az előcsarnokban csak úgy röpködnek a kísérő dokumentumok.
A Roma Jogok Európai Központjának legfrissebb sajtójelentése szerint a visszatérő albánok Koszovóban lemészárolják a roma családokat és a túlcsordult szerb-ellenszenv után a cigányellenesség a legmeghatározóbb közösségi érzelem.
Romániában 6,6 a roma családtagok átlagszáma az összlakosság 3,1-es mutatójával szemben, az átlag cigány nő pedig 4,3 gyermeket szül az átlag romániai nő 1,7-es termékenységéhez képest. Következésképpen az 1992-es népszámlálás szerinti négyszázezres, a szociológusok felmérte egymilliós és a roma szervezetek becsülte három milliós romániai roma társadalom 43,5 százaléka 16 év alatti.
Azután üzen egy példamondat: „Az ember annak az ellensége, amit nem ismer.” És még sok-sok jószándékú gondolat, statisztika, program, terv a fekete-fehér és színes füzetekben, amelyek így összességükben mind-mind arra utalnak: a cigánykérdés az érzelmi és értelmi megközelítések útvesztőiben, a minden bizonnyal kilométernyi könyvespolcokat és sok-sok számítógépes lemezt megtöltő szakirodalom ellenére még mindig megoldatlanul vonul végig a világon.
Bukarestben nemrég a Humanitas Kiadó nem túl nagy sajtóvisszhang mellett mutatta be egy nem akármilyen angol szerző, Sir Angus Fraser a jövőben minden bizonnyal alapmunkának számító kötetét a cigányokról. Úgy hozta a véletlen, hogy az angol nyelvű alapkiadást már hét évvel ezelőtt olvashattam és a történelmen, a különböző országok korlátozó vagy asszimilációs törekvésein át, a hozzá kapcsolódó jogszabályok gyűjteményéből egyaránt kiviláglik: minden mozzanatában, minden részletében közös megoldást nem is lehet majd találni. Néhány alapelv azonban sok évszázad európai tapasztalata után már körvonalazódik. Egyre nyilvánvalóbb, hogy nélkülözhetetlen a másság, a más életforma tudatos elfogadása. A helyi önkormányzatoknak kellene megteremteni, de nem kényszeríteni az általános emberi civilizációs lételemekhez – lakóhely, oktatás, egészségügy – való hozzáférést. Támogatni kellene azt a törekvést, hogy a cigányság szervezetei valamiféle laza egységet próbáljanak létrehozni az országokon és Európán belüli sokféleségben. Nagyobb mértékben kellene figyelembe venni társadalmi megosztottságukat, a cigány elit és a nincstelenek közötti, olykor más népekénél is mélyebb szakadékot és az előítéletek félretételével az egyén emberi jellemvonásaira is jobban kellene összpontosítani.

Persze, rengeteg itt a feltételes mód és nem véletlenül. A harmadik évezred küszöbéig eltelt évszázadoknak ugyanis csupán egyetlen egy a bizonyossága: a cigányság életformájának és etnikumának egyértelmű elutasítása ugyanúgy lehetetlen, mint a teljes asszimiláció. A cigány lét – írja valahol Fraser – nem csak abban áll, hogy valaki cigányok között nő fel és éli le az életét, ez kapcsolatot is jelent a letelepedett lakossággal. Persze, Zsögödben, a Nagy Imre utcában a hetven cigány mellett lakó és évek óta a panaszlevelek áradatát a tanácshoz intéző idős házaspár teljesen másképpen látja ezt a viszonyt, mint mondjuk az olykor színpadra álló gyergyói Romatűz nevű együttes, vagy a Korondon csatornázó, a Nyikó mentén fűzfát, a Nyárád mentén pedig szalmát is fonó cigány családok, és ráadásul az egyént, szemléletmódját közvetlenül meghatározó helyi lakosság-arányok is jóval eltérnek az országos adatoktól. De a kapcsolatteremtés és a kapcsolat minősége valóban kulcsszó. Minden bizonnyal sokat beszéltek erről a Jakab Antal Tanulmányi Házban, még ha az éjjel-nappal üzlet küszöbén kuporgó Vandanához egyelőre nem is érnek el ezek a szavak. Most hol laksz? – kérdeztem meg tőle. Ott – emelte fel a kezét és bizonytalanul kimutatott valahová a sötétbe –, a Messzi utcában. Mintha ösztönösen érezte volna, hogy nem csupán a tér, hanem az idő kiterjedésében is nagyon-nagyon messzire van még az az utca, ahol talán utódaiban majd otthonra talál.

(1999. július 18.)

JOGÁLLAM

Halk, ijedt kopogás, majd lassan megnyíló ajtó. A tapasztalatom nem újkeletű: aki kissé tétovázva lép be a szerkesztőségek ajtaján, kezében pedig táskát, neccet vagy műanyagzacskót szorongat és csakhamar nekilát kicsomagolni, az már végigjárta a hivatalok, a bíróságok és a törvényszékek útvesztőit.
A táska levétele, kinyitása, az iratok szétszedése ezúttal nehezebben és sokkal körülményesebben ment, amíg csak észre nem vettem: a gyergyószentmiklósi hölgy (nem lány, nem hajadon, nem asszony, nem családanya, nem néni, hanem hölgy – manapság már csak ilyen finomkodva írunk még a tíz éves sportoló csitrikről is) egyik keze testszínű viaszból van, az ujjak nem is engedelmeskednek a parancsnak. Segítségemet azonban másik kezének félreérthetetlen mozdulatával elhárította, mintha csak szavak nélkül is ezt mondta volna: másfél évtized alatt megtanultam fél kézzel is

elboldogulni. A várt irat-paksaméta csakhamar megjelent, az előreláthatható hagyományos tartalommal: igazolványok, törvényszéki végzések, fellebbezések, elutasítások és újrakezdések, feliratok, leiratok és átiratok, az az irodalom, amelyről egyesek azt állítják, hogy jogrend, mások az intézmények zavartalan működésének ékesszóló bizonyítékát látják benne, a kisember pedig úgy érzi, hogy minden út tekervényes és érthetetlen körmondatokkal van kikövezve.
Az ügy, ennek ellenére, nem volt túlságosan bonyolult: a balesetet szenvedett vasúti alkalmazottat először az egyik rokkantsági osztályba, egy évre rá pedig egy másikba, egy kevésbé súlyosba sorolták, a bizonyítványt ugyanaz az orvos, ugyanazokkal a szakszavakkal állította ki, még a vesszőt sem tette más helyre, ami azt is jelzi, hogy időközben nem a klónozás tett csodákat, hanem esetleg az általános szabályozás módosult és az elvesztett kezet, a szívbántalmakat, a hátgerinc sérüléseit másképpen látják a rokkantak és fogyatékosok törvénykezésének állandó változásában, a visszaélések okozta sorozatos felülvizsgálatokban. Igen ám, de a gyergyószentmiklósi hölgy úgy érezte, hogy anyagiakban is lemérhető hátrányos megkülönböztetés érte, ezért a bírósághoz fordult, ahol alapfokon megnyerte a pert. Az állam, pontosabban a szakminisztérium szakszerve nem hagyta magát, fellebbezett, mit ad az Isten, a kisember a Hargita törvényszéken is győztesként került ki, sőt az újabb fellebbezések nyomán még a marosvásárhelyi táblabíróság is neki adott igazat: már-már ujjongania kellett volna, hogy ügyvéd nélkül is – erre pénze nem volt – győzött az igazság és megkapja a visszasorolás miatti pénzkülönbözetet, ám a kezében levő jogerős bírósági ítéletet egész egyszerűen nem tudja érvényesíteni az állammal szemben, amely állítólag őérte és mindannyiunkért működik, hogy elvezessen a szebb, igazibb, európaibb, demokratikusabb és így tovább... ismerjük az euroatlanti jelzőket nem nélkülöző folytatást.
Az állam nagyszerűen tud a kisemberekkel szemben végrehajtani. Ha elmaradnak az adóval, a közköltséggel, ha valamit vétenek és megnyeri a pereket, akkor megtalálja a módját annak, hogy a pénzt behajtsa, az adóst az utcára tegye, javait elárvereztesse és így tovább. A fordítottja azonban nem érvényes. Ha az állam veszít, akkor nem hajlandó magát alávetni a törvényes jogrendnek és mindig talál valamilyen kibúvót, amivel megakadályozza a végső döntéshozatal végrehajtását. Esetünkben most a táblabírósági határozat érvénytelenítését kérik, mivel a munkaügy véleménye szerint a marosvásárhelyi fórum nem illetékes a rokkantsági kérdés

eldöntésében és bizonyos szakvéleményezéseket nem itt, hanem amott kellett volna megejteni.
Az eset, amiről szóltam, nem egyedi: sok-sok kisember jogerős úton is bizonyított igazával ott áll az állam előtt, amelyik nap mint nap jogállamiságról beszél, de jogállami úton nem tud veszíteni. Mert még mindig úgy érzi, hogy övé a hatalom és övé a dicsőség mindazokkal szemben, akiknek a nevében uralkodik. Az az állam, amelyik így gondolkodik és nem társadalmi szolgálatként, polgári szolgáltatóként igazgat vagy legalábbis keresi ennek lehetőségeit, előbb-utóbb nem csupán egyik végtagját veszíti el, hanem a fejét is.
És természetesen akkor majd ő kopog a szerkesztőségek ajtaján.

(2001. március 18.)

ARASZNYI GYŐZELEM

A történelem kereke ismét fordult egyet. Amikor az elmúlt napokban immár békésebb körülmények között Mihály király visszatért Romániába, elgondolkoztam: vajon a második világháború végén született nemzedékem egyáltalán mit tud róla?
Jól emlékszem, első találkozásunk kimondottan egyoldalú volt és a Királyi Ház viszontagságairól, a történelem viharairól mit sem tudva, valóban a tenyerünkön hordoztuk, majd remélem, bocsánatos bűnként, falhoz verdestük a királyt. Pontosabban arcának romló pénzi mását, hiszen az díszítette a háború után még szép számban fellelhető százezer lejesek egyik oldalát, és pontosan lehetett tudni, hogy a nikkelkróm fényű Mihály király milyen távolságra, mekkorát ugrik más nagy nevek társaságában, akik bronzvörösen, rozsdafoltosan a falhoz vágás erejének, a fal minőségének a függvényében tették meg rövidebb-hosszabb röppályájukat.
Nem tudom, Erdély más részein mit és mivel játszottak a korombeli nebulók, de akkor Csíkban ez volt az igazi székely sport: a piculázás. A pénzek falhoz vágása, majd ellenféltől való elnyerése arasznyi távolságon belül. Akkor aligha sejthettem, mi az a numizmatika, arra viszont jól emlékszem, hogy jó néhány srácnak olyan hatalmas pénzérem gyűjteménye volt, amelyeken csak úgy kavarogtak nem csupán a nevek, színek és feliratok, hanem az évszázadok is. Piculázás közben azonban Mihály király mindig megbízható maradt. Nem ugrott túl nagyot, nem volt kiszámíthatatlan, falközelben, néhány centiméternyi eltéréssel mindig fel lehetett becsülni földre

érésének a helyét és ezért kivétel nélkül minden játszótárs alapozott rá.
Azután Mihály király mintha a mítoszok ködébe veszett volna. Az iskolában természetesen minden évben újra meg újra lemondatták, magyarul, románul és minden nyelven élt és éljenzett volt a köztársaság, ha nem is kötél, de legalább trónfosztás járt volna a világ valamennyi uralkodójának, a népuralom pontosan tudta, hol végződik a nép és hol kezdődik a népen kívüliség, az otthoni szavakban azonban olykor még felbukkant Mihály, Károly, Ferdinánd és néha Antonescu neve is, sőt még valahol Csíkszereda határában összegyűjtött vasgárdistákról is suttogtak, egyszer-kétszer pedig arról is hallottam, mintha valamely nagy nevű bukaresti férfiú még a fele királyságát is otthagyta volna egyik-másik szerelméért. A kisiskolások kötelező Peleş-kastélybeli látogatásai nyomán mintha megérintett volna valami másnak, valami megfoghatatlannak a szelleme, de a fiatal az új varázsában az ódont mindig igyekszik leporolni magáról, és így Mihály királyból sem lett más, mint egy név, egy történelminek mondott aláírás, az embert kirostálta belőle az amúgy is csupán egyirányúnak mondott Idő.
Az emberről 1989 után nem a parasztpártiaktól, nem a királypártiaktól, hanem egy korabeli székely iskolatársától hallottam először. A szinajai iskoláról, ahol külön osztályban végezte a gimnáziumot, de nem azért, hogy egyedül legyen, hanem együtt valamennyi romániai társadalmi réteg jófejű diákjaival, köztük egy székellyel és egy szásszal is, ahol nem nézték, hogy ki a királyi csemete és nyaranta együtt utazgattak az országban felfedezni és megismerni, már akinek fel kellett fedeznie a népet, az istenadta népet, és közben Mihály ugyanúgy viselkedett, mint bárki más. És kezdetben ugyancsak csodálkoztam a Svájcban élő király nem éppen fenséghez méltó autószerelő szenvedélyén, amíg el nem mondta valaki, hogy micsoda esemény volt, amikor Mihály mindig csillogó, elegáns gépkocsijával megállt a brassói Kapu utca elején és bármely polgárhoz hasonlóan végigsétált az üzletek előtt és a lehető legtermészetesebben beszélgetett el az őt felismerő vagy rákköszönő járókelőkkel, akik közül néhányan tisztában voltak a király már hatéves korától keltezett motorszerető szenvedélyével, a mamától kapott, akkor Vörös Bogárnak nevezett kisautótól Ferdinánd nagypapa Rolls Royce-áig. És talán akkor gondolkodtam el igazán először – és meglehetősen későn – azon, amit mások már jó ideje tudtak, hogy a pökhendi párttitkárok és az olykor kihívóan pimasz viselkedésű, úgymond mai demokrata politikusok között a történelem már jó ideje kigyöngyözte magából a vezetők számára méltó viselkedés-

és magatartástant, amely helyzettől és életkörülményektől függetlenül mindörökre megmaradt azokban a családokban, amelyek neve fogalommá vált és akikre a földrész nyugati részén bármely jelenkori változások után is a megbecsülés, a keletin pedig a meghurcoltatás és a megaláztatás várt.
Annak ellenére, hogy a történelemben mindig az ok és okozati tényezők tömkelegét tanulmányozzák a szakemberek, a történelem még kis lépéseiben sem mindig ésszerű és logikus. Mihály király a nemzeti megbékélés jegyében nem annak a kormányzásnak az időszakában tért haza és kapta meg államfői elő- vagy inkább utójogait, amely királypártinak mondotta és érezte magát, hanem annak, amely ellenzékiként kézzel-lábbal ellenezte és most kész visszajuttatni ingatlanjait, miközben nem a király, hanem a király ellen indulatosan tiltakozó államelnök értékelte át gondolkodásmódját. Talán még néhány esztendő, néhány átértékelés és megérjük azt is, hogy nem szirénázó rendőrök hozzák el Csíkszeredába az államelnököt, hanem valahol megáll a Petőfi utca elején, végigsétál, elbeszélget a járókelőkkel és egész egyszerűen azt mondja: eljöttem megnézni, hogy vagytok. És akkor talán újból arasszal lehetne mérni a távolságot, nem a gyermekkor agyonkoptatott fémpénzei, hanem a polgárok között.

(2002. május 20.)

AZ ÖTVENHARMADIK

Nem tudni pontosan miért, de az ember a kerek számok bűvöletében él. Sokkal fontosabb számára a tíz, a húsz, a huszonöt, az ötven vagy éppen a száz, noha nem biztos, hogy életének sorsfordító eseményei nem a héthez, a tizennégyhez vagy éppen a harminckettőhöz, netán a negyvenhéthez kapcsolódnak.
Június 20-án Csík – és minden bizonnyal nem csupán e vidék – katolikus templomaiban Márton Áron püspök letartóztatásának 50. évfordulójára emlékeztek. Ezt megelőzően, a csíksomlyói pünkösdi búcsún azt idézték fel, hogy ugyancsak ötven esztendő telt el utolsó, a székelyek számára feledhetetlen búcsús útjától. Márton Áron ekkor alig néhány évvel haladta túl a mai évfordulók időtartamát: 53 éves volt. És milyen lehetett ez az ötvenharmadik év?
Kamaszkoromban édesanyám gyakran mondogatta, hogy elrejtette valahol, talán a második világháborús menekülést túlélt zsögödi kamránk egyik gerendája mögé azokat az újságcikkeket, melyek a negyvenes évek végén a katolikus papok üldözését, üldöztetését

tanúsították, ha nem éppen ezekkel az írásokkal nyitották meg a vesszőfutások, a koholt vádak, a mondvacsinált perek és a börtönök éveit. Teltek az évtizedek és közben meg is feledkeztem róla, ám néhány hónappal ezelőtt hűtőszekrényes korunk átlagpolgárához illőn beszűkítettem a kamrát, és egyszerre csak sárguló borítékban sárguló lapok hulltak ki az egyik gerenda mögül. A legelsőnek a jobb felső sarkában pedig ott húzódott meg anyai kézírással egyetlen rövid mondat és mellette a dátum: *Bocsáss meg nekik Uram, mert nem tudják, mit cselekszenek! 1948 VI. hónap 30. Vasárnap.*

Ezzel a keresztényi gondolattal tárult fel újból számomra a korabeli gyűlöletes és gyűlölködő újságcikkeknek ez a titokban és nem csupán féltve, hanem a házkutatásoktól félve megőrzött gyűjteménye, amelyben alig három-négy esztendővel a háború befejezése után Márton Áron az éppen kicsírázó szép új világ legfőbb támadási célpontja.

„Egyre több dolgozó földműves eszmél rá arra, hogy Márton Áron püspök a demokrácia ellen lázít", „Ezt idézte elő a nyáj farkasainak főpásztora: késeltek a püspöki szentbeszédtől megrészegedett kuláklegények Csíkjenőfalván", „Márton Áron, a kulákok barátja, a demokrata lelkészek üldözője", „Nyájának farkasa, a reverendás uszító", „Elvesztette perét a dolgozó néppel szemben Márton Áron védence, a csíktaplocai kulák", „Mindenre kapható bűnszövetkezet Márton Áron püspök népellenes politikájának vakmerő végrehajtója!", „Volt fasiszta törzsőrmesterek – Márton Áron megáldott vitézei" – így harsognak a főcímek, amelyeket nem korabeli nacionalista román, hanem később íróvá előlépett népi demokrata magyar újságírók fogalmaztak és ilyen körülmények között tartotta meg ötven esztendővel ezelőtti, mindmáig emlékezetes csíksomlyói búcsúját az az egyházi főméltóság, akit képtelen volt megtörni a rendszer és aki egy pillanatra sem engedett elveiből.

Van valami egészen hihetetlen, valamiféle fél évszázadon átható varázslat ezekben a cikkekben: hiába próbáltak idézni beszédeiből, kiragadni töredékeket a vád, a becsmérlés, a lejáratás, a primitív propaganda szándékával, ebből a kínkeserves igyekezetből is egyetlenegy fény lobban fel élesen és messze sugárzón: Márton Áron tisztán látó szellemisége.

Életének, életművének kutatói minden bizonnyal jól tudják: 1948 márciusában nem csupán az új román kormány, hanem Kacsó Sándor, a Magyar Népi Szövetség országos elnöke száll síkra a Világosság című lapban az egyházi iskolák államosítása mellett és ekkor Márton Áron egyik legsokatmondóbb levelét címezi Kacsónak:

„Elnök úr! – figyelmeztet – nem véletlen, hogy Erdélyben a templom mellett szinte mindenütt ott van a hitvallásos iskola. Valahányszor népünknek újra kellett kezdenie az életet – és hányszor ismétlődött ez a történelem során! –, az új alapvetéshez a templomban gyűjtött erőt, az újraépítést pedig mindig az iskolában kezdte és az iskola által hajtotta végre. Iskoláit ezért építette és tartotta fenn súlyos áldozatok árán, ezért építette újra minden dúlás után, ezért követelte ki a törvényhozó hatalomtól azok jogainak tiszteletben tartását és ezért védte azokat a támadó törekvésekkel szemben körömszakadtáig. A lelkiismereti szabadság és a vallásszabadság az alapvető emberi jogok legsarkalatosabb tétele. A demokrácia és a demokratikus elvek ezen sarktételeit tagadná meg, ha az iskolafenntartási jogot elvonja a vallási közületektől és ha ugyanazon nevelést írja elő kötelezően minden állampolgár számára.”
Fájdalmasan szomorú, romániai magyar vezetőhöz címzett 1948-as levele ez Márton Áronnak, ugyanakkor felvillantja azokat a látnoki képességeket, amelyekkel érezte, hogy az akkor fejtetőre állított alapvető emberi jogokat csak ideig-óráig lehet másként értelmezni, alapigazságuk szétzúzhatatlan.
Ma a világ józanabbik fele az emberi jogok országainak kialakítását próbálja mindenütt elősegíteni.
Ma Románia, noha újból törvénybe foglalta az egyházi oktatás létjogosultságát, a fél évszázada elvett egyházi iskolákat még mindig nem akarja visszaadni.
Mintha nem csupán Márton Áront, hanem az iskolákat ítélték volna életfogytiglani fogságra.
Ma még mindig küzdeni kell azért, ami megvolt, ami itt volt.
De hogyan?
Azt hiszem, nem csak nekem tűnt fel, hogy a mai küzdők az otthoni nyilvánosság közegében milyen gyakran és milyen előszeretettel emlegetik Márton Áront! És mennyire keresik a hasonlóságot!
Noha forrásnak tekintett gondolatain túl óriási a különbség.
Csűrve így, csavarva úgy, de végső soron egyházbarát hatalmi környezetben, kereszténydemokrata koalícióban, jól fizetett parlamentben ez a küzdelem teljesen más, mint az ötven esztendővel ezelőtti, a puszta létet is veszélyeztető alantas politikai nyílzáporban.
És ezért lehetne jóval célratörőbb.
Vagy éppen ezért nem az?
Csíksomlyón az idén nagyon sokan emlékeztek Márton Áron püspök ötven esztendővel ezelőtti búcsújára.

Csíkban vasárnap sok ezren felidézték Márton Áron püspök ötven esztendővel ezelőtti letartóztatását.
Én nem tudom, hogy a gerenda mögül kihulló, a letartóztatást előkészítő sárguló újságcikkek szerzőinek megbocsátott vagy sem az Úr, de azt érzem, hogy a kerek számok bűvöletén túl nagy-nagy szükségünk lesz Márton Áron közösség-megtartó erejére az egymást követő évek immár harmadik évezredre átsodró, de korántsem veszélytelen és globalizációs zátonyokkal teli áramlataiban is.

(1999. május 23.)

TÖRTÉNELEM – ALULNÉZETBEN

Amikor, ilyenkor késő ősszel, végigmegyek Zsögöd vagy Csíkszereda utcáin, mindig úgy érzem, hiányzik a hétköznapokból egy bizonyos hang. Egy amolyan, fel-felsivító éles hang, amely halkan indul, majd tíz-húsz háznyi távolságra is jól hallhatóan széthasogatja a csendet vagy az élet más, megszokott zajait, azután néhány másodpercre elül, hogy kezdődjön minden elölről. A mai tizenévesek már nem ismerik ezt a hangot, vagy legalábbis alig emlékeznek rá és csak nagyon ritkán látnak olyan, magát alig vonszoló járművet, amely óriás kormánykerekével és nyitott üléseivel valamiféle múlt századi kellékként pöfög át az idő poros-földes vagy kockaköves útjain.
Csíkszeredában ma már nincs ilyen házi favágás, csak az emlékekben létezik a vasútállomás melletti, majd mindig nyers és rothadó fával teli lerakat, amelyből soha nem lehetett kapni eleget és ha valaki még klasszikus favágó gépet akar látni az ilyen meg amolyan márkájú kézi motorfűrészek mellett, akkor kiautózhat vagy kivonatozhat falura, de már azt sem sokáig. Nem, mert az első csíki községbe ezen a héten eljutott a földgáz. Amikor azon a szokatlanul verőfényes novemberi napon legalább századmagammal ott álldogáltam Csíkszépvíz főterén és vártam, hogy fellobbanjon éppen a világháborús emlékmű előtt a láng, arra gondoltam: így is lehet történelmet írni. Nem csupán háborúkkal és nem csupán áldozatokkal. Nem csupán a hazáról szóló nagy szavakkal, hanem az otthonért végzett kis tettekkel. Tudom, hogy a történelem nem a civilizációs kellékek megszerzésének a története, nem ásóval, franciakulcsokkal, csavarokkal és falvakat behálózó vezetékekkel vívják, nem formaruhás szerelők járkálnak ide meg amoda és az odatartott öngyújtó ösztönzésére felvillanó láng még csak fejezetcím sem lehetne véget nem érő krónikáiban. Ám mégis, ha csak néhány

pillanatra elgondolkodunk, hogy mit jelent az életformaváltásban, Csík előbb-utóbb megérkező és télen valóban mindig dermesztő hidegében a földgáz, akkor be kell látnunk, a kegyeletsértés szándéka nélkül, hogy az első csíki falusi település földgáz-bekötése legalább egyenértékű néhány olyan megnyert csatával, amelynek az otthoni élet megőrzése és továbbvitele volt a talán ki sem mondott célja. Oly sok mindent felmértek a népi szokások és a helyi társadalom vizsgálói Csíkban, köteteket írtak házassági, temetkezési szokásokról, hosszas tanulmányokat farsangbúcsúztatókról, ám van, amit csak azok éreztek és éreznek, akik benne éltek vagy még mindig benne élnek a csíki mindennapokban: hogyan szorult és szorul össze a család minden télen egyetlen szobába, hogyan húzzák esténként közelebb a széket az egyetlen befűtött csempekályhához, miközben kint, a kristálytiszta ég alatt, a fagy láthatatlan léptei nyomán szinte önmagában csikorog a hó, hogyan töri be a konyhai vederben reggelente a jéggé fagyott vizet az édesanya és mosdótálban viszi be a szobába a nemsokára iskolába induló kisfiának, hogyan kell melegíteni mindig, mindent és mindenkinek a házban és a ház körül a soha nem elég tűzifával. A csíki tél nem csupán a zöld fenyő és a szikrázó fehér hó romantikája és nem csak az időjárás-jelentések három-négy hónapos kuriózuma a könnyedén csevegő meteorológus-lányok ajkán. A csíki tél a csíkiak számára mindig olyan természetesnek ható, de mégiscsak kényszerű családi élettér-beszűkülés, amelynek most, egyelőre Csíkszépvízen, Csíkszentmiklóson és Borzsovában, lassan, lépésről-lépésre, de véget vet a földgáz. Megtörténik a hihetetlen: ezután majd télen is lehet fűteni és használni minden szobát, ezután majd néhány perc alatt meleg lesz a konyhában, vasárnaponként pedig, a leheletektől zúzmarás templomokban már nemcsak a hit melege fűti egyaránt a testet és a lelket. Nem a globalizáció, hanem az emberi léthez méltó civilizáció varázsolja újra azokat a lakásokat, amelyeket újra felfedeznek a fiatalok, rádöbbenve a városi tömbház-dzsungelek helyett az otthonok, a tágas udvarok és annak a természetnek a jóval emberibb vonásaira, ahonnan nem kell évente majd elfüstölni sok ezer gyönyörű szép fát.

Persze, azt is jól tudom, hogy most illik azért pontot tennem erre a már-már költői hevületre, erre a csíki földgáz-ódára. Mert mint mindent ebben az életben, a földgázat is meg kell fizetni és nem is akármilyen jövedelmekből, hanem talán éppen a fából és a felemelkedés, a talpra állás kínkeserves útjának még csak az első lépésein vagyunk túl. De azt hiszem, ezen az úton érdemes haladnunk, mert ezt nem áldozatok bármennyire is magasztos emlékművei fogják

övezni, hanem az eljövendő élet otthonai. Mindazok, akik ezért dolgoznak, valóban a jövőért tesznek. Még ha abból a jövőből hiányozni is fog az egykori télelők ismerős, sivító-pöfögő hangja és csak bennünk törnek fel a fagyos, de mégis olyannyira forró hangulatú emlékek.

(2000. november 26.)

HAZA AZ OTTHONBAN

A csángó nap rendezvényei még most is tartanak Csíkszeredában Fotókiállítás, szentmise, közösségi jellegű megbeszélés, könyvbemutató, előadás a művelődési házban – minden volt a mai napon, amelyről a lelkes szervezők idejében gondoskodtak, vagy talán úgy is fogalmazhatnék, mindazok, akik mostanig is szívügyüknek tekintették a csángók sorsát, most még inkább összefogtak, hogy figyelmeztessenek Kárpátokon túli testvéreink életének nehézségeire. Dr. Csedő Csaba polgármester valamikor a moldvai csángó magyarok körében kezdte pályáját, nem véletlen, hogy még most is körülállták az egykori falustársak vagy immár azóta felnőtt gyermekeik. Borbáth Erzsébet nyugdíjas tanárnő talán az a pedagógus, akit a csángó gyermekek és a csángó szülők leginkább ismernek, hisz az utóbbi évtizedben a csíkszeredai József Attila iskola volt az erdélyi központja a csángó fiatalok magyar nyelvű oktatásának. Ádám Gyula nem csupán fotómasinával, hanem lélekkel készített csángó fotóit már többször is kiállították és kötetekben is megjelentek. A Székelyföld folyóirat és annak főszerkesztője, Ferenczes István felvállalta az oly sok viszontagságot megért Moldvai Magyarság című havilap további kiadását, amely tizedik évfolyamában most már rendszeresen megjelenik. Jó barátként üdvözölték a csíkiak a művelődési házban a gyimesbükki Deáky Andrást, akinek szívós és kitartó munkája nélkül a Bákó megyei községben bizony aligha lett volna újra magyar oktatás. És természetesen ott volt Berszán Lajos gyimesközéploki plébános úr, akinek köszönhető az egyik földi csoda: katolikus középiskola a Gyimesekben. És még sok-sok nevet kellene felsorakoztatnom, akik ott ültek a Szakszervezeti Művelődési Ház padsoraiban, a nagyteremben, amely a Tamás József püspök celebrálta szentmisén valóban Isten házává változott és ha a közös jó szándék, a segítőkészség az egyik napról a másikra segíteni tudna a csángók sorsán, akkor holnaptól akár már el is mondhatnánk: valóban elkövetkezett a földi Megváltás.

Aki azonban figyelmesen olvasta a Csángó Napot meghirdető elveket, a csángó életre vonatkozó, az utóbbi években megjelent írásokat, az tudja, hogy a csángókért folytatott küzdelemnek még koránt sincs vége és magyarsághoz-tartozásuk megőrzésének még mindig nincs meg az egyetlen és mindenkor, minden helyzetben bizonyossággal követhető eszme- és eszközrendszere. Nem született meg, mert bizonyára nincsen is ilyen: a moldvai csángóságon belül az ember, az egyén éppen olyan ezerarcú, mint bármilyen más közösségekben, és kísérletek, megoldásmódok léteznek, de a csángóság archaikus magyar nyelvének továbbéltetésére, a közösség magyarságtudatának megóvására, a csángó szigetek legalább jelenkori méreteinek a megőrzésére száz százalékosan biztos és egyértelmű nemzeti vagy társadalmi recept nem létezik. Csíkszeredában és Erdélyben 1990 után áttörésnek számító kísérlet kezdődött: alapítványok, pedagógusok, politikusok, a papság támogatásával magyar iskolákban tanítottak csángó gyermekeket és fiatalokat, hogy ők majd fáklyavivőként térnek vissza a Csángóföldre és továbbadják az anyanyelv újra megtalált rejtelmeit. A végzettek közül néhányan valóban értelmiségi pályára kerültek vagy kerülnek, általában azonban érvényes az a mondat, amelyet Borbáth Erzsébet egyik legutóbbi tanulmányában így írt le: „Sajnos, a szakképzett moldvai csángó fiatalok, az úgynevezett csángó értelmiség szakmai képesítésének gyümölcsöztetése a Csángóföldön a súlyos, gazdasági, politikai nehézségek, valamint az 1990 óta tartó szervezetlenség, az előkészítő munka hiánya miatt szinte lehetetlen. Anyagi és politikai támogatás nélkül nem jutnak szerephez a Csángóföldön. Kevés kivétellel visszaasszimilálódnak, vagy Székelyföldön és Magyarországon próbálnak munkahelyet találni, letelepedni!” Az egyének tehát szétszóródnak, miközben a közösségi vizsgálatok erősödnek. Talán soha ennyi tanulmány nem jelent meg a csángók életéről, történelméről, eredetéről, népi hiedelemvilágáról és így tovább, mint ezekben az években, talán soha ennyi intézmény nem foglalkozott megmentésükkel és nem akárhol, hanem még a különböző európai bizottságok színterein is kaptak néhány oldalt, a magyar nyelvű katolikus misék sorozatos vatikáni kéréseiről nem is szólva. Az egyének pedig szétszóródnak. Az egyének, akárcsak a székelyek, a románok keresik a túlélés és a jobban élés lehetőségeit és ebben nem kivételek a csángók sem. Aki Magyarországra költözött, az magyar lesz. Aki Székelyföldre költözött, az valószínű csángó marad, mert a székelység velük szemben általában nem befogadó, hanem megtűrő közeg. Aki visszatér a Csángóföldre, megint románná válhat. Vajon mikor lesz

a Csángóföld nem az ígéretek, nem csupán az egzotikum, hanem a harmadik ezredévhez méltó megélhetés földje? És vajon mikor lesz ugyanilyen a Székelyföld több eldugott települése, ahol a helyi lakosok zöme, az ott élő idős asszonyok a nyelvi veszélyeztetettség nélkül, de ugyanúgy élnek, el-elvándorló férfi munkaerő hiányában mint csángó kortársaik és évtársaik? Az utóbbi évtized csángó ráfigyelés-özöne és a gyakorlati eredmények közötti szakadéknak valahogyan így sejlik fel a magyarázata: ahhoz, hogy valaki magyarként éljen, először élnie kell. Ahhoz, hogy valaki magyarként éljen a szülőföldjén, Kárpátokon innen vagy túl, ott először meg kell hogy éljen. A jövőnek ez az egyetlen kis igekötő a titka, ám mint minden titok, nehezen árulja el apróbb vagy nagyobb rejtelmeit. Ezért születik még sok tanulmány, ezért folyik le még sok víz a Szereten, ezért indul még útnak sok ezer kép a tévéken és sok száz megabitnyi információ az interneten. A magyarságnak nem csupán a csángók múltjára van szüksége, hanem a csángók jelenére és nem akárhol, hanem az otthonukban megélt jelenére. A hagyományok, a népművészet, az olykor igazán jámbor lélekkel újra meg újra felfedezett egzotikum vagy kuriózum között azért kell megtalálni azt az utat, amely olyan nehezen tárja fel önmagát, de amely újból haza vezethet. Ez nem csupán az „otthon a hazában” politikai közhelye, hanem a haza az otthonban szükségszerűsége. Az utóbbi hetekben úgy éreztem: a Csángó Nap előkészítésére kiadott, csángó-magyar fogantatású közlemények hangvétele ebben az irányban mozdult el és talán azt is sejteti: tíz év múlva kevesebb tanulmány, de több csángó lesz a Csángóföldön.

(2000. december 3.)

CSABA KIRÁLYFI

A napokban megállított az utcán – hogy nemzetpolitikailag divatos kifejezéssel éljek – egy rég nem látott kárpát-medencei ismerősöm, és miután kellőképpen egymásra csodálkoztunk, kerek-perec nekem szegezte a kérdést: mondd, te kinek szurkoltál? Hebegtem, habogtam, aztán töredelmesen bevallottam, hogy kezdetben Hagiéknak – mert az úgy illik, majd utána áttértem a hollandokra, azután meg az olaszokra, de sehogy sem jött ki a lépés, és minden bizonnyal nem én voltam az egyetlen, aki változó rokonszenvének tizenegyeseit állandóan a kapu mellett rugdosta el. Kárpát-medencei kisebbségi sorstársam egy ideig meglehetősen csendesen hallgatta szurkolói erényeim ecsetelését, majd hirtelen tőle szokatlan

udvariatlansággal félbeszakított: nem az Európa-bajnokságra gondoltam. Azt mondd el nekem, hogy kinek szurkoltál a nagy budapesti világszövetségi meccsen: Miklósnak, Sándornak, Istvánnak és felsorolt még egy-két patinás keresztnevet. Szóval így – hümmögtem, majd néhány másodpercnyi gondolkodás után rávágtam: Csabának!
A név ugyancsak gondolkodóba ejtette. Láttam, amint sorra veszi az észak- és dél-amerikai, az ausztráliai, a nyugat-európai, az erdélyi, a felvidéki, a délvidéki, a kárpátaljai, a magyarországi személyiségeket és igyekszik valakihez hozzákapcsolni ezt a királyfis hangzású keresztnevet, de nem sikerült. Te tréfálsz – mondotta –, ilyen nevű nem is szerepelt a jelöltek listáján.
Kár – válaszoltam. Pedig ő kellett volna legyen a főszereplő. Nem csupán Budapesten, hanem Marosvásárhelyen, Nagyváradon, Brassóban, Székelyudvarhelyen és mindenütt, ahol olyan nagy előszeretettel alakítanak kis és nagy bizottságokat, ahol bevonulnak, kivonulnak, elvonulnak és visszavonulnak, ahol torkokat és jegyzőkönyveket köszörülnek, ahol indulatos szózáporokkal ostorozzák egymást, ahol itt a kvórum, hol a kvórum kezdetű nótákat énekelnek, ahol előválasztanak és hátra mozgatnak, ahol a fekete is ugyanolyan demokratikusan megmagyarázható, mint a fehér, és ahol mindig, minden széthajló magyar főnek igaza van.
Csaba? – kérdezte. – Ki az a Csaba?
Csaba – válaszoltam – a zsögödi szomszédom. Kőműves és hetedik éve építi a házát. Két kislánya volt, amikor megásta az alapokat. Született még egy lánya, amikor felhúzta a falakat. És a várt fiú helyett hozott a gólya még két ikerlányt, amikor felrakta a tetőt. Neki szurkolok – mondtam –, hogy végre befejezze a házát. Neki szurkolok, mert soha nem láttam kinyújtott karral és felfele fordított tenyérrel, hogy belepottyanjon valamiféle segélyprogram. Neki szurkolok, mert nem akármilyen házat épít, hanem az első és utolsó kapcsolónak, lépcsőfoknak és ablakkeretnek is megadja a módját. Neki szurkolok, mert ahhoz, hogy saját házánál tudjon haladni egy napot, máshol dolgozik ötöt.
Csabát nem világítják át. Ő világít éjszakánként, hogy simítani tudja a falat.
Csaba ellen nem indul ügyészségi eljárás. Ő jár el ügyészekhez, hogy olyan munkát végezzen, amelyre egyöntetűen rábólintanak.
Csaba halad a maga csillagösvényén. Fénye mellett elenyésznek az oly szánalmasan szanaszét lövöldözött szópetárdák, útján nincs füst, amely kaparná a torkot és soha nem beszélt arról, hogy ki szeretné világítani az egész Kárpát-medencét.

Pedig csak ő tudja megtenni. Nélküle minden szövetség előbb-utóbb ott vergődik majd a sötétben és bekötött szemmel keresi elnökét, sok-sok tisztségre szomjazó pedig ugyanígy próbálja kitapogatni a maga szövetségét.
Tehát Csaba – bólogatott ismerősöm.
Csaba – mondtam. – Aki az európai labdarúgó pályákon nem tartalékos játékos lesz. Hanem a bíró.

(2000. július 16.)

IGAZOLVÁNYOSOK

Vannak olyan megjegyzések, amelyek nem mennek ki az ember fejéből, a napi hír- és szóözön mögött valahol meghúzódnak a háttérben és azután időről-időre, mondhatni kajánkodva a felszínre bukkannak és mintha még ránk is kacsintanának: még mindig itt vagyok!
Így jártam én is egy mondattal, amelyet valamelyik erdélyi lapból jegyeztem meg szinte észrevétlenül magamnak. Egy rövid újságcikk záróbekezdésének a vége volt és valahogyan így hangzott: *most igazán érdemes magyarnak lenni!* Az írás – valóban dióhéjban – a státustörvény várható előnyeit részletezte és ebből vonta le a fent említett félreérthetetlen következtetést: jön a pénz, most Erdélyben valóban érdemes magyarnak lenni!
A múlt héten olvastam: az arra érdemes magyarok máris jelentkeztek, kérték a húszezer forintot, mivel két gyermekük van, mindkettő magyar iskolába jár, következésképpen megilleti őket a magyarságukra kiszámított fejpénz. Ha ezt meghallják az arra még érdemesebb magyarok, akkor még többen jelentkeznek, sőt az arra eddig nem érdemes magyarok arra érdemes magyar igazolványt szereznek a kellő aláírásokkal és igazolják kiérdemelt és megérdemelt magyarságukat.
Az elmúlt években olyan sokat írtam napi és heti rendszerességgel, hogy most egy kissé el is szégyelltem magam: valóban, pironkodnom kellene, hisz még soha nem töprengtem el, hogy mikor és miért érdemes magyarnak lenni.
Jártam imitt-amott az országban, a világban és még soha nem törtem a fejem azon, hogy minő áldás vagy átok nyomán jó vagy rossz románnak, franciának, flamandnak, vallonnak, németnek, olasznak, orosznak, angolnak, szlováknak vagy lengyelnek lenni.

Minden bizonnyal úgy gondoltam: a magyar az magyar, a román az román, a francia az francia, a német az német, a lengyel az lengyel és így tovább.
Valóban, minő rövidzárlata a gondolkodásnak: még soha nem fordult meg a fejemben, hogy miért érdemes magyarnak lenni! Petőfiért? Szent Istvánért? Bartókért? Szentgyörgyiért? Kassákért? A magyar nótákért? A pusztáért? A Hargitáért? A hevesebb érzelemvilágért? A gyöngyhajú lányokért? A felsőbbrendűség érzéséért? A túlélés képességéért? Az európai integrációért? A nemzet egységéért? Világútlevélért? A 6-3-as magyar-angolért? A gazdasági növekedés javuló százalékarányáért? Szabó Istvánért? Lagzi Lajcsiért? A szomszédomért? Fekete vagy fehér munkáért?
Pedig mindezek itt kavarognak körülöttem, nap mint nap, megélhetésem alapeszközeként újból és újból felröppennek a szavak, itt rajzanak, zsonganak a mindig hideg tekintetű számítógép előtt és én még soha nem gondolkodtam el: miért érdemes magyarnak lenni!
Talán azért, mert magyarnak lenni nem érdem és nem érdemesség kérdése.
Talán azért, mert ez a lét természetes állapota, amely elkísér a születéstől a halálig, és akkor válik természetellenessé, ha sokat beszélnek róla, ha igazoltatnak miatta és ha meg akarnak fizetni érte.
A kilencvenes évek elején már többen tértek vissza Magyarországról a Székelyföldre, bekopogtak az éppen területileg illetékes magyar szervezethez és könyörögtek: ott azt kérték, tessék igazolni, hogy magyar vagyok.
A szervezetek pedig tehetetlenül álltak: miért kell igazolni azt, hogy Szabó Sándor Szabó Sándor? És ki igazolja azt? A román rendőrség? Az egyház? A dédapák és az ükapák a sírban?
Lehet, hogy ezután a magyarság hangoztatásából megélők igazolják majd a nem a magyarság hangoztatásából megélő magyarokat, hogy ők is magyarok. Lehet, hogy a nemzet egysége, egyenrangúsága, demokratizmusa, egyenlő és általános emberi jogai nevében a nemzet egyik hányada magyarságbizonyító igazolvánnyal nap mint nap megalázza a nemzet másik hányadát. Noha az egyik hányadból többen is arról beszélnek, hogy ide jönnek feltöltődni az igazolványosokhoz, mivel a nem igazolványosok közül már jó néhányan ki- és lemerültek.
Hol van itt a mérce? Ki ki előtt térdepel és ki kinek mutatja be az igazolványát?

Persze, általános megközelítésben, a magasból ez jóval egyszerűbb. A kultúra integrációja, a hírközlés integrációja után a jog integrációja. A támogatások rendszerének a kiterjesztése. A munkaerő-vándorlás és népességi mozgások törvényesítése. Az úgymond szülőföldhöz való kötöttség pénzbeli megerősítése. Határátjárhatóság akkor is, ha lezuhan a vízumfüggöny. Sok-sok előny, és botorság lenne mindezeknek ellentmondani, státustörvény-kétkedőként megkövetetni. De nem ilyen egyszerű mindez az emberi méltóság szintjén. Az egyazon nemzethez tartozó igazolványkérők és igazolványfelmutatók között mindig ott lesz az emberi megaláztatás törésvonala és a természetes együvé tartozás mesterkéltté tétele.
Földügyek intézése során a napokban kezembe került anyai nagyapám úgymond önkéntes és szabad akaratából aláírt belépési nyilatkozata, hová máshová, mint a zsögödi Szabadság Társulásba, és újból magam előtt láttam az arcát és hallottam szavait, amint haláláig nem a kikényszerített, az elorzott néhány hektárnyi földért panaszkodott, hanem az akkor elhangzott szavakért: bácsi, majd magának is találunk valami helyet ott a közösnek az udvarán, ahol sepregethet!
Ő addig a maga ura volt. A saját földjén. Ha meg sepregetni akart, a saját udvarát seperte.
Biztosan idejétmúlt és nosztalgikus vagyok: de most, Húsvétkor egy olyan feltámadásra vágyom, amikor mindenki a saját udvarát sepri, a saját munkáját végzi és abból ő is, családja is jól megél a saját földjén. És nem töpreng azon, hogy miért és mennyiért érdemes magyarnak lenni. Hanem egész egyszerűen: magyar.

(2001. április 15.)

MOLOCH

Jobbról egy ledöntött sírkereszt, balról a temető földjébe markoló kotrógép. Előttem egy omladozó kriptából tántorog ki valaki, mögöttem egy megkezdett tömbház talapzata. A villamosmegálló után férfiak és nők százai gyúrják az agyagos sarat, az ösvény sírhantokon át és sírhantok között hol erre, hol meg arra kanyarog.
Így maradt meg bennem, mintegy jó másfél évtizeddel ezelőtt, az egyik legnagyobb nagyváradi sírkert, az Olaszi-temető, amely áldozatául esett az új tömbháznegyed építésének. És nem ez volt az egyetlen: jártam a főváros szétrombolt temetőiben, a kolozsvári Házsongárd düledező, majd széthordott síremlékei között, újság-

íróskodásom során találkoztam olyan sírkövekkel, amelyeket onnan ide és innen oda hurcoltak, sőt már 89 után láttam olyan műhelyeket is, ahol a régi feliratokat csiszolták le, hogy rátegyék az újat.
A barbárságnak, az embertelenségnek ezernyi formája van, de a temetők, az öröklétnek szánt nyugvóhelyek semmibevétele egyike a legdurvábbaknak.
Ám az ellenük kibontakozó agressziónak nem csupán ilyen erőszakos formái vannak. A temetők nyugalmát, hangulatát, csöndes fenségét, az időkorlátok behatárolta emberi élet végességének és a nemzedékek egymásutániságában a lét időtlenségének bizonyosságát másként is meg lehet törni, az emberi közösségek tér-elválasztásának természetességébe másképpen is be lehet avatkozni.
Csíkszeredai lakosok állítanak meg az utcán, hogy a város legrégibb, a vasútállomás, az autóbuszállomás és katolikus templom környéki temetőjének közvetlen szomszédságában söröző̋t akarnak létesíteni. A Székelyföldön lassan már a hideg- és melegvíz-vezetékből is sör folyik, de úgy tűnik, hogy mindez még mindig nem elegendő. Ahol van egy kis üres terület, beépíthető rész, vagy átalakítható épület, akkor indulhat a versenyfutás. A panaszosok azonban nagyon is jól érzik, hogy ez a párviadal italkimérések esetében teljesen más futássá és teljesen más babérkoszorúkkal végződik, a győztesek nem célvonalban, hanem a sírokon rogynak össze, a diadalénekek hangulata pedig aligha illik a lassú gyászzenéhez és az öntudatlan motyogás az imák ájtatosságához. Miért kell, miért kell akkor éppen temető mellé söröző? – faggatnak, és restellem is kimondani, noha a válasz a lehető legegyértelműbb.
A pénz.
Igen, a pénz.
A világon nincs amiről még nem írtak volna és nincs amiről még nem írnának.
Hazamegyek és könyveim között nem városrendezési vagy közgazdasági értekezéseket keresek, hanem ránézek a szakállas, a torzonborz – és most még inkább tudom –, nem csupán a csupa-Amerika Ginsbergre, egykori beat-nemzedékem téren és időn át még mindig ide is áthalló, hátborzongatóan igaz üvöltőjére:
„Moloch, kinek agya csak gépezet! Moloch, kinek pénz folyik az ereiben! Moloch, kinek tíz ujja tíz hadsereg! Moloch, kinek melle emberevő dinamó! Moloch, kinek füle füstölgő temető!”
Moloch. Az ókori föníciai napisten, akinek emberáldozatokat is hoztak.
Moloch. A mindent elnyelő, az egyre súlyosabb áldozatokat követelő erő.

Moloch. Pénztelenségünk pénzbálványa, akinek nem számít sem barát, sem család, sem temető.
Moloch.
Nem tudom, az igazukat védő, múltjukat óvó csíkszeredai polgárok meg tudnak-e veled küzdeni?
Moloch.
Nem tudom, kötelékeket szétszakító, egymást sárral fröcsköltető és egyik embert a másiknak szegező hatalmaddal létezhet-e egyáltalán szembeszállás?
Nem tudom.
Talán egy szál gyertya a csíkszeredai régi temetőben még az.
Talán sok-sok gyertya a sok-sok régi temetőben még az.
Talán fel-fellobbanó engedetlenségünk a gépiesedő világ csikorgásában még az.
És talán észrevesszük: a csíkszeredai sírkerttől a csíkszeredai sörkertig jóval nagyobb a különbség, mint a jogszabály előírta ötven méter vagy egyetlenegy pici kis magánhangzó.

(1999. október 31.)

A PÉNZ ÉS A SZÉKELYEK

A politikusok általában a közhelyekben élnek, és ebben nincsen semmi meglepő. A közhely több ember számára jelenti ugyanazt, a politikusoknál pedig – legyenek választások, gyűlések, nyilvános beszédek vagy más megnyilvánulások – a nagy számok törvénye a mérvadó: minél többen hallgatják, figyelnek rájuk, veszik körül őket, politikusként annál jobban érzik magukat, még ha valaha alkotói vagy értelmiségi pályáról is indultak. A politikának és politizálásnak megvannak a maga íratlan szabályai is: amikor valaki azt nyilatkozza, hogy vállalja a közért (közösségért, népért, magyarságért, országért, demokráciáért, az elesettekért stb. – tetszés szerint behelyettesíthető) küzdelmet, akkor megteszi az első lépést saját önálló nyelvi létéből a közhelyek fogalmi világa felé. Ez a dolgok természetes rendje; költségvetésről senki nem vár ódát, az ingatlanok visszaadásáról kis-esszét, pártközi egyezményekről szójátékot, és ha egy-egy ünnepi beszédben olykor még fel is bukkan az egykori szabad és kötetlen értelmiségi lét, a mondatokat szinte észrevétlen akkor is belepik az úgymond éppen időszerű elvárások porszemei.
A közhely, az egyazon skatulyába zárás, a fogalmi és emberi különbségek eltörlése amennyire jellemző egy politikusra, annyira idegenül hat olyan közírónak a szóhasználatában, aki saját gondol-

kodásának határai között úgy mozoghat, ahogyan éppen akar. A Hargita megyei napilapban egy ifjú tollforgató korához illő indulattal elmarasztalja és meginti a székelyeket, hogy stílszerű maradjak, a Hargita egész népét, mert nem tudnak pályázni. „Úgy látszik – írja – a székely ember feje nehezen veszi be azt, hogy kitölt néhány űrlapot, megfogalmaz néhány programtervet, kérvényt, s kis szerencsével máris megkapja a pénzt, nem kell megdolgoznia érte. Pedig ilyen egyszerű!”
Pedig nem ilyen egyszerű.
Hogy a székely emberek jelentős része nem rohangál felfele fordított tenyérrel egyik pénzforrástól a másikig, nem kér és nem rimánkodik, annak magyarázata sokkal mélyebb és sokkal szerteágazóbb, semmint a pályázatok ifjú apostola gondolná.
A magyarázatok egyik és legmélyebb gyökere minden bizonnyal azokhoz az anyákhoz és apákhoz, nagyanyákhoz és nagyapákhoz, dédanyákhoz és dédapákhoz vezet, akiknek sírján nemsokára kibomlanak a tavaszi virágok és akik arra tanították gyermekeiket, hogy fiam, lányom, soha ne kérj kölcsön, gazdálkodj a tiéddel, ha meg nincs, akkor húzd összébb magad, de próbálj mindig a sajátodból, a saját munkádból megélni. A meg nem dolgozott pénz előbb-utóbb kiköveteli a maga áldozatát. Mintha csak ezt mondták volna: a kérés alázata és esetleges későbbi megkötöttsége helyett válaszd a szegényebb hétköznapoknak ezt az egyszerű, de szabad méltóságát.
És a székelyek jelentős része így él ma is. Nem kis szerencsével kapja meg a pénzt, hanem nagyon keményen megdolgozik érte. Lehet, hogy itthon, lehet hogy határon túl kuporgat minden vasat, hogy majd visszatérjen vele és itthon építsen, lehet, hogy szánt, lehet hogy vet, lehet, hogy deszkát hasít, fuvarozik, épít, takarít, kereskedik. Lehet, hogy számítógépes programokat készít, négy napon át ügyeletes a kórházban vagy egyik órát a másik után tartja az omladozó falusi iskolában, amelyet éppen fel akarnak számolni, lehet, hogy három munkahelyen sürög-forog és egész nap lót-fut, de keményen dolgozik saját maga és családjának megélhetéséért, olyannyira, hogy alkalomadtán még pályázni sem jut ideje.
Pedig látott már pályázókat. Látott már pályázatok elkészítésének megtanítására pályázókat, akik jól megéltek a szándékból, látott már olyan szerencsés pályázókat, akiket a baráti, rokoni, eszmetársi, politikai szálak vezettek el az adományok megszerzésének és egy részük visszajuttatásának nem is oly tekervényes útjain, és látott, értett és érzett már sok mindent, ahhoz, hogy tudja: a pályázat nem önmagában cél, hanem becsületes kezekben csak egyetlen

eszköz a sok közül, amelyre olykor lehet ugyan támaszkodni, de hosszú távon soha nem helyettesíti önmagad munkáját és erejét. „A magyar (székely) nép sohasem az újat befogadó modernségéről volt híres. (...) Az elzárkózó magatartás anakronisztikus, ráadásul esztelen is” – írja nemzetmegmentő szándékkal első oldalas jegyzetírónk, miután az Úr kétezredik és kétezeregyedik évében mást sem hallottunk a politikai közhelyek nyelvén, minthogy a magyar népet ezer éven át a legnagyobb nyitottság, a kereszténységhez való csatlakozás, az európai értékrenddel való állandó lépéstartás, a korszerűség igénye jellemzi a művészetek és a természettudományok terén egyaránt. Jegyzetírónk nem politikus; alkotó értelmiségi, következésképpen amennyiben homlokegyenest ellenkező véleménye van saját népéről, ám legyen. Az elzárkózó magatartás, vagy bővítve a kört, a jövő-menő divathullámokkal nem együtt táncoló magatartás azonban nem olyan idejétmúlt és nem olyan esztelen, mint ahogyan gondolná. A Székelyföld sajátosságát sokan és sokféleképpen kezdik ki. Hagyjuk meg a politikusoknak, hogy adják meg a pátriárkának, ami a pátriárkáé és a tábornokoknak, ami a tábornokoké, ha egyáltalán képesek erre. Ám a globalizáció nem csupán jót-tevő, hanem közösséget bomlasztó-pusztító hatásainak a kivédése adott mértékben ennek a népnek, a székelységnek az önmegőrző képességétől is függ. Ha úgy tetszik, a zárkózottságától, a másságától, a civilizációs értékeknek olyan szintű beépítésétől, amelyek az egyén hétköznapjait jobbá teszik, de évszázadokon át kialakult közösségi erényeit nem rombolják szét.

És ezek között ott rejtőzik az is, hogy a székelység jelentős része nem szeret kérni, hanem inkább saját maga keresi meg kenyerét, még akkor is, ha égi mannaként záporoznak rá a pályázatok. Ez nem esztelenség: ez a kemény életnek az a bölcsessége, amelynek megfogalmazására nem pályázott senki és mégis kialakult.

Pályázni persze kell, pályázni persze jó, csak éppen a pályázatok egész életet és munkát helyettesítő, mindent és mindenkit megváltó ködösítését kellene már abbahagyni. A mindenre gyógyírt jelentő, mindenhonnan azonnal elnyerhető pályázatok glóriáját hagyjuk meg az ilyen meg amolyan szintű politikusainknak, a konferenciaturizmus világutazóinak, akik évszaktól és áramlatoktól függően az egyik illatozó pénzügyi erőforrásról a másikra szállnak, és beszámolnak majd a munkavacsorák és fogadások embert próbáló nehézségeiről. Mi legyünk inkább tisztában vele: a világ összes elnyerhető pályázatai is csak kis részét jelenthetik annak az életnek, amelyet nap mint nap mi magunknak kell megvívnunk, és

amelyről elsősorban majd önmagunknak kell elszámolunk. Nem forintban és nem euróban.

(2002. április 8.)

ARMAGEDDON

Bruce Willis.
A negyvennégy éves amerikai szupersztár, az egykori testőr ott áll teljes élet-, pontosabban teljes papírmasé-nagyságában a csíkszeredai Transzilvánia Filmszínház előcsarnokában és próbálja becsalogatni az arra járókat az egykor szebb és főleg tévétlenebb napokat látott terembe.
Mögötte a felirat: *Armageddon.*
A szó, amely – megkérdeztem – sok fiatalnak kizárólag a német származású amerikai filmcsillaghoz jelent közvetlen kapaszkodót és senki vagy semmi máshoz.
Noha az idősebb és talán még a középnemzedék is jól tudja: a név bibliai eredetű. János jelenéseinek tizenhatodik része hatalmas összecsapásról számol be a Gonosz erőivel szemben azon a helyen, amelyet zsidóul Armageddonnak neveztek. „És lőnek zendülések és mennydörgések és villámlások; és lőn nagy földindulás, amilyen nem volt, mióta emberek a földön vannak, ilyen földindulás, ilyen nagy" – írja a Biblia utolsó könyve.
Az évszázadok teltével az első világháború korabeli sajtójában többször is felbukkan az Armageddon név, a borzalmas pusztításokat már-már a világvégével társítják. És miközben Európában az állóháborúk ellenére egymás torkának esnek a nagyhatalmak, a harmadik évszázadtól már keresztény, az ötödik századtól pedig független egyházzal rendelkező örmény nép a huszadik század elején megint a puszta létéért küzd. 1915-ben olyan véres török megtorlás-hullám csúcsosodik ki ellenük, amelyet talán elsőként illetnek egy nép, vagy egy népcsoport szervezett, tömeges kiirtására jellemző latin szóval, a genocídiummal.
Nemrég Csíkszépvíz immár omladozó, kicsiny örmény templomában a történelemnek erre a szomorú időszakára emlékeztek, amely nem csupán tetemes áldozatokkal járt, hanem egy szülőföldjéhez ragaszkodó nép újabb csoportjait szórta szanaszét a világban. A hegyeken át megindult a menekültáradat. Férfiak és nők, gyermekek százai vonszolták magukat a puszta túlélés reményében, és érdemes végiggondolni: azóta hány meg hány millió ember járta be a kálvária és a vég nélküli megpróbáltatások ugyanazon útjait. Mint-

ha különösképpen a huszadik században valamiféle újfajta kulcsfogalma alakult volna ki az emberiségnek: a menekülés.
A szülőföldnek, az otthonnak, mindannak a kényszerű és kényszerített elhagyása, ami az övék volt, amit szerettek, amihez ragaszkodtak. És hiába teltek az évek és évtizedek: a történelem útjain ott vándorolnak örmények és több százezres csoportokban első és második világháborús székelyföldi menekültek, jönnek és mennek lengyelek, görögök, bolgárok, albánok, szerbek, macedónok, kurdok, palesztinok, indiaiak, pakisztániak, kubaiak, afrikaiak és ki tudja még hány nép fiai és lányai, a leggyakrabban maguk sem tudva, hogy egyáltalán kinek és mit vétettek.
És a menekülések legszörnyűbb betetőzése, az emberiség legszörnyűbb szava éppen a genocídium, a népek kiirtása, sokezernyi és sokmilliónyi emberi élet kioltása csupán azért, mert más fajhoz, más néphez tartoznak.
Úgy tűnik, Európának és a világnak nem volt elég hat millió zsidó és fél millió cigány második világháborús kiirtása, több millió német háború utáni ki- és széttelepítése, nem volt elég a tatárok, üzbégek és más kis népek szovjet lágerekbe való hurcolása, az afrikai törzsi háborúk egész népcsoportok felszámolásához vezető kíméletlen öldökléssorozata, a genocídiumnak immár lassan egy évtizede új, de éppen olyan embertelen, a médiumokon szétsugárzó fogalmát kellett meghatározni: etnikai tisztogatás.
A világ józanabbik fele megretten és nem érti: ha nyugaton képes együtt élni észak-amerikai és dél-amerikai, európai és ázsiai, fehér és fekete, egyenes és vágott szemű, katolikus és mohamedán, evangélikus és buddhista és talán végre, ott fent, északon, katolikus és protestáns, ha a másság felismerésének, megismerésének és elismerésének most már nem csupán világkönyvtárnyi irodalma, hanem több földrésznyi intézményrendszere is van, akkor hogyan történhet meg, hogy a civilizáció és az egyetemes emberi gondolkodás bölcsőjének tartott Európa egyik szögletében immár évek óta éppen az a fő gond, hogy kit, honnan és hogyan lehet elűzni.
A történelem most nem könyvekben, nem lexikonokban, nem visszaemlékezésekben, hanem valóban itt és valóban most zajlik mellettünk.
És mégis talán az a legfélelmetesebb: hiába száguldott el mellettünk az idő, alapjában véve mintha mi sem változott volna.
Igaz, hogy más nevűek a politikusok, a tábornokok, a küldöncök, mások a hatalmi központok, mások az arányok és aránytalanságok, mások az egyensúlyállapotok és egyensúlyvesztések, mások az elvek és elvtelenségek.

Igaz, hogy a kardok csattogása és a puskák ropogása helyett hiper-szuper repülők és rakéták süvítése szakadt meg ideig-óráig, igaz, hogy a tengereken nem vitorlások, hanem műhold irányítású acél-kolosszusok úsznak, igaz, hogy nem földutakon döcögnek lóvontatta ágyúk, hanem autósztrádákon robognak a természet álruhájába bújtatott természetellenes harckocsik.
Igaz, hogy nem hetekre-hónapokra halljuk, hanem globalizálódó szemmel azonnal nézzük, még ha nem is mindig látjuk az eseményeket, és mégis a valóság, a puszta, a hátborzongató valóság mit sem változott: emberek százezrei kénytelenek menekülni szülőföldjükről és szóródnak szanaszét a világba ugyanúgy, mint évtizedekkel ezelőtt, pusztán azért, mert mások, mert más a hitük, más a nyelvük.
Musza Dagh, Ararát, örmények.
Koszovó, mecsetek, albánok.
Az egyik népet elűzik, a másik elfoglalja a helyét, azután visszatér az egyik és elindul a másik. És az idő óriási malomkerekén kezdődik minden újra.
Az egyik történelemkönyvben nemzeti örömünnep, a másikban kitörölhetetlen emberi gyász. Az egyik lap vörös, a másik sárga, a harmadik fekete.
Azután más és más sorrendben újra meg újra bekötik a lapokat.
Vajon vége lesz mindennek?
Vajon most elegendő két ugyanazon betűvel kezdődő név felcserélése, az egyiknek menesztése, a másiknak világháborús poraiból való feltámasztása?
Vajon ki, mikor és hogyan emlékezik majd az 1999-ben történtekre? Vajon mit írnak majd a történelemkönyvek?
Nem tudom. De ebben a háborúban, a mesterlövészek, tömegsírok, feneketlen és nem vízzel teli kutak, porrá égett házak és innen oda, onnan ide menekülők között oly nehezen megszülető békében éppen az a legszörnyűbb, hogy újra megismétlődött mindaz, amiről azt gondoltuk, hogy megismételhetetlen.
Mintha a színhely, az égzendülések, mennydörgések, villámlások és földindulások színhelye, mintha Armageddon újra megteremtette volna önmagát. És nem a mozivásznon.
Pedig mennyire szeretnék végre nyugodtan elmenni moziba. A Transzilvániában június 19. és 22. között Roberto Benigni Oscar-díjas filmje van műsoron.
La vita è bella. The life is beautiful. Az élet szép. De hiába kérek jegyet. A vetítés szünetel. Nincs egyetlen néző sem.

(1999. június 20.)

ÍRÓK A KOLOSTORBAN

Húsz esztendővel ezelőtt, 1980 júniusában a történelem oly sok viharát megért szárhegyi kolostor bejárati ajtajának közelében újravakoltak egy falat. Néhány hónap múlva, sürgős és szigorúan bizalmas hatósági parancsok ellenére a két négyzetméternyi felületet újabb rétegekkel födték be, egyetlen céllal: örökre el kellett volna tüntetni a falra rótt aláírásokat, hisz ezek a maguk mozdulatlanságában is arról tanúskodtak, hogy itt, Szárhegyen, hazai magyar és román írók néhány napon keresztül olyan gondolatokat is megfogalmaztak, amelyek nem voltak a mindent irányító hatalmasságok ínyére. Az örökmozgó és fáradhatatlan Zöld Lajost, az immár fogalommá vált művésztelep és időtálló erdélyi szellemi hajlék megteremtőjét azonban akkor sem hagyta el előrelátása. Az ötletességet és a bátorságot az adott helyzetben egész egyszerűen deszkafalnak nevezték. Ezt vakolták be újra és mögötte ott maradtak azoknak az íróknak a nevei, akik közül jó néhányan 2000. június 14-én és 15-én újra eljöttek Szárhegyre.

A deszkafalat 1990-ben, a Szárhegyi Írótábor tíz éves évfordulóján ünnepélyesen lebontották, a húsz éves évfordulón pedig Gyergyószárhegyi Írótalálkozó megnevezéssel és megint csak az egykori hármas, Zöld Lajos, Kántor Lajos és Domokos Géza kezdeményezésére újból összegyűltek az írók a kolostorban.

A helyszínt kivéve azonban az idő kerekét már nem lehetett és szerencsére nem is kellett ugyanúgy visszapörgetni. Akkor a jelenlevők hivatalosan a román és magyar fordításirodalomról beszélgettek, nem hivatalosan azonban a romániai szellemi lét és kisebb körökben a romániai magyarság súlyosbodó gondjairól osztották meg aggodalmaikat. Most a találkozó témáját és kételyeit inkább jellemezte a zárójel és a mondat végi három pont, semmint az egymásután felsorakozó szavak: A romániai (erdélyi) magyar irodalom 1980 és 2000 között és tovább...

Az irodalom szerepét és helyét a romániai magyarság életében ugyanis alaposan megváltoztatta az elmúlt évtized, a bezártság és az önkény feltételei között az irodalom, a leírt szó sokkal inkább betöltötte nemzetiségi-közéleti szerepét, mint manapság, és többen vélekednek úgy, hogy jelenleg nincs is már erre szükség. Az irodalom maradjon meg a művészetek világában, legyen olyan alkotás, ahol az író már nem társadalmi feladatokat vállal fel, hanem önmaga látásmódját, érzelem- és értelemvilágát próbálja kivetíteni az olvasók egyre szűkülő világának, amely vagy elfogadja azt, vagy

közömbösen elmegy mellette. A közéletiséget és különösképpen az erdélyi közéletiséget azonban nem olyan könnyű sutba dobni, és ezért Szárhegyen sok szó esett arról is, hogy az írótársadalomnak semmiképpen nem szabad feladnia a közéletiségbe való beleszólás jogát. Az erdélyi jövőről való elmélkedés, a harmadik ezredévi modellek kimunkálása nem lehet csupán a szűkebb értelemben vett közgazdászok vagy a nagyon is sok irányból a politika színtereire érkezőknek a dolga, hanem megvan a maga szerepe a magvas gondolatiságnak, a közösségben való gondolkodásnak. Annál is inkább fontos ez, mert a globalizáció könnyen elszakíthat a gyökerektől és az Európa-szerte egyirányúsodó anyagi értékek mellett a szellemi értékek azok, amelyek továbbra is a maga sokszínűségében őrizhetnek meg nem csupán egy kontinenst, hanem akár egy országot, vagy éppen egy régiót. Következésképpen – vélekedett a Szárhegyen összegyűlt írók túlnyomó többsége – az erdélyi magyar irodalmat a magyar nemzeti irodalom összefüggéseiben, de mégis-csak önálló részként kell meghatározni. Ez azonban már a jövő esztendőre marad, önálló vitatémaként, hisz a ferences kolostorban döntés született arról, hogy az írótalálkozót minden évben megtartják és jövőben éppen ez lesz a legfontosabb kérdéskör. Szárhegyen természetesen még sok más témáról is szó esett: a könyvek sorsa, az írók sorsa, az irodalom intézményeinek a jövője, az érdekvédelem, a támogatások lebontása és így tovább. A legfontosabb talán az volt, hogy a problémakörök a szabad vita során mintegy önmaguktól kristályosodtak ki és a szellemi párbeszéd színvonala egyben utalt arra is, hogy az erdélyi közgondolkodás tovább vívja a maga küzdelmét a művészi egyetemesség és a közösségi sajátosság egymástól ezután sem olyan könnyen elhatárolható területein.

Zöld Lajos a nyolcvanas évekből átmentett hatalmas és jelképes tollat adott át a jelen már számítógéppel író nemzedékének, és könnyen megtörténhet, hogy negyedszázad múlva valamiféle idejétmúlt komputert is kapcsolnak majd hozzá az eljövendő írócsemetéknek, akik valamilyen más eszközzel rögzítik gondolataikat. A legfontosabb azonban, hogy ezek, mármint a gondolatok, soha ne hiányozzanak. Hisz minden más múló kellék az időben, csak az alkotás örök.

(2000. június 18.)

A nagy erdélyi játszma (2006)

AZ UTOLSÓ ERDÉLYI ROMANTIKUS

„A modelleket meg kell értetni, társadalmi vitára bocsátatni és amiben lemaradtunk: el kellett volna fogadtatni a román és magyar közvéleménnyel.” Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács Kezdeményező Testületének egyik tagjától idézem ezt a mondatot és tökéletesen egyetértek vele. Sőt, a többségre utaló szót talán ki is hagytam volna a sajtónyilatkozatból: a modelleket meg kell értetni és el kell fogadtatni a romániai magyar közvéleménnyel. Továbbfűzve a gondolatot: a székelyföldi területi autonómia modelljét legalább meg kellett volna vitatni a székelyföldi társadalommal, mielőtt egy kis csoport úgy gondolja, hogy rálép a gyakorlati megvalósítás ingoványos útjára.
Dr. Csapó József székelyföldi területi autonómia-modellje már lassan tízesztendős. Ha jól emlékszem, 1995-ben tettem be íróasztalom fiókjába, azzal a megjegyzéssel, amelyet most ide is másolok: „Nagyon sokat dolgozhatott rajta, ennek ellenére nem más, mint a helyzetünkhöz csak felületesen kapcsolódó dokumentumok összeollózása. A szerkesztés módszertana és a jogi alapfogalmak rendszerének mellőzése miatt, mesterkélt, erőltetett és tartalom nélküli forma. Mint az amatőr festő, aki nem sokat törődik az arányokkal, a felület- és színkezeléssel, az innen-onnan összekapkodott stílussal, de mindenképpen önmagának és barátainak tetsző tájképeket szeretne festeni. Érdemes tíz év teltén megnézni, hogy mi történik majd vele.”
Nem történt vele semmi.
Mások tíz év alatt könyveket írtak és újraírtak, dr. Csapó és követői viszont most azt hangoztatják, hogy az október folyamán megalakuló Széki Székely Tanácsok, valamint a novemberben létrejövő Székely Nemzeti Tanács majd véglegesítik a területi autonómiának azt a statútumát, amelynek forrása a már említett dokumentum.
A dokumentum itt van előttem: nem először és nem utoljára.
Amikor olvasom és újraolvasom, nem valamiféle előre feltételezett bírálat, hanem a megértés, a beleélés szándékával, mindig valamiféle furcsa érzés kerít hatalmába: a hatalmas, már-már rögeszmésen céltudatos és laboratóriumi tisztaságra törekvő munka ellenére

úgy érzem, hogy az építmény egyetlen külső fuvallatra önmagába roskad, mivel nemhogy az újabb ezredfordulós székelyföldi világ általános jellemzőivel, hanem magával a hétköznapi élet könnyen kitapintható, felszín alatti összetevőivel sincsen összhangban.
Dr. Csapó tipikusan szobatudósi magatartással ugyanis nagyon jól ismerheti papíron a portugáliai Azori- és Madeira-szigetek politikai-közigazgatási autonómiáját, a finnországi Åland-sziget svéd autonómiáját, a dél-tiroli, a baszk, a katalán és bármely spanyol tartomány önállósodási törekvéseit, az Európa Tanács megannyi és sokféleképpen értelmezhető dokumentumát, a régiókról és autonómiákról való átbeszélés sok-sok földrajzi-közigazgatási-politikai-társadalmi-közösségi alapfogalmat összemosó szókincsét, Székelyföld jelenével azonban nincsen tisztában.
Talán ha ez is beleférne néhány cikkelybe vagy néhány történelmi közhelybe, akkor jóval könnyebb dolga lenne.
Ha nem csupán kizárólag eszmetársaival vagy eszmetársaihoz utazna a gondolkodásnak egyetlen szűk és nyílegyenes folyosóján, akkor rögtön rájönne: képtelenség a székelység valós életét bármiféle skatulyába begyömöszölni.
A székelyföldi életnek megvannak ugyanis a maga érzelmi összetevői, de mindezeken túl a jelen valósága nem vegytiszta, nem papírízű és bármennyire furcsának is tűnik: mindenekelőtt nem a területi autonómia, hanem egyik oldalon az egymásnak feszülő, egyre nagyobb vagyont gyűjtő érdekek, másik oldalon pedig a tisztességes megélhetés mindennapi kényszere körül forog.
Következésképpen a területi autonómiának az érzelmek könnyeket vagy mosolyokat fakasztó cirógatásán túl mindenekelőtt erre a kettősségre kell választ adnia.
Vajon, akár feltételezett létezése is használhat-e azoknak a székelyföldi érdekeknek, amelyek a vállalkozások és kapcsolatok szálaival már régóta kijutottak a hegyek közül és lételemük nem az elszigeteltség, még a legrövidebb távon sem? Vajon segítségére van-e azoknak a törekvéseknek, miszerint a mindennapi székelyföldi élet feltételei javuljanak rövid távon és az ország egészétől eltérő, kiugró mértékben?
És szinte egymásba kapaszkodnak az ezután sorjázó kérdések is.
Vajon felépíthető területi autonómia csak az elrománosítástól való félelmekre?
Vajon a magántulajdon alkotmányba foglalt szentsége mellett a területi autonómia segít vissza-székely-magánosítani azokat az egykori állami vagyonokat, amelyekre mások tették rá a kezüket,

miközben mi nem a földi, hanem a csillagösvényeken hagytuk magunkat énekelgetve vezetni?
Vajon az oly szívesen idézett rendtartó székely falvak képesek a jelenlegi költségvetési támogatások nélkül legalább a főutcán rendet tartani?
Vajon elképzelhető egy zsarolásra bármikor hajlamos infrastrukturális környezetben egy gazdaságilag is önálló jövő?
Részt vettem jó néhány Székelyföld-konferencián, sok-sok tanácskozáson, olvastam számos olyan dokumentumot, amelyek a székelyföldi megyék stratégiai fejlődésével vagy egyes települések fenntartható fejlődésével foglalkoznak. Szép számmal akadtak közöttük megrendelésre jól-rosszul összecsapott, pénzért újból meg újból átírt tanulmányok, de voltak ott nagyon komoly, szakembercsoportok által készített szakmunkák is, amelyek ízekre szedték a fejlődés lehetséges vonatkozásait. Sajnos, még ez utóbbi csoportban is csak ritkán találni olyan dolgozatokat, amelyek azt próbálták volna a lehető legalaposabban felmérni, hogy 1989-től a Székelyföld különböző vidékei, települései, mesterségei, foglalkoztatottsága, lakosságának életmódváltozásai önmaguktól milyen útvonalakon haladnak és ez mennyire hasonlatos vagy éppen mennyire különbözik az átalakulások országos vagy globalizációs jellemzőitől. Néhány módosulás szembetűnő: az oly előszeretettel emlegetett kaláka-hagyományok után az egymásnak nyújtott, nem szűkeblűen értelmezett, hanem a nagykereskedelemtől, mondjuk, a jogászi segítségnyújtásig tartó, immár piacgazdasági vagy feketepiacalapú szolgáltatások fejlődtek a legmozgékonyabban. A vállalkozásokban, az életmódban és életvitelben, a vágyak és álmok átalakuló, még mindig képlékeny, de helyenként már besűrűsödő rendszerében immár nem a nemzetiségi, hanem a polgári és jóléti szempontok az elsődlegesek. A nemzeti azonosság már nem hősként vállalt folyamatos küzdelemként, hanem természetes állapotként jelentkezik: létező talapzatként, amelyre a hétköznapi életnek kell ráépítenie az egyének és családok jövőképének összetevőit.
Nem folytatom: a székelyföldi élet sokrétűségével szemben a dr. Csapó-féle területi autonómiáról értekező szabályozás olyannyira leegyszerűsítő, mintha valahol a Hargitán egy magányos fenyő helyettesítené az erdőt. Ráadásul az általa elképzelt területi autonómia-modell egy kimondottan központosított államszerkezetnek valamiféle olyan, székely történelmi mázzal bevont változata, amelyből eltűnik az egyén, a feltételezhetően egyetlen ideológia alapján választott testületek pedig az élet minden területére kiterjesztik hatáskörüket, hogy ellenőrizzék a személyiségüktől meg-

fosztott alattvalóikat. Teljes szerkezetében és fejezetről fejezetre, cikkelyről cikkelyre, mondatról mondatra el lehetne vitatkozni dr. Csapó elméleti felépítményével, amelynek már alapgondolata elhibázott: máshol gyártott és általa átszabott dobozokat próbál ráhúzni egy teljesen más valóságra, amely nem engedelmeskedik akaratának. Szavakból sok mindent fel lehet építeni, de szép számmal akadt már példa arra, hová vezetnek a nem az életből fakadó elméletek, hanem az elméletekből kierőltetett kisebb-nagyobb társadalmi kísérletek.
A Magyarok Világszövetsége a nyáron Csíkszeredában tartott Quo vadis Székelyföld? megnevezéssel egy olyan Székelyföld-konferenciát, amelyre alig néhányan mentek el. Az egyik magyarországi előadó keményen meg is feddte a hiányzókat: hogyhogy nem érdekli a saját sorsuk? Ez igazán felháborító! De igen, érdekli – szerettem volna válaszolni a sértegetésre, csakhogy ők éppen azon dolgoznak és azért nincsenek itt.
Dr. Csapó most nem kísértetként, hanem kísérletként járja be a Székelyföldet. Tiszteletre méltó következetességgel ismertet, előad. Összegyűjti mindazokat, akik ismerik és akiket ismer. Az otthon maradt többségben azonban csalódni fog. Nagyon keservesen. De talán egyszer majd rádöbben, habár ennek egyelőre nem nagy a valószínűsége: általában az autonómia és főként a területi autonómia kérdésköre sokkal összetettebb annál, semhogy egyetlen vagy néhány ember rávezethetné erre az útra azt a népet, amely szerintük arctalan tömeg, noha nagyon is önálló arcok sokfélesége.
Azt hiszem, a szavaira, a választékosságra kínosan ügyelő dr. Csapó a látszat ellenére az egyik utolsó erdélyi magyar romantikus. Székely székeket újra foglaló eszményi elméletében ráadásul éppen a román parlamenttől várja azt az elismerést, amelyet lassan már másfél évszázada a sokak által az Európai Unió ősének tekintett Osztrák-Magyar Monarchia szüntetett meg.
Ábránd. Nem tizenkét, hanem nyolc székkel. Közösségi autonómiát a személyek, családok és intézmények autonómiája alakít ki. A székelyeknek az a jobb-gazdagabb (tőkeerősebb, változatosabb, kiegyensúlyozottabb, nyitottabb, de értékmegőrző stb., stb.) élete, amely önmagától teremt rendet a nemzeti vonzások és taszítások erőterében. A demokráciának az a rendszere, amely hatékonyan védi a székely közembert olykor saját székely hatóságainak a túlkapásaitól is.
Először a jog. Az állás.
Utána a jogállás.

(2003. október 9. Az Erdélyi Riportban megjelent helyzetelemzést azóta gyakran idézték hosszabban-rövidebben, de nyilvánvalóan nem ezek az ellenvélemények, hanem maga a tervezet életképtelensége és szerzőjének rugalmatlansága vezetett a sorozatos kudarcokhoz. Az autonómia kérdéskörének alakulása 2005 közepéig még a legkisebb mértékben sem cáfolta meg a fenti írásban megfogalmazott véleményeket, 2006 októberében pedig meglehetősen titokzatos módon maga dr. Csapó tűnt el a szervezet éléről, miután néhány más kezdeményezés nyomán kénytelen-kelletlen tudomásul vette: az autonómia alulról induló és nem felülről vezérelt építmény.)

NYÍLT LEVELEK, SÜKET FÜLEK

Bölcsész- vagy újságíró-hallgatók gyakran keresnek témát a tananyagként előírt dolgozatokhoz. Gyakorló újságíróként ajánlok egyet, amely minden bizonnyal úttörő munkának számít: a romániai magyar nyílt levelek elemzése az elmúlt közel másfél évtizedben.
Bevezetőben határozzák meg a műfajt, majd nyúljanak vissza a történeti és irodalomtörténeti gyökerekig (*Kedves néném!...*), ezt követően pedig határolják körül azt a célterületet (*target* – a szociológiában és a reklámszakmában, a piackutatásban oly előszeretettel használt divatos kifejezésről nehogy megfeledkezzenek!), amelyen vizsgálódásuk tárgya érvényes. Támpontokat jelenthet a dolgozatírásban, ha eldöntik, hogy a nyílt levél az irodalomhoz, vagy a közíráshoz áll közelebb, hasonlóképpen érdemes azt is latolgatni, hogy ki a fontosabb, a címzett avagy a levél aláírója. Ennek leágazásaként azután megközelíthetik a témát az emberi indítékok oldaláról is: kis emberek nagy emberekhez címzett sorai látszólagos és pillanatnyi esélyt teremtenek a különbségek eltüntetésére, politikusok vagy önmagukat annak nevezők nyílt levélváltása alkalmas eszköz a közszereplésre, értelmiségiek egymás közötti nyílt levelezése azzal a csalóka reménnyel kecsegtetheti az aláírókat, hogy az egyéni gondolatok kisugárzása közösségivé válhat és így tovább. Esetleg a dolgozatírók különböző más elsődlegességi sorrendeket is felállíthatnak. Például: 1. a címzett minél nagyobb tisztsége a meghatározó, mivel annak visszfénye visszahull az aláíróra; 2. az aláíró neve és tekintélye a legfontosabb, mivel ez emeli a címzett rangját; 3. a tartalom a lényeges; 4. a forma, a stílus az, ami igazán figyelemfelkeltő.

Nem folytatom.
Egy sepsiszentgyörgyi újságírónak, a Székely Nemzeti Tanács Kezdeményező Testülete tagjának nyílt levele az értelmiségiekhez, amelyet elektronikus postaládámban magam is megkaptam, és megjelent az Erdély Ma internetes lapban is, az utóbbi két ponthoz tartozik. Tartalma lényeges, őszintesége figyelemre méltó, nyelvezete gazdag, stílusa néhány töréstől eltekintve szenvedélyes és magával sodró. Sajnálatos, hogy – legalábbis tudomásom szerint – senki nem méltatta válaszra. Az újságíró úgy érzi, hogy az erdélyi magyar értelmiség elzárkózik a székelyföldi területi autonómia-törekvésektől: „Most keserűen kell tapasztalnom: Székelyföld, de egész Erdély, Románia magyar értelmisége hallgat. Hallgat és tétlenkedik, amikor kötelező módon szólnia, cselekednie kellene. [...] Annyi felvilágosult elme, a közélet megannyi tekintélye, a nemrég még kommunista ellenállókként, közösségünk mély szeretetéért tisztelt nagyok távolról szemlélik az önrendelkezés kivívásának néhány ismert, de főként névtelen megszállottja kezdeményezését. [...] Hol vannak a közírók, költők, pedagógusok, papok, orvosok, vállalkozók, újságírók, az értelmiségiek, a nemzet »büszkeségei« és »napszámosai«, amikor egy maroknyi ember csak azért kerül a hazai román és magyar politika pengeélére, mert vette a szervezés bátorságát s reményvesztett népének megadta a kinyilatkoztatás esélyét?”
Valóban, hol vannak? Miért nem beszélnek? Miért közömbösek? Miért nem szegődnek a székelyföldi területi autonómia kinyilatkoztatási szándéka mellé?
A politizáló újságíró egyrészt az elért társadalmi-gazdasági pozíciók megőrzésében, az előmenetel, a további karrier lehetőségében, másrészt pedig a „túlélő, félelmektől és zsarolásoktól terhes, szánalmas tunyaságban” látja a magyarázatot és szerinte „aki megszólal, legfennebb globalizált maszlagba csomagolva filozofál”, a székely nacionalizmustól, forrófejűségtől félti az „eltévelyedetteket”.
Valóban ilyen egyszerű lenne a magyarázat? Valóban a helyzetteremtés lehetősége ragyog fel a romániai magyar értelmiségiek feje fölött, ám ők tekintetüket a földre szegezve vagy a káprázattól elvakítva nem látják, hogy merre, milyen irányban kellene elmozdulniuk?
Valóban a félelem, a tunyaság, a lakájiság, az alkuszellem vert tanyát az SZNT-n kívül minden erdélyi magyar fejben és minden erdélyi magyar otthonban?
Vagy talán léteznek más ok és okozati összefüggések is? Vajon, még csak el sem képzelhető, hogy a székelyföldi és az erdélyi

értelmiség jelentős része másképpen látja a területi autonómia egész kérdéskörét?
Még csak el sem képzelhető, hogy az igazságnak, a valós helyzetértékelésnek legalább a töredéke azok oldalán is állhat, akik székelyföldi magyarként sem ilyen, sem amolyan székfoglalásokban nem gondolkodnak, hanem a jövőépítés más útjait választják?
Még csak el sem képzelhető, hogy a néhány megszállott (nem én neveztem így, számomra ők ugyanolyan tiszteletre méltók, mint a harmadik szomszédom, aki az októberi csíki hóban-fagyban próbálja kikapargatni a földből azt a krumplit, amely jóval kevesebb, mint amennyit elültetett) területi autonómia törekvéseinek azért nincsen szélesebb körű székelyföldi társadalmi fogadtatása, mert érzelmeik szent szándéka gyakorlati megoldások nélküli, felszínes, tartalmatlan és közhelyszerű fogalmakban találkozik a küzdelmes, hétköznapi életüket élő székelyekkel?
Vajon, még csak el sem képzelhető, hogy egy jelenlegi vagy jövőbeli székelyföldi, területi autonómia-modellt másképpen is ki lehetne alakítani, mintsem más korok történelmi örökségére, más társadalmi valósághoz igazodó jogforrások összeollózott cikkelyeire alapozni és úgy kapaszkodni egyetlen Európa tanácsi jelentésbe a sok ezer közül, mint fuldokló a szalmaszálba?
Vajon, még csak el sem képzelhető, hogy a területi autonómia modelljét nem föltétlenül fontos kizárólag a románoktól való félelemre és az RMDSZ tisztségviselőivel való szembenállásra építeni?
Vajon nem képzelhető el, hogy a területi autonómia modelljét mindenekelőtt és mindenekfölött erre az egyszerű kérdésre kellene alapozni: a székelyföldi területi autonómia itt és most hogyan képes jobbra fordítani a székelyek életét?
A gazdálkodóét.
Az orvosét.
A tanárét.
A papét.
A hivatalnokét.
A művészét.
A munkaadóét és munkavállalóét.
És mindenki másét.
Amennyiben erre a kérdésre igenlőek és meggyőzőek a válaszok, az SZNT nyilatkozatai nem maradnak a pusztába vagy a médiába kiáltott szavak.
Amennyiben nem, akkor kezdeményezői és eljövendő tagjai bármennyire is próbálnak az önigazoló számok bűvkörében élni, mégis ők maradnak a reményvesztettek. Nem a nép.

A székelyek legnagyobb része ugyanis távol áll a reményvesztéstől. Még az értelmiség is. „Nem akarom elhinni, hogy az autonóm gondolkodás, az alkotási kényszer, a cselekvő energia elpárolgott belőlük, mint a tavalyi hó” – írja a *Bűnös hallgatás* című nyílt levél szerzője.
Hitetlensége ésszerű. Annál is inkább, mivel a Székelyföldön mindig van idei hó. Ha pedig valaki kételkedik a parancsszavakra hajszolt, felületesen felvázolt területi autonómiában és nem akar kísérleti nyúl lenni egy kettős vakmintában, akkor éppenséggel ő is autonóm módon gondolkodik.
Ezeket az autonóm gondolatokat kellene egy kissé nagyobb rendszerességgel számba venni. Majd a tetőt tenni rá a házra és nem fordítva.
Ház nélküli tetőt ugyanis még senki sem látott. Tető nélküli, épülőfélben levő házat annál inkább. A legtöbbjére majd felkerül a kereszt és a fenyőág is. De nem ráolvasás vagy szózatok nyomán. Építeni kell.
Ez az igazi helyzetteremtés – a házépítés.

(2003. október 19. 2006-ban talán már jobban látszik: az európai racionális gondolkodáshoz közelítő romániai politikai közegben csak hasonló eszközökkel lehet eredményt elérni. Az autonómia ügyének gyermeteg megközelítése, kiscsoportos kisajátítása közéleti játékszerré alakíthatja azt a törekvést, amely sokkal alaposabb gondolkodást és sokkal ésszerűbb-korszerűbb modellezési képességeket követel. Ezért valóban érdemes megszólítani az értelmiséget, a szakembereket, az erdélyi társadalomtudományi gondolkodás románságot is jól ismerő művelőit és sokan másokat.)

SZÉKELYFÖLDI NYUSZIKÁK

Ha igen, akkor miért nem?
Ez a nagy kérdés.
Miközben a vízcsapból is autonómia és önrendelkezés folyik, a balavásáriak kivételével egyetlen székelyföldi település helyi magyar tanácsa sem szavazott úgy, miszerint ki kellene írni helyi népszavazásra azt a fogas kérdést, hogy az ott lakók akarják-e vagy sem az autonómiát. Sőt még a helyi testületek napirendjére sem került fel.
Vajon miért?
Vajon a Székely Nemzeti Tanács főként a Körös-parti dr. Csapó által megírt közleményei a mérvadóak, miszerint a hatalom meg-

félemlítette a tanácsokat, törvénytelenséggel, feloszlatással vagy jobbik esetben peres eljárásokkal fenyegette?
Ilyen gyávák lennének mindazok a székelyföldi tanácsosok, akiket alig néhány hónappal ezelőtt, az előválasztási rosta, tehát úgymond a közakarat figyelembevételével választottak meg? Valamennyien féltenék azt a kis jövedelempótló üléspénzt, amelytől esetleg megfosztatnának?
A Polgári Szövetség gyakran hangoztatott mintavételei szerint a Székelyföld több mint nyolcvan százaléka igényli az autonómiát és mégsem teszik meg maguk a székelyek ezt a sorsdöntő lépést.
Vajon miért?
Gyakorló szociológusok, politológusok és a társadalom-, valamint a politikatudományok művelői minden bizonnyal néhány hónap alatt kötetnyi tanulmányt tudnának írni erről az egész problémakörről, noha alighanem az ellentmondás néhány szóval feloldható.
Az érzelem és az értelem kettősségével.
Az érzelmi megközelítés találkozik általában az egyén és tágabb értelemben a közösség önrendelkezési vágyával.
Az értelem felteszi a legalapvetőbb kérdéseket: hogyan, milyen eszközökkel?
Az érzelmi igények nem sokat törődnek a jogszerűséggel, a gazdasági vonatkozásokkal, az egyéni és családi megélhetés kemény hétköznapi követelményeivel és szabályozóival.
Az értelem viszont annál inkább. A székelyföldi települések tanácsosai nem gyávák, néhány hatalmi, feddő szóval nem lehet őket megfélemlíteni, csupán józanul gondolkodó emberek. Az értelem mérlegeli nem csupán a célokat, hanem az esélyeket, az igénybe vehető eszközöket, a szélesebb társadalmi környezetet.
A Székely Nemzeti Tanácsnak a félresikerült autonómiatervezeten alapuló népszavazási kezdeményezése alkalmas lehet a fogalom érzelmi megközelítésére, de alkalmatlan az értelmire. Szó sincs arról, hogy néhány oroszlánszívű forradalmár képtelen lelket verni a napi takarmányukért remegő székelyföldi nyuszikák hatalmas tömegébe, mint ahogyan ezt néhány közleményükben sugallják. A célhoz vezető, általuk kirajzolt út a járhatatlan és értelmileg nem elfogadható.
Ezért nem az igen.
Ez a kettősség azonban jól mutatja ennek az alapvető ellentétnek a feloldási módját is.
Nem közhelyeket kell ismételgetni. Hanem a hétköznapi lét számára is előnyös utakat kitaposni.

(2004. október 10. 2005-ben már néhány kezdeményezőn kívül mindenki meggyőződött: gyermeteg elképzelésekkel egyetlen lépést sem lehet előrelépni az autonómia útján. Időközben a sok tucatnyi székely községből mindössze néhányan próbálkoztak meg a népszavazás ilyesféle kezdeményezésével és jogi úton azokat is lesöpörték az asztalról. 2006-ban az SZNT újra megpróbálta kierőltetni a népszavazást, de a székely önkormányzatok megint nem álltak kötélnek.)

OLVASZTÓTÉGELY VAGY SZEMLÉLETVÁLTÁS?

Tizenkét esztendővel ezelőtt, pontosabban 1993. április 11-én több órás tüntetés színhelye volt Hargita megye székhelyének, Csíkszeredának a főtere, az úgynevezett tapstér. Nem csupán csíkiak, hanem udvarhelyiek, gyergyóiak gyűltek össze, közel tízezren, hogy tüntessenek a Hargita megyei magyar prefektus leváltása ellen. 1989 után magyar, majd magyar–román prefektus-kettős vezette a megyét és ennek csupán a román tagját hagyták meg. „Van nekünk egy sajátosságunk, a nehéz helyzetben is derűt fakasztó székely humor. Engedjék meg tehát, hogy egy nem túl nehéz találós kérdéssel kezdjem: mi az, amiből volt egy egész, maradt egy fél és ma már nincs semmi?” A tüntetés vezérszónokának a kérdésére pedig a hatalmas tömeg kórusban válaszolt: a magyar prefektus! És következtek az érvek, hogy miért kell Hargita megyének magyar prefektus:

- mert egy olyan országban, amely állítólag a demokrácia és az európai törvényesség felé halad, tanácskozni kellene a lakossággal minden fontos döntés előtt;
- mert a prefektus egyelőre, minden más híresztelés ellenére, nem csupán törvényességet véd és értelmez, hanem ha nagyon akar, törhet is és zúzhat is a felszín alatt;
- mert a prefektus felszámolhatja a magyar vezetőket a különböző ügyosztályok éléről, kicserélhet és lecserélhet hivatalnokokat, beleszólhat beruházási és gazdaságkapcsolati kérdésekbe és mindenekelőtt súlyos szava van a földek visszaadásában;
- mert a székelységnek szomorú tapasztalatai vannak, hogy az importált, az országos többséghez tartozó helyi vezetők számolták fel egykoron lelkes buzgalommal a magyar iskolákat, módosították a lakosság összetételét;

- mert nem RMDSZ-es, de a megye valóságát jól ismerő független magyar prefektus az itteni magyarság jussa már létszámánál fogva is;
- mert a román prefektus azt jelenti, hogy a székelység továbbra is másodrangú és nem egyenrangú polgára ennek az országnak.

És így tovább, és így tovább. Az akkori Văcăroiu-kormány azonban nem engedett, az ellenzékben hangját felemelő RMDSZ hiába helyezett kilátásba nemzetközi fórumokhoz való fordulást (amit nem tett meg), a vérmesebb magyar politizálás hívei hiába tűztek fel a másodrangú állampolgárságot jelző sárga csillagot (ami ellen a Romániai Zsidó Hitközség és a liberális erdélyi magyar értelmiség is tiltakozott), a román prefektus ott maradt Hargita megye élén.

2005-ben a kettőt balra, kettőt jobbra nem is annyira eredeti RMDSZ-csárdás után a szövetség tagja lett a román koalíciós kormánynak és ezúttal nem ellenzékből, hanem RMDSZ-es kormánypozícióból megint csak román prefektust neveztek ki Hargita megye élére.

Érdekes volt megfigyelni a helyi magyarság reakcióját erre az intézkedésre. Csupán egyetlen egy civil szervezet, a Katolikus Férfiak Szövetsége tiltakozott és néhány régi RMDSZ-tag próbálta véleményét formába önteni és azt legalább az internetes levelező fórumokon elhelyezni, mivel máshol nem kapott nyilvánosságot. Másokat nem nagyon érdekelt, noha többen tudni vélték, hogy a Demokrata Párt színeiben egyik napról a másikra hatalomra jutó román prefektus mögött nem éppen folttalan múlt áll, és ha már két román között kellett választani, akkor szívesebben látták volna liberális ellenjelöltjét. A koalíciós algoritmus, a bukaresti kártyakeverés azonban kimondta a végső szót, ám Csíkszeredában már nem sokat törődtek vele.

Vajon mit takar ez a közömbösség?

Vajon csupán annyit jelent, hogy a helyi társadalom már saját hétköznapi dolgaival foglalkozik, és egyre inkább távolodik a politikától?

Vajon azt jelenti, hogy az RMDSZ a tavalyi választásokon utoljára húzta elő az etnikai kártyát és többé már nem törődik vele sem a szervezet vezetősége, sem a tagsága? Ha román megyékben lehet magyar prefektus, akkor magyar megyében teljesen természetes a román prefektus?

Vajon mindez azt jelenti, hogy a romániai társadalomban, Erdélyben és a Székelyföldön vége az etnikai törésvonalaknak, eljött az igazi liberális demokrácia időszaka, amikor csak az egyéni képességek, a személyiség jellemvonásai számítanak és semmi más?

Persze-persze, ismerjük az alku tárgyát is: Kovászna megyében magyar prefektus van a román helyett, és ezért Hargita megyében román pótolja a magyart. Sepsiszentgyörgyön túlságosan heves tiltakozása miatt a liberális román pártvezér saját román beosztottját kényszeríti lemondásra és éppen magyar liberálisok állnak ki mellette.
Csíkszeredában pedig magyar alprefektus támadja meg a törvényszéken a székely autonomisták gyermeteg népszavazási kezdeményezéseit és a román prefektus mondja azt, hogy a helyi autonómia híve, de persze a törvényesség keretei között.
Ráadásul a liberálisok közül a Hargita megyei magyarságot legjobban ismerő művelődési miniszter ösztönöz büntetésekre a Trianon című megfilmesített irodalmi összeállítás erdélyi bemutatásáért és a román nacionalizmust az elmúlt évtizedben leginkább pártoló Antena 1 televízió fordíttatja le és tűzi műsorára nem csupán a romániai, hanem a magyarországi viszálynak ugyanezt a félig érett gyümölcsét.
A Székelyföldön pedig a kábelelőfizetők egyre nagyobb előszeretettel nézik a pergő és dinamikus román nyelvű Realitatea tévéműsort, sőt olykor már legyintenek is néhány lagymatag magyar nyelvű adásra.
Szóval az egyszerű etnikai képletek mintha egy kissé kezdenének összekuszálódni.
Már nem minden kizárólag román, ami román és nem minden kizárólag magyar, ami magyar. Az ellentétes előjelű jelzők nem mindig a maguk kettősségében társulnak ehhez vagy ahhoz az etnikumhoz.
Futó pillanatok ezek? Vagy mélyebben zajló társadalmi folyamatok felszínre törő jelzései?
Az európai gondolkodásra jellemző szemléletváltás csírái vagy az amerikai olvasztótégely alatti tűz szikrái?
Valóban igazat mondanak azok a román politikai elemzők, akik szerint az RMDSZ magyar érdekképviseleti szerepe legtöbb egy évtizeden belül megszűnik, és a magyarság betagolódik majd a román pártokba, hiszen valójában csak azok tudják képviselni a romániai társadalmi csoportok ideológiai különbözőségeit? A romániai magyar szociáldemokratában már nem érdekes, hogy magyar, a romániai magyar liberálisban sem elsődleges a nemzetisége, hanem a közös eszme és a közös érdek lesz a mindenható? Az etnikai másság, illetve az etnikai önazonosság védelme csak kulturális szinten marad meg és a legalábbis arányaiban egyenlő gazdasági-

társadalmi szerepvállalás után mindkettő eltűnik a politikai színtérről?
Azért mégsem.
Hiszen a romániai és a székelyföldi etnikai távolságtartásnak továbbra is megvannak a maga hétköznapi jelei és most nem kell föltétlenül a bukaresti műjégpályára gondolni, ahonnan az ország elnökének szeme láttára és a szemlesütött RMDSZ némasága mellett romániai-idegenként küldik haza a csíki jégkorongozókat, hanem az élet más vonatkozásaira. A Székelyföldön, abban a hivatalban, ahol román a vezető, ott leginkább románok a beosztottak, abban a pénzintézményben, ahol román az igazgató, az előnyös hiteleket élvező vállalkozások többsége is hasonló. Csíkszeredában vagy Sepsiszentgyörgyön nem csupán a baráti körök, hanem a vendéglők, cukrászdák is megosztottak, sőt azt is tudni, hogy a közterek közül a románságnak vagy a magyarságnak melyik a kedvesebb. A magyar betegek szívesebben keresnek magyar orvost, mint románt, a román betegek pedig fordítva és így tovább. A Hargita megyei román prefektus kijelentése, miszerint román nyelvű misét szeretne a megyében élő római katolikus románok számára, legalább annyira megdöbbentette a természetszerűleg csak magyarul miséző székelyföldi katolikus papságot, mintha legalábbis buddhista-szentélyt szeretnének létesíteni Madéfalván, a magyar rendezvényekre el nem járó, a román kultúra székelyföldi hiányáért jajongó román értelmiség pedig még akkor sem nyitja meg a művelődési ház ajtaját, ha éppen bukaresti színház vendégszerepel.
Van viszont, ami összefog. A multicég kelet-európai vezetője lehet akár román, akár magyar, német vagy éppen arab, a székelyek és a székelyföldi románok éppolyan tisztelettudóan bánnak vele és próbálnak társalogni – természetesen angolul. A román gyógyszerügynökök kimondottan szívesen keresik fel a magyar gyógyszertárakat, mert jó fizetők és úgy tűnik, az autós márkakereskedők sem tesznek különbséget.
Mintha a globális folyamatok jobban csiszolnák az etnikai törésvonalakat, mint a romániai demokratizálódás. Persze, azért ez utóbbinak is köze van ahhoz, hogy a diktatúrát túlélő érzelmi etnikai túlfűtöttséget egyre inkább az azonosságvállalás magától értetődő, racionális elemei váltják fel. Érzelmi válaszokat már csak oktalan, esztelen provokációk váltanak ki (lásd jégkorongmérkőzések), más típusú etnikai változatokra látszatfelindultság után egyre inkább a csendes közömbösség a válasz. Mintha a helyi társadalom

így fogalmazna: mindennapi életünk szempontjából az én prefektusom legalább annyira lényegtelen, mint a mi prefektusunk.
És ebben lehet valami igaza.

(2005. január 28.)

MIÉRT MAGYAR A MAGYAR?

Gránitépítmény és homokvár.
Örömóda és sorstragédia.
Nemzetiségi magyar mennyország és kisebbségi magyar pokol.
Valamiféle ilyen szélsőségek között csaponganak azok a politikai mondatfoszlányok, amelyek időről időre a magyar kedvezménytörvény keltette viták forgatagában a magasba emelkednek és emberek alkotta jogszabályt magyar közösségek életének egyetlen és kizárólagos meghatározójaként képzelnek el.
És itt tévednek alapvetően. A méretekben. A mértékekben. Az arányokban és aránytalanságokban.
Egy törvény ugyanis az csupán egy törvény. Szavak megtartható, vagy akár módosítható és átalakítható halmaza. Elvek és elveletlenségek, következetességek vagy következetlenségek láncolata. Érdekek és érdektelenségek időben alakuló ötvözete.
A határon túli, vagy inkább a határon inneni magyarok nem azért magyarok, mert Budapesten kimondják, hogy az egységes magyar nemzethez tartoznak.
Amúgy is hozzá tartoznak.
A határon túli, vagy inkább a határon inneni magyarok nem azért magyarok, mert Budapesten kimondják, hogy a közös magyar kulturális örökség részei.
Amúgy is azok.
A határon túli, vagy inkább a határon inneni magyarok nem azért magyarok, mert Budapesten, vonaton vagy autóbuszban igazolványt mutatnak fel.
Anélkül is azok.
Ezért ne essünk túlzásokba. Ne gondoljuk azt, hogy egyetlen törvény tartja meg vagy veszíti el a határon túli, vagy inkább a határon inneni magyarságot. Ne gondoljuk azt, hogy életük tíz-, húsz- vagy harmincezer forinton múlik, amit a csendes hétvégeken majd megpályáznak.
Nem azon múlik.

Ők nem a státuszról, jogállásról vagy kedvezményekről szóló törvény miatt magyarok. Még csak nem is a magyarigazolványok jelképei vagy bizonyító ereje miatt.
Ha a Fennvaló az Országház többségét és kisebbségét, a magyarországi pártok jobboldali és baloldali kórusát, a polgári tömörüléseket és a polgármentesített szövetségeket egyetlen óriási és fáradhatatlan szociológussá gyúrná, aki a „Miért vagy magyar?” kérdést intézné politikai szócsatáik alanyaihoz, akkor a következő, igen egyszerű válaszokat kapná:
Mert annak szült anyám.
Mert az volt apám.
Mert az volt ükapám.
Vagy lehet, hogy nem is kapna választ. Mert a lét természetes állapotát nem szokás túlmagyarázni.
És aki úgy gondolja, hogy ez egyetlen törvényen, annak módosításain, pontokon és vesszőkön, jelzős vagy jelzőtlen szerkezeteken múlik, az téved.
Magyar létünknek ez a természetes állapota az idő és önmaga hullámzásában túlélt határokat, kormányokat, háborúkat és békekötéseket, cikkelyeket és bekezdéseket, soha nem múlt és soha nem múlik egyetlen törvényen.
Ezt kellene a szónoki lendületeken túl jobban megérteni.
Hogy hamis minden olyan vita, amely alapvető módon a kedvezménytörvény létéhez vagy nemlétéhez, elvsűrűségének mértékéhez vagy annak úgymond kilúgozásához köti a kárpát-medencei magyar közösségek létét.
Egy törvény csupán parányi eszköz az élet hatalmas kelléktárában, egyetlen szál a kívánalmak és kényszerek, a kötődések és elszakadások, az egyén és a család, a túlélés és a jobban élés, a múlt, jelen és jövő bonyolult szövevényében.
Egyetlen szálon csupán az egyensúlyozók szokták bemutatni művészetüket.
A földön álló tömeg pedig nézi-bámulja egy ideig, olykor tapsol is hozzá, de egy idő után mindig mindenki hazamegy. Határon innen és határon túl.

*(2003. június 30. * 2005-re a kedvezménytörvény homokvárait már elmosták a kettős állampolgárság népszavazási kudarcának hullámai és újból kiderült, ha még egyáltalán szükség volt rá: a magyarsághoz tartozást nem lehet semmiféle jogi fogalomtárral igazolni vagy eltörölni. Az állampolgárság egyénenként megadható, de a magyarsághoz tartozás nem államigazgatási kategória. Románia európai csatlakozása ezen mit sem változtat.)*

CORONA, HAZAFELÉ

Amikor egy magamfajta csíki újságíró, meghívásra, a Magyar Írószövetség meghitt hangulatú, az időktől és az ott elhangzó szavaktól ugyancsak nemes veretű budapesti épületében kap lehetőséget arra, hogy beszéljen Zsögödről és a világról, azaz hasonló című publicisztikai kötetéről, ráadásul az értekezést maga az Írószövetség elnöke vezeti fel, akkor óhatatlanul megremeg a hangja és ha bevezetőként szembenézett még egyik-másik teremben a magyar irodalom nagyjainak szobraival, festményeivel, megérezve és átérezve a hely szellemét, akkor nem csupán valamiféle furcsa szorongás kezd úrrá lenni rajta, amit nem lehet egész egyszerűen lámpalázzal magyarázni, hanem az is többször felötlik benne, hogy itt minden magyar szónak még inkább meg kell találni a pontos helyét és az anyanyelv, a tisztán megfogalmazott és őszintén kimondott gondolatok iránti tisztelet még fontosabb, mint a közéleti nyilvánosság bármilyen más hétköznapi színterén.
Amikor viszont egy magamfajta csíki újságíró mindezek után a Nyugati pályaudvaron felszáll a korábbi fényét mindinkább elhalványító Coronára, és kezdi átnézni az idő hasznos vagy haszontalan eltöltésére hivatott magyarországi újságok tömkelegét, akkor óhatatlanul rájön nem csupán a maga bármennyire is pallérozott, de mégiscsak bárdolatlanul vidékies létére, hanem az anyanyelvet, az emberi szellemiséget és egyéniséget tisztelő felfogásának maradiságára, ódivatúságára is.
Egy magamfajta csíki újságíró kesernyés örömmel olvassa ugyan, hogy „Magyarország alkotmányos jogállam, itt mindenki kedve szerint perelhet, polémiázhat, sértegethet és megalázhat bárkit, bármikor”, de amikor mindez „a rohadt gyilkosoktól” az „árulók eleven megnyúzásáig”, a „pancserpuccs levitézlett vitéz imitátoraitól” az „egyetemlegesen bolsevista-kommunista mételyezettségű hívő értelmiségiekig”, a „roma közösség totális megsemmisítésének igényétől” a magyar államelnök és az osztrák alkancellár „heteroszexuális beállítódottságának” az elemzéséig, az „elmehet a francba az egész parlament” kifejezésektől a „sameszek regnálásának” elítéléséig terjed, a szókincs olyan nagyszerű, a magyar nyelv igazi szépségeit megcsillogtató változatairól nem is beszélve, amelyek egyetlen hírben is elkápráztatnak („Magyarországon is megalakult az Antidiszkriminációs Bizottság, amelybe valamennyi tárca delegáltjai részt vesznek. A bizottság a diszkriminációt globális értelemben kezeli, nem redukálja a nemek harcára”) akkor egy magamfajta csíki újságíró kissé elmélázik: a Magyar Újságírók Szövetsé-

gének székháza a Magyar Írószövetség otthonától csupán néhány száz méterre van ugyan, de a magyarországi magyar újságírás nyelvhasználata némely szerzők megfogalmazásában a magyar nyelvtől ezredévnyire, a demokrácia alapeszméitől pedig legalább fényévnyire található.
Tudom, egy magamfajta, úgymond határon túli csíki újságírónak az anyaország bűvöletében mindezt illetlenség leírnia. Egy magamfajta csíki újságírónak nem szabad észrevennie, hogy egyik magyar politikus azt írja a másik magyar politikusról, hogy jó, ha „két kopjafaavatás között van ideje kalapot cserélnie" vagy megbízottja útján azt állítja társairól, hogy „a keresztény magyarságnak, a nemzeti nagylétnek és a múlt jelképeinek náluk nagyobb ellensége talán még Romániában vagy Szlovákiában sem akad".
Egy magamfajta csíki újságírónak végül is mindezzel mit sem kellene törődnie. Örülnie kellene annak, hogy az Anyanyelvvédők Szövetsége oly sokat ülésezik Erdélyben, a magyar kisebbségi sajtó lelkes nyelvművelői pedig itt próbálják kigyomlálni a román-, szlovák-, horvát-, szerb tükörfordításokat. Örülnie kellene annak, hogy az anyaország több küldötte Erdélyben beszél arról, hogy milyen a demokrácia, a másságnak nem csupán az elismerése, hanem értése, megértése és elfogadása, örülnie kellene annak, hogy Hargitafürdőn budapesti professzor tart vetített képes, videóanyaggal bővített szemináriumot az európai illemtanról és protokollról, örülnie kellene annak, hogy az anyaország elvi vitáinak politikai kisugárzása végre behozta a lépéshátrányt és immár a kolozsvári színházvitába is belopta a zsidózást, örülnie kellene annak, hogy a pénz támogatta érdekek, hűen a piacgazdasághoz, már a Székelyföldön is az elvek magasztos köntösében jelentkeznek, örülnie kellene annak, hogy oly sokszor és oly sokan megmagyarázzák, hogy mi a magyarság és még sok mindennek kellene örülnie, miközben a Corona megkopott fényében hazafelé utazik és a vonatot körülölelő egyre nagyobb sötétségben egyszer csak felbukkannak a hófoltok és szó nélkül intenek: itthon vagy. Még te vagy te, és szomszédod a szomszédod, még nem vagy minden idők istencsapásának legfőbb hordozója, még nem vagy hitehagyott és hitalapító, még nem vagy múlttipró és jövőt káromló, még nem vagy pénzosztó és pénzmosó, még nem vagy fajtalan fajvédő és jajtalan jajtadagoló. Még te vagy te, és szomszédod a szomszédod, még erdélyi magyar vagy és a szép, emberi szótól még megremeg a hangod, a szavak hitelét még nem te ásod alá és még nem kell igazolvánnyal igazolnod, hogy te is az „integrált nemzet individuuma" vagy.

Egy magamfajta csíki újságíró azután leszáll a vonatról, otthagyja szétszórva a tömérdek újságot és a kora reggel feltámadó fagyos szélben magával viszi az Írószövetség otthonias hangulatát, miközben arra gondol: talán ezt is ott kellett volna hagynom. Vigye vissza a Corona. Hogy egy kissé több legyen belőle. Mert ugyancsak nemes dolog határokon kívül a nemzet egysége. De mi lesz határokon belül?

(2001. november 18. Az írást, megjelenése után, sokat idézték az erdélyi magyar sajtóban. A hatalomvágytól fűtött magyarországi egymásnak esés azonban csak ezután következett be istenigazából, és hiú ábrándnak bizonyult azt hinni, hogy bármilyen szép írással a budapesti pocskondiázás erdélyi kivitelét meg lehet akadályozni. Különösen, ha jó néhányan diplomáciai folyosón, vámmentesen próbálták becsempészni... 2006 októberében a politikai indíttatású magyarországi zavargások feltették a Coronára a koronát.)

DUNA-PARTI KIRÁLYFIK, ERDÉLYI ALATTVALÓK?

Marosvásárhelyen a Népújságban, és Kolozsváron a Szabadságban az elmúlt esztendő utolsó napjaiban mindkét Zoltán alaposan megnyomta a tollát.
Egyikük, ha nem tévedek, városi tanácsos, másikuk pedig újságíróként legalább annyira utálja a nagyotmondásokkal együtt járó politikai demagógiát, mint jómagam.
A téma közös: elegük volt a handabandából, egész egyszerűen már nem tudták lenyelni, hogy egyes magyarországi közírók és politikusok arra buzdítják az erdélyi magyarságot, miszerint fegyverrel a kezében kellene elinduljon azon a délibábos úton, amelyet mások tűztek ki számára. A vásárhelyi felháborodás nyílt levél formájában öltött testet, a kolozsvári intő szavakban utalások, előzmények, érvek, idézetek ötvöződtek. A Zoltánok cikkei előtt már jó néhány erdélyi magyar írás megjelent arról, hogy kedves uraim, abba kellene már hagyni a felelőtlen locsogást, de ezeknek a szavaknak nem volt és nincsen semmiféle foganatja.
Legfeljebb annyi, hogy Budapest egy-két kávéházában és irodájában elnevezik gyáváknak, megalkuvóknak, a romániai hatalommal lepaktálóknak mindazokat, akik úgy vélik, hogy az erdélyi magyar politizálást Erdélyben kell kialakítani az idők szellemének, a hely tapasztalatainak megfelelően.
Megbánás, visszakozás vagy legalább értelmezési túlzásokra való hivatkozás a Zoltánok cikkei nyomán? Ugyan, kérem! A magyar-

országi politikai élet egyes köreiben a „megjöttem, beszéltem, elmentem” jelszó a divatos, és a helyzetteremtést úgy értékelik, hogy föltétlenül rájuk, mármint a Duna melletti Csaba királyfikra szegezett tekintettel kell megtenni a következő bátor lépést.
Egyenesen a szakadékba.
Akiknek pártok és pártocskák töredékeire sikerült szétszedniük a vajdasági és általában a szerbiai magyarságot, akik nem hagyták, hogy a saját fejével gondolkodjon, vajon most szórnak-e hamut önmaguk ugyanezen testrészére? Eszükbe jut talán egyetlen egy röpke másodpercig, hogy a felkorbácsolt szerb nacionalizmus választási győzelmében és a délvidéki magyarság parlamenti küszöb alatti botladozásában nem csupán az egykori Jugoszlávia fölötti nosztalgia, a háborúk, a horvát, bosnyák, szlovén, albán és ki tudja még milyen hatások és ellenhatások, hanem a Magyarországról átfolyó és pénzekkel támogatott megosztottság, valamint a tűzijátékként onnan felröppentett lázálmok is szerepet játszottak?
Gondolnak egyáltalán arra, hogy Felvidéken, Kárpátalján és Erdélyben a magyar közösségek nem a magyarországi viszonyokat képezik le, hanem teljesen más körülmények között élik életüket és kénytelen-kelletlen ehhez alkalmazkodnak? Gondolnak arra, hogy nem csupán nemzetiségi, hanem teljes emberi életet élnek és ez mindenekelőtt helyi közösségeik és saját országuk sorsának alakulásával függ össze, akár ők választották ez utóbbit hazájuknak, akár nem?
„Több mint 80 éve tűrjük, viseljük a megaláztatásokat...” – kezdődik a Kolozsváron nemrég elhangzott és fegyverviseléssel példázódó magyarországi pártfilippika, ám ugyanilyen szenvedélyes hangon meg lehetne ismételni a kérdést: hogy is van ez? Ki tűr és ki visel? Mit is takar ez a fejedelmi többes? Ki az, aki csupán szónokolt és szónokol róla, és ki az, aki valóban érezte-érzi ennek a keresztjét?
Bizony, ha tetszik, ha nem, de a fegyverek füstjében feldereng egy eléggé széttöredezett lelki Árpád-vonal és felsejlik az is, hogy annak innenső oldalán, minden nemzeti egység ellenére, mi mégiscsak kissé mások vagyunk.
Ami nem csoda, hiszen már jó ideje másként éltünk és másként haltunk. Másként tanultunk és másként dolgoztunk. Mások voltak az ellenségeink és mások a barátaink. Másmiért sírtunk és másmiért nevettünk.
Jobban ismerjük a kisebbségi sorsot, ahová nem önszántunkból kerültünk, hanem okkal-móddal annak a gyarló politikának köszönhetően is, amelyet éppenséggel nem mi követtünk el, hanem töb-

bek között a körülményekre ugyanilyen fennhéjázóan és pökhendien oda nem figyelő magyarországi politikusok.
Jobban tudjuk, a megélhetésnek és a testi-lelki nyomorúságnak milyen mélységes bugyraiból tértünk vissza és éppen ezért más, számunkra jóval pontosabb mértékkel mérünk, és a hely ismeretében jobban megválasztjuk a kapaszkodáshoz szükséges támaszokat és fogódzókat.
Mindezeket nem lehet szólamokból megismerni és még csak politikai vagy szociológiai tanulmányokból sem.
Amikor kesudió-viták zajlottak a magyarországi értelmiségi körökben, akkor mi azon töprengtünk, hogyan lehetne megmenteni saját településeink magyar nevét.
Amikor a legvidámabb lágerből, aki akart éppen Spanyolországban üdült, mi a hegyek tetején járkáltunk, hogy elkapjunk egy-egy kósza tévéhullámot.
Amikor...
De van értelme tovább emlékezni?
Csupán annak a megértéséért érdemes: mi más mércével mérünk. Átélt társadalmi valóságának birtokában az erdélyi magyarok jelentős része más mércével mér. Az oly előszeretettel határon túlinak nevezett közösségek a magától értetődő közös nemzetesztményen túl az egyéni és családi boldogulás jegyében próbálják élni mai életüket. A túlélés évtizedei után a lehető legtermészetesebb, hogy szeretnének valamivel jobban élni. Ez a jobban élés, ez a megerősödés pedig napjainkban a legalapvetőbb erdélyi nemzetiségi tett. Más szavakkal: ez a *megmaradás* és ez az *itt maradás*. Hiába példálóznak inkább jobbról mint balról: a romániai szegénység szorításából oly lassan kivergődő erdélyi magyarok nem frízek, nem baszkok, nem finnországi svédek és még csak nem is dél-tiroli németek. Nem skótok, nem észak-írek, a kalotaszegi és gyimesi nótafák pedig soha nem lesznek walesi bárdok, mert semmi szükség rá. Alapvetően hibás, leszűkítő, csonkító és öncsonkító az a beállítás, amely az erdélyi magyarság létét és jövőjét csupán nemzetiségi viszonylatrendszerben méri fel. Az erdélyi magyarok olyan teljes értékű emberek, akiknek a templomon és az iskolán túl mindarra szükségük van, amire a huszonegyedik században egy európai polgár vágyhat. Otthonában és otthonán kívül, országában és országán kívül. Mindaz, ami ezt elősegíti, azonosul törekvéseivel, ami viszont gátolja, a puszta szócséplésen túl káros pótcselekvések előjátéka is lehet.
Miként a választás-győztes Szerb Radikális Párt majd kibújt a bőréből, amikor a szabadszájú magyarországi politikusok szidták a

szerbeket és nem is olyan finoman egymás ellen uszították a vajdasági magyarokat, ugyanúgy a nagyromániások száját sem lehet összefogni, amikor Erdélyben magyarországi politikusok fegyverviselésre bujtogatnak és az egység helyett a választás szabadságát dicsőítik. Minden szópukkasztás – hogy ne nevezzük más jelzővel – több ezer újabb szavazatot jelent a nacionalista pártvezéreknek, az erdélyi magyarság minden megosztási kísérlete nem a demokrácia diadalához, hanem éppen annak bukásához vezethet.
Tíz évvel ezelőtt, egy magyarországi konferencia szünetében, magához intett egy azóta üstökös pályát bejárt politikus és nemes egyszerűséggel azt kérdezte: mondja, mit vacakolnak maguk odaát Erdélyben annyit? Nézze csak a térképet: meg kell húzni a Nagyvárad-Kolozsvár-Marosvásárhely-Csíkszereda vonalat. Aki magyar és azon alul van, azt fel kell telepíteni, aki román és fölötte, azt le. – Ez ilyen egyszerű? – álmélkodtam, frissen kibújva a hargitai fenyőillatból. – Igen – mondta –, csak azt nem értem, hogy miért nem hallgatnak egy igazi anyaországi politikusra.

*(2004. január 5. * A 2005 nyarán megtartott romániai helyhatósági és az őszi parlamenti választások előtt néhány magyarországi politikus még megmártotta magát a fenyőillatban és próbálta megnevezni saját befutóit, akik azonban még a rajt előtt elhullottak. Az erdélyi magyarság helyzetismerete és a hétköznapi élet kialakította gyakorlati érzéke bizonyult a legfontosabb eszköznek a végül is jelentős parlamenti és kormányzati szerepvállalással járó romániai magyar politikai küzdelemben.)*

HYDE-PARK

Bevallom, kissé szégyelltem magam.
Talán el is pirultam, de szerencsére Csíkszeredában, a Szakszervezeti Művelődési Ház négyszáz férőhelyes nagytermének utolsó sorában, ahol a Magyarok Világszövetsége szervezte *Quo vadis Székelyföld?* konferencián utolsóként, hatvannegyedikként kuporogtam, ez amúgy sem látszott.
Pedig az Úr 2003. esztendejének leghosszabb napján, június 21-én valóban restelltem magam. Hogy én mennyit töprengtem ezen! Hogy mennyit olvastam hozzá! Hány könyvet, hány politikai-társadalmi-történelmi-szociológiai tanulmányt és hány törvényt, hazai és nemzetközi dokumentumot az elmúlt tizenhárom esztendőben, hogy megértsem!

És milyen egyszerű! Kolumbusz székely tojása, amit a konferencia zárszavaként az egyik előadó tartott a kezében.
Mindenki hazamegy, és holnap, de legkésőbb holnapután a helyi településeken falugyűléseket hív össze. Elég ehhez két-három, de akár egyetlen kezdeményező is. A sebtében megtartott állampolgári gyűlések demokráciája a legfontosabb. Ezek erősebbek, mint a közvetett demokrácia. A falugyűléseken megalakítják a Helyi Nemzeti Tanácsot. Ez az első lépés. A következő lépésben ezek a tanácsok megalakítják a Széki Nemzeti Tanácsot. A rákövetkező lépésben a nyolc Széki Nemzeti Tanács megalakítja a Székelyföldi Nemzeti Tanácsot. És kész a székelyföldi területi autonómia.
Valamiképpen szerettem volna sugallni a remek elméleti felépítmény szerzőjének, a Székelyföld alapos ismerőjének, hogy ne feledje el megemlíteni: a település-gyűlésnek a legjobb időszaka vasárnap, a szentmise után. Máskor ugyanis a székelyek dolgoznak és „ezért nem érzik sorsuk rettenetes voltát és nem hallgatnak az igazságokra, amelyeket nekik szerettünk volna elmondani” (egy másik előadó).
Tibor például már három hete, kora reggel, kerékpárra akasztott, nagy műanyag kannákban hordta a vizet, hogy öntözze a kiszáradó hagymapalántákat.
Anna a konyhába felakasztott hintán ringatta tíz hónapos gyermekét, miközben egyre több nyelvórát adott, hogy pótolni tudja amúgy is három helyen dolgozó férje fizetését.
Hunor éppen nem volt otthon, mert diplomavizsgáját védte meg Szebenben.
István hagyományos ezermesterként a csapágyat próbálta kicserélni azon a másodkézből vásárolt francia asztalos-gépen, amelyen sorozatos bevágásokat eszközölt az exportra induló deszkán, hogy ne legyen csupán nyers és feldolgozatlan fűrészáru.
Péter már harmadik órája pakolta be az autóba a mosóporos dobozokat, hogy egy nagy multicég ügynökeként minél hamarabb széthordja az üzletekbe.
Imrét megint behívták a sürgősségre, mert az igazgató évek óta nem talál szakorvost.
Sándor éppen félrehúzott a Mercédeszével és mobiltelefonját illesztette a laptopba: sürgősen el kell juttatnia néhány adatot az alvállalkozónak, mert különben elakad a munka és az angol megrendelő ragaszkodik az időpontokhoz.
Enikő a tévé előtt gubbasztott és azon gyötrődött, hogy az este miért nem jött Áron, de néhány óra múlva majd találkoznak a nemrég megnyílt Western Pubban.

Pál elöljáróként külföldön járt, mert a testvértelepülésen lecsuktak egy két éve nyitott kanálisfedőt és föltétlenül részt kellett vennie az eseményen, hogy hazahozza a tapasztalatokat.
Sebestyén, József, Károly, Márton, Tímea, Annamária, Erzsike, Ágoston, László, Noémi és a többiek éppen varrtak, főztek, teniszeztek, tanítottak, munkanélküli segélyt vártak, kirándultak, vakoltak – de bennük, valamennyiükben és valamennyiünkben volt egy közös vonás: nagyon vártuk, hogy valaki helyettünk töprengjen a Székelyföld sorsán és szabad időnkben legalább egy órát foglalkozhassunk ősi hagyományunkkal, a rovásírással.
Enélkül ugyanis néhány hónap múlva már képtelenek leszünk tájékozódni.
Hiszen a Quo Vadis Székelyföldi konferencia záródokumentumának zárómondata egyértelműen leszögezi: „Székelyföld autonómiáját csak közös akarattal érhetjük el. Legyen ennek az útnak az első mérföldköve az Isten ajándékaként elnyert székely rovásírás közkinccsé tétele. Kérjük pedagógusainkat és a szülőket, tanítsák gyermekeinket, hogy sajátítsák el e kincset. Kérjük székely településeink önkormányzati testületeit, hogy a helységtáblákon tüntessék fel a települések nevét székely rovásírással is.”
Tekintettel az indítványozókra, én ehhez még hozzátenném: készítsünk a székely számítógépek számára hasonló betűcsaládokat. Merítsünk a pattintott és a csiszolt kőkorszak forrásaiból. Az íjászatból. A nyereg alatt puhított húsból. És ne feledjük, hogy ránk és csakis ránk figyel Európa. A záródokumentum kiegészítőjeként ugyanis az MVSZ elnöke – ha már amúgy is keresik – új címertervezetet javasolt az Európai Uniónak. Amennyiben már nem talál a tizenkét csillag, hiszen az unió amúgy is elindult a huszonöt ország felé vezető úton, akkor mondjanak le kettőről és illesszék be helyettük a Napot és Holdat, a székely szimbólumokat. A közepébe pedig a fenyőfát. De ha nem lesz egyetértés ebben a fogas kérdésben Európa-szerte, akkor a fenyőfáról esetleg lemondunk.
Mert ilyenek vagyunk mi. Jólelkűek. A háromszékiek szerint Háromszéken, a csíkiak szerint Csíkban, az udvarhelyiek szerint Udvarhelyen elődeink a helyi lapokban már az első világháború előtt óva intették Angliát, hogy ne lépjen be a vészterhes konfliktussorozatba, mert rettenetesen megjárja. Nincs új a Nap alatt. A hatvannégy tagú, ötletszerűen összecsapódott székely konferencia 2003. június 21-én most innen Csíkszeredából megint az európai világnak üzent, az ötszázmilliónak. A hagyományőrző szervezők csupán egy angliai hagyományt felejtettek el: Londonban ott a

Hyde-park. Csíkban még nincs. De eljött az ideje a létesítésének. És akkor minden rendben van.
A székelyek amúgy is kiváló hordókat tudnak készíteni.

(2003. június 22. Az első írás az erdélyi magyar sajtóban, amely a székelyek nevében véghezvitt gyermeteg politikai akarnokságra figyelmeztetett. Másfél évre rá, a 2004. december 5-i kettős állampolgársági szavazáson egyértelműen kiderült, hová vezethet a valós helyzetismerettel nem társuló vakbuzgóság, még akkor is, ha a legmagasztosabb nemzeti eszméket ismételgeti.)

CSILLAGÖSVÉNYEN

Olvasom, a budapesti oktatási tárca adatai szerint 2003-ban Magyarországon 6000 erdélyi diák érettségizik, miközben az erdélyi magyar középiskolákban csupán 5500. A magyar nyelv pedig egy újabb kifejezéssel gazdagodik: áttanulásnak nevezik a határon túli magyar diákok anyaországi iskolába járatását. A kamasz-fejvadászatot és a suttogó toborzást a fejpénzen alapuló magyarországi iskolatámogatási rendszerek is ösztönzik. A határszéli kereskedő naponta átjár, a felnőtt áttelepedik, a nyugdíjas átutaltatja nyugdíjjogosultságát. Az erdélyi színész átugrik egy-két szerepre, a rendező néhány rendezésre. Az erdélyi háziasszonyok hétvégeken átjárnak takarítani, az erdélyi mesteremberek ezrei átdolgozott nappalok és éjszakák után átjárnak pecsételtetni. A tévétudósító és az újságíró átdolgozik, az író és a szakíró átküldi a kéziratát. Több száz általános iskolás átiratkozik és több tucatnyi erdélyi vállalkozó átutaltatja a pénzét. Néhány erdélyi politikus és közíró a „jöttem-láttak-kaptam” jelszavával évente vagy négyévente átfordítja köpönyegét és több-kevesebb rendszerességgel átüzen, átír, átkérdez, hogy ti ott mit, hogyan és hányszor.
Mi itt, kérem szépen, nagyon jól vagyunk.
Mi itt, kérem szépen, nem hagyjuk magunkat asszimiláltatni a románok által és mindennap elmondjuk: márpedig minket nem, nem soha!
Mi itt, kérem szépen, nap mint nap, kiállunk az erdélyi önállóság mellett.
Mi itt, kérem szépen, határszélen és másutt, Székelyföldön, a belső anyaországban, keményen ragaszkodunk a belső autonómiánkhoz és csupán mi döntünk arról, hogy mit teszünk.
Helyettünk senki más.
Csak mi és mi.

Mi itt, kérem szépen, őrizzük a hegyeket, a fenyőket, a borvizeket, a sziklákat, a földet és derűs nyugalmunkban csillagokat rajzolunk a fölénk boruló ég hatalmas vásznára.
Egy csillag – egy szétbomlott család.
Másik csillag – egy itt hagyott és magatehetetlen idős szülő.
Harmadik csillag – egy felszámolt iskola.
Negyedik csillag" – egy „nincs amit kezdeni vele" visszakapott ingatlan.
Mi itt, kérem szépen, nagyon szívesen szeretünk csillagösvényen járni.
Egy már nem is elég. Most készítjük az újabbat Európa csillagai felé.
Mi itt, tetszik tudni, román bíróságokon keressük a belső választást.
Mi itt, tetszik tudni, ismételgetjük a leckét:
Erdély és a szászok? Németország.
Erdély és a zsidók? Izrael.
Erdély és a románok? Románia.
Erdély és a magyarok? Magyarország?

(2002. október 26. A téma azóta gyakran felüti a fejét, és szerencsére nincs kizárva, hogy Románia gyors gazdasági fejlődése, uniós csatlakozása a jövőben megváltoztathatja a népességi mozgások irányát. Már Erdélyben is dolgoznak nem csupán kínaiak, hanem Magyarországról áttelepedettek.)

BORT VAGY VIZET?

A Kolozsvári Állami Magyar Opera igazgatója arról panaszkodik, hogy az egyetlen hasonló erdélyi magyar intézmény nemsokára összeroskad, mert a Budapesti Operaház nagyobb fizetéssel egészen egyszerűen elhalássza a kiválóan felkészült énekeseket és zenekari tagokat. A szűk költségvetésből az igazgató csak 2-3 millió lejes fizetéseket tud biztosítani, átszámítva viszont, a magyar főváros operaháza ennek öt-hatszorosát ajánlja, és természetesen a művészek ennek a csábításnak nem tudnak ellenállni. Nyilvánvalóan a Budapesti Operaház képtelen munkatársakat Bécsből, Berlinből vagy Párizsból toborozni, mert ott a bérek jóval magasabbak, az erdélyi képzett munkaerő-tartalék számára is olcsóbb megoldást jelent. A Kolozsvári Magyar Opera viszont ezután honnan importálja az énekeseket és a muzsikusokat? Nyilvánvalóan vigyázó tekintetét ő is keletre kellene hogy vesse. Például laşi-ra, vagy a Pruton túl, a Moldvai Köztársaságba, esetleg Ukrajnára és Orosz-

országra vagy lehet, hogy valamelyik ázsiai független köztársaságra, mert a romániai fizetések még mindig magasabbak, mint például a Csecsenföldön. És akkor megoldódna az utánpótlás gondja az egyetlen erdélyi magyar zenés intézményben, hisz a zene nyelve amúgy is egyetemes.
Félre azonban a kesernyés tréfával: a helyzet nagyon is komoly. Miközben arról beszélünk, hogy itthon magyar intézményeket teremtsünk és magyar intézményeket tartsunk meg, addig az erdélyi magyar értelmiség jelentős része közönséges áruvá válik a munkaerőpiacon. Miközben a szülőföldön való megmaradásról hangzanak el magasztos szónoklatok, addig a szavak mögötti tények teljesen mást mutatnak: máshol van szükség a képzett és olcsó munkaerőre. A kőművesek, ácsok, takarítónők, orvosok, mérnökök után – nincsen semmiféle elsőbbrendűségi sorrend – a színészek, zenészek, képzőművészek is útra kelnek.
Természetesen, az egyén szabad és független és amint mondani szokás, az embernek csupán egy élete van. A személyes, a családi, az anyagi megfontolásokat csak ideig-óráig lehet ellensúlyozni a szülőföldre való hivatkozás érzelmes és érzelgős szavaival. A szegénységből való menekülés érthető, a vízről való prédikálás és a bort ivás, a szülőföldön való megmaradás hajtogatása és a szülőföldet elhagyás elősegítése viszont meglehetősen visszatetsző. Ezt általában azok az Erdélyből kitelepedett úgymond médiaszakemberek és politológusok szokták megtetőzni, akik Budapestről osztogatják a hátramaradottaknak a jó tanácsokat és mindig, mindent jobban tudnak, mint az itt élők. Ők vigyáznak ránk a népszámlálás alatt, hogy magyarnak valljuk magunkat, és meglegyen a húsz százalékos számarányunk, ők mondják meg, hogy kitől kell félni és kitől nem, és ők általában mindent jobban tudnak, mint saját magunk.
Rejtő Jenő szerint ilyenkor fordul meg az ember hátában a kés, a székelyek szerint pedig ilyenkor nyílik ki az ember zsebében a bicska, és szeretné szétaprítani a demagógiát, az álszent szavak köntösébe burkolt érdekhajhászást.
Erről valóban le kellene már szokni. A kenetteljes jótanácsokról. Hogyan kell ittmaradni és hogyan kell megmaradni. Az ember többek között választó lény. Van, aki megy és van, aki marad. Van, aki bízik abban, hogy az életszínvonal előbb-utóbb Erdélyben is felfele ível, van, aki nem, van, akinek pedig nem ez az első számú szempont az életében.
A Kolozsvári Magyar Operában immár évtizedek óta az erdélyi magyar egyetemisták statisztaként próbáltak pénzt keresni. Legalább

ezt a lehetőséget hagyják meg számukra, ha már a főszerepeket és a főszereplőket mindegyre meg akarják kaparintani. És nem csupán a zenés műfajban.

*(2002. április 20. * 2006-ban még mindig magyarországi iskolaigazgatók járnak Erdélybe osztálylétszámot kiegészíteni, Erdélyben képzett ápolónőket, pincéreket, cukrászokat stb. stb. már csak nagyítóval lehet keresni. Egyértelmű: a helyzetet nem lehet ráolvasással orvosolni, egyetlen lehetőség a megiramodó romániai gazdaság és a jobb életlehetőségek, amelyek előbb-utóbb bekövetkeznek. Viszont a kenetteljes itthontartási demagógia mindazok szájából, akik nem küzdenek meg a hétköznapok nehézségeivel, továbbra is éppen olyan undorító.)*

HON ÉS OTTHON

Homesick.
Azt hiszem, ez volt az első szó, amit angolul olvastam életemben és nem nagyon értettem, mit jelent. Legelső olvasmányélményeim Karácsony Benő Napos oldalához, Szántó György Stradivarijához, két Zilahy Lajos-regényhez kapcsolódtak, egyszerűen nem volt más a háborút átélt ház padlásán, így nem csupán Felméri Kázmér, Tömzsi és Lólábú, Stradivari, Guarneri, Gobby Eberhardt és Clara, a Karády Katalin nélküli Halálos tavasz élték át velem különösebb újraolvasás nélkül az évtizedeket, hanem a Lélek kialszik amerikai kalandozásainak ez az angol kifejezése, amivel talán egy néger, talán egy indiai vigasztalta meg az orrát lógató magyart: *homesick.* Majd elmúlik.
Homesick. Elegáns és elfogadott fordításban: *honvágy.*
Szó szerint azonban: az otthon betegsége.
És nem múlik el.
Az elmúlt másfél évtizedben alkalmam volt több száz Magyarországon megtelepedett, ott tartózkodó, ott dolgozó fiatal vagy idősebb erdélyivel elbeszélgetnem és meggyőződésem, hogy az otthonnak ez a betegsége, főként a Székelyföldön született nemzedékekben, soha nem múlik el.
Tüneteit, fájdalmát, szorongásait próbálják csillapítani, elkendőzni, igyekeznek megmosolyogni, tréfálkozni fölötte, de az otthon betegségének az idegszálakon végigkúszó, a mellkast összeszorító érzései soha nem múlnak el.
Egyénileg megpróbálják a legkülönbözőbb gyógymódokat.
A reggeltől estig tartó kemény munkát.

A meggazdagodást, a pénzt.
A magyarországi családalapítást és lakásvásárlást.
A politikát, egyik pártból a másikba vándorolva.
A világutazásokat és a világpolgárságot.
Az erdélyi szálak ápolását.
Az anyaországi felsőbbrendűség utánzását.
A gyakori hazatéréseket, vagy a kötelékek teljes elvágását.
Az igazolást és önigazolást.
A jobb munka-, kutatási-, élet- és bármilyen más körülményekre való hivatkozást.
A társadalmi és szakmai előrehaladást.
Az emberi jogok, a romániai megaláztatások és az asszimiláció mérlegre tételét.
A munka nélküliség, és a megélhetési gondok segítségül hívását.
A magyarországi élei lehető legtermészetesebbnek vételét.
Az otthon betegsége azonban nem múlik el.
Száz és ezernyi formájával találkoztam a gyógymódoknak, de az otthon betegsége esetleg néhány napra és néhány hétre elcsitul, hogy utána még erőteljesebben törjön fel.
Mindez a napokban jutott eszembe, amikor arról hallottam: Budapesten arra készülnek, hogy találkozót szervezzenek a Magyarországon élő csíkiaknak. Majd a gyergyóiaknak, a Küküllő mentieknek, az erdővidékieknek, a Nyárád mentieknek, az Aranyos mentieknek és így tovább.
Bizonyára sokan összejönnek majd.
Csupán az asztalfő marad üres. Csík, Gyergyó, Erdővidék, a Nyárád mente hiányoznak majd onnan.
A hon jelképei nem azonosak az otthon jelképeivel.
Egy gödrös utca, egy dombhajlat, a ház egyik sarka, egy nyikorgó, kidrótozott kapu és a szomszéd ugató kutyája hiányoznak majd onnan.
Meg az a szürke, csenevész barka, ami ott ágaskodik minden tavasszal a patakparton.
Anna néni, aki bekopog és megkérdi, hogy kell-e Húsvétra tojás.
Meg a gyorsuló lélegzetvétel a hegyekre iramodó fenyők között.
A gyermekkor ezernyi mozaikképe, amely képtelen általa ismeretlen helyeken és tárgyakon megtelepedni...
A szervezők majd megpróbálnak gyógyírt találni az otthon betegségére: egymás megtalálásának örömét, közös emlékeket, ételt-italt, nótát, határon túli nemes, közösségi célokat, sok-sok szép mondatot és értelmes gondolatot.
A vendégek pedig illedelmesen végighallgatják a házigazdát.

Mi mást tehetnének?
Vendégek.

(2002. február 23. A honvágy évszámoktól független. 2006-ban azonban mintha a kelet-nyugati vándorlás egy picit kezdene megfordulni, illetve a rövidebb-hosszabb vendégmunkák után egyre természetesebb a hazatérés...)

MIÉRT MARADNAK?

Szentségtörés?
Kétségtelen, kissé megérinti ez a fogalom az embert, amikor a természet nagyon is hallható csendjében, a patakcsobogásban, a szél ringatta fák susogásában, a korhadó ágak reccsenésében úgy jár-kel és keresi a gombákat a Hargita fenyőrengetegében, hogy közben bekapcsolja a zsebrádiót, noha tisztában van vele, hogy a külvilág információzuhatagát, amelynek adott része sem olvasásra, sem látásra, sem hallásra nem érdemes, legalább itt ki kellene szorítania életéből, július közepe van, errefelé meglehetősen szokatlan, mondhatni trópusi időjárás, szinte előjelek nélkül kezd alázúdulni egy-két felhőből az eső, hogy néhány perc múlva épp olyan hirtelen abba is hagyja, majd rövidebb-hosszabb idő után, a lehető legrendszertelenebbül és kiszámíthatatlanul kezdődik újra minden. Valaki éppen heti jegyzetét olvassa fel a bukaresti rádió délutáni magyar adásában és groteszk, kesernyés humorral érvel amellett, hogy ideje már véget vetni az éppen divatos siránkozásnak a romániai magyar népességfogyasztás statisztikái láttán, hiszen mégiscsak a fiatalok kisebbsége megy el és itt marad a többség, egyszer már azokról is kellene szólni, akik maradnak. Amint a gombák utáni ténfergés közben hallgatom, felvillan bennem, hogy éppen egy esztendeje jómagam is erről gondolkodtam nyilvánosan a Romániai Magyar Szóban és ha már benne van a levegőben, előbb-utóbb lesz belőle valami. Hazatérve, ellenőrzöm magam, mit is írtam egy esztendeje az érettségizők magyarországi elmeneteléről. „A végzősök nagyobbik része azonban itthon marad. Itt próbál egyetemre beiratkozni, itt keres munkahelyet vagy itthon kap munkanélküli segélyt, itt próbál megkapaszkodni közéleti vagy közhivatalnoki pályán, itt lesz tanítóhelyettes vagy helyettes tanár, itt ismeri fel a piacgazdaság lehetőségeit, de lehet, hogy rövid távon belebukik, itt dolgozik feketemunkán és minimálbérért, itt ír és itt ad ki könyvet, készít újságot, tévé- és rádióműsort, honlapot és reklámot, itt művészkedik, itt próbálja kifürkészni az önálló lakás

kék madarának alig hallható szárnycsapásait, itt kezdi megérteni, hogy az élet nagybetűi nem csupán az iskolai mondatok vagy a számítógépes szövegszerkesztés pontjaiból, hanem másféle pontokból és szempontokból állnak össze. És az elmúlt tíz évben nagyon sok fiatal számára itthon is összeálltak. Amikor a közvélemény-kutatások megkérdeznek, hogy miért mennek el az erdélyi fiatalok, akkor gyakran eszembe jut: vajon mikor olvasom el az elsőt, amely arról szól, hogy miért maradnak itt? Miért maradnak itt, úgymond, a nyomorban, az esélytelenségben, a schengeni félárnyékban, a nacionalizmus fel-fellobbanó lidércfényében? Mi az, ami itt tartja őket? A család? A nevelés? A táj? Az iskola? A ballagáson elhangzott nagy szavak? A zárkózottság? A bátorság? A gyávaság? Az idegenségtől való félelem? A megszokás hatalma?”
Ketten már biztosan vagyunk, akik ugyanazt mondjuk: az itthon maradókat kell vizsgálni. Talán majd eljön az idő, amikor valamelyik erdélyi szociológus csapat át is veszi a megrendelést és elkészíti a maga kérdőíveit. Az eredményen pedig eltöprengenek az itthon maradottak és megcsóválják a fejüket: valóban, ilyenek vagyunk mi? Mi vagyunk az a bizonyos középréteg? A polgár? Ki hitte volna?

(2002. július 22. Hasonló kutatások még 2006-ig sem készültek el, noha már nem csupán ketten vagyunk, akik mondjuk, hanem egyre többen, hiszen számos, hasonló hangvételű írás jelenik meg különösen a nemzeti-populizmus ellen fellépő fiatal erdélyi értelmiségiek tollából.)

A MAGYAR TRABANT

Szerencse, hogy a nyomdafesték nem tud pirulni. Ha tudna, már napok óta vérvörös lenne attól, hogy az erdélyi magyar sajtóban a magyarországi népszavazás után mennyi otrombaság megjelent. És a legtöbb éppen azoknak a tollából, akik hosszú évek óta mást sem tesznek, mint tömjénezik Magyarországot, az összmagyar egységet és a hétköznapi lét sokszínűségével mit sem törődve, kizárólag szívfacsaró történelmi jelképekben és a valósággal homlokegyenest ellenkező fogalmakban hajlandók gondolkodni. Most pedig rögtön átesnek a ló túlsó oldalára és onnan pattogtatják az ostorozó szavakat, mit sem törődve azzal, amit néhány évvel és néhány héttel ezelőtt olyan negédesen leírtak: hogy együvé és csakis együvé tartozunk, hogy minden magyar számára Budapesten kel fel a Nap, hogy minden magyar felelős minden magyarért, hogy a tizenöt-

milliós magyar nemzet egysége megbonthatatlan és így tovább. Úgy tűnik, mintha ezeket a médiabeli Janus-arcokat valamiféle, még mindig nem eléggé vizsgált törvényszerűségek fűznék egymáshoz, számukra nem létezik más, csak fekete és fehér, szó sem lehet árnyalatokról, középút nincs, a magyarok csak nyakba borulósan jók vagy elvetemülten gonoszak, mintha valamiféle Kárpát-medenceivé globalizált westernben élnénk, ahol mindig valakinek az arcképét ki kell ragasztani, ha nem is a házfalakra, de legalább a fenyőfákra vagy a porladozó sziklákra, amíg csak meg nem érkezik hatlövetű szavaival az éppen időszerű, seriffpótló politikus, hogy igazságot tegyen.

„Lássanak hozzá, s a kampány idején hetek alatt koldussá nyomorított, munkanélküliségesre mázolt, combnyaktörésesre, gerincferdülésesre fényképezett Magyarország-képet lakkozzák olyanra, mint amilyen bőségesnek és boldognak, nagy lendületben lévőnek a választási szégyen előtt hazudtak."

„Most a kicsinyes önzés, az egzisztenciaféltés, az, anyagiasság erősebb volt, mint a nemzeti szolidaritás, s az anyaország lakossága, mely Kádár népéből a plázák népévé vált, távolmaradásával tüntetett ki minket."

„Milyen alapon formálnak jogot ezek a retardált salakemberek arra, hogy a jövőnkről döntsenek?"

„Ezek után még csak ne is jöjjenek Erdélybe, felejtsék el a csíksomlyói búcsút, a Mátyás király-szobrot és minden erdélyi műemléket, az erdélyi festőket, akiknek képeit magyarországi múzeumok őrzik, a magyar irodalom tankönyveiből pedig vegyék ki mindazokat, akik Erdélyben születtek. Elvégre a szavazók szerint ők nem magyarok, hanem románok."

„Kegyetlennek tűnik, de mégis ki kell mondani, hangosan kell sikoltani azt, hogy ott a falvak ifjúságát a szubkultúrához csapódó pedagógusok és papok züllesztik, pedig az építés lenne a dolguk!"

„Elfeledték azokat, akik most éppen azt a szennyes váladékot mosnák le magukról, amelyet az anyjuk lakhelyének vélt helyről valakik öntöttek szembe velük."

Ilyenek vagyunk mi, erdélyi magyar újságírók? Valóban azt gondoljuk, hogy „a magyar állampolgársági csatavesztés után az önkezünk által előidézett honi továbbdarabolódást, társadalmi alászorulást generációs léptékben már nem élhetjük túl"? Valóban úgy vélekedünk, miszerint „Mikulás óta a magyar állam felől nézvést nincs magyar nemzet"?

Tegyük kezünket a szívünkre, kedves kollégák és a műfelháborodást akasszuk a szegre, mert nekünk, az erdélyi magyar média

kézműveseinek kellett tudnunk a legjobban, hogy ez a népszavazás csak így, ilyen eredménnyel járhatott.
Nekünk ugyanis sokkal jobban kellett ismernünk a jelenkori magyarországi társadalmi valóságot, mint a nem szakmabelieknek. Nekünk sokkal jobban kellett tudnunk, hogy mindaz, amit az erdélyi magyarság a magyarországi tévéken keresztül Magyarországnak gondol, az nem a sok milliónyi magyarországi lakos, nem a magyarországi városok és falvak mindennapi élete, hanem szinte kizárólag a politika és félszáznyi politikus érdekérvényesítő szereplése a képernyőkön keresztül.
Legalább nekünk tisztában kellett lennünk azzal, hiszen itt élünk és itt dolgozunk, hogy Erdélyben a magyarság természetessége és méltósága sem egyénileg, sem közösségileg nem vehető el és nem is adható meg semmiféle máshol tartott népszavazással, mert ezzel önmagunknak és csakis önmagunknak tartozunk.
Ezért ne játsszuk el a görög sorstragédiákat! Az erdélyi színpadokon természetesen ott lehet a helyük, de nem a mindennapi életben. Inkább figyeljük meg alaposabban saját jól bejáratott szavainkat, mert azok hordozzák az igazságot és a bölcsességet.
Magyar Himnusz. Így mondjuk, pontosan ezekkel a szavakkal ejtjük ki. A magyar himnusz számunkra mindig magyar marad és nem magyarországi, akár éneklik Gyergyószentmiklóson, akár nem.
Magyar Zászló. Így mondjuk, ezekkel a szavakkal ejtjük ki. A piros-fehér-zöld zászló számunkra mindig magyar zászló marad és nem magyarországi, akár próbálják gyújtogatni a levitézlett erdélyi politikus székely fővárosában, akár nem.
Anyanyelvet, azaz magyar nyelvet és irodalmat tanulunk és nem magyarországit, még akkor is, ha éppen kortárs magyar irodalomról cseveg a tanár és a tanítvány.
Petőfi és Arany, Bartók és Kodály. Így mondjuk és olyannyira természetes a hovatartozásuk, hogy nem teszünk hozzá semmit.
Viszont Székelyföldről Pestre nem csupán magyar írók és magyar színészek mennek fel, hiszen ott kimondottan erdélyi magyar íróknak és erdélyi magyar színészeknek készítenek plakátot.
Viszont nézünk, amit nézünk, de mégiscsak külön híradót készítenek számunkra a magyarországi tévéállomások, mert a „nagy és komoly” híradókban, amit a Duna-Tisza közén is leginkább figyelnek, nincsen számunkra hely.
Magyarországi testvérmegyék, magyarországi testvérvárosok, így mondjuk, ezzel a hosszabb szóval jellemezzük a kapcsolatteremtő szándékot, önkéntelenül is éreztetve a nem csupán földrajzi távolságot.

A magyarországiak Csíksomlyóra jönnek, a pünkösdi búcsún magyarokként vesznek részt, hogy utána megint magyarországiként térjenek haza.
Parajdon, Székelyvarságon, Kalotaszentkirályon évente a magyarországiak nyaralnak vagy telelnek, és magyarok örvendenek, hogy ott vannak. Ők adnak, mi kapunk. Mi adunk, ők kapnak.
Vannak külső és vannak belső határok. Ezért vagyunk rettentően szerencsétlen szavakkal belhoniak és ezért vagyunk külhoniak. Ezért nem vagyunk és nem is leszünk egyformák. Nemzedékek nőttek fel más körülmények között, más világra látással, más barátokkal és más ellenségekkel, és mindenekelőtt a nemzettudatra való figyelés vagy nem figyelés szükségességével. De ugyanazon a nyelven és ugyanabban a kultúrában. Ezért vagyunk mellérendeltek és nem alárendeltek.
Ne folytassam! Ami közös bennünk, azt népszavazással sem elvenni, sem megadni nem lehet. Ami pedig különböző, azt akár országos méretű népszavazással sem lehet egyenlővé tenni. A nemzet jelképeit ugyanúgy fölösleges a sárba taposni, mint a hétköznapok különbségeit a nemzetvesztés jelképeinek a rangjára emelni. Sőt, a politikusok is nagyon jól tudják, hogy az élet nem nagy és közös folyamokban hömpölyög, hanem más és más medrekben csordogál, csakhogy erről nem szólhatnak a díszbeszédek. Ha mindezt ilyen egyszerűen kimondják, akkor önmaguk alól vágják ki a fát, eltűnik a munka tárgya, és a szólamok számára nem marad téma.
Ezért aztán fel a fejjel, hiszen nem történt semmi rendkívüli. Az élet és a politika megy tovább a maga útján. Népszavazás teltén nem valamiféle önpusztító nemzeti sorstragédiára, hanem kevésbé látványos, de annál következetesebben véghezvitt politikai manőverekre kell felkészülnünk:– látni fogjuk, amint a FIDESZ kihátrál a Magyarok Világszövetsége mögül, mivel ez a hangzatos nevű szervezet belpolitikai eszközként már fabatkát sem ér, hiszen a világ bármely országában öngyilkos lenne az a párt, amely saját állampolgárainak csendes többségével kezdene hadakozni; – látni fogjuk, amint a kettős állampolgárság ügyében az MSZP még egyszer megszavaztatja mindazt, ami egyéni szempontból most is működőképes és eddig sem az elveken, hanem a bürokratikus magyarországi államgépezeten és túlbuzgó, vagy unott hivatalnokon múlott; –. látni fogjuk, amint az RMDSZ elmélázva hagyja, hogy a kettős állampolgárság hazai választásoknak szánt jelmondata önmagába roskadjon, mivel a politika szempontjából megtette lélekmelegítő és mozgósító kötelességét.

Mindezt és még sok mindent látni fogunk. Még akkor is, ha egyik erdélyi magyar szerzőnk szerint „szertefoszlott álmok és remények tükröződnek a második Trianon után a székely arcokon. Nem leszünk már boldogok, mint hajdanán, ha egy magyar rendszámú Trabantot látunk. Szívünk sem fog gyorsabban dobogni, szemünk sarkából a könny kicsordulni. Ezt érdemelte a magyar nemzet, amely az elmúlt időkben keblén melengette a testvérnek hitt nemzetet. Emlékszem, nagyanyáink a tőlük kapott Amo szappant féltve őrizték a kredencben. Ahányszor ránéztek, szívükben felébredt a nemzeti hovatartozás. Magyarok vagyunk, és azok is maradunk – mondták. Sajnos, ezt nem így látja az anyaországnak hitt Magyarország. Románnak nézett minket, s ezért le is törzskönyvezett a magyar-igazolvánnyal. Na, hát ebből elég volt! A mi vérünket nem keresztezi se tót, se sváb, se bolgár vér. Mi magyarok vagyunk, és azok is maradunk, itt, a szent Székelyföldön.”
Bizony, a hétfánfütyülőjét! És megfogadjuk, hogy az Európai Unióban, hamburgerekkel a kezünkben, mi leszünk a fajelmélet utolsó nagykövetei. Ha csak a magyarországi retardált salakemberekben nem csillan fel addig a magas kamatokra kihelyezett magyar gyémánt és romániai Toyotákban üldögélve nem csípjük meg önmagunk: nézd csak, újra itt van egy magyar Trabant!

(2004. december 12. A félresikerült magyarországi népszavazás után majd mindenki úgy érezte: valamit mondania kell. Jó néhányunk számára, akik már jó előre figyelmeztettek, hogy zsákutcát jelent ez a kezdeményezés, az eredmény nem jelentett újdonságot. Talán még az sem, hogy Erdélyben kell megvédenünk a magyarországi társadalmat. 2006 októberében megszületett a következő lecke, kezdőknek és haladóknak...)

TÉVÉ ÁLTAL HOMÁLYOSAN

N. a napokban tért vissza Magyarországról és egy kissé ki van borulva. Ötvenes éveiben járó értelmiségi, csak ritkán és megfontoltan utazik a határon túlra. Akkor is csupán az egyik dunántúli falu a végcél, kitelepedett gyógyszerész lányánál tölt néhány hetet. Akit a legnemesebb magyar értékek szellemében nevelt és akit immár évek óta, ott, abban a faluban, mégis román gyógyszerésznőnek neveznek. Hiába azonos a vezetékneve tucatnyi lakoséval, hiába az egyik leggyakoribb magyar név a keresztneve: mégis ő a román gyógyszerésznő.
N. nem érti.

2003-ban miért románoznak még mindig? Miért vagyunk mi, magyarok Romániában, és románok Magyarországon?
N. értelmiségi. Évek óta nézi a Székelyföldön is fogható magyarországi tévéműsorokat, legyenek közszolgálatiak vagy kereskedelmiek. Főként reggelente billentyűzik a távirányítón, megnézi a híreket, belekóstol a vitaműsorokba és mindig elégedetten nyugtázza: rendszeresen foglalkoznak velünk. Kedvezménytörvény. Kettős állampolgárság. Államfői látogatás. És mennyi kedves kis tudósítás Erdélyről, a Székelyföldről. És mintha változnának is. Az utóbbi időben kevesebb ló húzza a kidöntött fenyőket a behavazott erdőkben és az omladozó házak előtt üldögélő öregasszonyok száma is megcsappant. A mélabús riportokból sem patakzanak már egyremásra a könnyek és a pusztulásra ítéltek között feltűnik az a vadonatúj terepjáróján éppen továbbinduló vállalkozó is, aki már önerőből segíti a székely kapuk helyreállítását. N. képzett tévénéző: tudja, hogy létezik nem csupán Magyar Ház és Kárpáti Krónika, hanem Kilátó és Régiók és örül annak, hogy műholdon keresztül három-négy nap múlva megláthatja mindazt, ami egy héttel ezelőtt itt történt a szomszéd utcában. Egy-egy szoboravatásnál vagy koszorúzásnál olykor büszkeség is elönti a szívét: erre bizonyára felfigyeltek a lányom betegei is.
N. itt téved először. Amikor úgy gondolja, hogy Magyarországon nagyobb tömegben nézik az úgymond határon túliak számára készített műsorokat, A tömeglélektan klasszikusai szerint a kisebbségi műsorok nézői többnyire maguk a kisebbségiek. Sőt, bizonyos nézettségi mutatók is arra utalnak, hogy ezek a műsorok éppen azért vannak tömbben, mert akkor könnyebb csatornát váltani. Hiszen mi is történne, ha a határon túli magyarság nem tömbösítve, hanem a nemzet egységének oly gyakran emlegetett természetességében jelentkezne a legkülönbözőbb tévés műfajokban, anélkül, hogy mindegyre megkapná a megkülönböztető földrajzi jelzőt?
N. nem töpreng ezen. Figyeli a különböző műsorokat és szereti, ha rólunk beszélnek. Olyan szépen, olyan meggyőző erővel és azt sem bánja, ha ma ellenzéki, holnap pedig kormánypárti politikusokat hallgat: bármennyire is csepülik egymást, mégiscsak rólunk szólnak a legszebben. Ilyenkor kisimulnak a ráncok a homlokon, atyáskodóvá válnak a szavak, látva látszik, hogy miértünk és mi-bennünk egyetértenek, még akkor is, ha a felszínen egymás gyarló emberi tulajdonságait ecsetelik. Vér nem válik vízzé – bólogat megértően N. Egymást szidják ugyan, de Magyarország azért velünk van.
N. itt téved másodszor.

Úgy gondolja, hogy a Székelyföldön vagy Erdélyben fogható magyarországi tévékben Magyarországot látja. Pedig nem azt látja. Csupán egy egész országgal azonosítja azt a néhány tucatnyi politikust és azt a néhány tucatnyi újságírót, akik jobbról vagy balról, balról vagy jobbról, hajnalhasadástól hajnalhasadásig megtestesítik a politika kisajátító uralmát a magyarországi médiák fölött. N. úgy gondolja, ha ők beszélnek a határon túliakról, akkor Magyarországon a hentestől a hivatalnokig mindenki ugyanúgy gondolkodik és a közbeszédnek nem is létezik más témája. Csak mi és mi. A határontúliak.
A kisebbségi N. a maga őszinte nemzetvágyával, a magyar nyelvbe és a magyarországi adásokba kapaszkodva úgy gondolja, hogy a tévéstúdió az ország, a politika pedig maga a társadalom. Ráadásul őszintén rajong a szókimondó demokráciáért. Szereti, hogy szép, kerek mondatokba foglalt, tartalmas vitákat láthat majdnem mindenről. Mert ott, a többségben, igazán tudnak bánni a szavakkal és vigyáznak is erre. Az egészségügyről rendszerint a miniszter beszél és a szakszervezeti vezető, soha nem egy kisvárosban gyakorló orvos. Az épülő autópálya előnyeit a miniszter ecseteli és soha nem egy fuvarozó. A nyugdíjasok gondjait megint csak a miniszter részletezi és soha nem egy nyugdíjas. A mezőgazdasági aggályokat a miniszter vagy az európai uniós szakértő oszlatja szét és soha nem az a termelő, aki éppen értékesítési gondokkal küzd és így tovább. N. szemében tehát a magyar társadalom kizárólag pártvezetőkre, miniszterekre, képviselőkre, államtitkárokra és tévés műsorvezetőkre bomlik, közülük választja ki barátait és ellenségeit, keblére öleli az egyiket és elutasítja a másikat, egyre szilárdabbá válik az a meggyőződése, hogy Dunán innen, Dunán túl kizárólag politikai és bankbotrányok, kisebb-nagyobb nemzeti ünnepek, valamint polgári és ellen-polgári szónoklatok körül zajlik az élet. Budapesten kívül a tévében csak ritkán lát más magyarországi várost, a falvakról nem is beszélve, a körzeti műsorokat számára kikapcsolják, hogy önmagát nézhesse, és a hétköznapok csak bántó szélsőségek szintjén jelentkeznek: közlekedési balesetek, akadozó határforgalom, kutyaharapások, cigánytanyák és az időjárás, a parlagfű, a kullancs, valamint a szexuális közbeszéd sokféleségének az izgalmai.
N. számára ez a jelenkori magyarországi társadalom. Ösztönösen is saját médiaképét vetíti ki az egészre és eszébe sem jut, hogy voltaképpen a politika és a tévé rövidre zárásának a jóhiszemű foglya. Még csak fel sem merül benne, hogy a budapesti országháztól lánya új lakóhelyéig jóval sokrétűbb magyar világot téveszt szem elől, pontosabban valamilyen úton-módon azt elrejtik előle, mert az

erre hivatott magyar televíziók közszolgálatisága fuldoklik a politikában. A közember vagy az ország különböző régióinak a hétköznapi élete nem téma, hanem csak időszakos pótlék, ha éppen a nagyok nincsenek egymás hajába kapaszkodva vagy egymás nyakába borulva. N. nem lát be magyarországi munkahelyekre, hivatalokba, tömegközlekedésbe, iskolákba, orvosi rendelőkbe, bíróságokba, falusi utcákba és kocsmákba, a legjobb esetben csak azt hallja, amit azokról mondanak, és több szempontú demokráciának véli a sokszínűséget takaró politikai kétszínűséget. N. ráadásul kultúrember és szereti a magyar irodalmat: a tévében szívesen meghallgat bármilyen szép verset vagy nemzetért aggódó szövegrészt és hajlamos arra gondolni, hogy Magyarországon mindenki a „minden magyar felelős minden magyarért” idézettel kel és fekszik.
Lányának vélt románsága viszont egyértelműen arra utal: N. tévesen ítéli meg a magyarországi közállapotokat.
Ahhoz, hogy tisztán lásson, nem székelyföldi, hanem magyarországi kilátásra lenne szüksége.
Ahhoz, hogy ne csupán térkép legyen a táj, a magyarországi kisebb-nagyobb közösségek és hétköznapi emberek életét is jobban szemügyre kellene vennie.
Ahhoz, hogy ne tévedjen el a szobák közötti szűk folyosókon, a magyar ház más ajtaja is megnyílhatna előtte.
Mert a sok-sok tévéműsor ellenére N. a jelenkori Magyarországról tud a legkevesebbet.
N. a tévék által homályosan lát. Amit valóságnak gondol, az nem a valóság. Amit teljességnek képzel, az nem a teljesség. Amit lényegesnek vél, csak a legritkábban az. A tévé nagy varázsló: eltüntet óriási különbségeket és néhány száz szereplővel képes elfödni több milliót.
N. soha nem látja, hogy hozzá hasonlók vitatkoznának a képernyőn. Akik reggelente rohannak a munkába, akiknek Amerikába telepedett ki a lányuk, akik a harmadik munkahelyről térnek haza, nehogy leszakadjanak, akik tizenötször is megnézik a pénzüket, mielőtt megvásárolnának valamit, akik építkeznek, akik vállalkoznak, akik olvasnak, akik életükben más értelmet is keresnek a politikai ellenfél kigúnyolásánál vagy a ráncok és a narancsbőr eltüntetésénél.
N. modelleket lát. A magyarországi tévéelit oly gyakori politikai kötéltáncát, amely a hatalmi és ellenzéki jelentkezés kiegyensúlyozásának a kísérletét téveszti össze a közszolgálatisággal.
N. jóléti modelleket lát, amelyeket a politikán túl összegyűlt közönségnek kínálnak fogyasztói célnak, bálványnak és mítosznak.

N. ezt gondolja kézzelfogható valóságnak és nem érti, hogy a lányát ennyi esztendő után miért nevezik románnak. Elfelejti, hogy második vagy harmadik csíki szomszédjáról itt is megjegyzik, hogy udvarhelyi vagy gyergyói. Megfeledkezik arról az egyszerű igazságról, hogy a jóval összetettebb közösségi tudat másképpen és jóval lomhábban mozdul, mint a politikai vezérszólamok.
Amikor megnyomja a távirányító gombját, erről neki nem beszélnek. Amikor fontosabb lesz számára a kép alján átfutó SMS, mint rég nem látott, két utcányira lakó rokona, akkor sem gondolja, hogy szinte önmagából fakadó médiamanipuláció áldozata.
Miért is gondolná?
Hiszen N. kiváló ember. És jólelkű. Lánya kitelepedése után nejével együtt úgy döntöttek, hogy minden vasárnap megebédeltetnek egy itt tanuló, Kárpátokon túli kislányt a szűkös bentlakásból.
Csángó – mondja N. De igazán nagyon rendes.

(2003. november 16. Az írás az Erdélyi Riport publicisztikai oldalain jelent meg és médiakörökben meglehetősen nagy visszhangot váltott ki. A tévéadások és a lélek mélyén megbúvó sztereotípiák között azonban van egy igen lényeges hasonlóság: három esztendő alatt is csak alig mozdultak el.)

A MESTER ÉS TANÍTVÁNYAI

A víz egy furcsa toronyszerkezetből zuhan alá, meghajt egy malomkereket, majd elindul a visszaúton, hogy bármilyen emberi- és főleg energia-beavatkozás nélkül kezdődjön minden elölről.
– Ez Escher – jegyeztem meg a budapesti Beck Mihály akadémikusnak, aki éppen a litográfiáról készített filmet helyezte el a kivetítőn.
– Igen, ez Escher – mondta, meg sem lepődve azon, hogy Csíkszeredában hallja annak a holland képzőművésznek a nevét, aki a múlt század ötvenes-hatvanas éveiben a matematika és a művészet határvonalán ötölt ki olyan elmés szerkezeteket – legalábbis kőnyomatokban és fametszetekben –, amelyek olykor metafizikus, máskor meg szürrealisztikus megközelítésben mintha az emberiség nagy és megfejthetetlen álmát, az örökmozgót varázsolnák elénk.
Azután a Sapientia egyetem egyik termében, a Bolyai Nyári Akadémia keretében nem csupán arról kezdett beszélni, hogy napjainkban is hányan meg hányan próbálják meg a legkülönbözőbb fortélyokkal becsapni a termodinamika első vagy éppen második tételét, hanem általában az emberi hiszékenységről, amelynek gomba módra szaporodnak a vámszedői. Az akadémikus a TTT-nek, a

Tényeket Tisztelők Társaságának a tagja és sokadmagukkal már jó ideje eldöntötték: megpróbálnak küzdeni azzal a rengeteg áltudományos handabandával, amely az utóbbi két évtizedben elöntötte Magyarországot. A TTT-t az előadáson jelen levő Toró Tibor akadémikus, erdélyi atomfizikus hívta meg, akinek a csíki Pedagógus Ház Magister elnevezésű kiadójának a gondozásában megjelent Bolyai-kötetét is bemutatták. Ez a küzdelem nem éppen egyszerű – tette hozzá dr. Staar Gyula, a még mindig nyolcezer példányban megjelenő Természet Világa folyóirat főszerkesztője, aki maga is előadóként és TTT-tagként volt jelen a rendezvényen, hiszen hatalmas pénzek forognak kockán, de legalább a józan emberi ész nevében, annak védelmében meg kell próbálnunk valamilyen úton-módon cselekedni.
Nagyon tisztességes törekvés – gondoltam magamban –, éppen ideje lenne már Erdélyben is megalakítani egy hasonló TTT-t, mert mifelénk is, nemegyszer magyarországi közvetítéssel, vagy éppen határon túli eredettel robbanásszerűen terjed a sok hókuszpókusz. Ha valaki abban hisz, hogy az ágyát hetven fokos szögben állítva a falhoz, jobban alszik, többet lát a harmadik, az ötödik vagy éppen a tizenkettedik szemével, fülcimpa-masszázzsal kigyógyul az asztmából, burmai cserjék kérgét rágva örök fiatal marad, teliholdnál megnyeri a lottó főnyereményét, vagy kilenc havi, napi félórás köldöknézés nyomán övé lesz a Nobel-díj, ám higgyen. Csakhogy ezeket a jó tanácsokat nem osztogatják ingyen. Az ilyen vagy amolyan – gyakran nemzeti motívumokkal is alaposan felcicomázott – bt-k vagy kft-k járják Erdélyt s a Székelyföldet, szerveznek táborokat és tanfolyamokat, majd mifelénk szokatlan bőbeszédűséggel kopasztják meg, a gondolat- és szólásszabadság jegyében, a fáradozásaikat még hálatelt szívvel meg is köszönő áldozatokat. Az emberi jogok között, kétségtelen, ott van a becsaphatóság is: ha valakit nem zavar, hadd szedjék rá. Csakhogy a sarlatánok martalékai leginkább azok a máról holnapra élő kispénzű erdélyiek, akikkel könnyű elhitetni, hogy minden ragyog, ami máshonnan jön és mire a mester eltűnik, már nem a pénzüket, hanem a fejüket fogják. A mester azonban hátrahagyja tanítványait és az a bizonyos *multi-level-marketing*, a fogyasztói piramisjáték, az áltermékekkel és álhiedelmekkel egyetemben jobban virágzik, mint az orbáncfű a Kárpátokban.
Pedig a mi természetgyógyászainkat valahol éppen itt kellene keresgélnünk. Erdélyben ugyanis a gyógynövényekhez valóban tudományosan értő, remek szakembereink vannak, akik nem jutnak kiadásközelbe, kéziratait megjelentetését nem vagy alig segítik elő.

Ha egy kezdő, tíz példányra tervezett tanulmányt ír „A székely harisnyák árnyéka a nagyfenyvesi hegyoldalban délután három órakor” címmel, könnyebben jut támogatáshoz, mint az a szaktekintély, aki élvonalbeli természettudományos vagy műszaki értekezést jelentetne meg magyarul, a legújabb idegen nyelvű forrásmunkák alapján. Érdemes lenne ezen is elgondolkodni. És általában az erdélyi természettudományos műveltség alakulásán ebben a „minden arany, ami fénylik” korban. Már csak azoknak a hagyományoknak a jegyében, amelyekről olyan sokat és olyan szívesen beszélünk.
Maurits Cornelis Eschernek (1898-1972) van egy, a fizikában manapság oly divatos fraktálokhoz hasonlítható, ám az iszlám díszítőművészetből fakadó metszete, amelyen kisorrú, egyre vidámabb fehér emberkék találkoznak hosszú orrú és egyre elcsüggedtebb fekete emberkékkel, mintha a művész az emberi lét örökös kettősségeit szerette volna megfogalmazni. Például a tudományok és az áltudományok találkozását. Valószínű, egymás nélkül nem léteznek. De a méretek beállítása: az már saját, önálló művészetünk is lehetne.

(2003. július 20. Változás azóta? Nem sok. De azért mintha a szellemi börtönből kiszabadult Kelet-Európában is lassan-lassan feleszmélnének: a gondolat szabadsága nem azonos a gondolkodás szabadságolásával.)

A SZÉKELY ÉS A LÁRMAFA

Elolvastam néhányszor, azután kinyomtattam. És fiatal munkatársaimmal úgy nevettünk rajta, hogy majd kicsordult a könnyünk. Székelyekként azon derültünk, hogy milyenek a székelyek.
„...A székely különös ismertetőjele, hogy semmije sincs, de azzal nagyon kérkedik... Kevésbé rutinos biológusok gyakran összekeverik a medvével, ám hamar kiderül, a medvét olykor logikus érveléssel meg lehet győzni, ha éppen tévedett valamiben... Darwin szerint a székely mégis lemászott a lármafáról, ám ezt az állítást valójában egyetlen evolúciós tézis sem tudta bizonyítani mind ez ideig. A székely szeret vadászni. Többnyire bakot lő, de szívesen táplálkozik már egészen kiskorától kezdve pálinkával, vodkával vagy bereciuc-kal...”
Az egyik erdélyi internetes portál Fórum-rovatából kimásolt jellemzésben volt még néhány nem éppen hízelgő genetikai megfogalmazás, ezért a moderátor néhány nap múlva ki is törölte a pamflet-

szerű írást, a néhány disputázó pedig elmélázott afölött, hogy vajon rasszista volt-e a jellemzés vagy sem, egyáltalán hol vannak akár a hagyományos, akár az internetes sajtóban megjelenő közírás határai.
Vannak azonban olyan megfogalmazások, amelyeken nem botránkozik meg senki, és velük kapcsolatban az online újsághoz hasonló gesztusokról sem olvastam. Az egyik székelyföldi község oktatási helyzetéről közöl beszámolót a magyar nyelvű napilap és ebben így fogalmaznak: „A 77 gyereknek majdnem a fele roma származású, az első osztályban még rosszabb az arány, a 27 gyerekből mindössze 9 magyar."
Tehát *még rosszabb* az arány. Nem más, hanem rosszabb. Mert többségben cigányok vannak az osztályban.
Mi lenne, ha áttennénk ezt a mondatot a tengeren túlra?
„A 77 gyereknek majdnem a fele néger származású, az első osztályban még rosszabb az arány, a 27 gyerekből mindössze 9 fehér."
Vagy egy kissé hozzánk közelebb.
„A 77 gyereknek majdnem a fele palesztin származású, az első osztályban még rosszabb az arány, a 27 gyerekből mindössze kilenc zsidó."
Vagy mondjuk Németországba, ahol a vendégmunkások gyermekeit együtt oktatják a németekkel.
„A 77 gyermeknek majdnem a fele török, arab, magyar vagy román származású, az első osztályban még rosszabb az arány, a 27 gyerekből mindössze kilenc német."
Így már rögtön kiderülne a szavak közé akár önkéntelenül is beépített fajelmélet.
Ez ugyanis akkor veszélyes igazán, amikor a mélyből fakad, miközben a felszínen másról beszélünk.
Például arról, hogy a cigányokat be kell iskolázni, legalább részben be kell illeszteni őket a helyi közösségbe, amennyire lehet segítve őket és tiszteletben tartva a nomád életformára alapozódó hagyományaikat.
Szívesen beszélünk a másság elismeréséről. A toleranciáról. Hogy nekünk jogunk van rá. Akár nyelvben, kultúrában, vallásban, politikai gondolkodásban.
Ugyanabban a napilapban egy héttel ezelőtt névtelen olvasói levél jelent meg, miszerint nem érti, hogy a cigányok miért nem dolgoznak, miért mindig kérnek és könyörögnek, miért nem fizetnek adót, mert bezzeg rajtunk, a szegény székely adófizető polgárokon nem segít senki és így tovább...

Becsülöm az online portál vitarovatának moderátorát. Nem azért, mert kiiktatta a székelyeket célzó iróniát – tőlem akár maradhatott volna is a képernyőn –, hanem mert egyáltalán elgondolkozott a témán és rájött arra, hogy esetleg rasszista felhangokkal is lehet értelmezni.
Léteznek azonban olyan értelmiségi helyek és helyzetek, ahol mindezen nem gondolkodnak el. Ahol elfelejtik, hogy a megkülönböztetés elleni küzdelem mindenkire érvényes. Ahol még eszükbe sem jut, hogy bizonyos népcsoportokkal szemben minden szónak megvan a maga súlya. Ha már az ember újságíró és ráadásul székely – ezért is kell meggyújtani azt a bizonyos lármafát.

(2003. november 9. Alig több mint egy esztendő telt el és 2005 januárjában egy bizonyos székely fórumon Gyergyóban már nem cigányoztak, hanem – zsidóztak. Persze, ezt jó néhányan nem is hagyták szó nélkül. Amikor ugyanez a cigányokkal történik meg, akkor továbbra is alig olvasni-hallani-látni nyilvános véleménynyilvánítást. Aligha véletlen, hogy a fenti írásra elsősorban a hazai fiatalok köréből, valamint az Egyesült Államokból és Ausztráliából érkeztek internetes visszajelzések.)

A BEVAKOLT FESTMÉNY

Jaj, csak azt ne!
Majdhogynem kitört belőlem ez a pár szó, amikor az elmúlt héten azt hallottam: egyik neves, erdélyi magyar írónk be akarja perelni a másik neves erdélyi magyar írót, mert legutóbbi könyvében lejáratásra alkalmas szövegeket jelentetett meg.
Hogyha az egyik neves író be akarja perelni a másik neves írót, akkor feltételezi, hogy az hazudik, csúsztat az emlékirataiban, más megvilágításba helyezi a hátteret, nem az igazságot akarja feltárni egy adott korról, hanem ártani akar vele másoknak.
Amennyiben a könyvet megíró neves író végiggondolta, hogy bizonyos dokumentumok megjelentetése milyen vihart kavar, akkor feltételezhetően tudatosan akart szelet vetni, majd vihart aratni, és fel is kellett készülnie rá: többen azt gondolhatják, hogy valamiféle kisebbrendűségű komplexusból, régóta altatott kényszerből és nem csupán a feltételezett igazság szeretetéből kínálja fel tálcán a közelmúlt egykori szeleteit.
A helyzet ugyancsak bonyolult: stílszerűen vagy címszerűen nevezhetnénk akár újabb kutyaszorítónak is.

De vajon mindebből a két neves erdélyi magyar író közötti per lenne a kiút, amely a fellebbezések során óhatatlanul végigjárná a romániai igazságszolgáltatás lépcsőfokait és a két neves erdélyi magyar író lehet, hogy éppen a szakmailag elismert legkiválóbb bíró, mondjuk Ion Popescu előtt keresné a maga igazát? És akkor ő dönthetné el a mindeddig alig tisztázott, ellentmondásos korról, hogy az adott években a romániai magyarság közéletében mi volt a bizonyosság és mi nem, mi volt az igaz és mi a hazug, mi volt a néphez, nemzethez ragaszkodás és mi nem, mi jellemezte az úgymond igazi értelmiségi magatartást és mi nem?
A középnemzedék és az ifjúság a két neves erdélyi magyar írót neves erdélyi magyar írónak ismeri, akikre szüksége volt és van önazonosságának és nyelvének, saját erdélyiségének megfogalmazásában és megtartásában.
Bármit is mondanak arról a korról, amikor fiatalon még csak elindultak a későbbi nevesség útján, csupán részigazság lehet. Töredék. Nyilvánvalóan, az egyszer szétvert és ráadásul homályos, piszkos ablaküveg szilánkjaiból igen nehéz összerakni az eredetit és ráadásul imitt-amott még a port is letörölgetni róla. Pedig meg kellene próbálni, de jóval alaposabban. Hasonló szavak, hasonló szövegek ezerszámra elhangzottak azokban az években és ideje lenne végre valóban feltárni a szovjet–román–internacionalista–erdélyi–osztályharcos–kozmopolitaellenes és ki tudja még milyen jelzőjű közegben annak a kornak nem csupán a legfontosabb jellemzőit, hanem a részösszetevőit, gondolkodásmódját, az értelmiségi és emberi létformáknak nem csupán kívülről, hanem belülről is meghatározó tényezőit, a vallott vagy színlelt elvek és a hétköznapi haszonélvezetek mozgatórugóit. Nem a mai, hanem az adott háttérben. Nem csupán a felszínen, hanem a hétköznapok rejtelmeiben. Amikor tanulmányok egész sora jelenik meg a tizenhat, tizenhét, tizennyolc, tizenkilencedik század Erdélyéről, akkor az ötvenes éveket még mindig csak csipegetik és közhelyek mögé rejtik. A történelmi távolságtartás valóban kibontja a nagy összefüggéseket, de a történelmi közelség lehetőséget biztosít a még mindig megközelíthető teljességre. A fiatalok valamit tudnak a központosított államberendezkedésről és az osztályharcos úthenger letaposottjairól, az ideológiai függvényű nagy társadalmi kísérletekről, a diktatúrák lélektanáról, de valahogyan olyanképpen, miként a mai ötvenévesek hallottak az első világháború hónapokig tartó állóharcairól és el sem tudták képzelni, hogy két riasztó lövés között mit tett hónapokon át nagypapa az olasz Alpokban.

Azt hiszem, erre volna szükség. A következetes, a részletes és pontos feltárásra. Minél több, még meg nem kopott árnyalat feltárására azon a szocialista-realista festményen, amelyet ha bevakolunk, ha nem, de mégis ott marad a történelemben.
A negyvenes évek második felét és az ötvenes éveket elsősorban nem a szépirodalom fogja megismertetni velünk, hanem olyan átfogó, az egykori élet minden területére kiterjedő munka, amelynek elkészítése még várja a tényszerű feltárásra és nem az értékítéletekre szakosodott kutatókat. A cselekvési óhaj és kényszer, a naiv őszinteség és a céltudatos félrevezetés, a ki nem mondott emberség és a megvallott embertelenség mind-mind olyan díszletek között talált vagy keresett helyet magának, amelyeket ma alig ismernek. A több tucatnyi tévéműsort néző és interneten csüngő fiatalok legfeljebb tisztelettudóan meghökkennek azon, hogy valakit, valamikor – nem is olyan régen – egyetlen szóért börtönbe dugtak, hisz manapság már tisztában vannak vele: nem a szavak jelentik a hatalmat és még csak a demokráciát sem.
Ezért a perek számunkra és főként számukra aligha hoznak megvilágosodást. Mint ahogyan a két neves erdélyi magyar író közötti esetleges irodalmi-közéleti vita sem hozza el a várt teljességet, hanem mindketten kizárólag vesztesei lehetnek.
Jaj, csak ezt ne!
Ezért szisszentem fel, amikor csíkszeredai kiadónál megjelent könyv kapcsán hallottam a kilátásba helyezett perről és kissé el is szomorodtam: mi itt, Erdélyben valóban kutyaszorítóba kerültünk. Szóban és nemes veretű történetiségében olyannyira hívei vagyunk a másság elismerésének, a toleranciának, a véleménykülönbségek tiszteletben tartásának, hogy a hétköznapok gyakorlatában mindig azonnal és kizárólagos kérlelhetetlenséggel számon kérjük a másikon. Pedig milyen nagy szükségünk lenne továbbra is a gondos atyafiságra, a könnyű álomról nem is beszélve!

(2002. január 13. Az írás nem maradt visszhang nélkül, sem egyik, sem másik részről, a per viszont már a szándék szintjén önmagába roskadt. A felszín alatt azonban még jó ideig fortyogtak az indulatok és majd mindig feltörtek, amikor az egyik kortárs úgy vélekedett, hogy mellőzték a másikkal szemben. 2006-ban sajnos már mindketten csak az égi törvényszékhez folyamodhatnak. Itt a földön azonban a hasonló kételyek mindaddig megosztják az erdélyi szellemi életet, amíg maga az értelmiség nem értékeli ki saját, második világháború utáni évtizedeit. Még akkor is, ha ez már egyre kevésbé érdekli a fiatalokat...)

HÁZ A KERTVÁROSBAN

A World Trade Center és a Pentagon elleni szeptember 11-i merényletek után a Newsweek amerikai hetilap külön emlékszámot adott ki igen megrázó fényképekkel és olyan írásokkal, amelyek a legkülönbözőbb szempontok alapján próbálták megvilágítani Amerikát, az amerikaiak lelkületét, az amerikai életmódot, azt a bizonyos klasszikus amerikai álmot, amelyről oly sokat és oly sokan írtak szerte a világon. A lapot, azt hiszem, a marosvásárhelyi könyv- és filmnapok idején vettem meg, azután néhány sorát olvastam Kolozsváron, Budapesten, Bukarestben, vonaton, autóban, estén-ként itthon és csodáltam azt a kiegyensúlyozott szerkesztői képes-séget, ahogyan hatvan oldalon át, négy fejezetbe foglalva képesek voltak újat mondani mindarról, amit immár az egész világ tudott. Az egyik klasszikusan angol nevű cikkíró szerint, ha egymás mellé tennék mindazoknak a fényképét, akiket az összeomló ikertornyok maguk alá temettek, akkor bőrszínekből, a szemek, a szemöldökök vonalaiból, az emberi arcvonásokból, az orrok rajzolataiból, a haj szövedékéből kirajzolódna az egész világ térképe. A cikkek szerzői, az interjú-idézetek aláírói között szintén a legváltozatosabb nevek bukkantak fel: Breslau, Flomenbaum, Popovich, Anderson, Giuliani, Baxter, Gemeaha, Zakaria és még sok-sok olyan név, amelyeknek eredete valahol, valamikor a világ egy másik sarkához kötődött, most viszont mind ott vannak Amerikában és valamiféle származás-tól, vallástól, mesterségtől, életkortól, nemtől és bármi mástól füg-getlenül láthatatlan kapocs összeköti őket. A jólét? A demokrácia? A szabadság? A merénylet? A nagy amerikai olvasztótégely, amely állítólag egységesít, de mégiscsak megőrzi az egészen belül a sa-játosságokat? Miért történhet meg az, hogy miközben a zsidó és az arab, az ír református és az ír katolikus, a szerb és az albán, a pakisztáni és az indiai, az afgán és az üzbég, az örmény és a török a világ más részein egymásnak feszül, addig Amerikában az ellen-tétek feloldódnak, elsimulnak?

A magyarázatok között az utolsó oldal néhány mondatát találtam a legtalálóbbnak. Nem első, nem második generációs amerikai, ha-nem Amerikába húsz éve bevándorolt és neve után ítélve iraki vagy iráni származású szerző írta: „A nagy civilizációs áramlatok között ennek az országnak a szelleme a jobb élet kialakításának a lehe-tőségében rejlik. Más népek, más kultúrák mindegyre katonai győ-zelmeket, ideológiai fordulópontokat, vallásos évfordulókat ünne-pelnek. Amerika rendszerint a garázsos kertvárosi ház megszerzé-sét ünnepli.”

Ami még egyszer magyarra fordítva alighanem így hangzik: Amerika rendszerint a munkát, a hétköznapi életet ünnepli, ennek sikereire vágyik. Ez az a szellem, amely képes összetartani oly sok nemzet fiait és lányait. Mert a jobb élet és a saját otthon vágya közös az emberben.
Amikor a mi közös román-magyar vagy magyar-román – lakhely és nézőpont kérdése – világunkban a politikusok, vagy a magukat annak tartók, nyelvtől függetlenül, fellengzős szavakat indítanak útjukra, akkor éppen erről feledkeznek meg: történelmen innen és túl a jobb élet vágya közös bennünk. A politika és a médiák egymást gerjesztő és egymásból élő szóözönei alatt ott hömpölyög a valós élet, ahol kimondatlanul is ezt az amerikai szellemet szeretnénk megtalálni. Még akkor is, ha Európa karnyújtásnyira van tőlünk.
Az a politika, amely ezt szolgálja – jó szolgálatot tesz. Amely ennek ellentmond – látványosságtól, füsttől és portól mentes hétköznapi merénylet a jövő ellen.

(2002. január 3. Amerika még 2006-ban sem heverte ki a repülőgépes merényletek utóhatásait, közben köteteket írtak már arról, mit jelent az egypólusú világ, az iraki jelenlét stb. És persze, négy év alatt egyre több kertvárosi ház épült fel a Kárpátokon innen és a Kárpátokon túl, utalva azokra a bizonyos hajtóerőkre, amelyek meghatározzák az emberi cselekvőkészséget. Szövegeken innen és szövegeken túl...)

MENEKÜLÉS A JÖVŐBE

Január elején, házszentelés közben találkoztam a zsögödi plébános úrral és minden bizonnyal éppen tréfás kedvében járva, megkérdezte: mondjak egy egészen friss viccet? – Persze – nevettem rá, jó ha vidáman kezdjük az új évet. – Bemegy a pap házszentelni a székely családhoz, de nem látja, csak a gyermekeket és két nagy trágyás csizmát. – Apátok hol van? – kérdi. – Rögtön jön, csak bement az Internetre! – hangzik a válasz.
Mindez a napokban jutott eszembe, amikor a kormányfő és szakminisztere kihirdette: a romániai közbeszerzéseket ezután a világhálón végzik. A polgármesterek, főkönyvelők, igazgatók, miniszterek, államtitkárok, tanácsosok, minden rendű és rangú vezetők meghirdetik vásárolnivalóikat, majd jönnek a vállalkozók, közzéteszik ajánlataikat és a mindenható számítógép eldönti, melyik a legelőnyösebb. A világhálón rajta a világ szeme, ott nem lehet

eltitkolni semmit, így minden adásvétel után újabb lépést teszünk a korrupciómentesség útján.
Sőt mi több, egy-két éven belül már így fizetik a román, magyar, székely, lipován, szerb, szlovák és minden nemzetiségű bácsik és nénik szerte az országban az adót. A matrac alól vagy a szekrény fenekéből kicsomagolják a jó melegben tartott bankkártyát, azután lehúzzák a csizmát és bemennek otthon az internetre. Sőt, az sincs kizárva, hogy maradhat a csizma: valahol az erdőben, favágás közben laptopot, infravörös kapcsolatot és mobiltelefont használnak, úgy jutnak el az adóhivatalba, hogy ne kelljen elfecsérelniük a drága idejüket. De az is megtörténhet, hogy a nyugdíjasok – mivel ők a legjobb adófizetők – SMS-sorozatot küldenek, „rögtön jövök fizetni" szöveggel, mert az egészségügyi tanácsadások szerint valóban kell nekik egy kis mozgás, egy kis terefere, egy kis nem ki-, hanem bekapcsolódás. Sőt, mivel a kapcsolat kétirányú, a jövő egész egyszerűen csodálatos: interneten és számítógépen keresztül érkezhet a legkisebb szavatolt jövedelem, a fűtési pótlék, a szociális támogatás, a munkanélküli segély, a gyermekpénz, a gyógyszerártámogatás, az ebédjegy, a falusi román, magyar, székely stb. stb. bácsik és nénik nyugdíjáról nem is beszélve.
Igaz, hogy maga a miniszterelnök mondta: internetes közbeszerzéssel még csak a brüsszeli NATO-központban próbálkoztak.
Igaz, hogy a romániai országutakon több a gödör, az utak mentén a roskadozó-omladozó ház, a városokban a befejezetlen építkezés, a városszéleken a rozsdás emelődaru, földgyalu, kettévágott vezeték, tornyosuló szeméttelep, mint az interneten a honlap, de azért üsse a kő: megtesszük a nagy ugrást a szocialista-realista díszletek közül az információs társadalomba.
Képesek vagyunk rá. Télen dideregve, hatalmas csizmákba és kendőkbe burkolózva, rosszul öltözötten, fűtetlen vasúti kocsikban, hótorlaszos utak, omladozó sóhegyek, árvízvédelem nélküli árvizek, a felújított országutakon juhnyájakat és tehéncsordákat hajtók, naponta változó törvények és rendeletek, a máról holnapra élés szorongató gondolatai között vágunk magunknak utat abba a virtuális országba, ahol csak kattintani kell és a képernyővel együtt fejünk fölött is kitisztul az ég.
Legalábbis néhányan így gondolják. A könyörtelen múltból a fejlődés szakaszait kihagyva menekülni lehet a jövőbe. Az országot átszövő korrupciót néhány klikkeléssel semmissé lehet tenni és repesni fog a komputeres adóátutalás boldogságától az is, aki megnézi, naponta hány darab fát tesz a tűzre és hány szelet kenyeret az asztalra.

A kormányzás szemmel láthatóan és füllel hallhatóan nehéz mesterség. A miniszterelnöknek egy évvel ezelőtt sokkal jobb volt a humora: olykor kesernyés, olykor groteszk, máskor meghökkentő, de a legtöbbször találó.
Most egy kissé terjengőssé vált. Mintha elfeledte volna: sok, nagyon sok videokonferenciát kell még tartania, amíg a templom egeréből a számítógép egere lesz.

(2002. január 27. Az internetes adófizetés 2006-ban még mindig csak ígéret, a számítógépes ellátottság tekintetében Románia továbbra is az európai országok zárómezőnyében kullog, a fiatal és jól képzett romániai informatikusok még mindig nyugatabbra vándorolnak. A közbeszerzési eljárások tisztaságában azonban valamelyest valóban segített az internet és 2004-től romániai magyar informatikai miniszterre hárul a nagy feladat: az európai csatlakozás előkészítése közben gyorsítani fel a kommunikációs folyamatokat és az informatikai ellátottságot.)

HARCKOCSIK ÉS GYALOGOSOK

Iraki háború és labdarúgó mérkőzések. A román tévék egész héten át ezekkel voltak elfoglalva, ezért nem is közvetítettek helyi híradókat. Alig volt olyan adás, amelyben ne áradtak volna szét korlátlanul és megállíthatatlanul a szavak, a furcsábbnál furcsább vélemények mindarról, amit éppen láttunk, hallottunk vagy éppenséggel amit másak akartak láttatni és meghallgattatni, következésképpen elhitetni velünk.
Minderre rájátszanak még a napilapok, amelyek a világhálón széthömpölygő információkból ollózzák össze a maguk kommentárjait és nem tudom, egyáltalán létezhet-e még olyan álláspont, amelyről mindeddig ne beszéltek vagy írtak volna.
Jómagam az elmúlt napok szétzúduló szóáradatából két olyan balgaságot – persze, ha durván fogalmaznék, azt írhatnám, hogy két olyan marhaságot – jegyeztem meg, amelyeket képtelen vagyok szó nélkül hagyni.
Egy lelkes hazai hírmagyarázó azt fejtegette, hogy az Egyesült Államok most ugyanazt ismétli meg, amit Japánnal tett a második világháború végén. Akkor ugyanis mindössze azért dobta le kétszer is gyors egymásutánban az atombombát, hogy meg tudja változtatni a saját népét gúzsba kötő, diktatórikus császári rendszert, utána pedig a szigetország lakossága immár szabadon felépíthette a demokráciát, amely – lám-lám – milyen kiváló gazdasági ered-

ményekkel jár. Ha nincs atomba, ha nincs áldozat, Japán ma nincs ott a világgazdaság élén – érvelt a kommentátor a tévében a butaságnak azzal a nemes egyszerűségével, amelytől egész egyszerűen lúdbőrös lesz az ember háta.
A másik gyöngyszemet egyik erdélyi napilapunk vezércikkében olvastam. „Amerika azt reméli, a háború elindításával feszültségmentesíti a Közel-Keletet. Nem számol azzal, hogy a gyűlölt diktátor megdöntésére vezényelt katonáira – és most tessék jól figyelni! – ugyanúgy néznek majd Bagdadban, mint a Kun Béla kommunista uralma ellen felvonuló román katonákra Budapesten."
Tehát a magyar-román viszony és az első világháború. Teljesen más történelmi, társadalmi, földrajzi közeg párhuzamként vagy ha úgy tetszik, metaforaként használva az iraki háború megközelítésére.
Kun Béla és Szaddam Husszein.
Huszonegyedik századi amerikai és angol harckocsik, valamint szerény lábbeliben poroszkáló huszadik századeleji román gyalogosok.
Mintha valamiféle kényszerképzetben szenvedne a vezércikk írója. Mintha a távolságot nem méterrel, hanem kilogrammal szeretné mérni. A világon ugyanis vannak összehasonlítható és össze nem hasonlítható helyzetek, a fent említett otrombaságok pedig még a logikus emberi gondolkodásba vetett hitet is megingatják.
Viszont abban a harsogó szóözönben, amit egy héten át hallottam, egyetlen szó sem esett egy igen lényeges dologról: Irak történelméről. Talán ebből az alkalomból megtanulhattuk volna, hogy az ókori civilizáció egyik bölcsőjéből hogyan alakult ki a modern iraki állam, születése pontosan mikorra tehető, hogyan és milyen segítséggel került hatalomra Szaddam Husszein, a kőolajon kívül mit jelentett a világnak az innen származó kultúra és így tovább.
De még mindig nem késő. Ezért azt javasolom, hogy az egyremásra manipulált tévéfelvételek, az absztrakt festészet mintapéldányainak tekinthető zöld és narancssárga képek helyett vegyünk elő egy világatlaszt, egy történelemkönyvet, egy lexikont és lapozzunk egy picit belé. Olvassunk a Tigrisről, Eufráteszről, Mezopotámiáról, az írásbeliség eredetéről, az egykori török birodalomról, a föld nagy vallásairól és beszéljünk róla gyermekeinknek is. Mert mindez legalább biztos és egyértelmű. A világ eközben amúgy is megmutatja, hogy a hatalom és az erkölcs, a szavak és a tettek, az ígéretek és érdekek mindegyre átalakuló útvesztője jóval bonyolultabb, semmint a tévé képernyőjén keresztül követni tudnánk.

(2003. március 22, Azóta már eltelt három esztendő, és Irak jóval keményebb diónak bizonyult, mint Bush gondolta. 2006 végén már kettős a tét: vajon Szaddam Husszein halálos ítélete meggyorsítja vagy éppen késlelteti a háború befejezését, netán a legutóbbi választások utáni, demokrata fölény felé hajló amerikai törvényhozás hoz döntést a csapatok visszavonásáról?)

VALAMI AMERIKA

– Mit gondol, Sz. úr, mi volt az év eseménye?
A kérdés csak úgy menet közben röppent fel, miközben a nemrég nyugalomba vonult tanár úrral tapodtuk a csíki havat és hirtelenjében nem is tudtam, hogy mit válaszoljak.
– Az év eseménye, hol? Itthon, a világban?
– Itthon – nézett rám alkalmi beszélgetőtársam, ám mielőtt kiböktem volna, hogy az árvizek, máris igyekezett megcáfolni. – Az amerikai támaszpontok Dobrudzsában. Végre hatvan év után újra itt vannak az amerikaiak.
Ezt olyan meggyőző erővel mondta, mint ifjú külügyminiszterünk, aki a nagyapák és apák legmagasztosabb álmát látta valóra válni a Mihail Kogălniceanu reptéren leszálló gépekben, az összevissza szaladgáló dzsipekben, az álcázó mintázatú katonaruhákban, rögtön hozzá is téve az időszerűnél is időszerűbb magyarázatot: Románia végre hadászati tényező lesz a globális katonapolitikában.
– Azért az évek, évtizedek során találkoztunk még amerikaiakkal – válaszoltam csendesen. – Igaz, ők teljesen más fegyverzetben jelentkeztek, de csak amerikaiak voltak.
– Például Nixon elnök, vagy maga Bush? – tekintett vissza a történelmi jelzőkkel mindig alaposan körbeaggatott bukaresti látogatásokra.
– Nem rájuk gondoltam, majd elmondom – köszöntem el az utcasarkon, és amint baktattam hazafelé, eltöprengtem. Valóban, mi is volt nekünk Amerika?
Dos Passos? Hemingway? Fitzgerald? Updike? Heller? Vonnegut? Csírázó beat-korszakunk nagyszakállú Ginsbergje? A tiltott Amerika Hangja? A Broadwayről vagy off-Broadwayről hozzánk eljutó néhány színházi előadás-töredék? Az ügynök halála vagy a Kennedy testvérek halála? A Martin Luther King-féle álom? Sarah Vaughan, Ella Fitzgerald vagy éppen Barbra Streisand? Ben Webster, Coleman Hawkins, Lester Young? A bukaresti amerikai könyvtár? Toffler jövősokkja, vagy a néhány idetévedt Scientific American?

Hegedűs a háztetőn vagy underground a tömbházpincében? Armstrong, az aranytrombitás, vagy Armstrong a maga kis hold-lépéseivel és az emberiség nagy lépéseivel? A soha nem látott Guggenheim Múzeum és Calder acélkompozíciói? Vietnami hegyek vagy a Szilikon-völgy? Indiánok, gengszterek, cowboyok? Pisztolyok és atombombák? Hidegháborúk és meleg házasságok? Közösségi olvasztótégely, vagy jéghideg elidegenedés? Meg az a rengeteg katonafilm a normandiai partoktól Berlin felé. Az igazán rettenthetetlen, a lövések közben is mindig mosolygó katonák hada, és akkor miért van mégis, hogy Amerikáról soha nem a katonai támaszpont jut az ember eszébe?
Még akkor sem, ha itt vannak Dobrudzsában.
Még akkor sem, ha ott vannak Irakban és Afganisztánban.
Még akkor sem, ha gépeik hol itt röpködnek, hol meg amott. Meglehet, hogy nagyapáink és apáink nem a katonákat várták? Hanem a szabadság és a demokrácia, a jólét nyomukban járó szellemét, amelyről csak olvastak-hallottak és úgy gondolták, hogy ott lapulnak a katonák hátizsákjában és hálózsákjában?
Ha pedig egyszer kiengedik, akkor ott is marad és nálunk is vajon, nem ugyanazt várjuk most is ölbe tett kézzel? Ott, valahol Dobrudzsában, és itt, valahol egész Romániában?
Vajon, nem azért lelkendezünk, mert úgy gondoljuk, hogy néhány támaszponttól itt is lesz valamiféle Amerika? Hogy mások majd megteremtik helyettünk? Románia – made in America.
Amerika önmagát teremtette meg. Ezt kellene megtanulniuk az unokáknak. Ha már az apáknak és a nagyapáknak nem sikerült.

*(2005. december 27. * 2006 végén már egyértelmű: Európát is meg kell tanulnunk. De nem ölbe tett kézzel.)*

HOMOK ÉS FENYŐVÍZ

Az 1902-es Székelyföldi Kongresszus századik évfordulója tiszteletére, 2002. október 4-én és 5-én a Sapientia egyetemen kétnapos konferenciát szervezett a Székelyföld munkacsoport. Amikor meghívtak, hogy több tucatnyi résztvevő mellett én is állítsak össze valamiféle tanulmányt a székelyföldi könyvkiadásról, médiapolitikáról, az önálló művelődési élet kibontakoztatásának esélyeiről, egy rövid megjegyzést hallottam: „Itt vagyunk egymás mellett, és mégis olyan keveset tudunk egymásról.”
Így igaz. És nem csupán a Székelyföldön.

Az írók, újságírók, tanárok, orvosok közgazdászok, muzeológusok, könyvtárosok, képzőművészek és más foglalkozásúak közös erdélyi szakmai egyesületei ellenére, a politikáról és a politikusokról nem is beszélve, a hétköznapokban valóban meglehetősen keveset tudunk egymásról. A székelyföldi falvakban csak nehezen tudnak megemlíteni egy-két határ menti magyarlakta községet, a Mezőség, Beszterce, Kolozs vagy Maros megye nem főútvonalak mellé eső magyar településeit pedig még nagyobb köd övezi. A Hargita csíki oldalán a szilvapálinka ellenére alig tudják, hol van az Udvarhely környéki Oroszhegy, a Székelykeresztúr melletti szentábrahámi lakosnak fogalma sincs arról, melyik völgykatlanban rejtőzik Borzsova. Nyilvánvalóan, ebben a földrajzi közömbösségben létezik valamiféle természetesség is: az erdélyi ember nem ide-oda vándorló lény, életének legnagyobb részét néhány négyzetkilométeren éli le, ha viszont látni akar, akkor a bezárt határok évtizedei után nekivág a nagyvilágnak és keresi a kolbászból font kerítéseknek legalább a látványát.

Ha valamiféle statisztikát készítenénk, hogy az erdélyi városoknak és falvaknak – köztük a székelyföldieknek is – hol vannak testvértelepülései, hová utaznak legszívesebben a helyi elöljárók, akkor alighanem olyan térkép rajzolódna ki, amelyről teljesen eltűnne maga Erdély. Hiszen közösségi rokonként sokkal jobban hangzik egy-egy svájci, német vagy holland helység neve, a sok-sok magyarországiról nem is beszélve, mint szűkebb hazánknak valamilyen magyarul még mindig teljesen ismeretlen nevű községe, noha ott legalább néhány tucatnyian ugyanazon a nyelven beszélnek, tanulnak és imádkoznak, mint jómagunk.

Néhány évvel ezelőtt Hargita és Kovászna megye székhelyén kétszer egymásután találkoztak a csíkszeredai és sepsiszentgyörgyi tanácsosok, illetve a polgármesteri hivatal alkalmazottai és bizony, bőven volt mondanivalójuk egymásnak. Az volt az igazi tapasztalatcsere, amikor az általános törvénykezés kereteit túllépve, egy-két olyan helyi előnyös megoldásról is be tudtak számolni egymásnak, amelyik a másik városban is eredményesen alkalmazható.

Az ilyen erdélyi egymásra találás azonban ritka, mint a fehér holló.

Pedig elképzelhető, hogy a most induló máramarosszigeti magyar középiskolának a nagy múltú csíkszeredai Márton Áron gimnázium segít, mint ahogyan az is, hogy valakinek (alapítványnak, egyesületnek, szövetségnek) eszébe jut: a Julianus Alapítvány egykori kezdeményezései nyomán állandósítsa a szórványmagyar és a székelyföldi községek, falvak kapcsolatát.

Nem tagadom, a nagy magyar alföld vályogpusztadörögi tanácsának lehetnek közös gondjai a hegytetőn élő székelyszentpéteriek mindennapjaival a *Homok ünnepe* és a *Fenyővíz forrásánál* elnevezésű községnapokon túl is, viszont meggyőződésem, hogy amennyiben nem erősítjük az egymás közötti erdélyi kapcsolatokat, akkor hosszú távon csak veszítenivalónk van. Kalotaszentkirályon virágzik a faluturizmus, a Gyimesekben még csak most indul: mi történne, ha tanulnának egymástól? Mi történne, ha az egyik székelyföldi múzeum legalább egyik kiállítását bemutatná a másiknak? Mi történne, ha – mondjuk – a baróti és a gyergyószentmiklósi tanács rájönne, hogy közösek a gondjaik? Mi történne, ha a szatmári eper, a bihari barack, a nagybányai gesztenye és a székelyföldi burgonya nemcsak a zöldségpiacon, hanem valahol, valamiféle árubörze keretében is találkoznának?

A kérdéseket nem érdemes folytatni, hiszen azt is jól tudom: mindegyikük magával hoz majd sok-sok kérdőszót a hogyan?, miként?, mennyiért?, mikor?, kivel-mivel? sorozatból. Legalább elvi szinten azonban egyet kellene értenünk: az erdélyi magyar megismerés, az erdélyi magyar összefogás szálait az eddigieknél jobban meg kellene tanulnunk-találnunk.

A meghívó szerint az 1902-es Székelyföldi Kongresszus céljai ma is időszerűek. A közhely azonban egyenértékű a keserű beismeréssel: száz év után még mindig az osztrák–magyar monarchiában megfogalmazott célok előtt topogunk. Más történelmi tájakon egy évszázad alatt biztosan nem egyszer, hanem többször is megváltoztak a célok, és ha valamit üzenhetnék utódainknak, egy 2102-es Székelyföld Konferencia résztvevőinek, akkor biztosan ez lenne: ne tekintsék időszerűnek az Úr 2002 esztendeje októberének első napjaiban megtartott tanácskozás céljait, mert azok mind-mind teljesültek. Fogalmazzanak újakat.

(2002. október 72. 2006-ban még mindig a céloknál tartunk. Székelyföld regionális fejlesztése – hajtogatják az ésszerűbbek; Székelyföld területi autonómiája – mondogatják az érzelmesebbek. Székelyföld azonban a maga lakosaival egyetemben a saját útját járja: egyrészt a piacgazdasági és globalizálódási folyamatok előnyeit próbálja felhasználni, ahol pedig ez nem működőképes, ott igyekszik egész egyszerűen túlélni. Majd meglátjuk, mit hoz az unió. Annyi bizonyos: ha a Székelyföld nem lenne alkalmazkodóképes, már régóta eltűnt volna...)

CSOPORTKÉP SZOBORRAL

Ha kissé fellengzősen szeretnék fogalmazni, akár ezt is írhatnám: a szobor kutató tekintettel fürkészte a jövőt, jövőnket, jövendőnket.
Ha búsan-borongósan, mindig csak a rosszat látó, igazi mély-magyar módra szeretném indítani ezt a néhány sort, akkor a kezdet így is alakulhatna: a szobor csüggedten nézett maga elé és már arra sem futotta erejéből, hogy felemelje és dacosan megrázza bronzfejét.
Ha pedig érzelgősen, akkor ez a körmondat következhetne: a szobor szemében is megjelentek a meghatódottság könnyei a sok-sok gyönyörű, meghitt és bensőséges szótól, majd alágördültek időtől barázdált és mégis olyannyira időtlenséget sugalló arcán.
Azonban a tényközlő újságírás és az adott pillanatok szenvtelen leírásának a mai stílusában a szobor mindössze egy kiadós csoportkép egyszerű hátttereként szolgált. Előtte, középen, a végzős diák, mellette a szülei, jobbra-balra rokonok: testvérek, nagynénik, nagybácsik, unokatestvérek, majd barátok, ismerősök, akik valamennyien eljöttek a kicsengetésre és most közösen örökítették meg az eseményt. Néhány eligazító kézmozdulat az alkalom szülte fotós részéről, a napsütésben kétszer is fölöslegesen fellobbanó villanó. Azután felbomlott a csoport, csupán a végzős diáklány maradt a helyén és a legkülönbözőbb összetételekben folytatódott a fényképezés. Ő és a szülők. Ő és a testvérek. Ő és a rokonok. Ő és a sógornő. Volt, aki karon fogta; volt, aki ránézett; volt, aki rámosolygott; volt, aki intett, hogy gyorsan-gyorsan. Azután mindenki szétszóródott, a diáklány azonban nem mozdult. Úgy nézett szét, mint aki vár még valakire, majd felderült az arca: egy idős, meggörnyedt asszony lépett melléje, homlokára húzott, sokráncú fekete kendőjében úgy nézett ki, mintha valahonnan az idők mélyéből bukkant volna fel és egyetlen szó nélkül átkulcsolta a lány kezét. A fényképész közben valahol eltűnt és úgy álltak ott ketten, szótlanul, a nagymama és az unoka, mintha ők mintázták volna meg a múló és mégis maradandó időt ebben a legkülönbözőbb szavakra, zörejekre hulló hangzavarban, a szűnni nem akaró jövés-menésben, az ünnepi virágok színes forgatagában, a külvilág mindegyre mást akaró és szüntelenül valamire sürgető kényszerében.
A nagymama és az unoka.
Valószínű, még csak nem is sejtették, hogy milyen belső erő van ebben a szótlanságban.
A valakihez, a valamihez tartozás emberi természetessége, amit ideig-óráig lehet ugyan pótolni, de végleg soha.

Az összetartozásnak az a természetessége, ami öt, tíz, húsz, harminc év múlva is visszahúz erre a földre és amitől soha nem lehet szabadulni. Ami néhány hónapra, néhány évre eltűnhet, elszürkülhet, de egyszerre csak a legváratlanabb pillanatokban, a leghihetetlenebb helyzetekben bukkan elő, minden ésszerű magyarázat nélkül. Ami független határtól és határtalanságtól, autótól és internettől, pénztől és pénztelenségtől. Aminek nem állítanak szobrot, mert szobrot állítani mifelénk csak nagy embereknek szokás és nem közönséges nagymamáknak, közönséges unokáknak, nem a kisembereknek és főként nem az ilyen együttérző szótlanságnak.
A nagymama, illő módon, sötét ruhát vett fel és kezéről igyekezett lesikálni a gyomlálás, a kapálás nyomait.
A unoka, illő módon, olyan kiskosztümbe öltözött, amelynek hosszmértékén heteken át töprengett, hiszen nem csupán a látás, hanem a láttatás tudománya is együtt jár a felnőtté válással.
A két egymásba fonódó kéz vonalai azonban nagyon hasonlítottak. És talán nem is érezték, hogy ott lapul ujjaik között a megmaradás egyik erdélyi kulcsa.

(2002. június 6. 2006 novembere: vajon hol van most az unoka? A nagymamákat mindig könnyebb megtalálni.)

CSÍKI MARATON

Szeptemberi vasárnap.
A mezőny tizenegykor indul, negyvennyolcan vágnak neki a félmaratonnak keresztelt 21,5 kilométeres távnak.
Indulás és érkezés 673 méter tengerszint fölötti magasságban, közben az út 1100 méterig kanyarog fölfelé, majd visszatér.
A futók elszaladnak a krumpliföld mellett, azután eltűnnek az erdőben.
Négyen szedik a krumplit, két zsák már tele.
A szebb napokat látott tó mellett halászok. Békétlenkednek a mindent benövő sással és hínárral. Valakinek ki kellene takarítani. A víz, a föld tulajdonjogát vitatják.
Az erdő mellett tovább szedik a krumplit. Hat zsák már tele.
A futók öt kilométerenként kellene hogy kapjanak borvizet és kockacukrot. Az első állomás után nem kapnak. A szekeres, akinek gondjaira bízták a borvíz lerakását, az egészet hazavitte a családjának.
Az erdő mellett tovább szedik a krumplit. Nyolc zsák már tele.

Fél kettő. Jön az első befutó. A Segítő Mária Katolikus Gimnázium növendékei osztogatják az érkezőknek a sorszámokat. A tömbházak közé beékelt új csíkszeredai katolikus templomban most kerülnek helyükre a harangok.
Az erdő mellett tovább szedik a krumplit. Tíz zsák már tele.
Barátjával kézen fogva fut be az első lány. Mindketten hosszú hajúak. A fogadók lánynak nézik mindkettőjüket.
Érkezik az aligazgató, a zenetudományok doktora. Nemrég tért vissza a csíki kórussal Svájcból.
Befut az ismert tájfutó család több tagja. Ez az első komoly verseny a lettországi vagy litvániai, de mindenképpen baltikumi Európa Bajnokság után.
Itt az ügyvéd. Nem is érzi a távot. Nem csoda, hiszen néhány hónappal ezelőtt Dél-Amerika egyik nevezetes hegycsúcsát mászta meg. Az erdő mellett már szántanak. A ló és gazdája ott lépeget hétszáz méter tengerszint fölötti magasságban.
A mentők a legjobb kinézésű futót viszik el. A tekwandóst. Aki már egy hete fogyasztani akart, de most hiányzott a víz és a cukor. Néhányan eltévednek, de visszatalálnak. Az erdő mellett tovább szántanak.
Megérkezik a legidősebb résztvevő. Hetvenkét éves. Nagyszebeni. Mindig, mindenhol, minden versenyen jelen van. Gyorsabban akar szaladni saját éveinél.
Tévékamerák előtt, a futók közül Miss Maratont választanak. A lányok nem lelkesednek a nyilvánosságért. Az erdő mellett tovább szántanak.
Négy kerékmeghajtású csodaautó kanyarodna fel az erdő melletti villához, de a tömeg miatt nem tud.
Szuperkutyákat vezetnek szuperfiúk és szuperlányok. Csipkebogyót gyűjtenek a hegyoldalban.
A halászok nem fogtak semmit.
A díjakat a polgármester adná át, ha itt lenne, de Marosvásárhelyen, a nagy elől ház ában éppen nemzetiségi jogokról politizálnak.
Az erdő melletti krumpliszedők indulásra készen: a zsákokat felrakják a szekérre.
A megígért bográcsgulyásban kevés a hús, de sok a krumpli. A lányok készülnek az esti diszkóra.
A tévé csomagol, a lelkes szervező elégedetlenkedik. Reggel túlságosan is hideg volt, a városban kisállatvásár van, azért jöttek kevesebben.

Ott, lent egy japán liba négyszázezer lej. Egy strucc, fényképen, négyszáz euró. Egy pár díszgalamb két millió. Már Németországból és Belgiumból is hoznak.
Itt, fent különdíjakat, függőágyakat, bélelt szélkabátokat osztogatnak. Helyi gyártmány, exportról visszamaradt.
A szekér nekilódul, a krumpliszedők a nyomában.
Este szabadtéri mozi várja a futókat. Amennyiben a szeptember végi hidegben lesz egyáltalán közönség.
Ha nem: marad otthon a tévé. És egy rövid riport a Székelyföldről. A Magyarországra kitelepedett bemondó szerint itt valamennyien egyformák vagyunk, egyazon politikai akaratban. Székely kapu és omladozó csűr előtt ápoljuk a hagyományokat, nagyon konokul és nagyon elszántan. És soha nem adjuk meg magunkat.
Ő csak tudja.

(2003. szeptember 28. A maraton folytatódik. Nem csupán Csíkban...)

REQUIEM EGY KISVÁROSÉRT

Döbbenetes.
Talán ez a legtalálóbb jelző, amellyel a Szakszervezeti Művelődési Házban megnyílt kiállítást jellemezni lehet.
Rekviem nem csupán egyetlen utcáért, a Kossuth utcáért, hanem képekben, feliratokban, tárgyakban elmondott halotti beszéd egy olyan városért, amely más lehetne, mint amilyen.
Általában nem jó, ha a történelmi tényeket egyoldalúan és nem a maguk korabeli összefüggéseiben vizsgáljuk, mert eltorzul az adott valóság. Ez a kiállítás azonban nem csupán felidéz, nem csupán közel negyedszázada felnőtt nemzedékek számára mutatja meg, milyen volt az egykori Csíkszereda, hanem azt hiszem, egyértelműen önvizsgálatra készteti mindazokat, akik átélték a jövőépítésnek nevezett városrombolás heteit és hónapjait valamikor a múlt század hetvenes éveinek végén. Óhatatlanul felmerül a legkényelmetlenebb és ma is önvizsgálatra késztető-kényszerítő kérdés: vajon, nem lehetett volna másként? Vajon felnőttként, résztvevőként, szemtanúként, tulajdonosként, városvezetőként, építészként, újságíróként, őshonos városlakóként vagy lakhelyet itt választóként meg lehetett volna kockáztatni az ellenállásnak legalább valamiféle erőtlen próbálkozását, amely utal arra, hogy nem csupán az egykori központi hatalom dönthet legalább ezernyi emberélet alakulásában, egy négyszáz éves város történelmének, tárgyi emlékeinek

a megsemmisítésében, hanem az itt lakóknak is lehet szavuk? Vagy valóban mindenki elhitte, hogy a jövő útja csak a tömbházak méhkasszerű felépítése lehet és nem is akárhol, hanem kizárólag egy lerombolt városközpontban? Vajon, nem lehetett volna a fejbólogatásnál valamivel eredetibb és körmönfontabb székely taktikával máshová, a városszélekre küldeni az építőket és mindenekelőtt az építkezések ideológiai főirányítóit, mint ahogyan az néhány romániai városban sikerült? Vajon, mi, a kortársak, a korabeli fiatalok és középkorúak, akartuk egyáltalán megmenteni ezt a várost, vagy a fejlődésnek, a kisvárosi állapotból, a provinciális létből való kimozdulásnak nem láttuk más útját és más kiútját? Vajon, nem küzdhettünk volna legalább a választási lehetőségekért?
Aki járt az egykori utcában, aki ezen a kiállításon újból maga előtt látja talán már az emlékezetéből is lassan feledésbe merülő házakat, tetőket, kapukat, aki rádöbben arra, hogy ma akár a második sétálóutcája is lehetett volna a városnak, az óhatatlanul felteszi magában ezeket kérdéseket.
A történelemnek ugyanis vannak helyrehozhatatlan tévedései és a csíkszeredai központbontás egyike volt ezeknek.
Immár soha és senki nem tudja feltámasztani azt a múltat, amely ott kószált az egykori főutcán, azokat az épületeket, amelyeket ma olyan szívesen mutogatnánk a turistáknak, együtt a városközpont már nem létező fenyőivel, az út mentén felfakadó borvizekkel, ma már csak az egykori útszéli keresztek emléke maradt, ahol megállnak az Úrnapi körmenetek, a gyermekek és a fiatalok pedig nem tudják, hogy miért.
Talán a városért, az egykori kisvárosért, amely úgy ment át a tisztítótűzön, hogy maga sem tudta, hová került.
Talán figyelmeztetőként: a jelen dolgai soha nem múlnak el nyomtalanul és mindenekelőtt helyi közösségi távlatokban kell megfontolnunk minden egyes lépésünket, mert bármennyire is biztosak vagyunk önmagunkban, még sincs arra bizonyosság, hogy mai tetteinket kivétel nélkül igazolja a holnapi Idő.
Ez a kiállítás egyetlen szál égő gyertya egy utca betonlapokkal és betonépületekkel befödött sírhelyen. Köszönet érte mindazoknak a fiatal értelmiségieknek, akik végigjárták az ötlettől a megvalósulásig tartó nehéz utat, akik éjt nappá tevő munkával lehetővé tették, hogy még egyszer fellobbanjon mindannyiunk számára ez a múlt.
Ők a város igazi eszmélete.

(2002. augusztus 4. A lebontott utcákról azóta könyv is megjelent, de 2006-ban még mindig nem biztos, hogy legalább építészeti szempontból kellőképpen tanultunk a történelemből.)

A MI BUKARESTI ÚJSÁGUNK

Halász Annával soha nem beszéltem.
Legalábbis élőszóval nem.
Szász Jánossal is csak háromszor életemben és csupán az utóbbi évtizedben.
Méliusz Józseffel a hetvenes években már jóval többször, nagy meglepetésemre az ifjú újságírónak még leveleket is írt innen-onnan meg amonnan, a jellegzetes szálkás betűk nemrég kerültek újra a kezembe.
Amikor – valamikor a hetvenes években – az Előrébe írtam első képzőművészeti cikkemet és ifjú tollforgatóhoz illően keményen hadakoztam az európai szellem és a nonfiguratív művészet nevében a csíki kisvárosi hangulat és a porosodó realizmus ellen, Mezei József írt egy nyugodt hangvételű levelet, amelyben azt tanácsolta: próbáljak közelebb kerülni az alkotókhoz.
Gyarmath Jancsival végigkuporogtunk a bukaresti műjégpályán sok-sok izgalmas estét, én a hokimeccs végén rohantam hazatelefonálni Csíkba, ahol Zsögödi Ferenc néven éveken át írtam sport- és hokitudósításokat olyan sikerrel, hogy még volt osztálytársaim is megkérdezték: mindig téged látunk a jégpályán és mégis Zsögödi Ferenc írja a cikkeket, az hogy lehet? János – mert írás közben János lett belőle – közben lepötyögtette fekete írógépén a Csíkban mindig nagy izgalommal várt tudósításait és elemzéseit, olyannyira rokonszenvesen, hogy egy leendő székely Graham Greene róla címezte volna el következő könyvét: *a mi bukaresti emberünk.*
Azután a csíki és gyergyói falvakban gyermekhoki-bajnokságokat szervezett és a mínusz harmincfokos hidegekben nem éppen doromboló, hanem inkább pöfékelő vaskályhák mellett néhány pohár forralt bor páráján át láttuk, amint Bukarestet néhány év múlva végérvényesen meghódítja a Nagy Székely Csapat, az lesz a fordulópont, és utána már hiába rohangálnak körülötte a félrefújó bírók, a bebetonozott szakszövetség kisebb fullajtárjai és nagyobb fejesei, a bajnoki cím mindörökre kék-fehér színekben pompázik.
Zsehránszky Istvánnal végigültük – végigírtuk – a sepsiszentgyörgyi nemzetiségi színházi kollokviumot, ahol a Zsidó Színház előadásának egyidejű fordításán a helyi rendőrség utasításai hallatszottak a fülhallgatókban, a temesvári sváb színjátszók pedig mindegyre kicsomagoltak és becsomagoltak egy bőröndöt, mielőtt átmentek a színpad túlsó sarkába, és a hazai németség sorsának értelmezésére már nem kellett semmiféle fordítás.

Ha meg az embernek Bukarestbe vitt az útja, mindig illett bemenni a sajtó nyomasztó fellegvárába, amelynek lépcsőin, folyosóin úgy kavargott a nyomda és az újságok ólomszaga, akár a fekete táskás, az átdolgozott éjszakáktól kisápadt arcú és meggörnyedt hátú férfiak rendezetlen serege, akik alighanem szerkesztőségi titkárokként magukkal hurcolták az előző napi lapcsinálás minden gondját-baját és mire észbe kaptak, már jött is a következő. Azután valahol, az egyik beugróban, egy pingpong asztal és egymásra dobott lapgyűjtemények méter- vagy köbméterszámra, amelyek szinte azonnal és ellentmondás nélkül romba döntötték bárkiben a maradandó újságírás illúzióját.
Vagy talán mégsem?
Halász Annával soha nem beszéltem, és már le is késtem az utolsó előtti találkozást.
De színházi és filmes írásai akkor még ifjú nemzedékem számára legalább résnyire kinyitották azt a világot, amelyre úgy szomjaztunk és úgy éreztük, hogy semmi mással, csakis a gondolat és a humánum erejével, kizárólag az európai szellem értékeivel van kibélelve.
Szász Jánossal tíz mondatnál többet aligha beszéltem életemben, ám európai és amerikai útirajzainak olvastán, a világ és a világirodalom történéseit az egyéni élettel olyannyira magától értődő természetességgel ötvöző stílusa láttán majd mindig felsóhajtottam: uramisten, vajon, tudok majd én valaha is, legalább negyedrészben ilyen könnyedén és ilyen olvasmányosan írni?

FÉMLOVAS A FŐTÉREN

Chips with everything. Sült krumpli, pirított krumpli mindennel.
Mintegy negyven évvel ezelőtt egy harmincéves londoni fiatalember írt egy kiváló színművet ezzel a címmel. Arnold Weskernek néhány darabja mifelénk is eljutott – ha jól emlékszem, a *Gyökerek*et nem csupán Bukarestben, hanem Marosvásárhelyen is játszották –, az akkori angliai klasszikus munkáseledelre azonban nem csupán a színrevitel tekintetében, hanem valóságos formájában is legalább még három évtizedet kellett várni. Azóta azonban egész Kelet-Európában a chips a legismertebb angol szóvá vált, a „kérek egy csomag chipset!” vásárlási óhaj alighanem az első helyen állna valamiféle olyan politikamentes felmérésben, amelyet nem a kormány vagy a pártok rendelnének meg, hanem a kereskedők.

A csíki fiatalok a természetesen Chips fogantatású Csípsz című lapjukban felfigyeltek a Millennium elnevezésű új köztéri szobor alatt-mellett felröppenő véleményekre és egész oldalas megjegyzés-összeállítást közöltek arról, ki hogyan látja és értelmezi az alkotást. Ha azonban összegyűjtenénk azt a rengeteg véleményt, amely a városban hónapokon át ifjú Kövér Oszkárnak a művéről szólt, azzal nem egy lapszámot, hanem akár kisebb kötetet is meg lehetne tölteni.
A három-négy méter magas, az évezredek határvonalát jelző terméskőbe vágott résen fémlovas száguld át. A szobor nem a harciasságot, hanem a lendületet, a dinamizmust érzékelteti, nem a súlyos tárgyiasság, hanem inkább a földtől való könnyű elszakadás a jellemzője. Felfogásában, méreteiben jól illik a városrombolás után sajnos modernnek nevezett csíkszeredai központ téraránya-ihoz és a városnak ez az első köztéri szobra, amely más, mint a többi.
A vélemény- és megjegyzés-özön tehát várható volt és nem csupán az idősebbek, hanem a fiatalok részéről. Az előbbiek közül többen rosszalló, az utóbbiak szellemesen fanyalgó megjegyzéseket tettek, a művészemberek pedig elismerik a szobor erényeit.
Vajon miért a véleményeknek ez a nagy szóródása? Azt hiszem, a magyarázat jóval mélyebb gyökerű, semmint azt a klasszikus-modern ellentéttel vagy a vizuális nyelv részletes ismeretének a hiányával magyarázni lehetne.
A Székelyföldön – de nemcsak itt, hanem egész Erdélyben – a szoborállítás az elmúlt évtizedben a magyarság elorzott történelmének valamiféle törvényekben le nem fektetett kárpótlásává vált. Az utca- és iskolanév-adások mellett a talpraállásnak, a múlt visszaszerzésének, a hely visszafoglalásának ez vált az egyik legfontosabb tárgyi bizonyítékává. Ahol szobraink vannak, ott vagyunk mi magunk is. Ha adott terekre mi teszünk először szobrot, bizonyos épületekre emlékplakettet, akkor a történelmi igazságtétel mellett a közösségi tulajdonjog érvényesítése is nyilvánvalóvá válik. Mindez természetesen elsősorban nem a művészi, hanem a történelmi és társadalmi funkcióját hangsúlyozta a szoborállításnak, ehhez a szándékhoz pedig a bölcsességet, biztonságot, nyugalmat sugárzó klasszikus stílus talál. Az utóbbi évtized köztéri szoborállításai vagy domborművek és plakettek készítései ezért leggyakrabban olyan közösségi elvárásokhoz igazodtak, amelyekben nem a művészi szempontok voltak az elsődlegesek. Meggyőződésem, hogy több művész is visszafogta magát, hogy alkotásaival a megrendelőknek

a kedvében járjon és így egyfajta szoborállítási modell is kialakult, amelytől bármilyen eltérés már-már szentségtörésnek számított.
A művészet azonban éppen az alkotás igézetében csak ideig-óráig képes magát alávetni az ilyenszerű társadalmi elvárásoknak. Önmaga értékeinek a kivitele a közterekre nem természetellenes, hanem éppenséggel a természetes: arra utal, hogy a társadalom visszatér abba a medrébe, ahol mindennek megvan a maga helye és egy szobor önmagában is értékelhető. Az oly nagy vitát kiváltó sepsiszentgyörgyi és csíkszeredai szobrok már jelzik: megkezdődött az áttörés és néhány évtizeden belül nem csupán hősi és hősies, hanem egyetemes emberi értékeket, jellemvonásokat, fogalmakat és jelképeket ábrázoló szobrokkal is találkozunk majd a köztereken és amint Rotterdamban senki nem ütközik meg, ha az egyik téren Giacometti pálcika-embereivel találkozik vagy egy Moore-szobor mellett üldögél, Baselben pedig Tinguely mozgó, fémvázas vízi szerkezeteit nézi, ugyanígy megváltozik majd az erdélyi köztéri szoborpark. Pontosabban: kiegészül és a változatosság lesz majd az erénye.
Azt hiszem, ez lesz a kulcsszó.
A változatosság.
És nem a chips egyeduralma.

(2001. augusztus 8. Alighanem mind a chips, mind a szobrok tekintetében tévedtem. 2004-ben Székelyudvarhelyen politikai indíttatásra tucatnyi, futószalagon gyártott történelmi hős került a talapzatra és talán még mindig akad egy-két eldugott település, ahol reszkető szívvel várják a napot, amikor valakit vagy valamit leleplezhetnek. Lehet, hogy a növekvő szoborszám és a csökkenő magyar lakosságszám Erdélyben egyszer találkozik?)

Kötetben meg nem jelent írások (2005–2012)

A TÜRELMETLENSÉG ÁLDOZATAI

X megállít az úton és csakúgy megkérdi: honnan veszem írásaim témáját? Mielőtt bármit is mondanék, ösztönösen egy félkört írok le a kezemmel és ebben benne van utca, ház, ember, tévé, újság és ki tudja még mi minden más olyan információforrás, amelyet csak úgy menet közben megőriz az emlékezet a maga kis lelkiismeret-furdaló parancsszavával: igen, ezt meg kellene írni. Ez követendő. Ez groteszk. Ez demagóg. Ez nem jellemző. Ezt ránk akarják erőszakolni. És így tovább. Majd az idő rostáján kihull néhány téma, amelyek viszont ott maradnak, azok mindegyre előtolakodnak és kérdőre vonnak: barátom, mikor mondod el, mi a véleményed minderről?
Így jártam például néhány mondattal. Az egyik a holokauszt megemlékezésekkel kapcsolatos tudósításokban jelent meg. A székelyföldi kisvárosban „tegnap emlékeztek a náci türelmetlenség áldozataira.”
És hogyha türelmesek lettek volna a nácik ?
És hogyha nem a nácik, azaz nem közvetlenül a német fasiszták, hanem mások hurcoltak el közel ezer embert, a magyar városka és környéke lakosságának azt a jelentős hányadát, akik éppenúgy magyarnak tartották magukat, mint a szomszédaik? Mikor írjuk meg kerek-perec a történelem hitelével, mellébeszélés és a szavak csűrése-csavarása nélkül, hogy kik voltak az elhurcolók, ha már az áldozatok neveit ismerjük? Mikor folytatjuk azt a munkát, amelyet az egyik jótollú kolozsvári újságíró elkezdett, néhány folytatásban meg is jelentetett, de tartok tőle, hogy különösképpen a Székelyföldön csak nagyon kevesen olvasták?
A „polgári” jelzőt megnevezésében viselő, kis példányszámú és regionális terjesztésű székelyföldi lapban a lendületes, sodró stílusú írás szerzője már az első mutatványszám megjelenése után szidja mint a bokrot az Új Magyar Szót és talán a kettősponton kívül mindent kifogásol a tizenhat oldalon, több tucatnyi, ugyancsak írással foglalkozó fiatal vagy idősebb pályatársának a munkáját, lelkesedé-

sét igyekszik valamiféle megmagyarázhatatlan vakdühvel ledorongolni, sőt még a magyarságukat is kétségbe vonni. Becsmérlői sorai között és mögött kivehető az alapvető indoklás: az ÚMSZ nem csupán kommunista utódlap, hanem egyben román– és zsidó–bérenc. Ráadásul, mivel budapesti zsidó szerzővel közölt interjút, alighanem az izraeli Haaretz lefordított változata és benne van a legtöbb pénzt mozgató holokauszt-bizniszben, harminc ezüstért árulva sorsdöntő gondjainkat.
Az erdélyi magyarság tollat ragadói az utóbbi másfél évtizedben, a szabad véleménymondás korában, legyen bármilyen éles kérdésről vagy akár durva egymásnak szegülésről is szó, elkerülték a zsidózást. Nem azért, mert féltek valamiféle bírságtól, nem azért, mert nehezükre esett, hanem mert jobbról, balról vagy középről, de nem fajelméleti fényben látják a világot. Viszont néhány magyarországi kiadványban már hosszú évek óta burjánzik ez az útszéli stílus, amelynek semmi köze a vélemény- és gondolatszabadsághoz. Mindeddig úgy gondoltam, nem tör be hozzánk.
Még mindig úgy gondolom.

(2005. október 16.)

SZTRÁJK

Persze, szó sincs általánosításról.
De azért el kell mondanom, jobban mondva le kell írnom, hogy a romániai szakszervezeti mozgalom székelyföldi leképzéseiben akkor csalódtam először, amikor még a múlt század kilencvenes éveinek a derekán, egy meglehetősen feszült munkaviszály kellős közepén az egyik helyi vezető gondolt egy nagyot, valószínű nem tette rá sem életét, sem pénzét és kereskedést nyitott a mozgalmi székház egyik termében.
Az üzlet azóta él és virul, ő is egyre jobban kikerekedik, a szépen gömbölyödő vállalkozásról nem is beszélve.
Semmi baj, mindenkinek joga van szerencsét próbálni: ő nem privatizált, csupán saját nyüzsgéséhez használta ugródeszkának a mozgalmat.
Nem ő volt az egyetlen. Ha nem is mindig a piacgazdaság, de a hatalomközelség azóta bedarált még jó néhány szakszervezeti vezetőt, akik nem tudtak ellenállni a jól fizetett tisztségek csábításainak és úgy gondolták, hogy a felemelkedésnek ez a legegyszerűbb útja, nem a közösségi harc és a küzdelem.

Azt hiszem, ezen nincs is amit csodálkozni. Romániában ugyanis a különböző ágazati szakszervezetek jelentős része felsőbb buzdításra jött létre, akárcsak a fogyasztóvédelem és ezeket a felülről jövő utasításokat azóta sem tudták kellőképpen kiheverni. Önmaguktól csak nagyon nehezen kezdeményeznek, se szeri, se száma azoknak a kisebb-nagyobb cégeknek, ahonnan a munkaadók saját kényük-kedvük szerint rúgják ki a munkavállalókat, rendszerint bárminemű munkaszerződés nélkül, a szakszervezet pedig hallgat. Sok pórul járt munkavállalónak fogalma sincs, mit jelent egy erőteljes szakmai érdekképviselet.
Nem az ő hibájuk.
Jó néhány szakszervezetből éppen az a belső tűz hiányzik, amelynek fénye-melege saját körébe vonzaná mindazokat, akik úgy érzik, hogy szükségük van a támogatásra, a segítségre.
Jó néhány szakszervezetből éppen az az alulról induló építkezés hiányzik, amely a közösségi érdekképviseletnek a lelke. Amely kellőképpen tisztázná, hogy az egyén szempontjából pontosan miért is kellene küzdeni, ki a közvetlen ellenfél és mit lehet várni, vagy éppen követelni tőle.
Miközben Romániában a legtöbb tevékenységi ág és ágazat már piaci körvonalakat kapott, a tanügy központosított felépítése egyértelműen piacellenes. Az ugyanazon vizsgákkal egyszer s mindenkorra életfogytiglan elnyert katedrák a versenyszellem, a rugalmas munkaerőpiac majd minden elvének ellentmondanak. Miközben a piacgazdasággal összenőtt világban bárhol létezhetnek olyan sztrájkok, amelyek egy kisebb-nagyobb intézmény falai között maradnak, addig Romániában elképzelhetetlen egy olyan tanügyi sztrájk, amely mondjuk Bukarest vagy valamelyik erdélyi nagyváros csupán egyetlen iskoláját érinti.
Ahol minden központosított, ott a sztrájk is központosított.
Ahol nincsenek az élet megannyi árnyalatához viszonyuló helyzetek, ott minden általános...

(2005. november 5.)

VIGASZTALÓK ÉS VIGASZTALTAK

Valamikor a múlt század kilencvenes éveinek elején, azaz a 89-es változások utáni néhány esztendőben ugyancsak felfutóban volt a székelyföldi állami intézmények vezető tisztségeiről készített nemzetiség-központú jelentések divatja. Itt ennyi meg ennyi román van, amott annyi meg annyi magyar, itt ennyi százalék, ott meg

annyi százalék és a legtöbbször mind a magyar, mind a román politikusok úgy hadakoztak a kétkamarás bukaresti parlamentben ezekkel a számokkal, hogy egész egyszerűen eltűnt mögöttük az ember: mind a magyar, mind a román. Sem Szabó, sem Ionescu tekintetében nem voltak fontosak a munkakörök ellátásával kapcsolatos képességek, készségek, emberi tulajdonságok, hanem csupán a név és a származás. Ebben a demokrácia természetével alapvető módon ellentétes listázgatásban azonban mégiscsak tetten érhető volt valamiféle természetes folyamat: a vezető tisztségek évtizedes székelyföldi elrománosítása után kezdtek helyreállni azok az arányok, amelyek nagyvonalakban a többség és kisebbség számbeli arányára is utaltak. Ahogyan teltek az évek, ez az átrendeződés különösképpen a közigazgatásban vált érezhetővé, hiszen a szavazatok számszerűsége több magyart juttatott vezető tisztségekbe a magyar többségű településeken és több románt, ahol a népességmegoszlás fordított. Imitt-amott és még mindig a közigazgatásban vagy ennek a határterületein jelentkeztek bizonyos kompenzációs folyamatok: amennyiben magyar vagy román ember állt adott intézmény élén, mérget lehetett rá venni, hogy az ott dolgozók zöme követi vezetőjének a nemzetiségét.

A közigazgatás, az állami intézmények berendezkedése azonban a helyi társadalmaknak csupán egy szűk és az évek előrehaladtával egyre keskenyebb szelete. Az államtól egyre inkább függetlenné váló pénzügyi-gazdasági pozíciók megszerzése azonban már most jóval nagyobb súllyal esik latba, semmint azt egy évtizeddel ezelőtt feltételezték volna. Következésképpen a Székelyföldön ma ez lehetne a legfontosabb vizsgálandó terület: a kapitalizmussal együtt járó piaci küzdelemnek vannak vagy nincsenek nemzetiségi vonatkozásai? A tőkefelhalmozásnak és ingatlanszerzésnek vagy éppen a banki hitelpolitikának, a munkaerő ellátottságnak, a cégek méretének vannak vagy nincsenek nemzetiségi vonatkozásai? Ki nyitja meg jobban a jövő ajtaját? Akinek visszaszerzett évszázados vagyona van, vagy akinek olyan mennyiségű forgótőkéje, amivel bármikor bármit vásárolhat? Ki képes a nagyobb rugalmasságra? Aki bármikor előnyösen alkalmazható gazdasági kapcsolatrendszerrel rendelkezik, vagy akit ez mit sem érdekel és csendesen elüldögél valamiféle nemzeti babérokon?

Megelőlegezhető, hogy egy ilyen alapos vizsgálat tartogatna néhány olyan számsort, amelytől az elmúlt héten a hátrányos helyzetű románságot megvigasztalandó, a Székelyföldre több hullámban érkező román politikusoknak is a torkán akadna a szó. Csík-

szeredában éppen úgy, mint Marosfőn vagy éppen Sepsiszentgyörgyön. Hatalomban éppen úgy, mint ellenzékben.
Álmélkodó magyar társaikról nem is beszélve.

(2005. november 13.)

MELLGERENDA OLDALOZÓ TALPFÁKKAL

„...Amikor a forgóváz első fele mintegy ötven centiméterrel meghaladta a kocsi mellgerendáját, az emelővel érintkező rész beszakadt. A dugattyúszár beszorult az iker hossztartók közé, majd az oldalozó talpfákat valósággal elröpítette."
A vasutascsaládból származó, gyimesbükki Bilibók Ágoston, aki 36 évnyi hasonló munka után 1990-ben vonult nyugdíjba, most könyvet írt a Csíkszereda–Gyimesbükk vasútvonal történetéről. És nem akármilyen kötetet, hiszen a fenti mondat is jól bizonyítja: olyan kiváló magyar műszaki nyelvezettel, amely az adatgazdagság, a jó szerkesztői érzék, az olvasmányosság mellett minden oldalon jelen van. És hogy azok az erdélyi magyar vasutasok és utasok is megértsék, akiknek szóhasználatába alaposan berögzültek az olykor felemásra torzított román vasutas szakszavak, még néhány oldalas román-magyar szótárt is mellékelt az egyik fejezetben.
Az erdélyi vasútépítés 1871-ben, a Székelykocsárd–Marosvásárhely vonal befejezésével érte el a Székelyföldet. 1888-ban a Héjasfalva–Székelyudvarhely, 1891-ben a Brassó-Sepsiszentgyörgy–Kézdivásárhely vonalat adták át a forgalomnak, 1897. április 5-én a Brassó–Csíkszereda, október 18-án pedig a Madéfalva–Gyimesbükk vonalat avatták fel. Ez utóbbi, völgyhídjaival, egy kilométer tengerszinti magasságban fekvő, több mint ezerkétszáz méter hosszúságú alagútjával a történelmi Magyarország egyik legmerészebb tervezésű és legszebb hosszúságú hegyi pályája. A könyvben nem csupán az a megkapó, ahogyan a szerző mondhatni méterről-méterre nyomon követi ennek az ötven kilométernyi vasútvonal kiépítésének a történetét, hanem ahogyan vizsgálja sorsát az időben, a történelemben és már a megtervezés napjaitól kezdve felhívja a figyelmet a társadalmi hatásokra, a közösségi következményekre: a vasúttal a Székelyföld, a Gyimes völgye kitörhet az elszigeteltségből, a vasútépítés magával hozhatja a gazdasági fellendülést, a beruházások lehetőségét, a csatlakozás feltételrendszereinek kialakítását az európai civilizációhoz.

Változnak az idők, de nem változnak a helyzetek. Az osztrák–magyar monarchiát nem kevesen tekintik az unió elődjének, az erdélyi autópálya létesítése mellett kardoskodók pedig több mint egy évszázad múltán ugyanezeket az érvrendszereket fogalmazzák meg, az információs autósztrádák székelyföldi hálózatának kitervelői úgyszintén hasonló célokat körvonalaznak a mindenkihez eljuttatható tudás társadalmáról beszélve.
A múlt nem hal meg soha, s talán el sem múlik – idézi könyvében a gyimesbükki Bilibók Ágoston az amerikai William Faulknert és minden bizonnyal igaza van. A nemzedékek között nincsen éles választóvonal, a múlt itt van velünk minden törekvésünkben, még akkor is, ha lázas hétköznapi jövés-menésükben hajlamosak vagyunk minderről megfeledkezni.
Bilibók Ágoston könyve azonban nem csupán a feledés ellen való orvosság, hanem példa sok más tekintetben is. Az évszázadot felölelő vasúti helyzetjelentést helyi közösségi összefogás jelentette meg, gyimesiek, csíkiak, köztük internetes fiatalok értették meg, hogy a mozdonyok füstje halhatatlan, az idő műszaki kellékváltásai mellett az egyéni és közösségi emberi létnek megvannak a mindörökre visszatérő állomásai.
Helyiek döntöttek helyi kérdésben.
Legalábbis így írná le Bilibók Ágoston.
Mások viszont azt mondják: szubszidiaritás.
Erre a vonatra érdemes felszállni.

(2005. december 4.)

AZ ÜGYNÖK FELTÁMADÁSA

Nem irodaház. A furcsa alakzatú épület van tele rendszertelenül szétszórt irodákkal. Az egyikben üldögélünk és várjuk a főnököt. A csinos titkárnő néha rám néz, néha a számítógép képernyőjére, ez utóbbin nyilvánvalóan jóval több a látnivaló, hiszen valamilyen táblázattal egyre-másra el kell takarni a mindegyre kiugró csettelést, amely segít azon, hogy kissé gyorsabban teljen el az amúgy elég unalmasnak ígérkező délelőtt. Nem túl erőteljes lépések a folyosón, majd résnyire nyílik az ajtó: három vesszőseprű táncol befele, azután egy fiatalasszony, hátán még jó néhány seprűvel: – Nem vesznek seprűt? – hangzik el a tagadást is magában hordozó kérdés, amire a titkárnő nem bólogat, hanem rázza a fejét és kezével kifele int: – Menjen már, és csukja be az ajtót! A fiatalasszony még egyszer-kétszer megrázza a seprűket, kérdőn rám néz, de már

meglehet a maga tapasztalata a férfiak seprűvásárlásáról, mert kihátrál és elmegy. – Állandóan ide jönnek! – fakad ki a titkárnő. – Nyáron gombával, málnával, áfonyával és még csak ajtót sem csukják be! Azután az asztal sarkáról felemel valamilyen illatosítót és mintha huszonegyedik századi áldást osztana a híveknek, úgy fújja szét az irodában. – Ez egy kiváló termék – teszi hozzá. – Nem akar venni a feleségének? Van itt egy egész dobozzal. Krémek, samponok, érdemes megnézni!
Csendesen megrázom a fejem és elgondolom: micsoda sértődés lenne abból, ha most megjegyezném, hogy alapjában véve nem tesz mást, mint az egy perce kirúgott fiatalasszony, aki városszéli családjának, rokonságának termékeit szeretné eladni. Jövedelem-kiegészítésként. Sok-sok titkárnő társához hasonlóan, akik mindig, minden irodában árulnak valamit. Azokhoz hasonlóan, akik csillogó edényekkel, mosószerekkel, ilyen vagy olyan csodálatos hatású növényi kivonatokkal tartanak egyre-másra bemutatókat, akik bármikor és bárhol árulnak valamit a szomszédokra, rokonokra, barátokra, ismerősökre, munkatársakra alapozott, függőlegesen és vízszintesen is egyre terjedő hálózatokban. A gyógyszer- és más ügynökökhöz hasonlóan, akik sutba vágják igen gyakran az orvosi és más szakmát, mert így tudnak leginkább és legjobban megélni. Sok-sok más nagybani és kisbeni kereskedőhöz hasonlóan, akik jönnek-mennek, szállítanak, számláznak és két kézzel kapaszkodnak azokba a százalékokba, amelyekből lassan eltartja magát legalább egy fél ország.
Erről nem sokat beszélnek a statisztikák.
Erről talán Arthur Miller tudna beszélni, ha az égi színfalak mögül letekintene Kelet-Európára.
Vagy éppen Barabási Albert László, ha szülőföldjén is tanulmányozni kezdené a „mit, hol és hogyan adjunk el” típusú hálózatokat és a véletlenszerűen kialakuló csomópontokat.
Vagy frissen végzett és Ph.D. szakirodalommal feltelt filozófusok, szociológusok, politológusok és nyelvészek eltöprengve azon, hogy az ügynök fogalma és értelmezése miként alakul át az államgazdaságból a piacgazdasághoz vezető úton.
Minden bizonnyal sok-sok kommunikációs-, marketing- és ki tudja még milyen technikát elmondanának mindarról, amit az írástudatlan seprűhordozó fiatalasszony már régóta tud.
Nem baj, ha nem vásárolunk. De ne seprűzzük ki.

(2006. január 22.)

FAGY – ALULNÉZETBEN

A Csíki Játékszín társulata szatmári turnéra indul. A buszt egész éjszaka melegítik, majd reggel hat óra körül nekivágnak az útnak. Fél órán belül vissza is térnek, hiszen már a Hargita alatt újból akadozik a motor, elfagy a fűtés.
A család összehúzódik egyetlen szobába, az apa egész éjszaka rakja a bükkfát a tűzre, mert annak van melege és nem a fenyőnek. A konyhában reggelre úgy befagy a vederben a víz, hogy be sem lehet törni, a kijárati ajtó résein vastag a zúzmara. A pinceajtót gyorsan be kell csukni, mert öt perc alatt megfagy a krumpli.
A gáznyomás csökkenésétől a gázkonvektor kialszik, más fűtőalkalmatosság nincs kéznél, három óra múlva már elfagynak a vízcsövek és a gazda felnéz az égre: kellett nekem ez a civilizáció?
A kompótokat, a savanyúságnak eltett uborkát behordják a szobába, lehetőleg a fal mellé, vagy az ágy alá: a kamrában megfagynak és széttörik az üveget.
A hétköznapi forgalom egyötödére csökken, imitt-amott felhajtott fedelű autókba hajlanak a fejek, máshol magatehetetlen járműveket vonszolnak jobbra és balra. Csak a taxik jönnek-mennek, könnyen és gyorsan, ám nem nagy eredménnyel: a nagyobb jövedelmet elviszi, hogy egész nap kell járatni a motort, különben nem indul az autó, békés egyetértésben didereg az utas és a vezetője.
A jég minden takarítás ellenére legalább húsz centis a járdákon és olyan alakzatokat vesz fel, amelyeket Gauss, Bolyai és Lobacsevszkij vagy éppen Riemann legkiválóbb követői sem tudnának modellezni, sőt Boole vagy Shannon sem tudná kiszámítani, hogy éppen ki kerül be tört bokával és csuklóval a sürgősségre.
Az osztályban valaki köhög, majd ketten köhögnek, azután már legalább tucatnyian.
Sikerült villanymelegítőt szerezni, a családfő munkába rohan, egy óra múlva telefonálnak: a jégbilincstől megszabadult cső megrepedt és ömlik belőle a víz, legalább három órán keresztül lesz amit hurcolkodni.
Befagyott a kút, hiába próbálták napokon át betörni a jeget: most már középen is valami egészen keményen koccan a veder. Majd megpróbálunk vizet hozni a negyedik szomszédból.
Először vékonyabb, majd vastagabb pokróc a két ablak közé, de a dér azt mutatja: a hideg mindig megtalálja a maga útját.

A hó csikorog, a derék csikorog, a kezek egyre vörösebbek, szájon szuszogni kényelmetlen, de már a két orrcimpából is egyet varázsol a fagy.
A fényképezőgépek nem működnek, a kamerák két perc után leállnak, a riporter éppen csak ellihegi, hogy máshol is tudomásul vegyék a vidék legnagyobb természeti kincsét: megint rekordhideg van Csíkban, de a helyi lakosok meg vannak szokva ezzel a kemény időjárással.
Egy-két napig metaforák: Románia Szibériája. Az ország Északi-sarka. Majd utána lekerülnek a műsorról.
Mármint a tévécsatornákról.
De a fagy színjátéka már két hete tart, mínusz huszonöt és mínusz harminc fok alatt. Persze, nemsokára lesz egy kis szünet, majd jön az utójáték.
A számlák. Nem a hepiend, hanem a fordítottja. A téli emlékek, amit nem lehet kiheverni csak júniusig.
Itt a természet van hatalmon. És valahogyan nem túlságosan érdekes, hogy Bukarestben és Budapesten ki kivel beszélt, mikor, hol és hányszor. Hogy mit mondanak az időjósok a maguk enyhe vagy gyors felmelegedésével.
Mert ilyenkor Csíkban más Istenjárás van. Nemcsak kulturálisan, hanem teljesen és tökéletesen autonóm.

(2006. január 29.)

PADBAN ÉS PARLAMENTBEN

Itt igazán nincs helye a mellébeszélésnek. A román nyelvből és irodalomból megtartott képességvizsga-főpróbán a székelyföldi magyar nyolcadikosok jelentős része az idén is elbukott, vagy csak néhány tizeddel lépte túl a bukásküszöböt. Gyenge vigasz, hogy más magyarlakta megyék általános iskoláinak végzős osztályaiban sem sokkal rózsásabb a helyzet, sőt a román gyermekek sem remekeltek. Nehezen lehetne azt mondani, hogy a tételek voltak roppant szigorúak és ezért nem tudtak pontokat gyűjtögetni, hiszen többek között le kellett volna írni egy állatmesét, azt pedig az óvodás évektől tizennégy éves korig mindenki hallott, még ha nem éppen a tantervben levőt is. De hogy románul leírni valamit a saját szavaikkal, amit nem magoltak be? Ez egész egyszerűen elképzelhetetlen, hiszen románul nincsenek saját szavaik, nincs használható szókincsük, nincs beszédkészségük, nincs íráskészségük. Tekintettel arra, hogy ez a helyzet a romániai magyar iskolák egészére

kiterjed, egyértelmű, hogy nem a pedagógusok munkamódszereiben és ügyszeretetében van a hiba, hanem sántít az egész rendszer, a román nyelv magyar iskolákban való oktatásának a rendszere. Alapvető hiba, hogy a gyermekeket nem tanítják meg beszélni, ha éppen nagyon megszorítják, kamaszkorukra esetleg el tudnak majd mondani valamit az örökfiatal Goe úrfi kalandjairól, de hogy egy brassói-bukaresti kiránduláson románul kérjenek egy pohár hűsítőt vagy egy kiflit, arra egész egyszerűen képtelenek. Miközben az európai nyelvek oktatása tekintetében a romániai magyar iskolákban is nagyot változott a világ, addig a román nyelv tanításában maradt minden a régiben. Képzeljük el, mi történne, ha az általános iskolások nem korszerű beszédgyakorlási módszerekkel, nem a nyelvet a környezetre egyre szélesebben nyitó technikákkal, hanem Shakespeare vagy éppen Joyce szövegein keresztül ismerkednének meg az angol nyelvvel? Manapság valahogyan így állunk a román nyelv magyar iskolákban való oktatásával és ez így lesz mindaddig, amíg nem változnak a tankönyvek, nem változnak a tantervek, amíg nem változik a központi felfogás: ha tetszik, ha nem, a román nyelvet idegen nyelvként, külön könyvekből kell oktatni a romániai magyar általános oktatásban. Nyilvánvaló, hogy bizonyos körökben hatalmas felháborodást okoz már ez a megfogalmazás is: román nyelvet idegen nyelvként oktatni Romániában. Csakhogy be kellene már egyszer látni: amíg nem változnak a módszerek, addig mondhatunk bármit, nevezhetjük bárhogyan, a magyar gyermekek számára éppen a tartalma, a lényege, mindennapos felhasználása marad idegen és így kerülnek többszörösen is hátrányos helyzetbe: 1. a gyenge román képességvizsgák miatt a máskülönben értelmes gyermekek sem folytathatják tanulmányaikat az elméleti líceumok magyar értelmiségi pályákat megalapozó osztályaiban 2. éveken át kerülik azokat a helyzeteket, ahol románul kell beszélni és ez nyilvánvalóan befolyásolja majd munkaerő piaci helyzetüket, még akkor is, ha a Székelyföldön maradnak. Hosszabb távon mindkét jelenség túlnövi az általános iskolákban történő oktatás és általában az oktatás kereteit, olyan társadalmi jelenséggé válik, amelynek orvoslására mindenekelőtt politikai döntésre van szükség és ezt követhetik majd a szakmai részletek. Az RMDSZ a kormányban, a parlamentben van. Politikai döntéshelyzetben. A magyar kisgyermek a padban ül és keresi mondjuk a döntés szó román nyelvű rokonértelmű szavait a tizenkilencedik századi irodalmi szövegekben. Neki jóval nehezebb.

(2006. március 12.)

ANYÁM TYÚKJA

A galamb öt hete jött be az udvarra. Pontosabban: egyik leeresztett szárnyával és felhúzott lábával besántikált, bevonszolta magát az egyik zugba és onnan olyan kétségbeesetten nézett ránk, ahogyan csak a bajba jutott állatok tudnak. Ki tudja mi történt vele? Autó ütötte el, sas csapott rá, vagy éppen beteg? Azóta a lányommal gondozgatjuk, azaz éjszakánként biztos helyre tesszük, ahol kutya-macska nem támadhatja meg, néhány marék kukoricát szereztünk neki, nem is egyszerűen, mert a krumpli hazájában az ritka kincs. És vasárnap mi történt: egyszerre csak óvatosan két lábra állt és így kezdett el bicegni, remélhetőleg a további gyógyulás útján. Amint figyeltem, hogyan próbálja ki erejét, nem először jutott eszembe: vajon miért cselekszünk másként? Miért nem haladunk együtt az idők szellemével? Miért nem szólunk a kék- és fehér köpenyes földönkívülieknek, hogy uraim, tegyenek már valamit azokkal a fordított porszívókkal, mert itt is nagy baj lehet?
A híradókból ömlik a madárinfluenza és ömlik a pánik. Piros pontok a térképeken, pirosló állatorvosi és polgármesteri arcok a képernyőkön. Bizottságok bizottságok után, vírus- és bűnbakkeresés, háttér-kommentárok minden mennyiségben és minden lehetséges magyarázattal: ezúttal ne a nőt keresd, hanem az érdeket! Az államgépezet milliónyi jól-rosszul működő csavarjával vagy éppenséggel digitális áramköreivel teszi a magáét és botorság lenne élcelődni azon, hol, miért és mennyi pénzt dobnak ki, hány millió ép és egészséges szárnyast áldoznak fel, hiszen feltételezhető, hogy a láthatatlan veszély elleni lépéseket végső soron gondolkodó emberek tervezik meg, akiknek szakértelmét vagy akár valóság érzékét nincsen jogunk kétségbe vonni, még akkor sem, ha az ideológia olykor egész egyszerűen két vállra fekteti az etológiát, a pénzéhség pedig sorozatosan kijátssza a törvényességet.
Jogunk van viszont eltöprengeni azoknak a fájdalmán, akik napok és hetek óta szenvednek az életmód váltással járó, az emberi élet nevében minden más életet gyökeres kiirtó műtétek miatt. Nem a tömbházak melletti tyúkászok és más állattartók seregéről van szó, akiket a megélhetés nyomorúsága, az oly nehezen összefércelhető társadalmi védőháló szakadozottsága, a *már nem itt – még nem ott* állapot kényszerít vagy éppen hajlamosít arra, hogy így vészeljék át a mindennapokat és még csak nem is a hazai gépiesített állattartás roskadozó birodalmairól, hanem mindazokról, akiknek az állattartás jóval mélyebb és jóval emberibb kapcsolatot jelent. Akiknek a szárnyas több mint egyszerű termék, akik felnevelték, gondozták,

akiknek másként is az életük része, akiknek számít az udvar egyik sarka és a hangok reggeltől-estig onnan előbukkanó, számukra mindig értelmezhető áradata.
Alighanem ez a világ már leköszön. Alighanem Az anyám tyúkja ezután már csak a tankönyvekben kapirgál, az Óda a grillcsirkéhez meg sem születik és valamilyen távoli tápszárnyas indít majd blogot az interneten.
A galamb már biceg és talán egyszer felrepül. És vele együtt majd az a világ is, amely csak emlékeinkben marad meg és néha felsajdul bennünk: pénzen, profiton, információn túl volt valami, amit mindörökre elveszítettünk.

(2006. május 28.)

ŐK IS SZÉKELYEK…

A rendkívül elegáns, ugyanakkor otthonos, hangulatvilágításos terem még csendes, de már minden előkészítve. Helyükön a kivetítők, a laptopok, készen a sajtómappák, a PR ügynökség fogadólányai kimondottan csinosak és mosolyukon látszik, hogy életük felejthetetlen élménye, ha különböző műszaki jellemzőkre hívhatják fel a sorban érkező vendégek figyelmét, akik menet közben egy termékszociológiai felmérés kérdőívét is kitöltik. A fiatal vagy a középnemzedékhez tartozó előadók formaruhája elegáns, a nyakkendő természetesen csíkos, hangját senki nem emeli fel, a bemutató rövid és célratörő, mindenki tudja, hogy a következő öt percben mi történik és másodpercnyi pontossággal be is tartják az előre bejelentett forgatókönyvet: az idő pénz, senkinek nem illik visszaélni a türelmével.
Mintha egy több évtizedes múltra visszatekintő, nagy multinacionális cég szakmai rendezvényén lennénk, olyan gördülékeny és bejáratott minden, az apró kis részletekre is kiterjedő szervezettségen jól érződik, hogy a háttérben ott lapul nem csupán a szakma, hanem a pénz is. Valószínű, mindez így történik New Yorkban, Szingapúrban, Hongkongban, Münchenben, Párizsban, Prágában, Budapesten, csupán az egyetlen különbség, hogy itt mindenki székely. Aki márkát képvisel, aki fogad és aki érkezik, aki beszél, aki mosolyog, aki a svéd asztal mellett cseveg, aki üzletet lát abban, hogy adjon vagy vegyen, aki azt akarja, hogy országtérképen feltüntetett hálózataiban újabb piros vagy sárga pettyek jelöljék, hogy itt is meg amott is jelen van. És amint kilépek az ajtón, egy ismerős fiatalember integet és éppen csak ellihegi: rohan, hogy érje

el a vonatot, mert holnap reggel Budapestről indul a gépe és holnapután már munkába kell állnia abban az amerikai szállodában, ahová többedmagával leszerződött az egyetemi vakáció időtartamára, persze egy kissé elszorul a szíve, de a felfedezés izgalma mindezt feledteti. Ő is székely, akárcsak a barátnője, aki nem kapta meg az amerikai vízumot, de majd jó lesz Svédország, hiszen ott is lehet keresni gyermekre vigyázással és közben eszembe jut, hogy valamikor, hasonló időszakokban kőbányában toltam a csillét vagy olyan kukoricát kapálgattunk a csíki állami gazdaság földjein, amiből jól tudtuk, hogy amúgy sem lesz semmi, de azért a megkeresett pénzből be lehetett pótolni egy biciklire. Persze, idő sincs mindezt megemlíteni, de nem is szeretném, hiszen olyan valószínűtlennek tűnne mindez a megváltozott világban, mintha valaki középkori cserépedényből kortyolgatná a városszéli, hatalmas, csillogó-villogó rozsdamentes tartályokban érlelődő, csíki patakok vizéből készült, de világmárkákkal címkézett sört. A múltba vissza lehet térni, gomolyog fel bennem, de azzal helyettesíteni a jelent eleve kudarcra ítélt próbálkozás, itt semmit és senkit nem lehet többé bezárni vagy kizárni, a jövő egyetlen záloga a nyitottságban való gyors tájékozódás, éppen ez nem veszít el, éppen ez tesz egyenrangúvá másokkal és kihúz bennünket abból a rezervációból, ahová néhányan olyan szívesen el szeretnének süllyeszteni.
Óda ez a néhány sor a globalizációhoz?
Inkább szövegtöredék az önállósághoz.

(2006. június 25.)

VÉRES VALÓSÁG

A helyi vérközpont igazgatója nyílt levélben vádolja a polgármestert, hogy visszatartja a véradóknak járó értékjegyek ellenértékét, noha ennek kifizetésére a törvény kötelezi. A polgármester véleménye szerint a megyeszékhely kizárólag saját véradóinak fizet, a megye más városainak és községeinek véradóit pedig juttassák pénzhez az illető települések. Az igazgató szerint a megyeszékhely kötelessége mindenkit kifizetni, mert így alakították ki az országos rendszert. A polgármester szerint nem neki, hanem más városok és községek elöljáróinak kellett volna a nyílt levelet címezni. Az évtizedek óta a vérközpont élén álló, legutóbb tiszteletbeli címmel is kitüntetett orvos szerint ilyen felfogással a székelyföldi vérellátás összeomlik. A polgármester meggyőződése, hogy más közintézményekhez hasonlóan, a vérközpontnak is meg kell találnia azt az

intézményszervezési és működtetési módot, amellyel fedezni tudja kiadásait és nagyobb mértékben eléri az önkéntes véradókat.
Hasonló pénzügyi viták kerültek már terítékre és nem csupán a megyeszékhelyen: ha az iskolai támogatások, rendkívül csúnya szóval, fejkvóta rendszerűek, azaz a tanulók száma alapján szabják meg a támogatásokat, akkor a községekből a városokra bejáró gyermekek után kinek kell fizetnie? A városok vagy a községek költségeiből térítik meg például az utazási költségek visszafizethető hányadát? Hogyan működik ugyanez az ingázó tanárok esetében? És akkor még nem is szóltam jó néhány székelyföldi község és falu közötti határ megállapításáról, amelyek legalább olyan mozgékonyak, mint a gázai övezet és soha véget nem érő perek tucatjait vonszolják maguk után, vagy más olyan munkálatokról, amelyeknek a haszna közös lenne, ha sikerülne a befektetések mértékében is megegyezni.
Hasonló viták nyomán mindig az jut eszembe: ideje már levenni a székelyföldi autonómiát arról a közhelyekből ácsolt talapzatról, ahová néhányan felállították és mindenekelőtt a gyakorlatban működőképessé tenni. Ki és mi gátolja meg a székelyföldi polgármestereket abban, hogy a véradói juttatások kérdését megbeszéljék és valamiféle közös megegyezésre jussanak a kifizetések vagy az európai szellemű önkéntességre való átállásra buzdítás tekintetében? Ki és mi tartja vissza őket abban, hogy közösen vállaljanak fel a kisebb-nagyobb székelyföldi térségek szempontjából közös beruházásokat? Ki és mi gátolja meg őket abban, hogy legalább néhány pontot kipipáljanak azokból a fenntartható fejlesztési programokból, amelyeket esztendőkkel ezelőtt oly nagy lendülettel összeállítottak valóban a helyi értelmiség, helyi intézmények és egyesületek alapítványok vezetőinek a bevonásával? Ki és mi fogja meg a kezüket, hogy azokban a községekben is vállalkozásbarát környezetet alakítsanak ki, ahol csupán egyetlen kocsma jelzi a piacgazdasági változásokat?
Az autonómiáról elpufogtatott szavak nem helyettesítik az autonóm gondolkodást. A közösségi lét megsirató hagyományainak ecsetelése nem helyettesíti a közösségi cselekvést. Mint ahogyan a véradásról szóló szavak sem a betegek számára szükséges vért.

(2006. július 9.)

BEVETT BÁSTYA?

A ferences szerzetes – barát, atya, testvér, hiszen a köznyelvben a megnevezések csak úgy kavarognak – románul beszél a húsz fiatallal, majd megkérdi: milyen nyelven, magyarul vagy románul készüljön az interjú? Csíksomlyón vagyunk, katolikus ifjúsági találkozón, amelynek helyi, országos és a világegyházat érintő vonatkozásai egyaránt vannak. Számomra nem meglepetés, hogy a szászsebesi szerzetes tökéletesen beszéli mindkét nyelvet és az sem, hogy a kegytemplomban román nyelvű prédikációk is elhangzanak, hiszen a hit nem nyelvekhez kötött. A találkozóval kapcsolatban viszont a világhálón olyan levelek is megjelentek, amelyek az utolsó magyar bástya feladásával vádolják a szervezőket: a Székelyföldön mindeddig ki lehetett védeni a román nyelvű katolikus miséket, ám most beengedték a románokat a magyar templomokba, ezután pedig nincs megállás. Természetesen mindenkinek lehet véleménye, a net pedig az a hely, ahol bárki rendkívül fontosnak érezheti magát. Még akkor is, ha az ifjúsági találkozót éppen a kiengesztelődés és a másság elismerésének a jegyében tartották. Demokrácia és véleményszabadság tehát, de egy alapvető megjegyzéssel, amely azt hiszem, érvényes a Hittudományi Főiskola feltételezett Babeş-Bolyaihoz csatlakozása körül kialakult vitára is: adjuk meg az egyháznak, ami az egyházé és a világnak, ami a világé. A katolikus egyház és a Gyulafehérvári Érsekség ugyanis olyan önálló szervezet, amely nem helyi és kizárólagos szempontok alapján védi a maga érdekeit, hanem térben is időben jóval átfogóbb, körültekintőbb és egyetemesebb szempontokat követ. Jó néhányan hajlamosak azt gondolni, hogy Csíksomlyó és Székelyföld a világ közepe, minden, amit itt megfogalmaznak, az egyetlen és oszthatatlan igazság. Alapvető tévedés. Az igazságnak és valóságnak jóval több arca van, és a legtöbb, amit tehetünk: minél többet megismerni belőlük. Tartok tőle, hogy Csíkban jó néhányan úgy vélekednek: a ferencesek kizárólag csíksomlyóiak és ugyancsak meglepődnének, ha tudomásukra jut, hogy mondjuk Körösbányától Vajdahunyadig, Esztelnektől Szamosújvárig tizenöt ferences zárda működik és szászsebesi kolostor különösen a fiatalok képzése szempontjából igen jelentős központ. Mint ahogyan azt sem tudják, a gyulafehérvári főegyházmegye iskolahálózata nem csupán a csíkszeredai és a gyimesi katolikus líceumokból áll, hanem Kézdivásárhelytől Déváig és Kolozsvártól Székelyudvarhelyig akadnak még hasonló oktatási intézmények. Arról nem is beszélve, hogy külön kellene díjazni mindazokat, akik megfelelő különbséget tud-

nának tenni mondjuk a Gyulafehérvári Hittudományi Főiskola és a kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetem keretében működő Római Katolikus Teológia Kar között. A ‘89-es fordulat után a katolikus egyház Erdélyben rendkívül rövid történelmi idő alatt helyreállította a maga alrendszereit és akkor még nem is írtam a tanulmányi házakról, ahol nem a csíksomlyói Jakab Antal az egyetlen, hanem még másik kettő mellett ott van mondjuk a Pongrácz Istvánról elnevezett Alvincen. A katolikus egyház alighanem jobban tudja, amit néhányan elfelejtenek: nem székelyföldi burokban élünk, a gyorsan változó, nyitott világban a rugalmasság a jövő legfőbb tanácsadója.

(2006. augusztus 27.)

ÁLLATI JOGOK

A medve harapott, a média meg ráharapott.
Csíkbánfalváról egyetlen nap alatt körbejárta az országot, hogy egy állatkerti medve átharapta a három éves kisfiú karját, a súlyos roncsolás miatt azt le is kellett vágni, nem is akárhogyan, hanem protézis-képesen.
Természetszerető emberként az állatkerteket ki nem állhatom, néhány héttel ezelőtt azonban véletlenül mégis betévedtem a szóban forgó állatkertbe, a „mini-zoo”-ba, ahogyan a tábla írta.
Egy közelben felépített svájci létesítmény megtekintése után néztünk be az egykori kollektív istállókba, az állatkert színhelyére és már az első lépések megtétele után nyugat-európai barátom felszisszent: itt baj lesz, mert nem tartják be az állatok jogait!
Csak úgy magamban csendesen elmosolyodtam, hiszen amikor az emberi jogok betartásában is jó néhány évtizedet kell behoznunk, akkor hol vannak még az állati jogok, de ő csak mondta tovább a magáét: a medvének ennyi meg annyi négyzetméter szükséges, a farkasnak meg a tigrisnek emennyi.
Nem volt biológus, nem volt zoológus, nem volt jogász, nem volt állatkerti szakértő.
Hanem matematika tanár.
Viszont ismerte a törvényeket. Pontosabban tisztában volt azzal, amit a legtöbb nyugat-európai a szüleitől már a bölcsőben örökölt: a törvényeket nem azért hozzák, hogy az embereket kordában tartsák, hanem azért, hogy biztosítsák a társadalom működését. A jól működő társadalom pedig tiszteletben tartja magát az embert. Vagy éppen az állatot, az Úrnak vagy az életnek egy másik teremtményét.

Csíkbánkfalván alighanem tudtak a Romániában is érvényes állatkerti törvényekről, mert valami ilyesféle táblák csüngtek az épületeken: *az állatkert rendezés alatt.* Ezek a táblák már hónapok óta mentették a látszatot.
A látszatot – ismétlem, mert mifelénk ezzel van baj.
Szép számmal akadnak olyan törvényeink, amelyeket látszatként, tessék-lássék módjára betartanak.
A mozgáskorlátozottak számára például olyan felüljárókat készítenek egy-egy közintézmény elé, hogy azokon még az egészséges sem tud felkapaszkodni.
A roma közösségek számára igen jól hangzó stratégiai programokat dolgoznak ki, a prefektúrák mellett működő törvényes intézményhálózatot hoznak létre, de azokkal azután senki sem törődik.
Az iskolák, a kórházak működését elméletben közegészségügyi törvények védik, de a gyakorlatban azok betartása nélkül is működhetnek.
Az erdők kiirtása ellen szigorú törvényeket hoztak, de a valóságban továbbra is majd mindenki úgy vágja a fát, ahogyan akarja.
A természet és a környezet védelmét szigorú törvények támasztják alá, csakhogy azokat gazdasági megfontolásokból jónéhány vállalkozás egész egyszerűen kijátssza.
Nem emlékszem pontosan, de az egyik nagynevű cég vezetőjének irodájában éveken át valamiféle ilyen jelmondat díszítette a falat: a törvények csak arra jók, hogy a gyávák átbújjanak alatta, a bátrak viszont átugorják.
Egy jogállamban viszont a törvények arra jók, hogy betartsák őket. Mindenekelőtt nem rendőri felügyelettel, hanem azzal a belső meggyőződéssel, hogy adott helyzetben nekem is segítenek.
Ez a szemléletváltás nem lesz egyszerű. A csíkbánkfalvi állatkertet alighanem bezárják. Akár munkabalesetek után a bánya- vagy gyár-részlegeket.
De miért mindig utána?

(2006. november 9.)

UTÓHANGOK

December másodikán a bukaresti közszolgálati rádióban (Radio Actualităţi) több vezető román értelmiségi és csúcstörténész (hadd nevezzem így őket ebben a „topos” világban) arról nyilatkozott, hogy a románság csak ímmel-ámmal ünnepelt és nem is volt amit, hiszen egy 1918-as népgyűlés évfordulóját 1989 után csupán a

politikum léptette elő nemzeti ünneppé, mivel Nagyrománia fokozatosan, egyrészt előtte, másrészt pedig utána alakult ki. Jobb lenne, ha az ünnep nem így, ilyen szürke, ködös, hideg, unalmas decemberi napra esne, amikor kötelességszerűen csak a politikusok papolnak és a papok politizálnak, hanem mondjuk valamikor májusra, akkor ugyanis mindenki jobban érzi magát, már nincsen hideg és még nincsen meleg, nem a tél, hanem a nyár nyitogatja ajtaját az emberek előtt és a természet újjászületésével egy időben bárki örvendezhet, az öröm belülről fakad és nem valamiféle külső kényszer mondatja többezernyi románnal, hogy legyen boldog és vidám. Ráadásul éppen akkorra esik az igazi ünnepelni való is: egyrészt a több száz éves török hódoltságot felszámoló Románia 1877 májusában vált a mai értelemben vett független államma, másrészt a királyság létrehozása először tette európakomforttá az országot, hogy megint csak egy divatos szóval éljek.
Mindez – ismétlem még egyszer – románul, a legtöbbet hallgatott román rádióban hangzott el és nem dőlt össze az ország, senki nem vádolta szentségtöréssel a nyilatkozókat, a riporter sem szólt közbe és össznemzeti helyesbítésként még csak nem is hazafias indulókat játszottak be a nyilatkozatok után, hanem jó hangulatú zenét.
December elsején, ugyanabban a román rádióban, a parlamenti közvetítésben, romániai magyar képviseletünk képviselője ugyanazt az előregyártott szöveget adta elő, mint az utóbbi másfél évtizedben mindig: hogy az 1918-as nyilatkozatban ott szerepeltek a nemzetiségi jogok, hogy a két világháború között elnyomtak, hogy a kommunizmusban még inkább elnyomtak, de (újdonságként) a Magyar Autonóm Tartományban milyen jó volt (különösen a magyar belügyesek és magyar párttitkárok vezettek a jótéteményezők sorában – tegyem hozzá) és most még inkább elnyomnak. Mi történne, ha legalább most, az európai csatlakozás előtt a politika kilépett volna a sablonból és például azt mondta volna: 1989 után, tizenhét év alatt Romániában is nagymértékben megváltozott a társadalmi környezet, előretörtek a demokratikus emberi szabadságjogok, a kisebbségek életének politikai, jogi, társadalmi, gazdasági, oktatási, művelődési, közigazgatási háttere jó irányban változott, de ez nem lezárt és nem visszafordíthatatlan folyamat, ezért van szükségünk kisebbségi törvényre és ráadásul ennek elfogadása csupán viszonzása lenne annak, hogy a romániai magyarság európai módon, a demokratikus játékszabályokat betartva próbálja érvényesíteni érdekeit. Még néhány nap – tette volna hozzá – és Románia azért is lesz EU-tag, mert ehhez hozzájárult a romániai magyarság és Magyarország. Nem a parlamenti közbekiáltások

számítanak. Viszont politikai öngól, hogy még akkor sem tudunk kitörni a jaj-kultúrából, amikor az országból bárki meghallgathat és amikor a többség egy része, akikre támaszkodni szeretnénk, már régóta másként gondolkodik.

(2006. december 3.)

HA JÖNNEK A HALAK...

Nem szundikálnak a medvék, télen röpködnek a pillangók, sivatag lesz Dél-Olaszország, mindörökre, Isten veled természetes havon európai sízés és ki tudja még mi mindent lehetett olvasni erről a szokatlan télről, amelyhez hadd társuljon egy csíki (zsögödi) helyzetkép.
Miközben 2006 januárjában heteken át mínusz harminc fok alatt tanyázott a hőmérő higanyszála, csökkent a gáznyomás, elfagytak a vezetékek, megfagytak kezek-lábak, addig most az udvaromon kidugta fejét a hóvirág, napok óta nyílik az a kora tavaszi virág, amit az itteniek kék bereknek neveznek és máskor csak március végén-április elején jelent meg, az Olt mentén jóval kevesebb a vadkacsa, viszont jóval több a halász, akik nagy gumicsizmákban caplatnak a folyó partján. Valamennyi jelenség közül talán ez utóbbi a legérdekesebb: halász ugyanis csak ott van, ahol hal is van, márpedig az Olt csíkszeredai szakaszán az erőltetett iparosítással és folyórendezéssel mintegy három évtizede sikerült tökéletesen kiirtani a halakat: csupán az egyenes medret egyenletesen gyorsuló mozgással követő büdös víz maradt ott kilométereken át. Nos, a halászokat és a tisztuló, sekély vízben most már jól látható halakat is tekintve, úgy tűnik a rendszerváltás után végre eljött a környezetváltás ideje is. A természet az ember ballépéseinek a felszámolásával helyrehozott valamit, meggyógyított valamit, ami már-már krónikus és végzetes kórnak tűnt, megmutatta, hogy ha időbe is telik (akárcsak a társadalom átalakítás, átalakulás), de van visszaút. Noha alighanem ennek még csak az elején járunk: szűkebb hazám, Csík és a Székelyföld tele olyan tájsebekkel, amelyeken önmaga, a természet már nem tud segíteni. Körbezárt, elhagyott ülepítők fehéren világító talaja, amelyet helyenként mégis próbálnak megművelni, holdbéli tájhoz hasonló meddőhányók, gazdátlan, villanyvezeték nélküli betonoszlopok kilométereken át, hatalmas átmérőjű, rozsdás csövek a kisebb-nagyobb utak mentén, elszáradt gyomnövények dzsungele több száz hektáron, bombatölcsérekhez hasonló felhagyott felszíni bányák és lepusztult, csak nagyon

nehezen önmagukba roskadó iparkörnyéki épületek majd minden város szélén és hány meg hány jelzése annak, hogy nem csupán a vidékfejlesztés, hanem a tájrendezés is ugyancsak sürgős feladat lenne. És akkor még nem írtam le egyetlen szót sem a műanyag palackokkal és hulladékkal teli, falvakon átcsordogáló patakokról, sem a talajban rejtőző nehézfémekről és más vegyi anyagokról, amelyeket ráolvasással megint csak nem lehet eltüntetni. Bizony, nagyon alaposan átgondolt, átbeszélt, lépésről-lépesre felépített és nem porladó sziklaként, hanem kőkeményen követett és végrehajtott programok kellenek ahhoz, hogy a Székelyföld a jövőben ne csupán érzelmi, hanem valóban gazdasági hasznot hozó turisztikai látványosság, valóban természetes otthon és a természet otthona legyen. Mindez persze nagy halom pénz, sok-sok millió eurós ráfordítás nélkül lehetetlen. Románia nagy üggyel-bajjal az unióhoz igazította politikai-jogi-gazdasági rendszerét. A legnehezebb azonban ezután következik: a környezet helyreállításához éppen úgy nem elegendő néhány jogszabály, mint a leomlott ház felépítéséhez a könyörgés. A Székelyföldön valóban jelentős európai alapokra van szükség ahhoz, hogy a természetet támogatni lehessen hosszú távú, helyreállító munkájában, hogy mondjuk legalább olyan tiszta legyen a víz a folyók felső szakaszán, mint a nyugat-európai országokban a folyam-torkolatoknál és a természetes táj, valamint a belakott, megművelt területek között eltűnjön a senki földje. Ha a megválasztandó romániai magyar, vagy székelyföldi képviselőink kellő szakértelemmel lobbizni szeretnének az Európa Parlamentben, akkor éppen ez lehetne az egyik legfontosabb téma.

(2007. január 12.)

ZÁRT URNÁK, NYITOTT SZEMEK

„Az ember azt gondolná, hogy a népszavazás egyszerű eljárás: a jónép elmegy szavazni, és dönt egy bizonyos kérdésben.”
Jónéhány száz kilométerre a Székelyföldtől, Szatmáron írta le egyik újságíró kollégám ezeket a sorokat és minden bonyolultabb jogi fogalomtárra való hivatkozás nélkül rátapintott a lényegre: 1. népszavazáson a nép megy szavazni; 2. népszavazáson a nép dönt egy bizonyos kérdésben.
Megy és dönt.
A Székelyföld különböző településein ezekben a napokban az urnát viszik a néphez, a nép pedig nem dönt, mert semmiféle olyan tör-

vényes és intézményes keretek között megfogalmazott kérdés nincs, amiről dönthetne.
Véleménynyilvánító népszavazás nem létezik. Mint ahogyan nem létezik belső vagy külső népszavazás. Ez fából vaskarika.
Csak népszavazás létezik. És ha a nép ezen dönt, akkor olyan törvényeket és más szabályozókat kell megalkotni, amelyek megfelelő jogi keretekbe foglalják ezt az akaratot, hiszen a demokratikus országokban alkotmányos alapelv: igen fontos ügyekben a nép nem csupán képviselői útján, hanem közvetlenül is gyakorolhatja hatalmát.
A demokratikus államokban a népszavazás alapkérdéseit egész sor intézményrendszeren viszik keresztül, hogy azok pontosak, félreérthetetlenek és hitelesek legyenek. Ugyanitt a népszavazást hosszas kampányok előzik meg, amelyek során a nép megismerheti a késhegyen táncoló témakörökben a legkülönbözőbb véleményeket és érvrendszereket, ez pedig érvényes helyi lebontásokban is. A demokratikus országokban a népszavazások eredményei soha nem nyolcvan vagy kilencven százalékosak az „igen” vagy „nem” javára, hanem rendkívül szorosak. Mert ha az előbbi arány alakulna ki, akkor fölösleges a népszavazás. Ki akar mást, ha mindenki egyet akar? Jónéhány évvel ezelőtt a kanadai Quebecben a kanadai franciák nagyon akarták az önállóságot, a kanadai angolok és a kanadai őslakosok a Kanadához tartozást és rendkívül szoros eredmény született. Hogy mi történt Portugáliában a vasárnapi abortusz szavazáson, annak majd megtudjuk a végeredményét, de a törvénymódosításokat igenlők és ellenzők tábora között minden bizonnyal csak néhány százaléknyi lesz a különbség. És hogy milyen szoros eredménnyel végződött a székelységet is érintő magyarországi népszavazás, arról jobb, ha szemérmesen hallgatunk.
Ezért ne ámítsuk magunkat: a Székelyföldön nincs népszavazás. A tiszteletreméltó munkát végző önkéntesek az egy-egy falusi kocsma vagy faluközponti élelmiszerüzlet ajtajára-falára felragasztott, az illető helyi közösségekben soha el nem hangzott, máshonnan kölcsönzött, sportfogantatású buzdítással büszkélkedő plakátok árnyékában csupán azoknak az érzelmeknek az újabb kivetítését segítik elő, amelyekkel amúgy is mindenki tisztában van, akár hajrázunk mellette, akár nem. A pótcselekvés nem helyettesíti a cselekvést, az autonómiáról való szólamok az autonómia belső kiépítését a helyi önkormányzatiság létező és alaposan kitágítható keretei között.

Miért van például az, hogy két szomszédos székely község közül az egyikben télen-nyáron sütik a főút mellett a kenyeret és a kürtöskalácsot, a másikban pedig nem?
Miért van az, hogy a fenyvesek között megbúvó, ugyanolyan természeti adottságokkal rendelkező két székely falu közül az egyikben virágzik a faházas-kulcsos turizmus, a másikban pedig nem?
Miért van az, hogy két hasonló lélekszámú település közül az egyikben úgy helyrehozták a művelődési otthont, hogy oda színházak járnak ki, a másikban pedig az állandó panaszoktól dől össze az épület?
Az autonómiának ezeket a kulcsait lezárt, mozgó urnákkal, néhány nap alatt nem tudjuk megkeresni. Még csak a jelképekre való hivatkozással sem, hiszen azok amúgy is ott élnek bennünk a maguk természetességében.
De folyamatosan nyitott szemmel igen.

(2007. február 11.)

BÚSKOMOR SZÉKELYEK?

„Sok reményvesztett székely ember...”
Neves magyarországi politikusnak, volt kormányzati tisztségviselőnek az erdélyi magyar sajtóban nemrég megjelent leveléből idézem ezt a szókapcsolatot, és nem véletlenül, hiszen nem ő az egyetlen, aki úgy véli: mi itt Erdélyben és a Székelyföldön folyamatos búskomorságban élünk, mikor a románok, mikor a nyomor fektet két vállra bennünket, ha pedig csak egy icit-picit is felemeljük fejünk a sárból, akkor rögtön rátaposnak.
Természetesen bárkinek bármiről meglehet a saját véleménye, lehet tanácsolni, írni, üzenni, csupán egyetlen kis szerény megjegyzéssel: az általánosítás mindig elfödi a részleteket, az élet sokszínűségét lehetetlen akár a legjobb indulatú üzenetekbe is begyömöszölni.
Ezer és egy példát tudnék felhozni erre: hogy éppen az elmúlt napokban sok ezer székely ember nagy vígságban farsangolt. Hogy van olyan székely ember, aki egyetlen nap alatt többet keres, mint egy magyarországi kormánytag. Hogy van olyan székely ember, akinek kedvenc étele nem a fagyasztott gomba és áfonya, a főtt krumpli és káposztalé, hanem mondjuk a marhabélszín brokkolival, mivel ez utóbbi jobban leköti a rákkeltő szabad gyököket és így szeretne ő is az európai matuzsálemek társaságához csatlakozni. Hogy van olyan székely ember, aki már több csendes-óceáni egzo-

tikus szigeten üdült, mint ahogyan olyan székely ember is létezik, aki egész életében még a szomszéd faluba sem jutott el. Van jól fizetett székely ember mondjuk az igazságügyi és a pénzügyi rendszer bizonyos intézményeiben és van kevésbé jól fizetett mondjuk egy-egy kis üzletben, ahonnan három havi próbaidő után kipenderítik és veszik fel a következőt. Van székely ember a pusztuló falvakban, de szép számmal akad székely ember azokban a villanegyedekben is, amelyek látványosan növekednek a kisebb-nagyobb székelyföldi városok körül. Van székely ember, aki Svájcba viszi ellenőriztetni autóját és van, aki otthon próbálja saját harapófogójával kiszedni a nyolcast a rozoga kerékpárjából. Van székely ember, aki fát húz az erdőről, és van aki honlapokat tervez amerikai megrendelésre. Van székely ember, aki nagy hatalmú polgármester és van székely ember, aki reszketni kezd, mint a kocsonya, ha ránéz a saját választottjára. Az erdélyi és a székelyföldi magyar társadalomba mindez szépen belefér, mivel az egyén a maga életével mindig felülírja a közhelyeket és általánosításokat. A székelység, a magyarság, a nemzeti önazonosság saját létének az a természetes talapzata, amelyet nem hagy kikezdeni, de erre építkezve szeretné létrehozni saját jóval sokszínűbb életét. És nem akárhol, hanem éppen ebben a térségben.

Erre utal többek között nem a kinyilatkoztatások, hanem a társadalomtudományok szintjén a székelyföldi elitnek – intézményvezetőknek, vállalkozóknak, szakembereknek, polgármestereknek, tanácsosoknak stb. – az a jövőkép vizsgálata, amelyet nemrég tettek közzé Csíkszeredában és amelynek egyik legfontosabb következtetése: a térségi elit bízik a térségben. Nem gondol arra, hogy kihúzzák talpuk alól a földet, nem gondol arra, hogy egy másik nép megállíthatatlanul rájuk telepszik, nem gondol arra, hogy néhány évtizeden belül mindenki elvándorol és bedeszkázott ablakok között jár táncot a szél, hanem éppenséggel arra gondol: megfelelő fejlesztéspolitikával itt is lehet élni és nem is akárhogyan. Szó sincs reményvesztettségről, hanem éppen ellenkezőleg: nagyon sok székely ember bízik abban, hogy élete itthon is jobbra fordul, és a vizsgálatok szerint ez az optimizmus már nem csupán a „hitszerű vélekedések”, hanem különösen a negyven événél fiatalabbaknál a kimondottan gyakorlati megfontolások kategóriájába sorolható. A történelem pedig azt bizonyítja: éppen ez a gyakorlatiasság a székelység kulcsszava.

(2007. február 19.)

SVÁJCI SAPKA

Erdély legyen a keleti Svájc!
Miután az RMDSZ újraválasztott elnökének lelkes kongresszusi jelmondatát meghallgattam – a minden tekintetben kiváló szakmai teljesítményt nyújtó marosvásárhelyi rádiósok közvetítésében –, felsejlett előttem a tőlem néhány kilométerre lakó, hetvenöt éves, egy liter tejért a szomszédba átcsoszogó Mária néni svájci hasonmása, aki özvegyi nyugdíjából reggelente már nem zsíros pirítóst süt a feketére fényezett fáskályhán, hanem croissantot tördel meleg kávéjához az egyik meghitt, családias hangulatú vendéglőben, majd miután kiolvasta a reggeli lapokat, az ugyanott elfogyasztandó ebédig sétál még egyet kortársaival az óránként nyírt gyepen és félóránként felgereblyézett parkban.
Én pedig néhány órára kibérelt, környezetkímélő elektromos autómmal valahol ott kanyargózom a döccenőmentes hegyi utakon, amelyek mentén az utolsó követ is dróthálóba csomagolták, nehogy váratlan akadály érjen és az évente négy kivágott fa gallyait is összemorzsolják, nehogy természetes hulladék maradjon. Aztán három gyors, majdhogynem függőleges drótkötélpályán feljutok az Alpok egyik nem túl vad lejtőjére, ahol remek gleccsersízés közben a káprázatos napfényben jól lebarnulok, majd beülök a hegycsúcs nem kacsalábon, hanem elektronika irányította gépezeten forgó panoráma vendéglőjébe és a kék égre tornyosuló sziklacsipkék láttán felsóhajtok: ezért érdemes élni!
Majd délután a helyi repülőjárattal átugrom a kevesebb mint száz kilométerre levő nagyvárosba, hiszen éppen Giacometti-kiállítás van a sok évvel ezelőtt lerobbant gyárcsarnokokból átalakított, huszadik századi képzőművészetet bemutató központban, este pedig irány az opera, ahol nem több százan, hanem több ezren nézik a Traviátát és az óriási teremben, a kakasülő alatt úgy mozgolódnak a ki tudja honnan irányított reflektorok százai, mintha éppen robotország civil hadserege gyakorlatozna. Az előadás után pedig az egyik kiskocsmában tizenkétféle borból tölt kóstolót a pincér, hogy ízleljem meg, mielőtt eldönteném, melyik legyen az a pohárnyi ital, amit méltóztatok elfogyasztani. Az Istenek nedűjével amúgy sem élhetek vissza, hiszen másnap komoly újságírótárgyalások várnak, hogy végre megtudjam: a svájciak miért nem szeretik az Uniót, miért mondogatják azt, hogy jobb nekünk önmagunkban és miért adták meg ebben a minden héten népszavazó országban olyannyira későn a választójogot a nőknek. Hogy mindennek alaposabban utána nézzek, beszélgetek majd német svájciakkal

angolul, francia svájciakkal angolul, olasz svájciakkal angolul és réto-román svájciakkal angolul. És ha majd újból rájövök arra, amit amúgy is sejtek – hogy minden népnek más a történelme, mások a tapasztalatai, más és más utat jár be –, akkor majd nyugodtan vehetek négy nyelvű használati utasítással svájci sapkát, svájci csokit, svájci bicskát, svájci órát, svájci sajtot és svájci havasi gyopárt, hiszen Svájcból főleg keletre nem illik üres kézzel hazatérni.
Végül is Erdélyből miért ne lehetne keleti Svájc?
Vagy Székelyföldből északi Dél-Tirol?
Netán az Oltból vagy Marosból kárpáti Rajna?
Hiszen van már néhány közeli példánk: Bukarest a kis, Nagyvárad pedig a peceparti Párizs.
De mintha ott lenne ez a két jelző. Mintha a kis Párizs mégsem lenne ugyanaz a Párizs. Mintha a keleti Svájc mégsem lenne ugyanaz a Svájc.
Én ezért nyugodtan megelégednék, ha mondjuk egyelőre élhető Erdély lennénk. Mindenki számára és minden nap élhető Erdély.
Ahonnan a sors küldöttségszervező kegye folytán nem csupán én jutok el Svájcba, hanem a harmadik szomszédom is, ha éppen a hónap végén kedve tartja. Vagy legalább Szebenbe, ha néhány hét múlva Vasarely kiállítást akar látni.
Élhető Erdély. Ez sem hangzik rosszul.
Kölcsön is adom a politikának.

(2007. március 4.)

AMI KEDVES A SZÍVNEK

Nem idézem szó szerint, mert nem jegyeztem le: Sepsiszentgyörgyön Brassai, Moholy, Munkácsi, Capa, Kertész, azaz az öt világhírű magyar fotóművész Erdélybe is eljutott kiállításának megnyitóján Varga Mihály, a múzeum igazgatója egyik mondatában megjegyezte: nagyon szépen, érzelmesen tudjuk énekelni önmagunknak a magyar és a székely himnuszt, de ideje megismerkedni a világhírű magyar értékekkel is. A párhuzamba állításban nyilvánvalóan megfigyelhető valamiféle érdesség, de igazsága aligha tagadható: túlságosan egyszerű lenne, ha a magyarsághoz való ragaszkodás csupán egy-két jelképre szűkülne le és nem a teljesség megközelítésének az igénye, mondjuk a magyar szellemi értékek jobb és alaposabb megismerése jelentené a másik, legalább olyan fontos utat. Ezek gyakran szemünk láttára születnek és a történelemkutatásban például nem mindig az egyes magyar szívek számára

oly kedves mítoszokra és legendákra alapoznak, hanem a kutatás tényeivel, adataival, a mostanig felhalmozódott ismeretanyag felhasználásával-elemzésével próbálják feltárni az egykori valóság minél több részletét, anélkül, hogy egyre-másra kijelentenék: a megcáfolhatatlan igazság birtokában vannak. A történelem elmélyült kutatói tisztában vannak azzal, hogy az idők folyamán bármikor előkerülhet még olyan, mostanig nem ismert bizonyíték, amely módosíthatja bizonyos feltevéseiket, akik viszont mítoszokra, legendákra, felszínes kapcsolatokra állítják fel elméleteiket, azok mindig csalhatatlanoknak tekintik magukat.
Néhány héttel ezelőtt Egyed Ákos történész professzor (a számos tisztségtől most eltekintek, hiszen ezek számára mindenekelőtt munkát és nem címet jelentenek) kiváló összefoglaló kötetet jelentetett meg a székelyek történetéről, amelyben többek között tárgyalja a székelység eredetét, szemügyre veszi azokat a legfontosabb közösségi folyamatokat, amelyek azt eredményezték, hogy más, hasonló nagyságrendű magyar közösségektől eltérően, a székelység az évszázadok során nem morzsolódott fel, hanem megmaradt egykori szállásterületén. A letelepedés sok székely elmélete közül az a legvalószínűbb, hogy a magyar királyság nyugatról keletre telepítette a határok védelmére az amúgy is katonás berendezkedésű székelyeket. Ennek az elméletnek van a legtöbb, különböző természetű bizonyítéka, ezekre az adatokra építhető fel egy logikus összefüggésrendszer. Akár így is fogalmazhatnék: jelenleg az emberi tudás szempontjából ez az elmélet közelíti meg legjobban az eddig kisebb-nagyobb töredékeiben megismert valóságot. Mindez azonban mit sem számít azoknak a szemében, akik műkedvelő elméleteket fércelnek össze és azokkal járnak be székely városokat, falvakat és úgy hirdetik saját nézeteiket, mint egyedül üdvözítőt. Tévedés ne essék: hála a kedvező társadalmi átalakulásoknak, mifelénk is teljes mozgás- és véleményszabadság van, mindenki oda megy, ahová akar és azt mond, amit akar, csakhogy valahol már a történelem területén is meg kellene húzni a választóvonalat a tudományosság és az áltudományosság között. Néhány, kézrátétellel és ágyelhelyezéssel gyógyító ál-természetgyógyász alighanem arra alapozza a maga piacát: miért ne csapjuk be mindazokat, akik becsaphatók. Az ál-történészek alighanem így gondolkodnak: miért ne beszéljünk arról, ami kedves a magyar szívnek, amit legendák, más irodalmi alkotások, átöröklött közhelyek nyomán valóságnak vélnek, hiszen manapság kinek van már ideje és kedve, hogy utánanézzen mindannak, amit hallott. Lehet, néhányan úgy gondolják: ez a tényked és is a nemzettudatot építi.

Elfogadom: megfér benne. Csak éppen ne vegye át a helyét mindannak, amit önmagunkról tudunk. És amit valóban meg tudunk osztani másokkal is. Akár a világhírű magyar fotográfusok.

(2007. április 1.)

IMÁGÓ

Az angolosan *imidzs*-nek, franciásan *imázs*nak ejtett *image* szóról, magyarul az arculat, a kedvező kép kialakításáról mai, képekkel teli és olykor mégis olyannyira képtelen világunkban alighanem már mindenki hallott. Ritkább kifejezés viszont az *imagológia*, amelyet származtathatnánk az állattanban jól ismert lárva utáni állapotból, az imágóból, eredete viszont ennek is latin, és szintén képet, képmást jelent.
Néhány nappal ezelőtt, egy nemzetközi konferencia keretében, irodalmi imagológiai vizsgálatokról számoltak be a csíkszeredai Sapientia Egyetemen, méghozzá nem is akármilyen témában: románságkép és magyarságkép a magyar, illetve a román irodalmi művekben. Amint hallgattam a körültekintő, szellemes és valóban érdekes előadásokat, amelyek mindenekelőtt a két néppel kapcsolatos sztereotípiákat járták körül, illetve olyan szereplőket mutattak be, akiket a szerzők a lehető legkényelmesebb utat választva, leginkább ezekből az egymásról tudni vélt közhelyekből gyúrtak össze, arra gondoltam különösen az egyik román előadó közönséghiányt fájlaló szavait hallva: vajon még mindig a jól-rosszul felépített irodalmi hősök megismerését tartjuk az egymás iránti közeledés legfontosabb útjának? Vajon nem kellene már váltani – persze, nem a tudományos munkákban, hanem általában a témát kísérő írásokban, kisebb-nagyobb vitákban – és rájönni arra, hogy a két nép közeledésének tekintetében a huszonegyedik század jóval több eszközt kínál, mint kizárólag az irodalom? Vajon nem lehetne ezeket is jóval tudatosabban használni?
Itt van például a média. Kissé sarkítva, néhány RMDSZ-politikuson kívül az erdélyi magyarság három esetben van jelen az igen gazdag és sokszínű román médiában: ha valaki mond egy nemzetállamot megrengető nagyot, ha a román és a magyar húsvét nem esik egybe, vagy ha éppen sok áldozattal járó közlekedési baleset vagy hétköznapi krimi fő- és mellékszereplői magyarok, amit a média európai hangolása nyomán természetesen csak a nevekből tudni. Talán nem ártana a román média-részvételre sokkal jobban odafigyelni a sikeres erdélyi magyar üzletembereknek, informatikusok-

nak, a színész- és művészvilágnak, a sportolóknak, a műépítészeknek, közgazdászoknak, környezetvédőknek, köztisztviselőknek, divattervezőknek és még hosszan lehetne folytatni a sort, hiszen a hétköznapok óhatatlanul ezt az egyénre alapozott közeledést példázzák és ha tetszik, ha nem, de tudomásul kell venni: az az erdélyi magyar, akinek jól vág az esze és bekerül mondjuk egy román kereskedelmi tévé kvízműsorába, többet tesz az előítéletek lebontásáért, mint egy mégoly gyönyörű szép jellemvonásokkal felruházott irodalmi hős. Hasonlóképpen, mondjuk egy romániai és egy magyarországi jól ismert tévészemélyiség (főként hölgy) néhány napos cseréje többet jelenthet a kölcsönös elismerésben, mint a román-magyar közeledésről szóló értekezések hosszú sora. Szegeden vagy Budapesten egy udvariasan viselkedő román turistát ma már jobban kedvelnek, mint más nyugat-európai nemzet tökrészeg fiát és a magyar darabot színre vivő Uniter-díjas bukaresti rendező többet tesz az előítéletek ellen, mint egy politikai szöveg a közeledésről. Persze, ez a felszín, de a mélyben is ugyanazokat a folyamatokat éli át mindkét nép: ugyanolyan hangzatos korrupciós ügyletekkel zajlott le a privatizáció, ugyanolyan módszerekkel dolgoznak mindkét országban a multik, ugyanolyan belső rendszerek, fogyasztói rétegződések jönnek létre, az egyéni életvitel ugyanúgy átalakítja a közösségi létet és ugyanúgy hoz létre új típusú csoportosulásokat Az irodalom lebontott vagy újjáépíthető híd szerepe csupán egy a sok közül. Egyre több átjáróra van szükség és akkor talán észre sem vesszük, hogy időközben eltűnik az ingovány.

(2007. május 3.)

MEGYEI UTAKON

Hogyha éppen nem hajt sürgő-forgó világunk hatalmas ura, az Idő, szívesen járok a székelyföldi megyei utakon. Az sem baj, ha több a gödör, ha egyik oldalon éppen valamiféle vezetéket fektetnek le és legalább negyedórát kell várni, amíg a másod- vagy harmadkézből vásárolt kotrógép keresztben állva végzi el éppen időszerű munkáját. A lassú járás, a döcögés minden bizonnyal növeli az üzemanyag fogyasztást, fárasztja a rugókat és más alkatrészeket, de egészen biztos, hogy nagyon jót tesz a látásnak. Így tűnnek fel leginkább a változások és azon is lehet gondolkodni, hogy ami éppen módosul, az belső átalakulás vagy inkább külső erőforrások igénybevételének eredménye. Igen látványos változás például, hogy a legtöbb szé-

kelyföldi községben-faluban újra megjelentek az utcatáblák, utcanevek és nem is akármilyenek: azok a család- vagy éppen dűlőnevek, amelyeket mostanig a helybeliek csak az élő beszédben használtak, újra felkerültek a kerítésekre és ott, ahol a hagyomány megőrizte a székelyföldi tízes településszerkezetet, a gyakori „alszeg, felszeg” feliratok is megint ott vannak a helyükön. Alighanem a gyakori testvérfalusi látogatások eredménye, hogy egyre több falu főutcáján pompáznak a virágok. Nem csupán a kertekben, hanem az utak szélén és rendszerint olyan fa virágtartókban, amelyek jól illenek a környezetbe. Hogyha a polgármester vagy a tanácsosok küldöttsége nem csupán Magyarországra, hanem távolabbra is eljutott, akkor felfedezte, hogy a kerék és a szekér díszítőtárgy is lehet, talán ezért jelentek meg imitt-amott vegyszerrel-festékkel-lakkal kezelt kerekek, szekerek és hintók, mint utcai bútorzat vagy mint vendégcsalogató az egyre több, falusi turizmusra is szakosodott porta előtt. A főutak mentén nagy ütemben terjedő útszéli kereskedelem ide még nem hatolt be, viszont egy-két házon már ott vannak a friss termékek vásárlási lehetőségeire utaló feliratok. A polgármesteri hivatalok, azaz a községházák majd mindenütt rendbe téve és ugyanilyen szerencséjük van a közbirtokosságok székhelyeinek is. Talán néhány év múlva eljön majd az idő, amikor a roskadozó-málladozó, de az épített örökség igen fontos részének tekintetett udvarházak, kúriák rendbetételére is futja majd a pénzből, különösen azokra figyelve, amelyek utódok hiányában magukra hagyatva várják feltámadásukat. A templomokat – akár katolikusok, reformátusok vagy éppen unitáriusok – igen sok helyen restaurálták vagy újrafestették, és nem ritka, hogy új, kicserélt tetőzetet is kaptak. Mindezzel együtt járt a plébániák, papi lakok rendbetétele és jó érzés azt is látni: ahol törődnek a faluképpel, ott nem hagyományidegen új kapuk és kerítések sorakoznak, hanem megpróbálják a régiekhez igazítani az újat. A mélyben lassan érlelődő gazdasági változások jelei a felszínen is megjelennek: már szép számmal akadnak olyan faluhatárok, ahol a nadrágszíj parcellák között eltűntek a mezsgyék, az egységes művelés egységes arculatot alakított ki, jeléül annak, hogy az uniós támogatási lehetőségeket felismerők nem csupán kisebb-nagyobb szántókat vásároltak fel, hanem egyre nagyobb területeket bérelnek is. Ha pedig reggelente vagy esténként halad végig a székely falvakon az arra járó, nem kerüli el a tekintetét: a szakember által szarvasmarha állománynak nevezett tehéncsordák mérete alaposan felduzzadt, jeléül annak, hogy az immár nem műanyag, hanem rozsdamentes fémvedrekben a csarnokba behordott tejből kissé

jobban lehet pénzelni és egyre több fejőgépet is vásárolni. Mindez persze már a külső erőforrások mozgósítása is, hiszen nem csupán az uniós szabályok, hanem a tejfeldolgozók szerepe ebben a folyamatban megkerülhetetlen. Mint ahogyan a kormányprogramok megcélozta infrastruktúra változásokra utalnak az út menti, kék színű közkutak vagy éppen a házfalakra szerelt gázórák: ha csatornázás még nincs is, de a víz és földgáz már hálózatként van jelen. Az élet csendesen változik. De olykor igen jó tanácsadó ez a csend.

(2007. július 1.)

FÜSTKÖD

A *smoke* és a *fog*, vagyis a füst és a köd összevonásából keletkező *smog*, azaz füstköd szót meglehetősen jól ismerjük. A sűrű köd és a légszennyező égéstermékek nem éppen szerencsés keveredésének mértékét már régóta jelzik a nagyvárosok utcáin, nem ritka azonban, amikor a kiterjedt erdőtüzek okoznak szmogot és néhány esztendővel ezelőtt a rendszeresen begyulladt Olt menti tőzeg csavargatta a csíki városlakók orrát. Az elektroszmog már jóval újsütetűbb kifejezés és azokra az elektromágneses hullámokra utal, amelyeknek hatókörében élünk. A televíziók, rádiók, számítógépek, mikrohullámú sütők, mobiltelefonok, tömbházakra és magas épületekre vagy település menti dombokra telepített átjátszó vagy egy-egy területet besugárzó antennák működése mind-mind kisebb-nagyobb erősségű elektromágneses tér kialakulásával jár, de nem mentesek mindettől az utcai világítások halogénlámpái és más szerelékek sem, egyszóval szinte nincsen olyan színtere életünknek, ahová ne kísérnének el ezek a sugárzások. Befolyásukat még nem ismerik kellőképpen, a kisebb elektromágneses terek emberre gyakorolt hatásaival kapcsolatban meglehetősen ellentmondó tanulmányok láttak napvilágot, az eredményeket körülbelül azokhoz az okos következtetésekhez lehet hasonlítani, amelyek helykitöltő színes hírekként rendszerint a napilapok magazin oldalain jelennek meg és egyik héten tudományos komolysággal állítják, hogy a sör- és borfogyasztás nagymértékben növeli a koleszterin szintet, a másik héten pedig azt, hogy adott mértékben éppenséggel csökkenti, a vaj-margarin-zsír-hús-tea-kávé élvezetének ellentmondásos következményeiről, a nyomelemek, az immunrendszer erősítők, a rostok és enzimek, a táplálék kiegészítők végtelen sorozata körüli bűvészmutatványokról nem is beszélve. Az örök fiatalság és a makkegészség utáni vágy, a betegség- és halálfélelem különös-

képpen adott idő után minden emberben közös és már régóta felfedezett, a vásárlások ösztönzésére meglehetősen könnyen átalakítható érzelem. A hasonló buzdítások a harmadik szemmel látókkal, aurát és föld alatti vízereket megtalálókkal, az ágyakat forgatókkal, az alfába, bétába és gammába leszállókkal egyetemben mostanig inkább nyugatról indultak Erdélybe, még akkor is, ha előszeretettel hivatkoztak és hivatkoznak keletre, nemrég azonban egy olyan négy tagú szabadcsapat járt be eladási piramist kiépítő szándékkal több székelyföldi települést, amely valóban keleti szomszédainktól érkezett és elhozta az elektroszmog elleni csodaszert, a nyakban lógatható és mindentől, de igazán mindentől megvédő mágneses korongot. Nem tudtam ellenállni a kísértésnek és meghallgattam, hogyan dolgoznak az emberiség megmentői: az első kifejtette, hogy az igazán közös elem bennünk a víz, a második remek példát hozott fel arra, hogy amint a mikrohullámú sütőben is néhány perc alatt felfő a teavíz, úgy az elektroszmog is rövid távon elpárologtatja belőlünk az éltető folyadékot, a harmadik pedig előhúzta a szépen becsomagolt korongot és nem akárkire, hanem Einsteinre és a relativitás elméletre hivatkozva magyarázta hatásmechanizmusát: az általa kialakított mágneses tér a mindenki által jól ismert einsteini tömeg és energia átalakítási képlet alapján képes semlegesíteni az elektroszmogot. A negyedik szerényen hozzáfűzte, hogyan és milyen áron lehet egy-három-tíz vagy száz darabot természetesen egyre olcsóbban megvásárolni, illetve miként lehet továbbadásából egészen rövid távon meggazdagodni és elutazni olyan tengerparti csodaüdülőkbe, ahol nem érezni nyomát semmiféle szmognak és így tovább. Azután mind a négyen, majdhogynem egy időben mutattak rá az ablakon át jól látható, antennákkal teleszórt szomszédos toronyház-tetőre: igenis, ott a végveszély, mire jó néhányan bólogatni kezdtek és belátták, még ha a városközponttól távolabbra is sodorta őket a jószerencséjük, a harminc eurós mágneses korong azért nem árthat.
És vásároltak. És rendeltek. És feliratkoztak. És megmutatták, hogyan születik meg egy újabb eladási háló szépen beágyazva az emberi becsaphatóság alighanem soha véget nem érő kultúrtörténetébe.

(2007. július 15.)

TŰ A SZÉNAKAZALBAN

Nemrég egy holland ismerősöm arra kért, segítsek neki felkutatni valamiféle olyan motoros malmot, amelyet még 1900 előtt, az osztrák-magyar monarchiában gyártottak, de a németalföldi gyűjtők mint technikatörténeti érdekességet számon tartanak. Nem, szó sem volt arról, hogy meg kellett volna keresnünk valamilyen rozsdás tűt egy hatalmas erdélyi szénakazalban. Az utolsó néhány lépést kivéve, pontos leírással szolgáltak, hol is rejtőzhet: az egyik olyan nyárádmenti kis településen, ahová valamikor zsákszámra hordták be a gabonát a környékről. Igaz, nem éppen a jelzett helyen töltötte az elmúlt éveket, hiszen a második világháború után jó néhányszor gazdát, illetve tulajdonformát cserélt, de megtaláltuk, méghozzá működőképes állapotban. Miközben ide-oda kóválygogtunk a kisebb-nagyobb dombok, hepehupás utcák és szűk betérők között, a hely szellemének és nyelvének megfelelően mikor magyarul, mikor románul érdeklődve a keresett műszaki tárgy után, amelyről majd mindenki hallott, csak éppen helyét nem tudta pontosan, eszembe jutott, hogy nincs még egy évtizede, amikor Csíkszeredában is működött egy ugyancsak tizenkilencedik-huszadik századfordulós, osztrák-magyar nyomdagép, egy olyan úgynevezett laposnyomó, amely több mint egy évszázadon át szolgálta a történelmet, majd néhány évvel ezelőtt a soha nem álmos, de mindig ólmos sorszedő és rotációs gépekkel együtt úgy vágták ki, illetve szét az ócskavasba, hogy most már csak a lelke lebeghet valahol a számítógépek, a lézeres levilágítók és az ofszet lemezek fölött. Hogy mifelénk is lehetett volna létesíteni valamiféle technikatörténeti múzeumot, ahová bevonulnak az ilyen-olyan csodálatos masinák és még mozogni vagy éppen pöfögni is képesek a mai gyermekek nagy ámulatára? A nagy privatizációs hullámban az új tulajdonosok alig várták, hogy ócskavasként pénzzé tegyék a berendezéseket, hogy raktár-áruházakká alakíthassák a semmi pénzért megszerzett épületeket, hogy jó és egyre jobb áron tovább adhassák a manapság már rozsdatemetőkként nyilvántartott, de egyre értékesebb területeket. Hogy imitt-amott az átalakulásoknak azért lehetett volna más útja is? Hogy nincsen olyan nyugat-európai ország, ahol ne rendeztek volna be egy-két lerobbant és átalakított gyárcsarnokban modern és kortárs művészeti galériát? Ugyan kérem, az pénzbe kerül. Csakhogy hozza is a pénzt és meg is menti az értéket. A jelenkori erdélyi képzőművészetnek, a most élő-alkotó festőknek, szobrászoknak, grafikusoknak nincsen egy jól megválogatott, állandó és évről-évre tovább gyarapítható gyűjte-

ménye, amely keresztmetszete lehetne mindannak, ami kisebb-nagyobb tárlatokon, múzeumokban, emlékszobákban apró részleteiben megjelenik ugyan, de távol áll az összegezéstől. Vagy távolodjunk el néhány lépésnyire a gyárcsarnokoktól: miközben a jelenkori erdélyi irodalom neves személyiségei, írók, költők, szerkesztők fölött átfordul a kegyetlen és kíméletlen idő, Erdélyben nincs egyetlen olyan közös magyar irodalmi múzeum, amely összegyűjtené és bármikor, bárki számára megtekinthetővé tenné könyveiket, kéziratait, kézírásukat, irodalmi levelezésüket, átmentésre és érdeklődésre számot tartható személyes tárgyaikat, könyv- és más gyűjteményeiket és így tovább. Miért ne lehetne valahol állandó kiállítása az egykori és mai erdélyi magyar újságoknak? Miért ne lehetne valahol összegyűjteni és bemutatni a műszaki és természettudományok jelenkori erdélyi kiválóságainak a munkásságát?
Régmúltunk, mítoszaink helyreállításában nem is állunk olyan rosszul. Csak éppen életünknek az a része tűnhet el nyomtalanul, amelynek megőrzésére még nem szükségeltetnek föltétlenül kopjafák, keresztek, emlékművek, amelyek egyéni alkotásokból összeálló közösségi értékként még itt vannak mellettünk, még láthatók, olvashatók, megérinthetők, összegyűjthetők és ráadásul civil intézményeink, sőt a rengeteg fesztiválból, tűzijátékból és miegymásból nagyon könnyen átmenthető pénzügyi forrásaink is megvannak hozzá. Egyre-másra programokat készítő politikusokról nem is beszélve.

(2007. július 22.)

EGY ROZSDÁS CSATORNA

Jónéhány esztendővel ezelőtt úgy gondoltam: az erdélyi magyarok jóval bölcsebbek annál, semmint magyarországi politikai perpatvarokba hagyják magukat belerángatni.
Azóta, erdélyi magyarként én lettem bölcsebb és be kellett látnom: bizony vannak, akik hagyják. Sőt, olykor nem csupán fogadatlan, hanem fogadott prókátorként is kardot ragadnak vagy pálcát törnek egyik vagy másik magyarországi politikai csoportosulás mellett vagy fölött és döntéseiket leginkább az befolyásolja, ami a magyarországi médiumokon keresztül átszűrődik.
Telnek-múlnak az évek és már nincsen semmi meglepő abban, hogy a tévén keresztül az erdélyi magyar otthonoknak jóval gyakoribb vendége valamelyik magyarországi politikus, mint az ajtón ko-

pogtató tömbházi lakótárs, netán a kaput megnyitó falusi szomszéd.
Persze, egy nemzet vagyunk, ráadásul a nyitottság, a véleményszabadság, a média demokráciájának, a korlátlan információáramlásnak a korában a kullancson, a parlagfüvön, a hőriadókon, az élelmiszer-tartósítószereken kívül nyilvánvalóan érdekel minket itt, Székelyszentfalván az is, hogy mi történik a budapesti négyes metróval, a köztisztviselők vizitdíjának a módosításával és nagyon fontos számunkra, miként látják a másod- és harmadrangú pártvezetők jobbról, balról vagy középről abból a hölgyből nyert DNS-mintákat, akikhez a rendőrök – noha ők is a nemzethez tartoznak, akárcsak az áldozat – nem minden felállásban közelítettek tökéletesen jogszerűen és előírásszerűen.
Egyszóval nyitottak vagyunk. De még milyenek.
Az elmúlt napokban Csíkszeredában, egy rozsdás csatornán megláttam egy nyilaskeresztet. Életem első nyilaskeresztjét. Azután más csatornákon, gáz- és vízórákon még legalább húszat.
Kitartás – üzenték a nyilak a négy égtáj irányába, majd a felragasztott szórólap jobboldalán azt is elmondták, mi módon: *Lépj te is a hungarista harc útjára!*
Mivel születésemnél fogva a gyakorlati oktatást már lekéstem, hazamentem és az interneten felütöttem a sem jobb-, sem baloldaliséggal nem vádolható Wikipédiát. Az eredmény egynémely középiskolás, egyetemista, tanulmánykészítő, politikai szövegíró stb. stb. copy and paste módszerével a következő: *Hungarizmus. 1930-1945 közötti szélsőjobboldali magyar mozgalom. Hívei a nemzetiszocializmus szellemében és annak támogatásával antiszemita nézeteket hangoztattak. A mozgalom a kispolgári tömegekre szociális demagógiával hatott. Mindenkit a „nemzetközösségnek" akart alárendelni, elvetette az egyén jogait. Fontos szerepet játszott benne a kereszténységre való hivatkozás, de az egyház politikai szerepének növelését megtagadta.*
Azután szétnéztem egy kissé a hungarista honlapok között. Találni belőlük szép számmal, gyakran olyan grafikával, mint a csillagok háborújára utaló számítógépes játékok. És igen érdekes hírekkel, mint például arról szóló megemlékezés, hogy a zsidók hatvankét éve dobták le az atombombát Hiroshimára és Nagaszakira, vagy arról, hogy jelenleg éppen mivel foglalkoznak az oláhok, a rácok és a cigányok. De akad olyan megfogalmazás is, amely a Wikipédia előtt született: *„A hungarizmus ideológiai rendszer. Nem hitlerizmus, nem fasizmus, nem antiszemitizmus, hanem hungarizmus. A hungarizmus: szabadság szabadosság nélkül; igazság farizeuskodás*

nélkül; segítség és megsegítés; kölcsönös megbecsülésen alapuló tekintély és totalitás; törvény és rend.”
Rend.
Vajon ez a rend lenne a lelke mindennek?
Nyaranta egymást érik Erdélyben az úgymond nemzetismereti táborok, ahol – hála a véleményszabadságnak – mindenki arról beszél, amiről akar. Botcsinálta őstörténészek, székelységet Szicíliában keresők és ki tudja még milyen jeles szakemberek szövegelnek a fiataloknak ezredévekről, feledtetve, hogy a történelem mítoszokon innen és túl mégiscsak tudomány. Csak éppen arról a legutóbbi száz esztendőről nem beszél összefüggő rendszerben, világtörténelmi értékelésekkel senki, amelyet a leginkább kellene megismerni. Jobbról-balról, fentről-lentről, a maga folyamataiban, hogy ne födjék el a részek az egészet.
Mert vannak, akik erre játszanak.
Kitartóan. Most már Erdélyben is.

(2007. augusztus 12.)

KÜLHON, BELHON

Kezdetben, még ‘89 előtt, ott voltak a szórványos áttelepülők. Köztük orvosok, gyógyszerészek, írók, újságírók, színészek és ki tudja még hányféle mesterség, akikről jobb helyeken tudták, hogy magyarok, máshová viszont magukkal vitték származási helyük többségi népének megnevezését.
Azután megjelentek az árusok, akiknek forintra volt szükségük, hogy ezt meg azt vásároljanak a visszaútra. A Budai Várban, a metró aluljáróiban és ki tudja még hány helyszínen árulták népük művészetének tárgyiasított töredékeit.
Majd az ácsok és a kőművesek rajzottak ki, hogy olcsón, de szülőföldjükhöz képest mégis jóval több pénzért adják el munkabírásukat, kitartásukat, hozzáértésüket.
Azután jöttek a diákok, akik ösztöndíjjal vagy ösztöndíj nélkül, a felvételi nélküli és a csak magyarul tanulás varázsában, kollégiumokban vagy kintlakásokban, kis pénzen tengődve próbálták ki a magyarországi egyetemi vagy más továbbképzési viszonyokat.
Közben többször is fordultak a bevásárlók, a kiskereskedők és a pénzt nagyban forgatók.
Majd budapesti könyvvásárokra kezdtek járni az erdélyi könyvkiadók, vidéki színházi fesztiválokra a színházak és gombamód

szaporodó magyarországi képzőművészeti táborokba az erdélyi képzőművészek.
A Szigetre a fiatalok.
Az ilyen-olyan fesztiválokra a testvérvárosi és testvérfalusi önkormányzati elöljárók.
Az Országházba és más fórumokra a politikusok.
Magyarországi közép- és általános iskolákba a határszéli települések tanulói.
És közben lassan, nyikorogva, közel két évtized alatt, de néhány fokkal elmozdult a történelemnek az a bizonyos kereke.
Már nem csupán magyarországi vállalkozók alapítanak céget Erdélyben és Romániában, hanem erdélyi és romániai vállalkozók Magyarországon.
Az Erdélyben és Romániában megjelent bevásárlóközpontok gyakorlatilag felszámolták az innen kiinduló, magyarországi bevásárló turizmust. Sőt, vannak időszakok, amikor éppen ellentétes az irány.
Vannak, akik még ott laknak, de már itt dolgoznak és nem csupán Aradon, Temesváron, hanem a határszéltől jóval távolabb is. Például a Székelyföldön.
Már nem csupán romantikus erdélyi kalandozásokat hirdetnek az utazási irodák a budapestieknek, hanem magyarországi fürdőgyógyászati lehetőséget az erdélyieknek.
Már nem csupán a magyarországiak építenek pihenőházakat az olyannyira csodált fenyvesekben, hanem erdélyiek vásárolnak lakóházakat a véget érni oly nehezen akaró alföldön.
Már nem csupán magyarországi egyetemi tanárok tanítanak Erdélyben, hanem erdélyiek is Magyarországon.
A gazdasági elemzők minderről a korántsem teljes és nyilvánvalóan személyes újságírói számbavételről tömören és lényegre látóan csupán ennyit írnának: csökkennek a társadalmi-gazdasági különbségek. Vagy esetleg hozzátennék: a piacgazdaság és az unió jellegzetességei előbb-utóbb, de mindenütt ugyanúgy hatnak.
Mindez természetesen nem véletlenül jutott eszembe. Közben ugyanis azt szemlézgettem, amit a külhoni magyarok kulturális életét bemutató Biennále fesztiválról írtak-mondtak Budapesten, Gyulán, vagy éppen Szegeden. Hogy végre a népművészet mellett a kortárs művészet is bemutatkozik az október 13-ig tartó kulturális seregszemle keretében. Hogy a bemutatkozás alkalmat teremt arra, a közönség ne politikai értékválasztás, hanem kulturális értékválasztás alapján legyen együtt. Hogy a biennále az eltűnő határokhoz, az integrációhoz járul hozzá.

Sok mindent tudunk mi, határon túliak, illetve most már külhoniak és utóbb, mint előbb, de mindenképpen jelzőnélküli magyarok. Talán érdemes azt is fontolóra venni: ha a rendezvény valóban finomítja a belhoni politikai értékválasztás mindegyre egymás torkának ugró különbségeit, akkor évente vagy még inkább havonta kellene megtartani. És nem csupán három városban és nem csupán három hétig, hanem sok-sok más, magyarországi színhelyen és mondhatni folyamatosan.
Végső soron így lehetne kétirányú a támogatáspolitika is. Amely eddig sem volt kizárólag egyirányú.

(2007. szeptember 30.)

SZIKLA ÉS KAVICS

Úgy gondolom, most valóban nem kellene abbahagyni azt a székelyföldi jövőkép vitát, amely az eddigi szólamokkal ellentétben végre próbál leszállni a földre, gazdasági, társadalomtudományi, történelmi, publicisztikai, közigazgatási, politikai, vidékfejlesztési, művelődési és ki tudja még milyen töredékekkel fűszerezve kezd olyannyira terebélyesedni, hogy ráharaptak a médiumok, következésképpen adott a folytatás lehetősége. Sőt mi több: néhány személyes kitételtől eltekintve, amelyek hátsó politikai szándékokat vélnek felfedezni az egyéni vélemények között, végre eljutottunk oda, hogy valóban érvek, érvrendszerek, meggondolások és megfontolások ütköznek vagy egészítik ki egymást, ráadásul nem csupán közvetlen közéleti szereplők, hanem más foglalkozásúak, más nemzedékbeli érdeklődők között. Nagy kár lenne tehát elszalasztani a vita tartós folytatásának a lehetőségét, mert ez adhatja meg a keretét annak, hogy a közhelyekről leválva a valós székelyföldi helyzetképpel nézzünk szembe. És azt hiszem, ebben az önszemlélődésben érdemes támaszkodni Bíró A. Zoltán társadalomkutató egyik mondatára. *Paradox dolog* – írja Bíró –, *hogy a jövőképet a székelyföldi magánéletben, a családi életvezetésben sikeresen működtetjük, miközben lokális vagy regionális léptékben az ilyen kép sehogy sem akar összeállni.*
Úgy gondolom, ezzel a mondattal jutunk el a székelyföldi átalakulások és általában a székelyföldi élet gyökereihez. A történészek mindmáig csodálkoznak azon, hogy a zártság vagy a nyitottság, a nehéz történelmi, földrajzi, gazdasági, etnikai, tudatosan elszigetelt vagy éppenséggel erőszakolt modernizációs és más körülmények között a székelység kisebb-nagyobb hullámzásokat leszámítva

gyakorlatilag számbelileg is megmaradt azon a területen, ahová megtelepedett, miközben országon innen és túl bőven akadt ellenpélda akár a szétszóródásra, a felszívódásra, akár a terület végleges elhagyására és felhagyására. A maroknyi székely azonban minden ellenkező jóslat és minden érzelgős-romantikus verssor dacára nem porladt el, mint a szikla, hanem alakult, csiszolódott és inkább úgy maradt meg, mint a kavics, amely üveg ide és alumínium oda, mind a mai napig az építkezések nélkülözhetetlen kelléke. Alighanem ez mindenekelőtt annak köszönhető, hogy a hétköznapokban a székelység mindig a megélhetésre, az egyéni és a családi életvitelre figyelt, folyamatosan alkalmazkodott a körülményekhez és főként a közvetlen, az általa elérhető lehetőségeket kihasználva csupán addig nyújtózkodott, amíg a takarója ért. És manapság sincsen ez másképpen. Ha a változások jeleit keressük a Székelyföldön, akkor elsősorban az egyéni és a családi életvitelben, annak változó feltételrendszerében vehetjük ezt észre. Majd mindenki azon panaszkodik, hogy a Székelyföldön nincs működőképes tőke. De mostanig mégiscsak szinte teljesen kicserélték az egykori autóparkot, a lakásokat adott mértékben korszerűsítették, a székelyföldi kisvárosokat mindenhol új lakóházak és hétvégi házak övezik, a felszín fölötti vagy felszín alatti szolgáltatások gyakorlatilag felszippantották a munkanélküliséget és még hosszasan lehetne folytatni a sort. A székelyeknek ezeket az egyéni és családi, huszadik századvégi és huszonegyedik század eleji változásait nyugodtan nevezhetjük fejlődésnek, korszerűsödésnek, még akkor is, ha melléje illesztjük a belső, az úgymond endogén vagy éppen az organikus jelzőt. Az egyéni és családi átalakulások bizonyos része óhatatlanul közös érdekeket is létrehoz, ezek pedig egyre érezhetőbb helyi, lokális fejlesztésekhez vezetnek. Úgy tűnik, ez a két vonulat mindeddig összhangban van a nagy ugrásokat különösebben nem kedvelő, fenntartható fejlődéssel, de a közös helyi metszetekből fakadó, új regionális érdekközösség létrejöttére még várni kell. A múlt ehhez nem elegendő, a jövő kényszerét pedig még nem érzik kellőképpen azok, akiknek előbb-utóbb életük részévé válik.

Csík, Háromszék, Udvarhely, Erdővidék, Gyergyó, a Nyárád-mente stb. között hol jöhetnek létre földközelben, a hétköznapi élet szintjén nem erőltetett, nem mesterséges, hanem szinte önmaguktól egymáshoz tapadó regionális érdekközösségek, ha nem is az egész Székelyföldre, de legalább néhány térségre kiterjedve?

Abban senki sem kételkedik, hogy a Székelyföldön átvezető országutak főjavítása közös érdek és mivel ennek a helyi közösségekre nézve hátrányai nincsenek, az idén induló Kökös–Maroshévíz

országút feljavításával és az Erdővidéken át Székelyudvarhelyre vezető út helyrehozatalával gyakorlatig befejeződik a legfontosabb székelyföldi országutak rendbetétele. Hasonlóképpen – még a rosszabb megyei utakon is – egész sor magán közlekedési társaság kisebb-nagyobb autóbuszai járják keresztül-kasul a Székelyföldet, itt is a közös érdekeltség mondja ki a döntő szót. Valószínű, a bérbevételek miatt a Székelyföld hegyeit-dombjait díszítő mobiltelefon-átjátszó állomások létesítése sem jelentett különösebb gondot, noha települési, közbirtokossági vagy éppen magántulajdonra telepítették. Több más tekintetben azonban a közös, regionális érdek már nem ennyire nyilvánvaló, illetve ha születnek is valamiféle elképzelések, a helyi érdekek megakasztják. A jelenlegi székelyföldi megyéken átnyúló, regionális szeméttárolók ügye éveken át vajúdott és úgy tűnik, nem is lesz belőle semmi: egyelőre inkább a különböző, kisebb térségi közös szemételhelyezések tűnnek megvalósíthatónak, még akkor is, ha folyamatos meggyőző munkába kerül a célhelységek lakossága aggodalmainak eloszlatása. A több térségen, több helységen áthaladó közös vízvezetékek létesítése úgyszintén időről-időre felröppenő ötlet marad, mint ahogyan a gázárak emelkedése nyomán a földgázvezetékek iránti lelkesedés is alaposan megcsappant. Hasonlóképpen helyi megoldások ötvöződnek a Kárpátok-közi medencékben elkerülhetetlen és megkerülhetetlen téli hideg elleni küzdelemben: vannak olyan városok, ahol jórészt felszámolták a távfűtést, máshol éppen ezt erősítik, megpróbálva a gázon kívül más fűtőanyagok után nézni, a különböző, egyedül üdvözítőnek mondott megoldások mögött azonban nem annyira hosszútávú, lakosságközpontú számítások és közös megoldáskeresések, mint inkább különböző helyi csoportok érdekei állnak.

Vagy nézzünk egy másik gazdasági területet, a Székelyföld kincseként oly sokat emlegetett borvizeket. Több mint tucatnyi, székelyföldi eredetű borvizet és hűsítőt palackoznak, forgalmaznak a különböző, kisebb mértékben székelyföldi tulajdonrészű kereskedelmi társaságok. Tegyünk fel egyetlen elméleti kérdést: vajon, ezeken a borvizeken, a címkék egyik sarkában elképzelhető lenne az eredet ellenőrizhetőségére vonatkozó, Székelyföld megnevezést hordozó felirat, amely közös érdeket testesít meg és a konkurencia harcban növeli nem csupán az eladhatóságot, hanem a bevételt is, akár a különböző, jól ismert borvidékek DOC feliratai? Vajon ez a felirat nem jelentene legalább annyit, mint néhány szimbolikus, útszéli tábla?

Egyelőre nincs sajtótér, hogy folytassam. De ha a szólamok helyett apró munkával, a hétköznapi élet legkülönbözőbb vonatkozásainak a számbavételével nem keresünk közös, regionális érdekeket, akkor Csaba királyfi mellett a székelyföldi autonómiáról is könnyes szemmel énekelhetünk, felsorolva mindazt, ami volt, ahelyett – ami lehetne.

(2007. január 27.)

JÓKAI ÉS A BIBLIA KÖZÖTT

„Először megrémítette a havas, a fekete fenyőrengeteg, zúgó patak, csattogó, sistergő zuhatagok, meredt sziklaóriások, a millió szőrös karjával önmagát fojtogató málnavész. Kicsiny gyermekszíve megremegett az ismeretlen arcú emberek láttán, kiknek vállig érő haja viharvert arcukra borul. Nem látott még ilyen öles embereket, ilyen vastag bajuszúakat, kik kalapjuk karimájából merítik a forrásvizet s mint mások a pohárból, úgy isznak a kalapjukból. (...) Odahaza, négy éves kora óta a juhászok, béresek, napszámosok kezet csókoltak neki s nem értette, idefent mért járnak olyan magasba tartott fejjel az emberek. És a beszédük is milyen más, mint odahaza a Mezőségen!”
Ki írta a fenti mondatokat?
Wass Albert, hát persze hogy Wass Albert – vágnák rá mindazok, akik néhány évvel ezelőtt egy olyan felmérésben vettek részt, amelynek eredményeként Erdélyben Jókai után és a Biblia előtt Wass Albert a legtöbbet olvasott szerző, őket követi Mikszáth és Móricz, Gárdonyi és Rejtő, majd Petőfi és Sütő András.
Nos, mindannyian tévednének. Erdélyi író ugyan, de nem Wass Albert.
„A meredek vágás legfelső szélén, ott, ahol ifjú fenyőfűk, sűrűn, mint a kender, körülszegték a szálerdőt, nagy csapat fővad állt. (...) Azt várták mind, hogy a vezérgím kilépjen a nyílt vágásba. Mert ilyen az erdő törvénye: egyedül a vezető szarvastehén irányítja a csapatot. Ő felelős a csapat életéért, biztonságáért. A többi gím is persze nagyon figyel, szimatot vizsgál és gyanús szagról, veszélyről, miről jelt ád, (nekik is kötelességük ez!) De csak a vezérgím indít, vezet, állít meg, ő választja ezt vagy azt az irányt, ő viszi ide vagy oda a maga népét.”
Ki írta a fenti mondatokat?
Wass Albert, hát persze hogy Wass Albert – vágnák rá mindazok, akik néhány évvel ezelőtt egy olyan felmérésben vettek részt,

amelynek eredményeként Erdélyben Jókai után és a Biblia előtt Wass Albert a legtöbbet olvasott szerző, őket követi Mikszáth és Móricz, Gárdonyi és Rejtő, majd Petőfi és Sütő András.
Nos, mindannyian melléfognának. Erdélyi író ugyan, de nem Wass Albert.
„- És azok a hegyek?
- Az a régi erdélyi határ.
- És ez? Itt köröskörül mindenütt?
- Ez? Ez Erdély...
- És ez a föld, amit szánt?
- Ez? A mi földünk ez, Anna. (...) Az egész világból csak ez, ami még a miénk, Anna...
Az ökrök újra belefeküdtek a járomba, az eke tovább hasította a földet és ontotta a friss, barna barázdát...”
Wass Albert, hát persze hogy Wass Albert – vágnák rá mindazok, akik néhány évvel ezelőtt egy olyan felmérésben vettek részt, amelynek eredményeként Erdélyben Jókai után és a Biblia előtt Wass Albert a legtöbbet olvasott szerző, őket követi Mikszáth és Móricz, Gárdonyi és Rejtő, majd Petőfi és Sütő András.
Nos, megint csak valótlanságot állítanának. Erdélyi író ugyan, de nem Wass Albert.
Erdélyben ugyanis, a múlt század harmincas éveiben, amikor Wass Albert az irodalomtörténészek szerint legjobb regényéért (*Farkasverem, 1934*) megkapta a Baumgarten-díjat, jó néhányan írtak még hasonló témában és hasonló stílusban. Például az idézetek sorrendjében Kemény János báró, gróf Bánffy Miklós, arisztokraták akárcsak Wass Albert, vagy éppen Kós Károly. És a nép-nemzeti vonulatnak nevezett irányzaton túl még igen sokan és ugyancsak sokféleképpen mások, akiknek erdélyi irodalomtörténeti értékeit ma már senki nem vitatja.
De nem is beszélnek róluk.
Csak mindenekelőtt és mindenek fölött Wass Albertről.
Következésképpen itt kellene egy kissé jobban odafigyelni.
Hogy ne maradjanak valamennyien annak árnyékában, akit kalandos élete, igen termékeny munkássága és tagadhatatlan olvasmányossága mellett a politika, a média, egyfajta ideológia, az olvasói divatot megteremtő piacgazdaság olyan magasra emelt, hogy már az is nemzetárulás számba megy, ha valaki másokkal összehasonlítja, ha nem közvetett forrásokból, hanem közvetlen dokumentumok fényében kutatja életét és a bölcsésztudományok által elismert irodalomelméleti-irodalomtörténeti eszközökkel a munkásságát.

Hogy Wass Albert életműve ne legyen bárhol és bármikor előrángatható, mindig azonos csomagolású pótszer a nemzet és az Erdély-szeretetre, hanem legyünk tisztában vele: bármilyen idézethalmazon túl az érzelmek és az értelem skáláján sok-sok szín és azoknak még több változata létezik. Például olyanok is, amelyek a velünk együtt élőkben, közelebbi és távolabbi szomszédainkban is meglátják és tisztelik az embert.
A víz ugyanis a hegyekben-völgyekben majd minden irányba szalad és két teljesen egyforma követ csak nagyon nehezen lehet találni. A kövek így maradtak meg. Sokféleségükben. Akárcsak az irodalom.

(2008. február 5.)

ÓRIÁSPLAKÁT

Vagyunk vagy kétszázan.
A vezető tanács elnöke, amint ebben az igen sajátos részvénytársaságban betöltött tisztségéhez illik, gyors egymásutánban sorolja, hogy 2007-ben miből mennyi volt a közbirtokosság bevétele. Ennyi meg ennyi köbméter fát adtunk el, emennyi volt a legelőbér, ennyit hozott volna a karácsonyfa, ha nem osztjuk szét a tagoknak és így tovább. És egyszerre csak megjegyzi: amint bizonyára tudják, a tavaly elestünk a reklámbevételektől, mert a kökösi Székelyföld tábla kitételek, majd levételek nyomán a bukaresti és brassói reklámcégek felmondták a szerződést, az országút mellé nem akartak egyetlen óriásplakátot sem elhelyezni.
Amint bizonyára tudják...
Bizony nem tudtam.
Hogy milyen remek Székelyföld tábla az, amely Kököstől hetven kilométerre is érezteti a hatását. Éles politikai helyzetekben persze hallottam ezt is, meg amazt is, legelső, közvetlen, tehát úgymond tiszta forrásból a Kárpátokon túli piacokra is bemerészkedő székelyföldi vállalkozók kalandjairól, sőt arról is volt tudomásom, hogy ilyenkor hiába állnak kint a krumplis zsákok a székelyföldi porták előtt, mert egyetlen utánfutós autós sem nyitja meg a kaput, de ez a reklámtáblás visszacsatolás mindenképpen újdonság volt.
Közhelyszerű jelképek és elpufogtatott szólamok lefordítása a valós életre. Nem először és nem utoljára a történelemben. Levéltári adatok szerint a Székelyföld hagyományos és természetes regáti kapcsolatainak megszakadása miatt, az Osztrák-Magyar Monarchia és Románia közötti, tizenkilencedik század végi vámháború idején

Kézdivásárhely lakossága alaposan megcsappant, két Kárpátokon inneni település apraja-nagyja pedig a hegyen túlra költözött, hogy ott készítse hordóit és dézsáit, ha már nem vihette át a határon.
És a huszadik század folyamán is akadt még bőven arra példa, hogy mit jelent az egyéni és családi túlélés kényszere. Hogy merre mozdulnak el kisebb-nagyobb közösségek, ha otthon nem találják megélhetésüket.
Ezért kellene már egyszer s mindenkorra a földre tenni magas talapzatukról a politikai szólamokat és ott megnézni, hogy egészen pontosan mit is jelentenek.
Már néhányan megpróbálták kitapogatni, hol lennének jelenleg egy autonóm Székelyföld közigazgatási határai.
Nem túl nagy sikerrel. Ami nem meglepetés, hiszen még a két, kimondottan székelynek nevezett megye körvonalait sem sikerült részleteiben tisztázni mindazoknak, akik nem megyei tanácsnak, hanem túlzott derűlátással megyei önkormányzatnak nevezik magukat.
Hol vannak a birodalom határai?
Majd arról is elhangzott egy-két bátortalan szó, hogyan is állunk a gazdasággal, az infrastruktúrával, az energiával. És persze a költségvetéssel. Azután meg az egy székely főre jutó pénzbeli keresettel, külföldi vagy belföldi beruházással. Legyen az zöld mezős, vagy szárazfa gáteres.
Akadt egy olyan tanulmány is, amelyet készítője magára hagyott. És amely arról szólt, milyen legyen a közigazgatás. Természetesen erőskezű és centralizált egy olyan országban, amely ha kínkeservesen is, de megpróbálja a helyi közösségekre leosztani az állami hatásköröket.
Így nem megy. Ha felülről beszélünk és nem alulról építkezünk, ha nem a jelent és a jövőt vesszük figyelembe, hanem a múltról ábrándozunk, akkor még az álmunk sem lesz autonóm, nemhogy az ébredés.
Talán valamit megsejtett mindebből a Székely Nemzeti Tanács Sepsiszentgyörgyön megválasztott újdonsült elnöke is, aki első ízben vélekedett úgy: csak össze kellene hozni már legalább féltucatnyi szakbizottságot ahhoz, hogy a vélemény nyilvánító népszavazásnak nevezett érzelmi tapogatózásnak legyen valamiféle kézzelfogható értelme.
Remélem, nem nyílt leveket író vagy közleményeket megfogalmazó egyének társaságára gondolt. Ennek ugyanis nem vagyunk híján.
Hanem végre-valahára olyan szakemberekből álló munkacsoportokra, amelyek programszerűen, menetrendszerűen, értelemsze-

rűen és bárki által értelmezhetően lefordítják az autonómiát a hétköznapok nyelvére.
Akik elmondják, hogy nem óriásplakáttal kezdődik. Hanem azzal végződik.

(2008. április 6.)

ALAPKÖVEK

A ténymegállapító mondat rövid és tömör: június 26-án egy esztendeje, hogy elhunyt Domokos Géza. Május elsején, a marosvásárhelyi kórházban, utolsó műtétje után, még olyan remek hangulatban volt, hogy sem orvos, sem barát, sem jó ismerős és természetesen ő maga sem gondolta volna, hogy elindult azon a visszafordíthatatlan úton, amely néhány hét alatt a sepsiszentgyörgyi, majd megint csak a vásárhelyi kórházba és onnan a szívéhez oly közel álló Papolc melletti, zágoni temetőbe vezetett.
Abban a bizalomban és megtiszteltetésben volt részem, hogy halála után néhány hónappal a család átadta nekem több mint fél évszázadnyi munkájának tárgyi hagyatékát és a napi lótás-futás után, mondhatni egész télen, minden éjszaka, az előzetes felmérés szándékával Domokos Géza írásokat olvastam, a levelekben, újságokban, feljegyzésekben, kéziratokban, könyvekben és folyóiratokban rejlő hátterét fürkészhettem annak a rendszeres, kitartó és többszörös intézményteremtő erőfeszítésnek, amelynek eredményei valamennyiünk számára olyannyira ismertek. Életének minden szakaszát levelek és feljegyzések kísérték: a sepsiszentgyörgyi középiskoláét, a kolozsvári és moszkvai egyetemi éveket, a szerkesztői és kiadói tevékenységet, az 1989 utáni RMDSZ-indulást és -kibontakozást, majd utolsó éveit, amikor visszaemlékezésein, önéletrajzi kötetein dolgozott. Aligha tévedés azt állítani: Erdély jelenkori történelme sűrűsödik mindazokban a dokumentumokban, amelyeknek további feldolgozása-kutatása az erdélyi írók hagyatékát őrző kolozsvári Szabédi-házban immár szakemberek feladata és alighanem még sok-sok évtizeden át fognak forrásként hozzá fordulni, próbálva jobban megismerni azt a szövevényes kort, amelyben a becsületes és tisztességes, jövőt és közösségi kiutat kereső eligazodás szándéka és cselekvési tere nem mindenkinek adatott meg. És még végére sem értem ennek az előzetes, rendszerező munkának, amikor Zöld Lajos kollégám megkért: nem fordítanék le néhány oldalt a szárhegyi magyar és román írótalálkozóknak azokból a jegyzőkönyveiből, melyeket magnószalagokról írtak át, Dávid Gyu-

lával gondoznak, megjelentetnek és természetesen akad közöttük néhány román nyelvű mondat is. Akadt bizony, méghozzá szép számmal és hosszú oldalakon át, hiszen az előzékenység és a jobb megértés jegyében erdélyi magyar írók is beszéltek ott románul, akár így terjesztve elő összefoglaló tanulmányokat, akár egyik-másik hozzászólás során többször is nyelvet cserélve. És olykor meglehetősen elgondolkodtató utó-tolmácsolások nyomán, hiszen magyar irodalmárok román szavait kellett visszaültetni arra az anyanyelvre, amelyen nem hangzottak el, megtalálva a vélt vagy valós stílust és a szóhasználatot; eközben megint csak el kellett töprengenem, hogy milyen meghatározó szerepe volt Domokos Gézának nem csupán a találkozók megszervezésében, gondolatvezetésében, hanem azokban az utóvéd-harcokban is, amelyekkel 1989 előtt menteni-magyarázni kellett mindazt, amelyre ma már csak legyintenének, ha ugyan az akkor eretnekségnek számító gondolatok egyáltalán még feltűnnének valakinek.
A könyv azóta megjelent és bízom benne, hogy a jelenkor megértésének a szándékával jó néhányan elolvassák. Mint ahogyan az internet uralmának és a nem olvasás-korszakának kikiáltott napjainkban is szép számmal akadnak még szülők, akik leveszik a polcokról a nagy gonddal megőrzött Kriterion-köteteket és gyermekeik kezébe adják. Mint ahogyan a romániai kisebbségek nyelvén továbbra is jelennek meg olyan munkák, amelyeknek forrása az egykori kriterionos nemzetiségi ráfigyelés. Mint ahogyan az általa és többedmagával alapított RMDSZ is azon az úton halad, amelynek akkor összeillesztett alapköveit, a parlamentarizmus, a demokrácia, a jogállamiság igénybevételének, az erdélyi magyar intézményteremtésnek, az európaiságnak, az önépítkezésnek, a romániai társadalom összességére való ráfigyelésnek az összhangját azóta sem kellett megbontani.
Szerény papolci háza körül, ahol visszaemlékezéseit írta, ott sűrűsödik a szellemtörténelem: néhány kilométernyire Csomakőrös és egy ugrásnyira Zágon. Egy megőrzött, gondozott és állandóan látogatható papolci emlékház remekül illene az időn átívelő, nyitott és értékteremtő erdélyiséghez.

(2008. június 22.)

LATINUL TÁNCOLÓK

1825. november 3-án, a pozsonyi országgyűlésen Széchenyi István birtokainak éves jövedelmét ajánlotta fel a Magyar Tudós Társaság

megalapítására, ezt a napot tekintik a Magyar Tudományos Akadémia születésnapjának.
A magyar tudósok 1996-os világtalálkozóján ezt a dátumot a Magyar Tudomány Napjának nevezték el, a magyar országgyűlés pedig 2003-ban hivatalosan is felvette a jeles napok sorába. A Magyar Tudományos Akadémia 2006. október 30-ai rendkívüli közgyűlésén „ügyrendjébe vette a kolozsvári Erdélyi Múzeum Egyesület keretén belül megalakult MTA kolozsvári területi bizottságát", amely a továbbiakban KAB, azaz Kolozsvári Akadémiai Bizottság néven működik, kialakítva a maga szakbizottságait.
A Magyar Tudomány Napjáról, rendszerint az őszi hónapokban, számos tanácskozáson, konferencián emlékeznek meg, az MTA és a KAB agrártudományi és társadalmi szakbizottságai néhány nappal ezelőtt például a csíkszeredai Sapientián értekeztek. Általában az erdélyi tudományos tanácskozásokon rengeteg szakdolgozat hangzik el és közöttük szerencsére szép számmal akadnak olyanok is, amelyekből csakhamar kitűnik, hogy nem csupán a tudományos karrier megkövetelte részvétel vagy a bármi áron való publikálás igénye hozta létre, hanem szerzője valóban őszintén érdeklődik az általa vizsgált terület különböző kérdéskörei iránt. Jól megfigyelhető jelenség az is, hogy mifelénk nincsenek különösebb nemzedéki törések, az idősebbek, a középkorúak és a fiatalok mondhatni egymásba kapaszkodnak, még a különböző tudományos nyelvezetek is jól kiegészítik egymást. Érzékelhető azonban még valami: amíg a romániai magyar természet- és társadalomtudományi tábor a háttérben csendesen gyarapszik, addig az előtérben ennél jóval nagyobb hanggal terjed a tudománytalanság, a dilettantizmus, az amatőrködés, amely ráadásul a tudományosság köpönyegében szeretne magának babérokat szerezni.
Csupán néhány példa. Az erdélyi magyar történelemtudomány hiába mondja ki különböző nyelvészeti és más bizonyítékok alapján, hogy az egykori, magyarok elfoglalta területeken a székelység nyugatról-keletre való fokozatos megtelepedése a legvalószínűbb, mégis vannak, akik ilyen-olyan mítoszokra alapozva, saját jelenkori nézeteik megágyazásáért amellett kardoskodnak, hogy a székelyek a magyar honfoglalás előtt már a Kárpát-medencében éltek, sőt mi több, még a honfoglaló magyarok előtt vették fel a kereszténységet és ezért őrizhették meg a rovásírást.
Apropó, rovásírás! A népi táncművészet fiatal elméleti szakembereként jól ismert Könczei Csongor figyelt fel rá, hogy a Maros Művészegyüttes csak román címszó alatt, de magyarul bejelentkező honlapján néhány menüpontot rovásírással is megjelentettek.

„Értem én, hogy sokak (sajnos egyre többek) fejében a hagyományőrzés, a hagyományápolás, egyáltalán a tradicionális kultúra egyet jelent valamiféle képzelt ősi, érintetlen, eleve és mindig létezett közösségi kinccsel, vagy annak keresésével és találtatásával (vagy tálaltatásával). Csakhogy egy a képzet, s teljesen más a valóság. És ha a képzettel elfedjük a valóságot, akkor bizony könnyen tévútra juthatunk. Tánctörténeti tény, hogy a Kárpát-medencei hagyományos tánckultúra, és ezen belül a magyar paraszti tánckultúra (sőt, még a hangszeres tánczene) legrégebbi rétegei is késő középkori és reneszánsz nyugat-európai gyökerekre vezethetők vissza, (...) azaz a XX. századi magyar néptánckultúra azt őrizte és hagyományozta, amit az angolok, franciák, németek, olaszok stb. néhány évszázada elfelejtettek. Hogy ennek mi köze az ősi magyar honfoglaló kultúrához? Semmi. A rovásíráshoz? Még annyi se. Mert képletesen fogalmazva: ahogyan latin betűkkel írunk, úgy latinul táncolunk is."
A sort még hosszasan lehetne folytatni. Amatőr jogi okoskodások hogyan próbálnak felülkerekedni az alkotmány- és a nemzetközi jog hazai szakértőin, kézrátétellel gyógyítók az orvostudományon, mágneses mütyüröket és színes tablettákat, krémeket árulók a fizikán, kémián, élettanon és így tovább.
Talán ideje lenne létrehozni a Magyar Tudománytalanság napját is. Mondjuk április elsejére.

(2008. október 12.)

MAGYAROK VILÁGA

Egyetlen sort sem szerettem volna írni a Magyarok Világszövetségének VII. Világkongresszusáról, hiszen az MVSZ maroknyi vezető csapata az utóbbi években nem tett mást, mint botrányról-botrányra lépkedve, különböző populista szólamokkal próbálta magát erőszakosan visszajuttatni arra a politikai-közéleti küzdőtérre, ahonnan a megváltozott világot meg nem értve voltaképpen önmagát száműzte. Hogy mégis leírok néhány mondatot, arra a határmenti erdélyi magyar napilap egyik híre késztetett. Ebben ugyanis így fogalmaznak: „Az augusztus 16–20. között Budapesten megrendezésre kerülő VII. Világkongresszuson a legátfogóbb legitimitású magyar köztestület küldöttei a világ minden magyar közösségét hivatottak képviselni; idén ezt a testületet ezer személy alkotja."
Hát ezzel van nekem bajom.

Miszerint a Magyarok Világszövetsége a legátfogóbb legitimitású magyar köztestület. Bocsánattal legyen mondva: ha így át lehet verni valószínű, néhány átvett mondattal, oda nem figyelő és hasábokat internetről megtöltő erdélyi magyar újságírókat, akkor miért ne lehetne próbálkozni ugyanezzel, jóval nagyobb méretekben, jóval szélesebb lakossági összefüggésekben?
Tehát a jelenlegi MVSZ mint a legátfogóbb legitimitású magyar köztestület?
A közéletben, a politikában ugyancsak gyakran használt „legitimitás" kifejezést magyarul többféleképpen lehet leírni, de semmiképpen ilyen tömören. Legitim például az a gyermek, akit az apja törvényesen, jogszerűen elismer. A demokratikus társadalmi rendszerekben legitim az a párt, amelyet a párttörvény alapján jogszerűen bejegyeznek. Ennek a pártnak legitim az a vezetője, akit az alapszabályzatban lefektetett elvek és módszerek szerint megválasztanak. Magyarország vagy Románia legátfogóbb legitimitású köztestülete a parlament, mivel az ország lakosságának bizonyos százaléka, a választási törvénynek, az előre lefektetett szabályoknak megfelelően választotta meg az oda bejutókat. Legitim az a kormány, amelyet a választások után, a parlamenti összetétel nyomán neveznek ki és a következő választásokig legitim minden olyan döntés, amelyet ez a kormány hoz, akár tetszik a választóknak, akár nem. A legitimitás tehát nem érzelmi kérdés, hanem jogszerűség.
Milyen törvények alapján a Magyarok Világszövetsége a legátfogóbb legitimitású, tehát a világ magyarjainak legjogszerűbb köztestülete?
Az MVSZ jelenleg nem más, mint egy Magyarországon bejegyzett civil szervezet, amely megőrizte a hangzatos nevet, miközben a történelem kiürítette az egykori tartalmat, és vezetősége jelenleg nem tesz mást, mint erkölcsi vagy éppen anyagi tőkét próbál kovácsolni a névből.
A magyarok világszövetsége, így egészen kis betűvel, ma másként működik. Magyarország alkotmányba foglalt kötelessége törődni az országhatáron túl élő magyar közösségekkel és ez az alapelv több törvénybe, gyakorlati eljárásba épül be. A legitim magyarországi pártok a maguk nézeteinek megfelelően keresnek kapcsolatot a magyar közösségek különböző irányultságú pártjaival, a legitim módon megválasztott magyar parlamenti képviselők közösen legitim fórumokat hoznak létre, a magyarországi és más magyar közösségek civil szervezetei akkor találkoznak egymással, amikor akarnak, a magyar-magyar testvértelepüléseket már számba sem lehet

venni, az interneten a magyarok annyi társasági oldalt létesíthetnek, ahányat kedvük tartja, a világban majd minden magyar oda utazik, ahová éppen a zsebe engedi. A magyarok világszövetsége ma nem az MVSZ-en keresztül működik, hanem a magyarok találják meg egymást.
A történelem kivette a munka tárgyát az MVSZ kezéből.
Sündisznóállásokba visszahúzódott, örök-sértődékeny vezetőik önmaguk szerepét próbálják fenntartani olyan politikai megnyilvánulásokkal, amelyek elutasítanak minden magyarországi legitim politikai pártot, olyan tudományosságot megkérdőjelező homályos szövegekkel, amelyek gyakran a fajelmélet határát súrolják, olyan pótcselekvésekkel, amelyeknek legtöbbször pénzgyűjtés áll a hátterében.
Az MVSZ tarthat világkongresszust. De a magyarok világa már máshol van.

(2008. augusztus 17.)

A MEDVE BŐRE

A meteorológusok szerint rendkívül szelíd az idei november, de nem mindenhol. A közhelyszerűen Románia Északi-sarkának vagy Kis Szibériának nevezett Csíkban már két hete minden éjszaka alaposan fagypont alá süllyed a hőmérséklet, az egyik éjszaka itt mérték az idei ősz rekord-hidegét, a mínusz 11 Celsius fokot és a hírügynökségek nem feledkeztek meg az adatbázisokról sem: bizony, Csíkszeredában, 1993. november 11-én volt már mínusz 27 C fok is. Hát bizony, ettől kirázza mindazokat a hideg, akik még ingben sétálnak az őszi napsütésben és hátha még azt a ködöt is látnák, amely olyannyira megtelepszik a medencében, hogy csak a déli órákban engedi átderengeni a Napot, a faágakon vastagodó és kimondottan téli látványt keltő zúzmaráról, az autóablakokra fagyott és oly nehezen lekaparható reggeli jégrétegekről nem is beszélve. Termikus inverzió – így hívják ezt a fránya jelenséget, amikor a hideg levegőrétegek lezúdulnak a hegyközti medencékbe és ott is maradnak, mert ilyenkor – a tavasszal és a nyárelővel ellentétben – tökéletes a szélcsend és mindezen nem nagyon lehet változtatni. Sem Csíkban, sem Gyergyóban, sem máshol a Székelyföldön, sőt más olyan Kárpátok-menti megyékben sem, ahol az őszi hideggel együtt megkezdődnek a fűtésgondok. Az egyszerű és könnyen érthető matematikai arány ugyanis fordított: minél alacsonyabb a hőmérséklet, annál többet kell fizetni. Fáért, földgázért,

tömörített fűrészporért, távfűtésért vagy egyéni hőközpontokért, olajos vagy pusztán az ellenállások izzását kisugárzó villanymelegítőért. Kipróbáltak már mindent, önmagukban és egymás ötvöződésében, van aki erre, van aki arra esküszik, de egyvalamiben valamennyien megegyeznek: egyre mélyebben kell belenyúlni a pénztárcákba vagy a zsebekbe, természetesen a más egyéni és családi költségek hátrányára.
Mindezt csupán annak a magyarázatára írtam le, hogy a környezetvédelmi minisztérium, a környezetvédelmi alap kilátásba helyezett napenergiás programja miért váltott ki soha nem tapasztalt visszhangokat a Székelyföldön és az ország más fagyos vidékein is. Sok más pályázattól eltérően, az elv egyszerű és közérthető: az állam kilencven százalékban vissza nem térítendő támogatást nyújt mindazoknak a családoknak, lakó- vagy más közösségeknek, akik napenergiát felhasználó berendezésekkel látják el saját energia háztartásukat. Ezeket a készülékeket csak hivatalosan engedélyezett cégek forgalmazhatják, ők kapják a pénzt is, névjegyzéküket december utolsó harmadára hozzák nyilvánosságra és az igénylők is majd ott iratkozhatnak. A szakcégek és a haszonélvezők számára szükséges űrlapok már meg is jelentek az interneten és majd mindenki várja a csodát, amikor a Nap ingyen és bérmentve két kézzel szórja áldását a didergő romániai földlakókra.
Csodavárás közben pedig a következőket tapasztalni: noha cégjegyzék még sehol, jó néhány vállalkozás már azt terjeszti önmagáról, hogy ő lesz a forgalmazó. Helyenként a leendő ügyfelek már várakozási listákat is készítenek, hogy ki lesz az első, a tizedik vagy éppen az ötszázadik. Sőt mi több, ezeket a helyeket, akár néhány esztendeje a bukaresti nagykövetségeket övező sorokban, áruba is lehet bocsátani, hiszen egyre gyakrabban hallani: a napenergia végtelen és kifogyhatatlan ugyan, de a berendezések nem, számukat negyedévre vagy évre korlátozzák... Valamiféle kimondottan virtuális háttér-gazdaság indult be ahhoz hasonló helyzetre, amit a népi bölcsesség a jól ismert mondással szokott jellemezni: előre iszunk a medve bőrére. Ugyanis még senki nem tudja, mennyibe kerülnek ezek a berendezések. Milyen napsugárzási mutatók szükségesek hatékony működtetésükhöz és ez utóbbi mit jelent egyáltalán. A Nap felmelegíti a vizet, az így nyert hő kibocsátható. A Nap fotovoltaikus elemekben áramot termel, ez felhasználható. A két alapelvvel mindenki tisztában van, de ami mögöttük rejlik – hatásfok, gazdaságosság, üzemidő, karbantartás, járulékos költségek stb. stb. – már kevésbé ismert. Bizony, ezekről is kellene be-

szélni. Jóval többet. Nehogy árnyékba kerüljön vagy piacgazdasági átverés legyen egy kiváló kezdeményezés.

(2008. november 16.)

TORTA ÉS PULISZKA

A találós kérdést röviden így lehetne megfogalmazni: mi az, amiről mindenki tudja, hogy nem megfelelő és még sem akarnak rajta változtatni?
Mielőtt eltöprengenénk a különböző válaszlehetőségeken, hadd következzen a felelet is: a romániai magyar tanulók román nyelvre történő oktatása.
A csőd eredményei különösképpen székelyföldi statisztikákban szoktak felbukkanni: az általános iskolákban tartott, különböző megnevezésű egységes felmérőkön, majd a próbaérettségin a diákoknak csak fele megy át. Számsorokon és néhány napos médiabeszámoláson túl pedig hol itt, hol ott bukkan fel a téma.
A magyar vállalkozók például arról beszélnek, hogy frissen felvett titkárnőjük, legyen bármilyen szép és üde, nem akkor reszket, amikor ránéz a főnöke, hanem amikor románul kell telefonáljon és három kettétört mondattal képes elszalasztani az ügyfelet.
A székelyföldi polgármesterek nagy vonalakban elégedettek a helyi magyar magánegyetem vagy az erdélyi állami egyetem valamelyik magyar karának újonnan alkalmazott végzettjeivel, de egyvalamiért szüntelenül csóválják a fejüket: a munkába állók nemhogy románul képtelenek egy-egy pályázat kérdőívét kitölteni, hanem akár egy hosszabb-rövidebb levelet is megfogalmazni.
Pszichológusok arról beszélnek, hogy román vagy vegyes nyelvű környezetben különösképpen a székelyföldi fiatalok kisebbségi komplexusai fokozódnak és inkább önmagukba zárkóznak, semmint élni próbálnának a nyitott világ megannyi lehetőségével.
A magyar szülők otthon már azt sem tudják, hogyan hátráljanak ki a házi feladatok mögül, amikor románul bemutatkozni is képtelen középiskolás csemetéjük megkéri, hogy írjanak egy rövid esszét valamelyik középkori román krónikás vagy a legújabbkori román szövegíró stílusában.
Mindent összegző politikusaink természetesen azt is megemlítik: nem egyszer a fiatalok magyarországi vagy külföldi kivándorlásában azt is szerepet játszik, hogy ott legalább nem kell tudni románul.

Fölösleges folytatni a felsorolást. Amint mondani szokás: a helyzet minden vonatkozása megtárgyalt és kitárgyalt. Mint ahogyan az ésszerű megoldás is: a román nyelvet más, főként kommunikációs alapokra helyezett tankönyvek és más módszertan alapján kellene tanítani a romániai magyar iskolákban. Az idegen nyelvként tanítás fogalma borzongást szült a román politikusokban. A második nyelvként vagy nem anyanyelvként történő tanítást szintén nem kísérte elismerés. Magyar egyetemi és középiskolai tanárok nem csupán módszertani kezdeményezései, hanem átfogó és részletes tanulmányai valahol elsikkadtak a romániai magyar érdekképviselet megannyi tanácskozásának és tisztségének a gépezetében, az „ej, ráérünk arra még" nemzeti jelmondatunkat így alakítva át: majd a tanügyi törvényt kell módosítani. Sem a tanterveket betartani kénytelen pedagógusoktól, sem a több váltásban iskolába járó diákoktól nem várható el, hogy még külön, beszéltető román órákat tartsanak.

És akkor hogyan tovább? Vajon, meddig kell még a felszínen olykor beszélve róla, de a mélyben elfektetni a romániai magyar fiatalok román nyelvtudásának ezt az alapkérdését, amelynek lehetséges megoldásában még az államelnökben is váratlan segítségre találtunk? Miért nem társadalmasítjuk szüntelenül, miért nem feszegetjük folyamatosan egyenrangú és egyenlő esélyű mindennapi életünknek ezt a lényeges vonatkozását, nem csupán a magyar iskolák román tanáraira bízva, hanem az iskolák egészét, hangulatukat, a román nyelvtudással és általában a teljes romániai élet megismerésével kapcsolatos légkörüket sem hagyva ki belőle? Miért nem beszélünk többet arról, hogy az óvodával együtt tizenöt esztendő alatt meg nem tanulni egy nyelvet legalább olyan, rekordok könyvébe illő megvalósítás, mint egy hatalmas bukaresti torta vagy egy végeérhetetlen székelyföldi puliszka? És egyáltalán: miért nem gondolunk többet arra, hogy miképpen költözött ide a puliszka és helyében hogyan alakult ki ott a torta?

Ha így tennénk, történelmen innen és történelmen túl, levonhatnánk néhány következtetést. És nem csupán a román nyelv oktatására vagy megtanulására vonatkozóan.

(2009. január 11.)

FORMA ÉS TARTALOM

Néhány héttel ezelőtt a kereskedelmi tévék világszenzációként tálalták az eseményt: Hillary Clinton újdonsült amerikai külügy-

miniszter a genfi díszvacsorán egy piros, műanyag-gombos ajándékkal kedveskedett orosz kollégájának, Szergej Lavrovnak, amelyre mindössze két szó volt rácímkézve: *reset,* illetve *peregruzka*, jelképesen utalva az amerikai-orosz kapcsolatok újraindulására. Manapság már a számítógépezgető óvodások is tudják, hogy a hasonló angol feliratot viselő gomb megnyomásával újraindul a gép, a peregruzkával viszont más a helyzet: az oroszok számára ez túlterheltet, túltöltöttet jelent, az orosz gépeken az újraindítás megfelelő kifejezése a perezagruzka.
Csupán egyetlen szótag, amely szellemes ajándék helyett majdhogynem diplomáciai bonyodalmakat okozott. Szerencsére, a két külügyminiszter élcelődve-nevetve tette túl magát munkatársainak a félrefordításán, ami nem mondható el a Magyar Köztársaság elnökének, Sólyom Lászlónak a március 15-i programját alaposan felborító *megyei tanács-önkormányzat-selfgovernment-autoguvernare-autonomie teritorială* fordításról, mivel ezen senki sem viccelődött, hanem Bukarestben és Budapesten a sértődésen túl meglehetősen komoran kezdték csörtetni szerencsére nem a kardokat, hanem mindössze a szavakat. Néhány héttel ezelőtt, megint csak félrefordítás nyomán, Szlovákiában terjedtek el olyan hírek, miszerint a Budapest és Pozsony között felmerült kisebbségpolitikai nézeteltérések kapcsán a magyar fél a két ország alapszerződésének felülvizsgálatát szorgalmazza, noha csupán arról volt szó, hogy a szerződés bizonyos cikkelyének megfelelően a két külügyminisztternek évente legalább egyszer át kell tekintenie a közös tennivalókat. Bizony, bizony, az egymással szomszédos, történelemérzékenyítette kis országokat nem csupán a válság, hanem még a diplomáciai baklövések is jobban sújtják, ezért talán meg kellene szívlelni, amire a tréfálkozó vagy komolykodó székely-magyar szótárak már jó ideje figyelmeztetnek: különböző társadalmi környezetekben ugyanazoknak a szavaknak más a jelentésük. Aligha nem tésztán innen és laskán túl is jó lesz megtanulni, hogy alapvető nyelvi azonosságunk ellenére akár a közigazgatásban, akár a politikában, akár az élet más területén ne vegyünk át egyik országból olyan nagyzoló kifejezéseket, amelyek a másik országban nem fedik a lényeget. Az önkormányzat szó használata a helyi vagy megyei tanács kifejezések helyett nyilvánvalóan nagyon tetszetős, csakhogy mifelénk a forma nem egyezik a tartalommal. Az angolok és a demokráciában élen járó más nemzetek egyébként ugyancsak helyi vagy megyei tanács néven illetik jóval nagyobb döntéshozói hatáskörrel felruházott közigazgatási testületeiket és az égvilágon senki nem szégyelli. Ugyanígy, a prefektust és alprefektust is fölös-

leges a teljesen más történelmi időket idéző főispán vagy alispán szavakkal helyettesíteni, mivel sem eredetüknek, sem hatáskörüknek nincs köze egymáshoz. Az erdélyi magyarok jelentős részének a tárca nem minisztériumot, hanem azt a használati eszközt jelenti, amelyben egyre kevesebb pénz lapul, az előadó mifelénk kisebb-nagyobb csoportokhoz szól és nem egy irodában tisztviselősködik, a bonyolítót pedig a Székelyföldön szinte azonnal kitessékelnék az ajtón, hiszen az élet így is elég bonyolult. És akkor még nem is szóltam azokról az agyonmagyarázott, de még mindig élő és viruló sorozatos jelzőcserékről, amelynek eredményeként a romániai magyarból magyarországi román lesz.
Szóval, nem egyszerű fordítási hibákról van itt szó és talán érdemes lenne az íróként, esszéíróként, az irodalomelmélet megújítójaként jól ismert Umberto Ecot idézni: *„Rem tene, verba sequentur!”* Mindenekelőtt a lényeget ragadjuk meg és csak utána következhetnek az illő szavak.
Másképpen mi is olyanok lehetünk, mint az amerikai, román, szlovák vagy magyar diplomáciai balfogások.
Illetlenek.
De mivel nem nagyon tudunk mosolyogni, hanem inkább pityeregni, kevés lesz a szó ahhoz, hogy kimagyarázzuk, amit egyetlen szóval elkövettünk.

(2009. március 22.)

A RÓZSA NEVÉBEN

Van, aki a kedd esti Kepes András összeállítást megtekintve a magyar közszolgálati televízió egyes csatornáján és az interneten kalandozva az ilyen meg amolyan hírportálok, honlapok, blogok, fotók és videofelvételek között, hajlamos a romantikára és úgy gondolja, hogy az április 16-án lelőtt bolíviai-magyar-horvát állampolgárságú férfit, Rózsa-Flores Eduardót amolyan meg nem alkuvó Che Gueverának vagy huszonegyedik századi Lord Byronnak kellene tekinteni, hiszen többek között verseket is írt, sőt mi több, a vele és róla készült Chico című furcsa műfajú, a fikció és a valóság ötvözetéből készült filmet az egyik magyar filmfesztiválon még ki is tüntették. A globalizmus elleni világforradalmárnak vagy éppenséggel a nemzeti érzések bajnokának feltüntetett Flores kétségtelen, jóval izgalmasabb figura, mint egy székely idegenlégiós (van belőlük), aki hazalátogat szülőföldjére és a falu népének elmondja saját kalandjait, vagy az az erdélyi magyar, aki Koszovóban

töltött el hónapokat a pattanásig feszült hetekben-napokban (szintén van belőlük) és itthon számol be az albán-szerb hétköznapokról, netán az a honfitársunk (van belőlük), aki egyik vagy másik szeretetszolgálattal eljutott a csendes-óceáni cunami színhelyére és napokat töltött ott. Valamennyien elmesélik, hol, merre jártak, mit cselekedtek, minden első kézből előadott történet kimondottan hitelesnek tűnik, és mégis, öntudatlanul is ugyanabba a kelepcébe esnek: csupán a valóság egyetlen töredékét képesek felvillantani. Ha pedig mindehhez társul a tévé képernyője, a film vagy maga az internet, akkor bizonyos események, képek, mondatok kiemelésével egy olyan új valóság születik, amely voltaképpen leszűkíti és elfödi mindazt, amely jóval bonyolultabb, jóval sokrétűbb és ellentmondásosabb Ugyanilyen a bolíviai események háttere, a társadalmi-gazdasági-nemzeti-faji-történelmi vonatkozások meglehetősen nehezen kibontható összefonódása és talán ezért tanácsos minél több olyan véleményt olvasni mindezekről, amelyek a maguk szenvtelen hangvételével legalább próbálják megközelíteni a tárgyilagosság látszatát. A Times amerikai hírmagazin most megjelent számában Flores arcképével hosszabb anyagot közöl mindarról, ami Bolíviában történt és történik, kimondottan más szemszögből számolva be Rózsa horvátországi szerepvállalásáról és egész sor internetes utalással sietve az olvasó segítségére, hogy jobban megértse azokat a gazdasági érdekeket, amelyek Latin-Amerika egyik legszegényebb országát igen fontos szempontból meglehetősen vonzóvá teszik. És ez nem annyira a földgáz, mint a lithium, az akkumulátorok új nemzedékének az az alapanyaga, amely nélkül ugyanúgy leállhat az autóipar fejlődése, mint általában információs technológiáké. Romantikán, jogon, kalandvágyon túl a mélyben más áramlatok húzódnak. Nem először és nem is utoljára a történelemben.

(2009. április 22.)

A KISEBBSÉG KISEBBSÉGE

Kérdezős világban élünk. A közéleti demokrácia nevében úton-útfélen és a világhálón is egyre-másra faggatják a politika, a média és mindennemű anyagi javak békés vagy békétlen fogyasztóit, hogy mi a véleményük erről meg amarról, ezért úgy gondoltam, hogy én is beállok a sorba és megkérem az olvasókat, szaladják át a következő mondatot: *„Sok a panasz a romákra, azt mondják,*

lopnak, garázdálkodnak, fenyegetőznek, az emberek türelme pedig lassan elfogy.”
Nem találtak benne semmi kivetnivalót? Az ÚMSZ korrektora jól dolgozott, sehol betű- vagy vesszőhiba?
Kérem, olvassák el még egyszer. Lassan, nyugodtan, figyelmesen. Remek. És ha túl vannak rajta, akkor itt a következő: *„Nincs olyan nap, hogy ne történjen lopás, rongálás. Többször próbáltuk megértetni, hogy az együttélés normáit be kell tartani egy közösségben, de ha nem változik meg a helyzet, eljön az idő, amikor az emberek nem bírják.”*
Átszáguldottak ezen a mondaton is? Szerkezetet, igeidőt, mindent a megfelelő helyen találtak, sehol semmi kifogásolnivaló?
Akkor arra kérem, olvassák el még egyszer, még kétszer és még háromszor.
Mindkét mondatban ugyanis az van leírva, hogy *a roma nem ember.*
Mindkét mondat egy székelyföldi napilapban jelent meg. Az első a címoldalon, egy hatalmas fénykép társaságában, a második a harmadik oldalon és egy polgármester szavait rögzíti.
Nem a véletlen hozta úgy, hogy ismerem mind az újságírót, mind a polgármestert.
Az újságíró nyugodt, kiegyensúlyozott, mindig mértéktartóan ír, távol áll minden szélsőségtől.
A polgármestert egyszeri kihagyás után újraválasztották, sokat tett és tesz településének a korszerűsítéséért, pártolja a művelődést, széles látókörű, a világra kitekintő, és szociálisan érzékeny.
Egyikük azonban azt írta le, a másikuk pedig azt mondta, hogy a roma nem ember.
Pedig a lehető legtávolabb áll tőlük bármilyen, a szókapcsolatnak akár a töredékén is alapuló, hasonló látásmód.
Ezek a mondatok éppen ezért utalnak arra, hogy az előítéletek jóval mélyebben bennünk élnek, semmint gondolnánk. És a Székelyföld egyes térségeiben nem csupán jó néhány cigány székely magánjavakban kárt okozó cselekedeteivel kell megküzdeni, hanem az előítéletekkel is.
Miért lopnak? Miért nem dolgoznak? Miért szülnek annyit? Miért tartja el az állam? Miért szabad nekik azt, amit másnak nem? Ha rossz leszel, elvisz a cigány. A cigánynak ne adj semmit, mert magadra kapatod. A cigány olyan, mint a macska, hiába adtál neki eleget, úgyis itt kujtorog. Kérdések és közmondások, amelyeknek sorát hosszan lehetne folytatni.

Van kiút? Lehet egyáltalán esélye annak, hogy a kisebbségként magának közösségi jogokat igénylő székelység megfelelő *modus vivendi*-t tudjon kialakítani saját egyetlen számottevő kisebbségével?
Sokak szerint a roma kérdés európai ügy, az uniónak kell kidolgoznia a megfelelő szabályozásokat.
Másik szerint a megkülönböztetést törvényileg tiltó, mindenkit saját egyenrangú polgárának tekintő állam hozza el a megoldást.
Én úgy gondolom, a helyi közösségek odafigyelő, elgondolkodó és indulatoktól mentes részvétele nélkül az általános keretek működésképtelenek maradnak. A cigányság ugyanis rendkívül megosztott és mifelénk nem azokkal vannak, gondok, akik a Mercedest BMW-re cserélik vagy fordítva, hanem azokkal, akik egyik napról a másikra próbálnak megélni, vagy akik egész egyszerűen éheznek.
A cigánykérdés szakirodalmának se vége, se hossza. Londonban neveztek már ki szakértőt lovagnak és Indiában fogadtak be antropológust cigánynak. Roma-fotókkal nyertek nagydíjakat és nagy cigányfilmek indítottak el kisemberekben mély érzéseket.
Papok, orvosok, jogászok, néprajzosok, politikusok, tanárok, majd minden foglalkozás és szakma elmondta már a maga véleményét, hogy az önálló közösségként vagy az egyéni társadalmi integráció közötti széles skálán melyik a megoldás üdvözítő útja. Én mindehhez egyetlen, hétköznapi mondatot tudnék hozzáfűzni: önmagunkban fogadjuk el, hogy a cigány is ember. Meglátjuk, hogy a helyi megoldásmódok megtalálásában ez milyen sokat segít.

(2009. május 31.)

A JÁRHATÓ ÚT

Mivel digitális világban élünk, sokat beszélünk a globalizációról, a határok lebomlásáról, az átjárhatóságról, a virtuális valóságról és így tovább, képzeljünk el egy roppant egyszerű kísérletet. A közösségi oldalak egyikén-másikán vagy valamelyik magyar nyelvű hírportálon valaki útnak indít egy rendkívül rövid és tömör kérdést: *milyen a székely?* Nem egyszerű gyorstesztről van szó, a felmérő nem teszi lehetővé, hogy a három, négy, öt netán tizenkét lehetséges válasz közül a kedves vagy kedvetlen véleményformáló éppen oda pontozzon, ahová akar, hanem az önállóság híveként legalább egy mondatnyi önálló alkotást szeretne kicsikarni a megkérdezettekből. Azután telnek a napok, hetek és hónapok, majd – amint mondani szokás – az egész világ magyarságát össze-

fogni óhajtó kísérlet elindítója megkezdi a válaszok feldolgozását. Csakhamar rájön arra, amit egyébként már jó előre sejtett: ahhoz, hogy ne vesszen el a részletekben, szüksége lesz néhány skatulyára, azaz mai szóhasználattal címkére, kulcsfogalomra, amelyek alá, mögé és köré el tudja rendezni a véleményeket.
Mert érkeztek és érkeznek szép számmal.
Írtak azok is, akik nem felejtik a gyökereket és azok is, akik ott taposnak rajta.
Az első kulcsfogalom: jellemrajz. Milyen a székely? Furfangos. Szűkszavú, de kevés szóval mégis sokatmondó. Lobbanékony. Indulatos. Érzelmeiről nem sokat beszél, de ha egyszer a barátjává fogadott, akkor kiteszi a lelkét.
A második kulcsfogalom: viszonya a természethez. Milyen a székely? Együtt él a természettel. Egész nap ereszkedik, kapaszkodik, ismer minden füvet és minden fát. Szeret minden állatot, ami hasznos, de távol tartja magától, ami haszontalan. Az erdőben gyűjti az epret, a málnát, az áfonyát, de a gombából csak azt, amit a nagyapja mutatott meg neki.
A harmadik kulcsfogalom: viszonya a birtokhoz. Ami az övé, az az övé. Még akkor is, ha nem hoz semmi hasznot.
Negyedik kulcsfogalom: viszonya az igazságszolgáltatáshoz. Nem hagyja magát, addig perel, de addig, amíg az ügyvéd úr felépíti a következő házat.
Ötödik kulcsfogalom: közösségi érzés. Ha muszáj és nagyon gyakran muszáj, akkor szeret járni esküvőre, keresztelőre és ha lehet, elkerülné a tort, de nem lehet.
Hatodik kulcsfogalom: viszonya a gyermekhez. Járjon iskolába. Járjon egyetemre. Egyre, kettőre, háromra, ha megszakad is.
Hetedik kulcsfogalom...
A kísérletező kezd elszédülni. Hiszen még nem csoportosította a válaszokat az ételről-italról, öltözködésről, a hagyományokról, a népművészetről, a történelemről, a vallásról, a szabadságszeretetről, nem húzott választóvonalat fiatalok és idősek, falusi és városi székelyek között, nem címkézett vállalkozókról és munkavállalókról, képzőművészekről és kézművesekről, főutcákról letérített szekeresekről és domboldalakra felszáguldó terepmotorosokról, elmentekről és itthon maradókról, a tudomány székelyeiről és a székely tudományokról, nem foglalkozott tájházzal, teleházzal, színházzal és menházzal és távolról sem politikával, pedig itt van ez a sok-sok együtt és külön-külön. És akkor mihez kezdjen a hasonlatokkal? Tegye ezeket is egyetlen kulcsszó alá? Hogy olyan mint Ábel. Mint Árpád. Mint Attila. Mint a fenyő. Mint a bükk. Mint a

szikla. Mint a hegyi patak. Mint a pisztráng. Mint a paripa. Mint a sólyom. Mint a fecske,
A kísérletező úgy érezte, hogy lába alól kicsúszik a talaj. A sziklás. A kavicsos. Az agyagos. A homokos.
Hiszen mintha vizsgálatának tárgya mindenekelőtt a maga ügyes-bajos dolgaival foglalkozó ember lenne. Olyan, mint bárki más.
De hát akkor mégis milyen a székely?
Mielőtt teljesen kétségbeesett volna, az egyik válaszban megtalálta az idők múlásának legtalálóbb magyarázatát.
A székely leveszi gumikerekű szekeréről a román rendőrrel packázó piros-fehér-zöld rendszámot és felteszi autójára a SIC feliratú matricát.
Mert ilyen a székely.
Válság, bukdácsoló intézmények, munkanélküliség, pénztelenség, akadozó közszolgáltatások, aszfaltgödrök és szeméthegyek között is megtalálja a járható utat.
Bizony.

(2009. június 21.)

PATAK PARTJÁN, A PADON

Úgy hozta az elfoglaltságom, hogy nem tudtam elmenni a múlt szerdai, kisbaconi emlékünnepségre, ahol több százan szoboravatással emlékeztek meg Benedek Elek, a nagy magyar mesemondó és – amit Bogdán László idézett fel a sajtót mindig is sújtó idő kíméletlenségéből –, a kiváló újságíró-publicista születésének százötven és halálának nyolcvan éves évfordulójára. Néhány nappal az ünnepség előtt azonban a lassan őszi pompájába forduló Hatodon át benéztem Kisbaconba, végigsétáltam az utcákon, hiszen Erdővidék legkisebb, alig félezres lakosságú faluját meglehetősen egyszerű bejárni, és alkalmam volt látni, ami az ünnepségről beszámoló tudósításokból kimaradt. Azt, hogy a település miként készült az eseményre, a Barót patakának az emlékházzal szembeni partján, az iskola mellett, hogyan alakítanak ki amolyan félsziget-szerű alakzatot, amely egy padokkal, egyszerű fakerítéssel körbevett kis parknak nyújt otthont, ahová majd elhelyezik a szobrot. És nem akármilyen ez a kis félsziget, hiszen óriási, egymásra halmozott kőtömbökkel óvják az esetleges áradásoktól és a létesítmény minden apró kis részlete összhangban van a faluval: a jó néhány, immár vakolatlan gerendaházzal, a míves kézművesség jegyeit hordozó építményekkel, a minden bizonnyal nagybaconi szárma-

zású patinás cseréptetőkkel, a még mindig működő vízimalommal, a református templomtorony idevetülő látványával, mindazzal, amit alighanem Benedek Elek is ugyanígy látott, hiszen a falu a néhány parabola antennán, az idevezető leaszfaltozott úton, a korszerűsített iskolán és a néhány új vagy felújított épületen túl mondhatni önmagát őrzi az időben. És amint ott poroszkáltam az úton, elgondoltam, vajon milyen lesz majd az a szobor, amit szerdán felavatnak és majdhogynem biztosra vettem, csak valamilyen szelíd, derűs, emberi és emberközeli alkotás talál ebbe a hangulatba, hiszen Benedek Eleknek nem csupán az emlékházában, a Mari lakban, hanem itt is ugyanígy kellene tovább élnie a falusfelei között. És amikor a tudósítások, fotók, filmek nyomán megláttam Vargha Mihály alkotását, úgy éreztem, hogy telitalálat. Sőt valamivel ennél is több: a padon üldögélő, önmaga mellett a gyermekeknek és felnőtteknek egyaránt helyet kínáló, gondolataiban csendesen elmerengő, emberméretű és bármikor társnak, barátnak, tanácsadónak tekinthető bronzalak talán az erdélyi köztéri szobrok új korszakát is jelzi. Mindeddig ugyanis – néhány kísérlettől eltekintve – leginkább különböző hősies alkotásokkal vagy a hősiességre utaló jelképekkel emlékeztünk a múltra, nagyjainkra, a történelem pontos adatokon vagy éppen legendákon alapuló éveire, évszázadaira. Ez a Benedek Elek szobor azonban azt jelzi: Nyugat-Európa és Magyarország után talán mifelénk is elér az a művészeti hullám, amely nem valahol elszigetelten, méltóságteljes magasságban és tiszteletet követelő, de mégiscsak elidegenítő távolságban tartja mindazokat, akikről megemlékezünk, hanem valóban a közösség tagjaiként állít számukra emléket és éppen ezért lehetnek ott mindig velünk. Benedek Elek saját otthonáról, 1920-ban azt nyilatkozta, hogy „ebbe a házba van befalazva a lelkem, a téglákat, amelyeknek minden darabja egy-egy könyv, az én véremmel kevert mész ragasztja össze”. Nos, 2009 szeptember végétől kezdve, nem csupán a Benedek Elek-háznak, hanem a Benedek Elek szobornak is ott van a lelke és minden bizonnyal megérzi mindenki, aki Kisbaconban jár.

A kisbaconi – leginkább klasszicizáló posztmodernnek nevezhető – Benedek Elek szobor azonban emlékeztet még valamire. Húsz esztendő alatt a helyi közösségeknek, az erdélyi művészeknek és magukat művésznek képzelőknek a legkülönbözőbb felfogású köztéri szobrokkal, emlékművekkel és emléktáblákkal, más jelképekkel jórészt sikerült visszafoglalni azt a történelmi teret, amely önazonosságunk nélkülözhetetlen része. Talán eljött az ideje a felmérésnek, a számvetésnek, a művészetkritikai szemléletnek, valamiféle

olyan összefoglaló monográfia megjelentetésének is, amely a turisztikai útikalauzok sietős felületességén túl a művészeti értékek rendszerében is képes elhelyezni az új idők új alkotásait.

(2009. október 4.)

A MÁSIK VILÁG

Megmutatni ugyan nem tudom, de ebben a mindegyre könyveket és nyomtatott sajtót sirató világban képzeljenek el egy több mint hétszáz oldalas kiadványt, kemény kötésben, barna-fehér fedőlappal, amelynek az illusztrációja is igen eredeti: egymással alaposan összegubancolódott, csizmás férfiemberek és rokolyás menyecskék gurulnak alá a fenyőfák szegélyezte domboldalon, miközben kezük – hogy egészen finoman fogalmazzak – nem a talaj egyenlőtlenségeit tapogatja ki, hanem egymás domborulatain időzik el. És abban a játékban, amelyet Szent György napja után a csíkszentdomokosi férjes asszonyok és asszonyos férjek játszanak el, jóval nagyobb adag erotika van, mint a szexualitásnak azokban a futószalagon gyártott, gépies változataiban, amelyekkel bizonyos tévé csatornák éjféltájban próbálják szórakoztatni az álmatlansággal küzdő nézőiket. Sőt mi több, a könyv szerzője, dr. Balázs Lajos jeles néprajzkutató, a Sapientia egyetem tanára, mindebben sokkal többet lát: egyrészt mítoszt, mágiát, mindazoknak a tavaszi termékenységi rituáléknak a kelet-európai lecsapódását, amelyekkel olyan sokat foglalkoztak világszerte az antropológusok, másrészt úgy véli, hogy felsejlik bennük az erkölcsi és társadalmi tabuk akár néhány órára való ledöntésének, a konvenciókból való kitörésnek azok az örömei is, amelyek szintén elkísérik az emberi közösségeket egész történelmük során. Az egészséges emberi léthez három alapvető tevékenység harmonikus összefonódása szükséges: a munkáé, a játéké és a szexualitásé – fogalmaz a szerző –, mivel természetes együtt hatásuk és egyidejűségük szavatolja az ember mindennapi biztonságos létét, kultúra és civilizáció teremtő képességét, mindehhez pedig az egyéni és együttes lelki egyensúlyt, kedélyállapotot. Dr. Balázs mindezeket a következtetéseket olyan, több mint négy évtizedes csíkszentdomokosi kutatómunka nyomán vonja le, amelynek eredményeit már eddig is több kötetben tette közzé. A születés, a házasság és a halál csíkszentdomokosi szokásvilágának monográfiai után azonban kétségtelen, hogy ez a könyv a legnagyobb lélegzetvételű, hiszen témaválasztásával, korszerű tudományos eszköz- és fogalomtárával több szempontból is kitör a hagyo-

mányos erdélyi néprajzi munkák sorából. Verseket, világirodalmat kedvelő hallgatóinknak minden bizonnyal nem újdonság egy múlt századbeli, pontosabban 1860 és 1950 között élt, igen eredeti amerikai költő, Edgar Lee Masters neve, aki Spoon River elnevezésű antológiájával, azaz egyetlen kisváros hétköznapi embereiről írt költeményeivel alkotott maradandót, megtalálva gondolkodásmódjukban, érzés- és érzelemvilágukban az egyetemest. Valamiképpen ugyanígy így tett Balázs Lajos is, hiszen csíkszentdomokosi mélyinterjú-feldolgozásai és következtetései nem csupán a magyar parasztság mindeddig meglehetősen ritkán és felszínesen tanulmányozott szerelmi életének vizsgálatában jelentenek áttörést, hanem egyben elősegítik betagolódásukat is azokba az egyetemes, természet- és emberi lét mítoszokba, amelyekről többek között Mircea Eliade írt olyan meggyőzően és átfogóan. „Amikor az ember nincs es ezen a világon” – ezt a címet viseli a könyv és minden idők minden korú szerelmesei tudják a legjobban, hogy milyen is az a másik világ, amiért érdemes élni.

(2010. január 8.)

KÉT ÉVTIZED RMDSZ

2010. január 16-án a Kolozsvári Magyar Állami Operában nagyon sokan gyűlnek össze nem csupán Erdély, hanem az ország különböző városaiból, hogy megemlékezzenek a Romániai Magyar Demokrata Szövetség fennállásának huszadik évfordulójáról. Az esemény alkalmából a hazai magyar sajtó több összeállítást is közölt az elmúlt két évtized RMDSZ-krónikájából, és mint ahogyan a demokráciákban természetes, más és más politikai nézőpontból megfogalmazott értelmezések is napvilágot láttak. A különböző számok, adatok, szövegek között azonban, alighanem az az alapdokumentum a legérdekesebb, amelyet az 1989-es decemberi rendszerváltás napjaiban bukaresti magyar értelmiségiek kiáltványként tettek közzé, és amelyet az RMDSZ alapító okiratának tekintenek, persze arról sem feledkezve meg, hogy ugyanezekben a napokban Kolozsváron, Temesváron, sőt a Székelyföldön is, magyar szervezeteket építő csoportok hasonló, de nem minden kitételükben azonos gondolatok köré tömörültek. A bukaresti dokumentum szövegében azonban már félreérthetetlenül ott sorjáznak azok a programpontok, amelyek alakulására, húsz év távlatából, ha csupán néhány percig is, de mindenképpen érdemes visszatekinteni.

Az RMDSZ már akkor a romániai magyarság közképviseleti és érdekvédelmi szervezetének fogalmazta meg önmagát, és az elmúlt két évtized igazolta: ez a kétarcúság telitalálat maradt, hiszen a nemzetiségi küzdelmek politikai és gyakorlati tennivalói azóta is hol az egyik, hol a másik vonulatot helyezik előtérbe. A Kiáltvány már 1989-ben legfontosabb feladatnak értékelte a nemzetiségi képviselet biztosítását a törvényhozásban, az államigazgatásban és immár a jelenkor történelme tanúsítja: a legelső szabad romániai választások óta ott vagyunk a parlamentben, olykor a kormányban is, a megyei és helyi közigazgatási szinteken pedig a politikai csatározások ellenére, gyakorlatilag újra elfoglalták helyüket a magyar szakemberek. A korabeli dokumentum alapvető célul tűzte ki az anyanyelvi oktatási hálózat kiépítését az óvodától az egyetemig és ma már egyértelmű: az alap- és középszintű, magyar nyelvű, önálló oktatási hálózat létrejött, önálló tudományegyetem létezik, ha még nem is állami, a romániai felsőoktatásban pedig csak az a magyar fiatal nem tanulhat – számos esetben anyanyelvén – aki nem akar. Hasonlóképpen fontos feladatnak számított a magyar nemzetiség saját művelődési és tudományos intézményeinek működtetése, magyar napilapok, folyóiratok, magyar rádió- és televízióadás létesítése. Ez utóbbiak azóta már nem a politikával, hanem a piacgazdasággal és az internettel birkóznak, az előbbiek működésének pedig már régóta nem a cenzúra és a központi irányítás, hanem olykor a gazdasági szabályzók vetnek gátat. Húsz esztendővel ezelőtt úgyszintén alapvető követelménynek számított a magyar nyelv használatát biztosító törvények meghozatala a közigazgatásban, az igazságszolgáltatásban, és ma már önmagunkra vethetünk, ha kényelmességből, megszokásból nem élünk a törvény biztosította lehetőségekkel. 2010-ben egyértelmű: RMDSZ nélkül ezeket az eredményeket nem lehetett volna elérni, mint ahogyan ahhoz sem fér kétség: a kollektív jogok felé vezető, meglehetősen göröngyös úton ugyanilyen szükség van a szövetségre és az összefogásra az elkövetkező esztendőkben is.

(2010. január 15.)

CERUZA ÉS HONLAP

Van egy költő barátom, akit nem érintett meg a technika ördöge és erre nagyon büszke. Továbbra is kissé lerágott végű ceruzákkal vagy legjobb esetben kizárólag fekete színű töltőtollal írja a verseit, amelyek manapság már csak nagyon ritkán jelennek meg, de ez

egyáltalán nem zavarja őt. Berakja a nehéz, fájdalmas szüléssel napvilágra kerülő szövegeket az íróasztal fiókjába, mondván, hogy neki jóval nagyobb szüksége van az írásra, mint másoknak az olvasásra, minden leírt betű nyugalmat és derűt jelent számára. Irigylésre méltó állapot – mondtam neki, próbálnánk mi, újságíróként, ugyanígy tenni, és néhány óra alatt le is maradnánk az idővel folytatott könyörtelen versenyben. Hol van már a ceruza, de hol vannak az írógépek, amelyeknek két évtizeddel ezelőtt minden karakteréről mintát vett a hatalom, hol vannak az éjszakákon át zötykölődő telexgépek, hol vannak az ólomszagú nyomdák és merre szállt el a fotólaboratóriumok filmelőhívóinak savanykás illata? A számítógép és internet korszak két évtized alatt mindent úgy elsöpört, hogy rövid idő múlva már őskori dinócsontvázakként tekintenek különböző múzeumokban ezekre a médiakellékekre a magnószalagokkal, VHS-kazetákkal és más korabeli képrögzítő alkalmatosságokkal együtt. A műszaki és információs fejlődés versenyfutásában nincs megállás, aki valahol megreked, a piacgazdaság és a konkurencia könyörtelen szorításában a vetélytársak gyorsan elszáguldanak mellette. Ezért is örültem annak, hogy a minap felfedeztem: mintegy másfél hónapja a bukaresti rádió magyar adásának is van természetesen magyar nyelvű honlapja és nem is akármilyen. Végre-valahára egészen pontosan megtudni róla, hogy az egész országban, hol és milyen frekvenciasávokon fogható a délután három és négy óra közötti műsor, tényszerű összefoglaló olvasható a bukaresti magyar adás mostanig teljességében nem, vagy alig ismert történetéről, a jelenlegi szerkesztők bemutatkozói mellett ott sorjáznak mindazon munkatársak nevei, akiknek arcára aligha, de hangjára még mindig sokan emlékeznek és mint ahogyan a hasonló honlapokhoz illik, akkor is meghallgathatók az elhangzott hanganyagok, ha éppen valakinek nem volt ideje-lehetősége a sugárzás időszakában figyelni az adást. Ezt a lehetőséget, mármint a sugárzást, nyilvánvalóan lehetne bővíteni, pontosabban a középhullámról az ultrarövid hullámokra is áthelyezni, hiszen manapság, a média konvergencia korszakában, a mobiltelefonoktól kezdve majdnem minden elektronikus szerkezeten itt foghatók a rádióadások és az átállás – amint a közszolgálati területi stúdiók mutatják – nem is olyan ördöngösség. Persze, akad még sok minden más, és lesz még jóval több is ezen a honlapon, hiszen az aranyszalagtár menücím arra utal, hogy felkerülnek oda majd az egykori magnószalagokról átdigitalizált hangok, és nem kétséges az sem, hogy az online hírszerkesztés is elhozza majd a nagyobb frissességet. Mindez azonban már nem is annyira a technika, mint a pénzügyi és

a vele szorosan összefüggő szerkesztői háttér függvénye, de hát abban kell bíznunk, hogy amint múlik a válság, úgy legalább a média audiovizuális része is fellélegzik.
www.bukarestiradio.ro.
Ilyen egyszerű a bukaresti rádió magyar adása honlapjának a címe és mint mondani szokás, a beírás után már csupán egy kattintásra vagyunk a szerkesztőségtől. Tegyük meg, akár úgy is, hogy másik kezünkben ott a jó öreg ceruza.

(2010. január 29.)

SZAVAKON INNEN, SZAVAKON TÚL

„Harcolok és küzdök a szavakkal. Egyenesen félek leírni őket. Hogyan írjam le újból azokat a szavakat, amelyeket az évek során annyira elkoptattak és elkoptattunk? Ha azt mondjuk, fogta a kezünket a cenzúra, ha egész egyszerűen azt mondjuk: bocsánat! és megy minden tovább, az vajon elég? Meg kell szenvednünk önmagunkban a szavakat. És nem hiszem, hogy a közírónak egyik pillanatról a másikra át lehetne menni a léleknek ezen a tisztító-tüzén. Aki azt mondja, a tegnap legyűrtek, gúzsba kötöttek, ma már szárnyalok, makkegészséges vagyok, kitéptek a sárból és iszapból, most íme, itt aranylok, fénylek, csillogok, régóta rejte-getett gondolataim és szavaim lobogtatom, az nem mond igazat. A diktatúra nem lett volna a szellem igazi diktatúrája, ha ez így történik. Az ideológia lassú vírusa évtizedeken át kúszott szét idegpályáinkon és a fellobbanó lázak nem múltak, nem múlhattak el nyomtalanul. Gyógyulnunk kell. Gondolkodva a szavak igazi értel-mén, Ha kell, tíz körömmel is lekaparva róluk minden réteget, hogy maradjanak önmaguk. Pőrén, pusztán, semmibe sem öltöztetve. Ha mi újságírók akarunk valamit, akkor ezt nagyon kell akarnunk.”
Immár több mint húsz esztendeje, 1989. december 29-én írtam le és jelentek meg ezek a szavak és addigi újságírói munkám leg-nagyobb elismerésének éreztem azt az olvasói levelet, amelyet néhány nap múlva egy csíkszentdomokosi iskolaigazgatótól kap-tam: nem önnek kellett volna bocsánatot kérnie...
De hát én nem is mentegetőzni akartam az olvasók előtt, hanem önmagamban szerettem volna valamilyen, az íráshoz elkerülhetet-lenül szükséges új egyensúlyállapotot kialakítani, és meg voltam győződve, hogy nagyon sokan ugyanígy éreznek abban a szakmá-ban, amely a felszínen jóval láthatóbban művelte azt, amit mások – mérnökök, könyvelők, tanárok, orvosok, építészek, jogászok és így

tovább – ugyanúgy tettek az elmúlt rendszer évtizedeiben. Néhány tucatnyi ellenzéki kivételével, a hétköznapi élet megannyi gondjába-bajába kapaszkodva, lelkesen, közömbösen vagy undorodva, de minden mesterség valamilyen úton-módon kiszolgálta a hatalmat, amely éppen ezért nem roskadt önmagába. A változások után és a rákövetkező években gyakran elgondolkodtam: vajon egyáltalán létezett-e és ha igen, hol lehetett az a választóvonal az újságíró szakmában, amely az egyetlen és mindent önmagába kebelező pártsajtóban a megélhetés robotoló mindennapjait elválasztotta a hatalom gátlástalan kiszolgálásától? Talán az úgymond mezei újságírók és a szerkesztőségbe szétküldött pártaktivisták között vonult végig? Vagy a nagy fizetésű főszerkesztők és az ólomszagú nyomdai éjszakák szolgálatos páriái között? Netán a választóvonalat valahol ott lehetne megvonni, hogy ki húzott a sajtó révén elfoglalt helyéből többszörös egyéni hasznot vagy ki próbált mindenekelőtt kisebb-nagyobb közösségére figyelni?

Töprengéseimet nem egyszer félretettem, igen gyakran azzal a gondolattal: vajon, érdekel ez még egyáltalán valakit? Aki benne élt, az tudja, a mai korlátlan információáramlás fiataljai számára pedig a médiamanipuláció még úgy-ahogy elmagyarázható, de a központi sajtóirányítás és a cenzúra fogalmai legalább olyan távol állnak tőlük, mint a mindennapi SMS-ek az ókori papirusz-tekercsektől. De akkor mégis, milyen közönségnek születnek meg a korszakra visszatekintő könyvek? Kinek szólnak Domokos Géza visszaemlékezései? A Gáll Ernő levelek? A Markó-féle magyarázatok nélküli, vagy a kort is magyarázó Cs. Gyimesi Éva által kiadott szekuskönyvek? És sok-sok más olyan dokumentumkötet, amelyek mind-mind az elmúlt évtizedekre tekintenek vissza?

A rejtély kulcsa talán ebben a félmondatban található: aki benne élt, az tudja. Tudja, de nem tud mindent és a legtöbbször nem úgy, ahogyan megtörtént. Ezért úgy gondolom: a visszatekintők mindenekelőtt a kortárs közönségnek írnak. Hogy a könyvek olvasásával egyidőben jobban megismerjék a saját életüket egykor övező társadalmi színtereket és az is kétségtelen: néhány évtized múlva a történészek már ezeknek a könyveknek a pillérjein is ácsolják az idők újabb hídjait. Fontosak tehát ezek a közelmúltra rápillantó könyvek és különösen azok, ha olyan kíméletlen őszinteséggel párosuló, remek olvasmányossággal teszik, ahogyan például a hosszúranyúlt bukaresti sajtóévek után Csíkszeredába visszavonult Cseke Gábor jelent most önmagáról.[*]

[*] *Cseke Gábor: Jelentések magamról. Emlékezések ellenfényben. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2009.*

Az Ifjúmunkás egykori főszerkesztője, az Előrének, majd a Romániai Magyar Szónak az a vezető munkatársa, aki gyakran úgymond a saját hátán vitte a lapot, a többkötetes költő és prózaíró az emlékezésnek nem azt a szokványos módját választja, amely szigorú időrendi sorrendbe zárja az eseményeket és történéseket, és még csak nem is a prousti tapasztalat- és érzelemtársításokkal indul az elmúlt idők nyomán, hanem inkább amolyan joyce-i, *work in progress* technikával, amit mai vizuális médiavilágunk inkább megszokott nyelvére átfordítva nevezhetném akár valamiféle narratív filmes eljárásnak is. A jelen cselekményei és leírásai között ugyanis az idő különböző síkjai bomlanak ki, olykor több oldalon át önmaguk életét élve, máskor pedig olyan szeszélyesen csapongva, akár az öntörvényű, a múltból hol ezt, hol meg amazt felszínre hozó emlékezet. Az „ez" meg „amaz" ebben az esetben írókat, költőket, szerkesztőket, kultúraktivistákat, sorok mögötti és sorok közötti olvasatokat, lefejezett vagy átcímezett szövegeket, korabeli romániai magyar közéletet, hiteket és tévhiteket, kis győzelmeket és nagy csalódásokat jelent és mindenekelőtt, mindenek fölött: magát a szerzőt, aki képes szembenézni egykori önmagával. Vagy még pontosabban fogalmazva egykori önmagának Janus-arcával, hiszen még a legjobb szándékú főszerkesztőket is erre kényszerítette a kor: egyrészt vissza kellett nézni mindarra, amit pártutasítások sugalltak, másrészt viszont előre, a munkatársak és az olvasók fele, hogy az ideológián túl a szakma, a nyelv, az olvasás, a közösségi tudat és a még megmaradt önálló gondolatok se mondjanak csődöt. Cseke Gábor belülről, a rendszer gépezetéből jelent és nem bánik kíméletesen saját magával. Nem hősnek és nem áldozatnak, hanem olyan sajtómunkásnak tekinti magát, aki gyakran tévedett, aki nagyon szerette volna, ha a hatalom minél ritkábban zavarja meg azokat a köreit, ahová olykor kimenekült a hírlapírás napi taposómalmából és ezért hajlamos volt akár kisebb kompromisszumkötésekre is. Adott tekintetben tehát a tipikus romániai magyar értelmiségi sorsot élte és ennek szépítés nélküli, bátor felvállalása jelenti könyvének hitelességét egy olyan korban, amelyben továbbra is hemzsegnek a szentek, forradalmárok és ellenállók, igazolva, hogy még mindig bőven van amit gondolkodnunk a szavak igazi értelmén.

(2010. február 1.)

A FELSZÍN ÉS A MÉLY

Jó néhány hónappal ezelőtt nagy riadalmat keltett az a bejelentés, miszerint az idén a tizenkettedikesek megint csak más rendszer szerint érettségiznek, pedagógusok és szülők egyaránt kifogásolták, hogy menet közben változtatják meg a játékszabályokat, csupán az utóbbi esztendők reformpróbálkozásain alaposan megedződött diákok vonogatták a vállukat: majd lesz valahogy. Most pedig, a román és magyar szóbeli vizsgák után kiderült, hogy bizony a fiataloknak lett igazuk, mivel az érettségi első felvonása jóval egyszerűbbnek bizonyult, mint ahogyan gondolták és a nyelvi készségek felmérésén különböző minősítésekkel ugyan, de majd valamennyien átmentek.
Vizsgák előtt, vizsgák után lehetőségem volt több diákkal elbeszélgetni, a tételek jelentős részét is alkalmam volt elolvasni és azt hiszem, nyugodtan elmondhatom: valóban nagyot változott a szóbeli érettségiztetés módszere. Az idei végzősöknek ugyanis, talán először, nem a lexikális tudásukról kellett számot adniuk, hanem lehetőséget teremtettek számukra, hogy akár románul, akár magyarul különböző típusú – publicisztikai, szépirodalmi, közigazgatási, tudományos ismeretterjesztő – szövegeket értelmezzenek. És nem is akárhogyan, hanem mindenekelőtt kommunikációs szempontokból, felfedezve bennük nem csupán az üzenet küldőjét és forrását, az üzenet befogadóját és kódolását, hanem azt is, hogy milyen funkcióknak tesz eleget az éppen tanulmányozott idézet. Ráadásul vitázhattak a szövegekben foglaltakkal, megfogalmazhatták saját álláspontjukat, érveket és ellenérveket sorakoztathattak fel egyetértésük vagy elutasításuk jeléül. Azaz a nyelvi tudásra vonatkozó román és magyar vizsgák valamiképpen közeledtek a valós élethez, igyekeztek az alkotókészséget, az eligazodási képességet tenni próbára, és kevésbé foglalkoztak azzal, hogy a diák gépiesen felsorolja mindazt, amit az internet világában néhány kattintással amúgy is könnyen megtalál. Persze, azért volt egy is bökkenő: az új típusú érettségit nem előzte meg sem a tantervek, sem a tankönyvek átalakítása, és minden bizonnyal ez lesz a legnehezebb. Jóval könnyebb és jóval olcsóbb ugyanis a vizsgákkal kapcsolatos szemléletet megváltoztatni, mint az oktatás általános rendszerét átalakítani és Romániában ez a feladat még hátra van, és nem is akárhogyan, hanem megszokás, tehetetlenség, közömbösség és különböző érdekeltségű visszahúzó erők között kell véghezvinni. Magyar szempontból például végre valahára el kellene jönnie azoknak az időknek is, amikor a diákok román órákon min-

denekelőtt a beszélt, a jelenkori mindennapokban használt román nyelvet tanulják meg és gyakorolják, csupán azután merüljenek el a középkori krónikák archaikus nyelvezetében, ha erre egyáltalán szükség van. És bizony, a magyar nyelv oktatásának a tekintetében is változhatnának a szempontok, mivel többek között a kortárs magyar irodalom is alaposan felforgatta a klasszikus olvasói beidegződéseket. Az idei érettségi vizsgákon tehát valami változott, de ez még mindig csupán a felszín, amelyet követnie kell a mélynek. És nem csupán az említett két tantárgy tekintetében.
Amennyiben Románia valóban akarja, hogy felnövekvő nemzedékei a gyakorlatias, a tudást rugalmasan felhasználó huszonegyedik században élni tudjanak a hazai és nemzetközi esélyegyenlőség még mindig csupán elméleti lehetőségeivel.

(2010. február 19.)

GUMICSIZMÁS HÖLGYEK

Huszonegyedik századunkban, és annak is az elején, nem csupán a könyveknek, hanem a szavaknak is megvan a maguk sorsa. A nyomtatott könyvek szép csendesen átalakulnak elektronikussá, a szavak közül pedig néhányan, a mások kárára, előretörnek és kimondottan divatossá válnak. És mivelhogy a nemzetközi nőnaphoz közeledünk, hadd jelezzem például a „hölgy” szó diadalmenetét. Ugyanis manapság a médiában már nincsenek nők csak – hölgyek.
Olvasom az egyik faluriportban, hogy a gumicsizmás hölgy kinyitotta a hátsó udvar ajtaját és gabonát szórt a tyúkoknak, ahogyan minden este szokta.
Egy másik romániai magyar lapunkban, fizetett hirdetésként, nem férfiakat és nőket, hanem férfiakat és hölgyeket keresnek húsfeldolgozó munkára az egyik nyugat-európai célországba.
A csevegő riporter az egyik helyi rádióban arról beszél, hogy a tizenhárom éves síző hölgy életében először megnyerte a műlesiklást és rettentően boldog, erdélyi magyar színházunk pedig ezekben a napokban külön előadássorozatot tervez hölgyeknek és kisasszonyoknak. Amiből természetesen a lehető legegyszerűbb logikával az következik, hogy a kisasszony nem lehet hölgy, illetve a nő csak bizonyos életkoron túl, netán házasságban vagy laza párkapcsolatban alakul át hölggyé.
De hát ezen nincs is amit csodálkozni, hiszen egy vendéglőben nem pincérnők, hanem hölgyek szolgálnak fel, a vonaton a kalauz, jegy helyett, nem egy nőtől, hanem egy hölgytől fogadja el a csúszó-

pénzt és profi hadseregünk kötelékében sem katonalányok menetelnek, hanem katonahölgyek védik a hazát. Gyakran úgy érzem, még néhány hónap és a médiában egymást követik majd a takarító- és bejáró-, a varró- és szakács hölgyek, az iskolákból száműzik a tanítónőket és tanárnőket, a rendelőkből és kórházakból az orvosnőket, a színházakból a színésznőket, a műtermekből a művésznőket és a férfiak nem nőül, hanem hölgyül vesznek valakit. Ha ugyan nem várják meg a manapság egyre gyakoribb hölgyválaszt. Vajon mi okozza a „hölgy” szónak ezt a terjedőben levő használatát? Alighanem az a félreértés, miszerint sokan a nő jóval választékosabb, de egyazon értelmű szavaként használják. Nos, nem teljesen így van. A hölgy szó „helg” néven a tizenötödik század egyik magyar nyelvemlékében, az úgynevezett besztercei szójegyzékben jelenik meg először, amely voltaképpen nem más, mint az első, németből meglehetősen hibásan átmásolt, latin–magyar iskolai szótár. Itt a helg a hermelinnek, ennek a télen fehér, nyáron pedig barna bundát viselő kis állatnak a neve, és más források is arra utalnak, hogy a hölgy szó valamilyen úton-módon a hermelinprémek ritkaságából és előkelőségéből fakad. A tizennyolcadik század végére már-már elfelejtett helget, azaz hölgyet maga a nyelvújító mozgalom is ugyanilyen értelemben illesztette be újra a magyar nyelv szókészletébe. Azaz, nem minden nő hölgy, de minden hölgy nő. Ezért következik a nőnap és nem a – hölgynap. Ezért köszöntsük majd akkor az asszonyokat, menyasszonyokat, kisasszonyokat, nagylányokat és kislányokat, hajadonokat, menyecskéket és feleségeket, édesanyákat és nagymamákat, néniket és nagynéniket, a szebbik, a gyengébbik, azaz a másik nemet. Így minden bizonnyal vidám nőkkel találkozunk. A Makrancos Hölgyet pedig hagyjuk meg az utolérhetetlen Shakespeare-nek!

(2010. március 5.)

ELSZIGETELŐDÉS?

Sok-sok visszaemlékezés látott napvilágot ezekben a napokban Marosvásárhely fekete márciusáról, több résztvevő idézte fel azokat a kegyetlen jeleneteket, melyek korabeli tévétudósítások nyomán megrázták egész Európát, a véres román–magyar konfliktusokra számos magyarázat elhangzott és elhangzik, ám továbbra is csupán bízni lehet abban, hogy a hátteret esetleg leleplező, egykori dokumentumokat mentesítik a titkosítás alól, és akkor majd kiderül, milyen erők és milyen céllal irányították ezeket a fájdalmas esemé-

nyeket. Jóval kevesebbet beszélnek és beszélünk viszont arról, hogy azóta miként alakult különösképpen az erdélyi román–magyar együttélés, és hogyha a témakör véletlenül szóba kerül, akkor rendszerint meg is reked két közhely között. Az egyik: a hétköznapi életben a románok és magyarok jól megértik egymást. A másik: feszültséget mindig a román és magyar politikusok teremtenek, hogy nacionalista felhangokkal, különösképpen a választási kampányok időszakában, minél több szavazatot tudjanak begyűjteni. Mindkettő azonban nagyon felszínes magyarázat, hiszen az utóbbi két évtized politikai-gazdasági-társadalmi változásai, Románia európai nyitása jóval összetettebbé alakította a hazai román–magyar viszonyt és folyamatos tanulmányozása bizony megérne nem csupán néhány misét, hanem sok-sok szociológiai vizsgálatot. A Székelyföldön például egyértelmű, hogy a magyar és román közösség egymástól meglehetősen nagy mértékben elzárkózott, ez az elszigetelődés pedig túlmutat azokon a fogyasztói társadalom behatolásával együtt járó folyamatokon, amelyek az egykori székely szomszédságokat is egyre inkább szétbontják és önmagukba zárják. A székelyföldi kisvárosokban rendszerint más tereken sétálgatnak, más kocsmákba, vendéglőkbe és cukrászdákba járnak, más üzletekben vásárolnak a románok és a magyarok, az is jól észrevehető, hogy azokban a pénzügyi és más jellegű intézményekben, vállalkozásokban, ahol román vagy magyar a vezető, az alkalmazott munkaerő nagy vonalakban követi az etnikai jelleget és alighanem azt is fél kézen meg lehetne számolni, hogy mondjuk egy-egy székelyföldi város román és magyar elméleti középiskoláinak diákjai, tanárai az utóbbi tíz esztendőben hányszor találkoztak valamilyen közös rendezvényen. Úgy tűnik, a társadalmi folyamatok a közömbös egymás mellett élés fele mutatnak és felülírják mindazokat az értelmiségi törekvéseket, amelyek egymás kultúrájának, hagyományainak jobb ismerésében, az irodalmi fordításokban, román szerzők magyar lapokban való megjelentésében és magyar vonatkozású hírek román nyelvű összefoglalójában vagy éppen a közös, román és magyar civil szervezetekben látták a jövőt. Az elszigetelődés más vonatkozásokban is érződik: azt is fél kézen meg lehetne számolni, a székelyföldi megyék, települések vezetőségei hányszor tekintettek a hegyeken túlra, hogy megnézzék, közvetlenül a szomszédban miként oldottak meg bizonyos fejlesztési kérdéseket, akár hazai, akár uniós pályázatokkal kapcsolatosan, mint ahogyan az is ritkán történik meg, ha éppen nincsen valamiféle megye- vagy község-határvita, hogy a vezetők keletről ugorjanak át nyugatabbra egy kis eszmecserére. Mindennek lehetne

fejtegetni a következményeit, de nyilvánvalóan egy rövid jegyzet erre nem alkalmas. Viszont annyit talán érdemes megjegyezni: ahhoz, hogy a román–magyar együttélés olyan természetessé váljon, mint Európa nyugati felében a különböző népek életvitele, addig még sok víznek kell lefolynia a hazai folyókon. De bízzunk abban, hogy a marosvásárhelyihez hasonló áradás soha többé nem következik be.

(2010. március 19.)

BESZÉLGETNI EGYMÁSSAL

Ez éppen olyan mint nálunk – csodálkozott el az egyik néző azon a dokumentumfilmen, amelyet kárpátalji televíziósok hoztak magukkal, hogy bemutassák saját szűkebb hazájukat székelyföldi körútjuk különböző állomásain, és valóban nehezen lehetett volna különbségeket felfedezni a főúton ballagó szénásszekerek, a kisvárosok egykori patinás épületeinek jelenlegi leromlott állapota és természetesen a táj különböző elemei között. A filmvetítést követő beszélgetésen pedig majd mindenki rájött, hogy a külsőségeken túl és a magyar nyelven innen, a hétköznapi élet ezernyi szála köti össze mindazokat, akik Ukrajnában, Szerbiában, Szlovákiában, Horvátországban, Szlovéniában, Ausztriában és Romániában élik a maguk kisebbségi életét. Ezért is olyan fontos, hogy ezekben a napokban, hetekben kisebbségi szerkesztőségek köré tömörült, újságíró-, író- és médiaszakember-csoportok járták és járják be Erdélyt, hiszen sem a televíziós adások, sem a világháló lehetőségei nem tudják pótolni azt a közvetlen eszmecserét, amely ilyenkor kibontakozik. Az önazonosság megőrzés, az oktatás, a művelődés, a tájékoztatás és mindenekelőtt a nyomtatott média fenntartásának közös gondjai mellett ilyenkor természetesen mindarról szó esik, ami a különböző országok törvénykezésében, gazdasági-társadalmi vonatkozásaiban eltérő, ám ez sem tudja megtörni az összképet: a különböző országokban élő magyar kisebbségek valóban jól megértik egymást. Természetesen nem csupán az utazgató újságírók, írók teremtik meg a kapcsolatteremtésnek ezeket a közvetlen fórumait, hiszen különösképpen a nyári szünidőkben a Kárpát-medence különböző országaiban élő, magyar kisebbségi pedagógusok közösen vesznek rész továbbképzőkön, egyszer-kétszer az esztendőben magyar kisebbségi színházak is találkoznak, a kisebbségi média is próbálkozik valamiféle intézményesítéssel, néhány százan-ezren turistaként is megfordulnak a másik országában, a határ menti,

kereskedelmi célzatú átlátogatásokról nem is beszélve, ám mindez nem feledtetheti: jó lenne valamiképpen rendszeresíteni és jóval több ágúvá alakítani ezeket a még mindig meglehetősen szórványos találkozókat. Úgy tűnik, az erdélyi és székelyföldi testvértelepülési kapcsolatok már túl vannak a gyermekkor időszakán, amikor mindenki elsősorban Magyarországra igyekezett és manapság egyre többen tekintenek távolabbra, olykor még Európán túlra is. Ebben a nagy széttekintésben nem ártana felfedezni, hogy nem is túl nagy távolságokra tőlünk, más országok nyitottabb vagy zártabb határain belül, olyan teljesen vagy részben magyar települések léteznek, amelyekkel érdemes lenni megismerkedni és valamiképp bevonni a testvér-települési hálózatokba, azok minden előnyével egyetemben. Azaz, mindenekelőtt nem azért, hogy az elöljárók néhány újabb, táj- vagy termékjellegű fesztiválon vegyenek részt, a politikusok újabb helyszíneken szónokoljanak, hanem a szakmai-emberi kapcsolatok kialakulásáért és szorosabbra fűzéséért, mindennek pedig néhány esztendő alatt nem maradna el a turisztikai majd a gazdasági és vállalkozói hozadéka sem. Azokról az önazonosság-megőrző társadalmi próbálkozásokról nem is beszélve, amelyek a maguk apró részleteiben hordozzák az igazságot. Egymással beszélgetni és minderről többet beszélni ezért is érdemes.

(2010. március 26.)

A NÁRCISZ NEVÉBEN

Frissen vásárolt, kis cseréppe szorított, hármas hagymájú, éppen nyiladozó sárga nárciszokkal a kezemben ballagok a székelyföldi megyeszékhely kora tavasszal mindig háromszorosan poros járdáján, amikor valaki megállít:
– Sz. úr, ilyen virágot nem szabad vásárolni!
De még át sem villant rajtam a kérdés, hogy ugyan biza miért a tiltás, már hozzá is tette: a sárga virág az román virág! Olyannyira meglepődtem, hogy csupán valamiféle köszönő szavak törtek fel a torkomból, köszönöm, köszönöm, ennyivel is többet tudok, és csak később jutott eszembe az illő válasz: na és a réteket nemsokára elözönlő gyermekláncfű? A vadárvácska? A napraforgó? A pünkösdi rózsa? A Jókai-féle sárga rózsa? A fenyvesek olykor sárga felhőként úszó virágpora? És vajon milyen színű a kimondottan székely virág? Fehér, mint a hóvirág? Lila, mint az ibolya? Piros, mint a muskátli? Csak hát ez utóbbival is baj van, akárcsak a tulipánnal,

mert a származása nem kimondottan hun eredetű és ráadásul termesztését sem mi vittük tökélyre.
Ez a nyomorult nárcisz is holland, így kell nekem, helyette nyugodtan mehettem volna haza a húsvéti vásárról, kezemben egy üveg áfonyabefőttel, tormás almával, egy szelet hagymás zsíros kenyérrel, netán kimondottan székely méhek gyűjtötte székely mézzel. Habár ez utóbbinak a színe sem mindegy, hiszen hogyha nem sötét, akkor nem erdei, nem havasi és megint csak hamut hinthetek a fejemre, mert valószínű: a székely méhész eléggé el nem ítélhető módon elvándorolt valahová a Duna-menti akácosokba, ahol nem csupán a szín, hanem még az illat is román.
Szóval, már a járdán is meg vagyunk ideologizálva. Valamiféle állandó szorongásban gyűjtünk, gyűjtögetünk mindent, saját tudósaink által megcáfolt, ám önigazolási kényszerben szenvedő magamutogatók terjesztette hiedelmeket, legendákat és jelképeket, hogy ott éljünk abban a képzeletbeli és dicsőséges múltban, amely arra hivatott, hogy pótolja a jelent.
De hát miért kellene pótolni? Miért nem természetes az, hogy itt vagyunk? Miért nem természetes, hogy latin betűkkel, magyarul írunk és magyarul gondolkodunk? Miért nem fogadjuk el, hogy a székelységet gyakorlatilag létszámveszteség nélkül a kemény, kitartó, hétköznapi munka, a családokkal és a gyermekekkel való törődés tartotta meg évszázadokon keresztül azokon a területeken, ahol mind a mai napig él, és esze ágában sincs elvándorolni? Miért kell mindig riogatni a románokkal, a globalizációval, a katonasággal, az állampolgársági népszavazással, a gyermekszám-csökkenéssel, a cigány betelepedéssel és így tovább? Hogyha egy falusi iskolában feljavítják a mellékhelyiséget, miért kell azt a nemzeti megmaradás jegyében tenni és miért nem elég az a magyarázat, hogy az idők változásában ez a természetes? Miért nem tudunk nyugodtan, mosolyogva, jobb kedvvel élni és dolgozni, önmagunkkal és családunkkal foglalkozni abban az európai nyitottságban, amelyre úgy vágytunk és amely nem a félő, nem a szorongó, hanem a nyugodt, magabiztos, kiegyensúlyozott embereké? Miért porlunk mindig, mint a szikla, amikor a székelyföldi városok köré főként nem román tulajdonban levő villanegyedek épültek, amikor a történelmi magyar egyházak majd minden székelyföldi templomát restaurálták és újak sokaságát építették, amikor könyvtárban, világhálón, tévében és rádióban azt olvasunk, azt nézünk és azt hallgatunk magyarul, amit éppen csak akarunk? Számunkra miért minden rossz, rosszabb és a legrosszabb? Kinek az érdeke, hogy ne változzon meg ez a mélabús szemlélet, amely öt-hat, föltétlenül

székellyel kezdődő közhelybe szeretné belezsúfolni az élet sokszínűségét és az egyéni gondolkodásmódok sokaságát?
Úgy gondoljuk, ha minden percben nem élünk a múltban, akkor feladjuk önmagunkat. Ez önbecsapás. Minden nép őrzi a múltját, de a sikeres közösségek a jelenben élnek és a jövőnek dolgoznak. Ráadásul nem is sokat beszélnek róla. Csak növekednek. Akár a nárcisz, amely a téli szendergés után örül a tavasznak.

(2010. március 28.)

NAPFARAGÓ

Egy hónappal ezelőtt Budapesten, a nemzeti ünnep alkalmából, számos romániai magyar alkotót kitüntettek és köztük volt a hetven esztendős Márton Árpád gyergyóalfalusi származású, csíki képzőművész is. Ő akkor úgy döntött, hogy alkotómunkájának legfontosabb színhelyén, Csíkszeredában veszi át a Magyar Köztársaság Érdemrend Lovagkeresztjét, a holnaputáni, vasárnapi ünnepség pedig éppen egybeesik a helyi Művészeti Középiskola negyvenedik születésnapjával, már pedig a festő-pedadógus Márton Árpád, más képzőművész társaival együtt, innen bocsátotta útjára az őket követő székelyföldi művésznemzedékek egész sorát.
A kitüntetett munkásságát nagyon jól ismerem és hadd mondjak el a még emlékező idősebb, a korabeli viszonyokkal pedig szerencsére már nem találkozó, fiatal hallgatóknak egy megmosolyogtató történetet.
A múlt század nyolcvanas éveinek második felében járunk, amikor Romániában, a képzőművészeti kiállítások témaváltozatosságát egyre inkább beszűkítették, és a hivatalosságok már magyarázatra méltónak sem találták, hogy az előválogatásokon mit és miért kell levenni a falról. A Hargita megyei tárlatokon mindig jelen levő Márton Árpád mély fogantatású, expresszionista képei rendszerint egy-egy igen erőteljes szimbólum köré szerveződtek. A megvágott kenyér, egyik előszeretettel használt jelképe, ezúttal is uralta a képet, és amikor a kiállítóterem felé ballagtunk, oda is súgtam neki: Árpi, fogadjunk, hogy leveszik a képet, miszerint a jegyre osztogatott, napi kenyéradagot festetted meg. Így is történt, sőt még el is dugták a háttérben, nehogy valaki észrevegye.
Persze, ez csupán egyetlen, a maga keserűségében is megmosolyogtató közjáték abból a korból, amelyről jó néhány kortársamnak megvannak a maga emlékei, de számos, hasonló kép megvillan előttem.

A festő, amint ott próbál dolgozni a fűtetlen műteremben, ahol minden télen valóban farkasordító a hideg.
A pedagógus-művész, amint a kisóvodások bámész tekintetében is képes elültetni a színek és formák varázslatos világát.
A tanár-festő, aki oly szívesen nyitja meg immár főiskolát végzett volt tanítványainak a tárlatát.
A művésztelep-szervező, akivel Szárhegyen minden művésztársa olyan őszinte, bensőséges szavakat vált.
És természetesen maga a kitüntetett művész, akinek oly sok kiállítása és oly sok munkája nem más, mint gyötrelmes út a megtalált emberi lélekhez, a bennünk kitörölhetetlenül élő szülőföldhöz, mindahhoz, amit szavakban oly nehéz megfogalmazni, de színekben és formákban, megbonthatatlan és megkerülhetetlen létigazságokként itt kavarognak bennünk és körülöttünk.
Márton Árpád hetven évében azonban nem csupán egy művészi életpálya olyannyira sajátos vonulata bontakozik ki, hanem ott rejlik magának a jelenkori erdélyi képzőművészetnek a sorsa is: a nagy elődök hagyománya, a marosvásárhelyi és kolozsvári, mesterséget csiszoló és egyéniséget formáló évek, nem kizárólag a művészi, hanem a megélhetési útkeresések, a kiállítások egymást érő láncolata, majd lassú haldoklása és feltámadása, a piac kényszere és a művészet méltóságának a megőrzése egy olyan világban, ahol nem csupán szédítő, hanem olykor kimondottan bódító az értékek és ál-értékek szüntelen örvénylése.
Napfaragó. Ez egyik immár klasszikus képének a címe, amelyen, szikár, dolgos, kemény kezű férfi alakítja magát a fényt és minden bizonnyal vasárnap majd sokan elmondják: Márton Árpádnak legyen hasonló élete még sokáig.

(2010. április 16.)

KETTŐS ÁLLAMPOLGÁRSÁG

Székelyföldi városokban lép fel egy magyarországi sztár és ezt írja a plakátokon: jótékonysági koncert a kárpát-medencei magyarság javára. Semmi értelme kétségbe vonni jóhiszeműségét, annál inkább célszerűségét: a székelyektől begyűjtött pénz hogyan szolgálja majd az egész kárpát-medencei magyarság javát?
Ha egy könyvtárról lenne szó. Egy iskoláról. Egy családról. Egy templomról. Egy beteg gyermekről. És szinte vég nélkül lehetne sorolni az egyéneket és kisebb közösségeket segítő lehetőségeket – de hol van a sok millió egyénből összeálló kárpát-medencei ma-

gyarság java? A forradalminak nevezett magyarországi választások után a kérdés egyáltalán nem elméleti, hanem gyakorlati, hiszen gondoljunk csak az egyre sűrűbben lebegtetett kettős állampolgárságra, amely az esztendők óta oly sokat emlegetett közhely szerint újra összefogja a nemzetet.

Csakhogy pillantsunk egy kissé a szavak és a fogalmak mögé. A több államban élő magyar nemzetrészeket mindenekelőtt a közös nyelv, a közös kultúra, a közös eredettudat, a sok-sok évszázados hagyományok és egész sor más olyan jellegzetesség fogja össze, amelyek önmagukban alakítják ki a nemzetet. Ez a nemzet ilyen felfogásban akkor is egységes maradt, ha a történelem a magyarokat a mai Magyarország határain kívül szórta szét, ilyen összefüggésben például egy Indonéziában élő francia ugyanúgy a francia nemzet tagja, mint párizsi társa és a Pruton túli moldovaiak is a román nemzet tagjai, ha kérik az állampolgárságot, ha nem. A romániai vagy felvidéki magyar, amiért máshol él, éppen olyan magyar, mint a magyarországi. Következésképpen a kettős állampolgárság nem jelent nemzetegyesítést, hanem két országhoz való tartozást. A Magyar Köztársaság elnöke nem egy nemzet, hanem egy ország elnöke, más kifejezéssel élve: államfő. Magyarország mindenkori miniszterelnöke nem a nemzet, hanem egy ország, ha úgy tetszik, egy állam miniszterelnöke. Ami nem zárja ki, hogy politikusként, magas rangú tisztségviselőként ne emelhetné fel szavát a más országok határai mögött élő, a magyar nemzethez tartozó magyarok érdekében. A nemzet mondhatni az idők végtelenségében alakult ki, a kettős állampolgárság lehetőségének a megadása mindazoknak, akik ezt igénylik, néhány hét, néhány hónap vagy néhány év alatt elérhető közjogi cselekedet és nem jelent sem többet, sem kevesebbet, mint amit a kifejezés önmagába foglal: két ország állampolgára a sok-sok apró részletre lebontható előnyökkel és hátrányokkal egyetemben. A mai Magyarország határain kívül élő magyarok hosszú évtizedek során többek között azért tudták megőrizni önazonosságukat, mert a körülmények arra kényszerítették őket, hogy mindig a saját fejükkel gondolkodjanak. És szerencsére mindennapi életüknek ettől az alapvető jellegzetességétől mindeddig sem megszorításokkal, sem ígérgetésekkel nem sikerült őket megfosztani.

(2010. április 27.)

VÁLSÁGKEZELÉS

Sokan emlékezhetnek, hogy az 1989-es fordulat után, a múlt század kilencvenes éveinek közepén ugyancsak divatossá vált a sokkterápia kifejezés. Akkor leginkább a privatizációról szólt a vita, milyen legyen a központosítottból a piacgazdaságba való átmenet, és nagyon sokan kardoskodtak amellett, hogy a jól menő vállalatokat kellő pénzért magánkézbe kell juttatni, az el nem adható termékek gyárait-üzemeit pedig egész egyszerűen – be kell zárni. A sokkterápia támogatói a várható gazdasági előnyökről és a társadalom azt követő gyors, rövid távú gyógyulásáról beszéltek. Ellenzői viszont a hatalmas munkanélküliséggel, a szociális háló teherbírásának összeomlásával és társadalmi robbanásveszéllyel riogattak. Azután kiderült, hogy nem következett be semmiféle sokkterápia, de az egykori állami vagyon mindenki számára **egyaránt előnyös** szétosztására sem került sor, hanem a „szemesnek áll a világ" típusú, ellentmondásos korszak következett be, amikor gyárakat vittek csődbe azért, hogy potom áron felvásárolhassák, a politikusok pedig úgy változtatták a külkereskedelmi és vámtörvényeket, ahogyan éppen érdekeik kívánták, azaz megkezdődött a gazdasági és politikai érdekek egyre erőteljesebb ötvöződése. Kétségtelen, mindennek nagy szerepe van abban, hogy Románia – jó néhány más kelet-európai országhoz hasonlóan – olyan nehezen tud megbirkózni a gazdasági világválság kihívásaival. Egy családban, ha csökkennek a bevételek, természetes, hogy csökkentik a kiadásokat és nem a luxuscikkekre, hanem a szolgáltatások kifizetésére, az alapvető élelmiszerek megvásárlására helyezik a hangsúlyt. Ha egy állam költségvetésének apadnak a bevételei, akkor az lenne a természetes, hogy költségeit is hozzá igazítsa, de nem akárhogyan, hanem megfelelő átszervezéssel és a működőképesség fenntartásával szüntetve meg a pazarlást, a fölösleges kiadásokat. Csakhogy ennek a szándéknak politikusi és gazdasági érdekekből összefonódott államgépezet ellenáll és létrejön az a kettősség, amelyben immár évek óta élünk: minél többet beszélnek a reformokról, annál kevesebb valósul meg belőlük, és minél kevesebb valósul meg belőlük, annál jobban szorítják a prést a kisemberek és a kisvállalkozások körül. Mind a mai napig fenntartott átalányadó a kisvállalkozások ezreit tette tönkre, a most meghirdetett fizetés- és nyugdíjcsökkentések pedig úgyszintén a kisemberek és a szerény jövedelmű családok sorsát érintik leginkább. Noha a központi, megyei és helyi költségvetésből élő hivatalokban létezik egy egész sor olyan költség, amelyeket jobb gazdálkodással

könnyedén le lehet szorítani, ide értve a parlamentet, a minisztériumokat, de a megyei tanácsokat is. Átnézték valamikor mondjuk a megyei tanácsosok havi utazási költségtérítéseit vagy mobiltelefon-használatukat? Ellenőrizték valaha a tisztségviselők által mindig előszeretettel felvasalt napidíjakat, amelyek olykor kitesznek még egy fizetést? Megvizsgálták vajon mindazokat a kommunikációs és reklámcsapokat, amelyeken eredményesség és ellenőrizhetőség nélkül folynak el a pénzek, akár a téli hótalanításnál és a nyári portalanításnál? A szavakon túl vajon foglalkoztak kellőképpen az óriási összegeket felemésztő korrupcióval és a fekete gazdasággal? Mindez persze, sokkterápia lett volna egyeseknek, de legalább félegészség az országnak. Most a romániai államvezetés megint a fordított utat követi: egyesek javáért az egész országot sokkolja. Az ébredés azonban hatalmas fejfájással járhat.

(2010. május 7.)

GANDHI GRAFFITIVEL

A médiában manapság nagy divat a játék, ezért arra kérem a hallgatókat, jól figyeljék meg a következő idézeteket és találják ki, honnan olvasom fel. A megoldás két szóból áll és olyan nyomtatványokra vonatkoznak, melyek manapság minden romániai magyar középiskolában közkézen forognak. De hadd következzenek az idézetek.
Az első: „Kapaszkodókat gyártunk, s mire eszmélünk: kész a ketrec.”
A második: „Te magad légy a változás, amit látni szeretnél a világban.”
A harmadik: „Nekünk nem elég a kékség, nekünk az egész ég kell.”
A negyedik: „Ha a padlón vagy, legalább vegyél fel valamit.”
Az ötödik: „Ma van az a holnap, amelytől a tegnap annyira féltetek.”
A hatodik: „Emlékeink az egyetlen paradicsom, amelyből nem űzhetnek ki bennünket.”
A hetedik: „Sok embert vitt már messzebbre a nyelve, mint ahová menni akart.”
A nyolcadik: „Tégy minden jót, amire képes vagy és tedd olyan csendben, ahogyan csak lehetséges.”
És talán álljunk meg itt, noha lehetne akár órák hosszat folytatni, hiszen – és ez a megoldás! – az idézetek azokról a kicsengetési kártyákról származnak, amelyeket jómagam kaptam ezekben a

napokban. De hát nem vagyok kivétel. Bárhol az országban, a középiskolák végzősei a kártyák és fényképek özönét zúdítják a rokonokra, barátokra és ismerősökre. A fényképeket természetesen már a digitális változatok százaiból lehet kiválasztani és amint a kristály az egészben, úgy a felsorolt idézetek is bizonyítják, hogy akár tetszik nekünk, akár nem, de a tizennyolc évesek számára is alaposan megváltozott a világ. Hol vannak az egykori érzelmes és érzelgős szövegek, a magyar költészet klasszikusai is a háttérbe vonultak, manapság a kicsengetési kártyákon találkozik mondjuk Gandhi a graffitivel, Ákos Goethével, szappanopera-szöveg francia egzisztencialista filozófus bölcseletével és még hosszasan lehetne folytatni a társításokat, amelyek mind-mind arra utalnak, hogy a mai fiatalok ha nem is olvasnak olyan sokat, mint a szüleik és nagyszüleik, de válogatni a világhálóról azt jól megtanultak és majd mindenki vagy önmagára, vagy a kártya címzettjére tudja szabni az ötletes-csattanós példamondatokat. Azaz, a most érettségizők tudnak kommunikálni, és azt is érdemes megfigyelni, hogy a szülőknél sokkal jobban viselik el azt a hatalmas tanügyi felfordulást, amely a lesz sztrájk–nem lesz sztrájk, lesz vizsga–nem lesz vizsga, beírják a jegyeket–nem írják be a jegyeket ellentétpárok körül zajlik. Mintha a világ már most megmutatná számukra azt az arcát, amelyet nem a mozdulatlanság, nem a nyugalom, nem a kényelem, hanem az állandó változás, a mozgékonyság, a rugalmasság jellemez és amellyel meg kell tanulni együtt élni. Azaz már most rájöhetnek arra, hogy bizony az a nagybetűs élet, amellyel ilyenkor, a ballagásokon, az iskolák búcsúztató ünnepségein olyan sokan példálóznak, voltaképpen rengeteg kisbetűből áll és valamiképpen közöttük kell értelmesen és találékonyan eligazodni.
Talán hozzásegít ehhez egy záró idézet, természetesen megint csak egy kicsengetési kártyáról: „Ha valaki hosszabb időn át két arcot visel, egyet a világ és egyet önmaga használatára, akkor előbb-utóbb összezavarodik és már maga sem tudja, melyik az igazi.” És ezt valóban érdemes lenne a tizennyolc éveseknek elkerülni. Ha már olyan sok felnőttnek nem sikerült.

(2010. június 4.)

AZ ACÉLOS HABARCS

Vigyázat, itt a globalizáció! Óvjuk-védjük hagyományainkat, ragaszkodjunk hitünkhöz, vallásunkhoz, ne hagyjuk veszendőbe menni értékeinket! A bevásárló központok agyonvegyszerezett élelmi-

szerei helyett vásároljuk inkább a helyit, a hagyományost! Íme, két olyan mondat, amelyet manapság gyakran hallani, de alighanem eljött az ideje hogy egy kissé mögéjük is nézzünk.
Mi veszélyezteti a hagyományainkat? Persze-persze, jól ismerjük a válaszokat: a televízió, a világháló, az ortodoxok és így tovább. Hozzáteszek én azonban mindehhez még egyet, amivel csak nagyon ritkán foglalkozunk, de azért meglehetősen veszélyes: a nemzeti giccs. Amely átértelmez, torzít, fogalmakat mos össze, mit sem törődik az ésszel és a nyelvvel, ráadásul úgy használja pénzszerzésre a hagyományokat, hogy átveri a vásárlókat.
Néhány példa. A csíksomlyói búcsú előtt és után a következő mondat kavarog leggyakrabban a médiában: *a csíksomlyói búcsú a világ magyarságának legnagyobb ünnepe.* Tévedtünk volna mindeddig? A földkerekség magyarjai vajon nem Március 15-ét tekintették és tekintik nemzeti, tehát a legnagyobb magyar ünnepüknek?
A nemzeti egység és a kettős állampolgárság ugyancsak megmozgatta néhány erdélyi magyar újságíró íráskészségét: „A hét végén zajló kolbászparádé is a magyarság nemzeti integrációs törekvéseinek a lecsapódása.....” „Lett még egyszer ünnep a világon, mert az édesapák nyaka közé emelt gyermekek itt is, ott is meglobogtatták a nemzeti együttműködés zászlaját, amelyre még a huszár lovak is rábólintottak”. „Nincs más dolgunk, mint a világégésekben lerombolt ország köveiből a szeretet acélos habarcsával újra felépíteni Mária országát erős sziklatalapzatra.” De hogyan építjük fel Mária országát az erős sziklatalapzatra? A magyarországi Verőczén, élő tévéközvetítésben avatták fel a Kárpát-Haza templomát, amelyben híre-hamva sincs Máriának és éppen a történelmi magyar egyházak nem adták rá áldásukat, mondhatni magától értetődően, hiszen mindeddig arra voltunk büszkék, hogy a magyar nemzetet a kereszténység és Szent István tették európaivá. A Kárpát-Haza temploma tehát lehet közös emléképítmény, de csak annyira templom, amennyiben jurta az országház, noha az építőmesterek szerint az épület „búzaszem alakjában Jézus Krisztus arca vehető ki”. Trianonnal oda jutottunk, hogy számos településen „emlékünnepségeket” szerveztek (volt amit ünnepelni?) vagy bicikliversenyt és futóversenyt rendeztek Trianonért és gondolom, az első helyezett Trianon-kupát kapott. De lépjünk tovább: Szent Koronával díszítenek borospalackokat és beleszövik népiesített törülközőkbe. Kezembe került egy székelyföldi kertvendéglő szórólapja a következő szöveggel: *Talpra magyar, hív a kocsma / Itt az idő, most vagy soha / A sör olcsóbb, mint a borok / Nem kérdés, hogy mit választok.* Nem kérdés, nyilván a helyi, góbé terméket részesítem

előnyben, feledve a szó eredeti értelmét: a furfangos, a csavaros eszű székely embert nevezik így. Gyógyszerésznő ismerősöm erre csakhamar rájött, amikor a helyi termékek nagy csinnadrattával meghirdetett vásárán olyan málnabefőttet vásárolt, amelyben legalább tízszer annyi tartósítószer volt, mint rendszeresen átvizsgált üzleti társaiban, hiszen a székelynek sem érdeke, hogy penészedjen és nyakán maradjon az áru. Hogy is van ez? Többen hazafias vásárlási zárlatot hirdettek a székelyföldi üzletláncok ellen és utána vörösre tapsolták a tenyerüket, hogy a székely termékek bekerültek ugyanezen üzletláncokba. Mások szidják a világhálót, hogy tönkreteszi a magyar nyelvet, de amikor egy eldugott székelyföldi település is rákapcsolódhat, akkor az a magyarázat, hogy a „szülőföldön való megmaradás legfontosabb eszköze."
Hagyományaink szerint a magyarsághoz hozzátartozik a rend. A fejben, a házban és az udvaron. A rend voltaképpen nem jelent mást, mint azt tudni, hogy kinek és minek hol a helye. Ez a tudás, ez az örökség – érték. Ennek széttörése, felhígítása – értéktelenítés. És nem más népek, nem idegen hatalmak, nem a nemzetközi tőke kényszerít rá, hanem valami másból fakad. Töprengjünk el rajta, hogy miből.

(2010. június 6.)

EGY KONFERENCIA MARGÓJÁRA

Nem mondok semmiféle újdonságot, de talán mégis érdemes megismételni: különböző szintekből, különböző helyzetekből másképpen látják a társadalmat az ott levők. Másképpen a politikusok, akik mindig-mindenkinél jobban tudják, hogy éppen mit kell tenni, másképpen az alkotmánybírók, akiknek a döntésére sok millióan figyelnek, másképpen a kisemberek, akiknek nap mint nap meg kell küzdeniük az előttük tornyosuló gondokkal, másképpen a fiatalok és másképpen az idősek. És persze létezik egész sor más társadalmi-gazdasági-szakmai és egyéni szempont, amelyek mind-mind meghatározzák a szüntelenül változó látásmódokat. Nos, ebben az összetettségben igen sajátos szakmai szempontot jelentenek a pszichiáterek, az elmegyógyászok, akik tevékenységüknél fogva nem csupán az egyént, hanem a kisebb-nagyobb közösségek kapcsolatrendszereit is vizsgálják. Teszik ezt mindennapi munkájukban, de olyan rangos szakmai tanácskozásokon is, amelyeknek színhelye az elmúlt hét végén éppen Csíksomlyó volt. Itt tartották ugyanis negyedik nemzetközi konferenciájukat a romániai és

magyarországi pszichiáterek, a közel kettőszáz résztvevőt felvonultató rangos tudományos rendezvény pedig egyben a hatodik hazai országos elmegyógyászati szimpóziumot is jelentette. A nem szakember a bemutatott tanulmányokban aligha tud elmélyülni, viszont üzenetüket félreértés nélkül megérti: mind Magyarországon, mind Romániában fokozódik az egyszerű borúlátó magatartáson jóval túlmutató és nem egyszer az egyén életét veszélyeztető depresszió, egyre több az alkoholista, a fiatalok körében növekszik a drogfogyasztás, az úgynevezett kiégettség-érzést, a burn-out-ot, amikor valaki úgy érzi, hogy magával és jövőjével már mit sem tud kezdeni, gyorsan terjedő, önálló tünetcsoportként tartják számon. És akkor még nem is szóltunk azoknak a pánikbetegeknek a sokféleségéről, akik nap mint nap elárasztják az orvosi rendelőket, a szenvedélybetegségek közé immár bevonultak nem csupán a szerencsejátékok, hanem az egyén egyre nagyobb fokú elszigetelődésével járó számítógépes játékok és még hosszasan lehetne folytatni a sort.
Kétségtelen – hangsúlyozzák a szakemberek – mindez összefüggésben van az egyensúlyából kibillent társadalommal, az értékvesztéssel, illetve az értékek zűrzavarával és természetesen azzal a gazdasági-társadalmi válsággal, amelynek hatását mindkét országban egyre szélesebb körökben érzik. Talán ez is magyarázza az egyik temesvári professzor-asszonynak azokat a szavait, miszerint nem csupán a munkavállalók, hanem a betegek is átjárnak a határ egyik oldaláról a másikra, a szegedi pszichiáterek romániai lakosokat kezelnek, a Béga parti rendelőkben pedig egyre gyakrabban nyomják le a kilincset a magyarországiak. A határok átjárhatóságának, az immár személyazonossági igazolvány nélküli közlekedésnek, természetesen, mindannyian örültünk, de azt talán mégsem képzeltük el, hogy a lelki tanácsadás és gyógyítás mind sűrűbb célpontjai lesznek az utazásoknak és a határ menti régiók közötti, olyannyira szépen ecsetelt együttműködésnek.
A társadalom alulnézetben bizony mindig másképpen fest, mint a parlamentben, a minisztériumokban, a különböző közhivatalokban vagy akár a televíziók képernyőjén, és ennek a festménynek nem éppen az életvidám színeivel többek között éppen a pszichiáterek foglalkoznak. Akik talán éppen ezért tartják egymással olyan szorosan a kapcsolatokat és majd mindig felhasználják a magyarok által Bercinek, a románok által ugyancsak Bertzinek nevezett csíkszeredai lélekgyógyász, dr. Veress Albert kiváló szervezőkészségét és kifogyhatatlan ötleteit. A hazai Bálint-szövetség vezetésén kívül is többféle szakmai címmel és ranggal is ellátott dr. Veress ugyanis

úgy képes felhasználni a konferenciaturizmus, a hivatalos orvosi továbbképzés, a gyógyszerforgalmazási érdekek, az intézményteremtés, a közigazgatási kapcsolati tőke és az internet lehetőségeit, hogy miközben sokat nyer a szakma és a tudományosság, addig az emberi szálak is szorosabbra fonódnak és minden konferencián egyre többet látni abból az európaiságból, amelyen általában a román–magyar közeledés alapulhat.

(2010. június 27.)

TÁBORBA, MAGYAR!

Minden bizonnyal hallgatóink is olvasták-hallották: ezen a nyáron – természetesen a válság miatt – a romániai lakosság háromnegyede nem megy sehová nyaralni. Alighanem ez a szám jellemző a romániai magyarságra is, a legtöbben itthon próbálják majd eltölteni a pihenőnapokat. És hogy mindezt kellemesen és haszonnal is tegyék, gombamód szaporodnak a nyári táborok, olyannyira, hogy már érdemes valamiféle rendszerbe is foglalni. Az a fiatal például, aki hazai vagy magyarországi politikusok szövegeire kíváncsi, ott lehetett a marosfői uniós táborban és jövő héten mehet Tusványosra, azaz Tusnádfürdőre, közben pedig bepillanthatott a Székely Szigetre. Aki úgy gondolja, hogy nyáron is képes ismereteit gyarapítani, részt vehet a Bolyai Nyári Akadémián vagy éppen a Sapientia Nyári Egyetemén, ahol többek között megtanulja, hogyan lehet pénzt keresni az arculatépítéssel. Aki csupán szórakozni vágyik, a különböző megnevezésű zenei fesztiválok sokaságán vehet részt. Soha nem látott mértékben terjednek a képzőművészeti és fotóművészeti táborok, több község helyhatósága ugyanis rájött arra, hogy az alkotók egy-két hetes meghívása és ellátása több szempontból is eredményes. Egyrészt helyben maradnak a tábor ideje alatt készült alkotások, másrészt pedig a vendégek viszik tovább a település hírét. Hogy más művészeti ágak se maradjanak ki, a zenészek gitár- vagy hegedűtáborokba gyűlnek össze, sőt olyan helyszín is akad, ahol a fiatalokat az orgonajavítás mesterségébe avatják be. Szinte megszámlálhatatlan, hogy Erdélyben hány helyen szerveznek ezen a nyáron is a néptánc-tanulással vagy a népi mesterségekkel kapcsolatos táborokat, az útvonalak Jobbágytelkétől Kalotaszegen át a Gyimesekig számos hagyományos helyszínt befognak. És hogy a tánc mellett legyen egy kis munka is, majd mindenütt jelen van a kézművesség, a korongozás, a nemezelés, a faragás, a háncs- és szalmafonás, hímzés-varrás vagy

éppen a kender egykori feldolgozásának felelevenítése. Az egykori életformákat azonban másképpen is próbálják felidézni, hiszen léteznek már lovas táborok, van ahol tutajokat próbálnak összerakni, a történészek és áltörténészek pedig több helyen összegyűlve mindarra próbálnak emlékezni, ami fölött elszállt a sólyom meg az idő. De táborba járnak ezen a nyáron a filozófusok, a szociológusok, a különböző erdélyi és magyarországi lovagrendek tagjai és természetesen léteznek külön a nők számára megrendezett táborok is. A műsorokat böngészve éppen közöttük találtam meg a kedvencemet, és férfitársaimnak mondom, hogy a hónap végén nyugodtan küldjék el párjukat a hargitafürdői életmód táborba, mert ezt követően minden bizonnyal megváltozik az életük. A hölgyeket itt ugyanis beavatják a tibeti hangmasszázs titkaiba, spirituális tanító osztja meg velük tapasztalatait a duálszeretetről és azt is megtudják, miként változtatja meg egy gondolat a valóság természetét. Ráadásul rejki-gyakorlatokat is tartanak, azaz megtanulják, hogy az egyetemes életenergiát miként lehet átadni embertársaiknak. Ezután pedig már megy minden magától, mint a karikacsapás. Táborozni tehát szép, táborozni tehát jó és hogyha nem utazunk sehová, akkor két hőhullám és három áradás között se feledjük: itthon – mégis csak otthon vagyunk.

(2010. július 16.)

A KÖZELMÚLT FOGSÁGÁBAN

Néhány napot töltöttem ezen a héten egy nagyon szép és rendkívül barátságos helyen, amelyet azonban egy újságíró számára meglehetősen információszegény vidéknek lehet tekinteni. Mint mondani szokás, a dombok közé nem jött be a jel, azaz egyik mobilhálózatot sem lehetett használni, nem létezett sem kábeltévé, sem internet, nem csupán a környékbeli helyi, de az országos rádióadások sem jutottak el a zárt völgybe és csupán a házigazda által kikapcsolt parabolaantenna pillantott fel az égre, hogy megtörje ezeket a paradicsomi állapotokat.
Javíthatatlan huszonegyedik századiként azonban összekötöttem két-három csatlakozót, ide-oda húzogattam néhány drótot és nemsokára megjelent a régimódi televízió képernyőjén két csatorna: az egyik az Al Dzsazíra, amely a CNN-hez hasonló műsorpolitikájával elsősorban az arab világot látja el hírekkel, a másik pedig egy olyan dél-koreai állomás, amelyről még soha életemben nem hallottam. Az első tökéletes angolsággal számolt be arról, amit a második

jóval pattogóban és nem is egyszer megismételt: Romániában kihantolták a Ceaușescu házaspár földi maradványait, hogy DNS vizsgálatokkal igazolják vagy cáfolják a névhez köthető hitelességüket. A tudósításhoz mindkét csatornán azonos képeket mellékeltek: néhány sírásó lapátolt körülbelül ugyanolyan ütemben, ahogyan mifelénk az útjavításoknál már régóta megszoktuk, és két, még saját nyelvén is rosszul beszélő bukaresti nyugdíjas motyogott valamit arról, miszerint az egykori bálványt biztosan ide temették, illetve éppen ellenkezőleg: ki van zárva, hogy ő legyen az, akinek békés vagy békétlen nyugodalmát huszonegy esztendő után megzavarták. Azután az általunk nagyon is jól ismert felvételek következtek a bukaresti forradalomról, a kivégzésről és közben elgondoltam: lám csak, Románia a közelmúlt történelmétől talán a legnehezebben tud szabadulni valamennyi volt szocialista ország közül. Mifelénk ez a történelem jelentkezik akkor is, amikor arról beszélnek, hogy véget kell vetni az erőltetett folyószabályozásoknak és vissza kell adni a vizeknek azokat az árterületeket, amelyeket egykor uraltak. De ugyanez a történelem hallatja kísérteties hangját a kisebb-nagyobb városokat övező ipari rozsdatemetőkben, a lepusztult tömbházlakások tömkelegében, a felhagyott hőközpontokban, az egykori állatfarmok félig lebontott és téglánként széthordott istállóiban, a mindegyre újra javított, vagy már meg sem javított utakon, a sok ezer hektárnyi parlagon hagyott termőföldön és hány meg hány olyan társadalmi-közösségi beidegződésben, amelyektől sem pénzzel, sem pénz nélkül nem tudunk szabadulni. Nem csupán a fővárosi temetőben, hanem mondhatni nap mint nap kihantolunk valamit és még sem találjuk azt a gént, amelynek módosításával ezt az áldatlan örökséget fel lehetne számolni. És amint mindezen tűnődtem, menetrendszerűen megérkezett az esti vihar, amely a villanyvezetékek elszakításával tökéletessé tette a hírzárlatot és a villámlás fényein kívül sötétségbe borított mindent. Így is lehetne élni? Talán igen. De azért egy országnak mégsem az örök, hanem a mindennapi világosság kellene fényeskedjen. Ahhoz, hogy bízzunk benne, ahhoz, hogy elhiggyük: nem egyre-másra előkotort csontvázak között vonszoljuk magunkat, hanem válságokon innen és túl, valóban az élhetőbb jövőért dolgozunk.

(2012. július 23.)

A FELELŐSSÉG

1929 őszén a már akkor is szép számban létező és a jelenkoriakhoz hasonlóan mindent tudó elemzők arról írtak, hogy az amerikai gazdaság hatalmas fejlődés előtt áll. Néhány hónap múlva azonban zuhanni kezdtek a tőzsdeárak, az építkezések leálltak, a gyári termelés a felére csökkent, a ranglétra csúcsán álló bankárokról kiderült, hogy törvénytelenül használták a betétesek pénzét, a közbizalom megrendült, az elkövetkező esztendőkben a válság kisugárzott az egész világra.
Az 1932-ben először majd utána még háromszor megválasztott Franklin Delano Roosevelt elnök New Deal-nek nevezett intézkedéscsomagja akkor négy R betűre alapozódott: 1. relief – segély, 2. reform, 3. reconstruction – újjáépítés, 4. recovery – gazdaságélénkítés. A csomag keretében Roosevelt legsürgősebb feladatának a bankok helyzetének a rendezését tartotta, 1933-ban új banktörvényt fogadtak el, az állam adott szintig szavatolta a bankbetéteket, ennek a fejében viszont a pénzpiacon rendet teremtettek: 1937-ig a bankoknak kivétel nélkül a szövetségi rendszerhez kellett csatlakozniuk és legapróbb részletekig szabályozták a kötvénykibocsátás feltételeit.
Minderre csupán azért emlékeztetek, mert a múlt héten aláírt, úgynevezett „Dodd-Frank”, azaz mindenekelőtt a Chris Dodd szenátor és Barney Frank képviselő nevével fémjelzett törvénnyel Barack Obama közel nyolcvan esztendő után ugyanazt tette. A 2300 oldalas okirat úgy helyezi a banktermékek felhasználóinak, azaz a fogyasztók védelmére a hangsúlyt, hogy pillanatig sem tagadja: a gazdasági fejlődés kulcsa azért a pénzügyi rendszer megfelelő működésében rejlik. Az új törvény értelmében többé nem menthetők meg a nagy bankok az adófizetők pénzén, felszámolják az olyan másodlagos, harmadlagos banktermékeket, amelyek lehetővé tették a pénzügyi szélhámosságokat, a bankok nem rejtegethetik különböző nyakatekert szerződésekbe a burkolt illetékeket és még hosszasan lehetne folytatni a sort, de nem ez lényeg. Hanem, hogy a törvény több mint kétezer oldalas és tizennyolc hónapon át vitatták kimondottan céltudatosan, amíg a törvényhozás elfogadta, Obama az aláírást megelőző remek beszédében pedig elmondhatta: talán ez a legfontosabb fogyasztóvédelmi törvény a történelemben, amely úgy védi a kisembert, a vállalkozókat és a befektetőket a pénzügyi intézményekkel szemben, hogy működésüket nem, de törvénytelen és határtalan profitképzésüket gátolja.

A fenti, nem túl rövid mondatban pedig alighanem a céltudatosság a kulcsszó, amelyet mifelénk is ideje lenne sokkal jobban megérteni. A válságból nem lehet kijutni kapkodással, egymásnak ellentmondó, máról-holnapra változó és megváltoztatható intézkedésekkel, politikai-gazdasági-társadalmi-lélektani-vallási és ki tudja még milyen témájú szöveg-ötvözetekkel, amelyeknek a részleteit azután felkapja a média és addig bombázza a belőlük készített termékekkel a lakosságot, amíg az teljesen elkábul és azt sem tudja, hogy melyik világon él, hanem kitartásra, következetességre és céltudatosságra van szükség. Ezt kell megtanulni a népeik sorsáért valóban felelősséget vállaló nyugati politikusoktól, és nem a hol ezzel, hol azzal a témával való foglalkozást, az ilyen meg amolyan, a lényeget majd mindig takaró látszat-párhuzamokkal való zsonglőrködést, a délibáb-kergetést.
Ma Romániában is, Magyarországon is ugyanaz a legfontosabb téma: hogyan lehet kilábalni a válságból, hogyan lehetne megóvni-védeni a kisembert a még nagyobb tehertételektől, hogyan lehet megértetni, hogy az áldozatvállalások nem hiábavalóak, hanem általuk valóban újraindulhat a gazdasági felemelkedés. Egyén nélkül nem létezik közösség, ha az egyén és családját nincs biztonságban, akkor bármiféle közösségi cél hangoztatása mindazoknak a pótcselekvése marad, akik nem érzik saját bőrükön a hétköznapok nehézségeit. Zászlók, jelszavak, miegymások nem takarják és nem pótolják a mindennapi megélhetés parancsát. Az igazán felelősséget vállaló politikusok ennek a parancsnak a szellemében cselekednek és így maradnak meg a történelemben.

(2010. július 25.)

HAGYOMÁNY ÉS KORSZERŰSÉG

Cukrásztészta jellegű, citromsárga vagy rózsaszínű házak, hivalkodóan piros vagy ordítóan lila út menti építmények, egymáshoz egyáltalán nem illő alkotóelemekből összerakott kerítések, termopán vagy annak utánzására készült ajtók-ablakok múlt századi parasztházakon, különböző típusú és anyagú épületfödémek tarka kavargása, habszivacs hőszigetelő lapok az egykori gerendaházakon. A Székelyföldön átutazó nem egyszer találkozik hasonló látvánnyal, lehangoló példáiként annak, miként siklanak félre a korszerűsödési igények és civilizációs törekvések, hogyan lesznek az új vagy felújított épületekből jellegtelen, közösség-, település- és tájidegen lakóházak.

Találkozik ugyanakkor valóban szemet gyönyörködtető panziókkal, új lakóházakkal, egész sor olyan közösségi rendeltetésű épülettel, amelyeken jól látszik, hogy tervezőik, megrendelőik, kivitelezőik az egykori székelyföldi építészeti formákból ihletődtek és az így kialakított, de mégiscsak a huszonegyedik század igényeire, környezet- és természetvédelmi szemléletére, energiatakarékosságára ráfelelő megoldások egy pillanatra sem állnak ellentétben a hagyományos építőanyagok, a fa és a kő újra megtalált természetes ötvöződésével vagy éppen a legújabb épületgépészeti elemek használatával. Mint ahogyan arra is felkapja a fejét, amikor a különböző falvak út menti virágtartóiban vagy akár virágaiban az oda egyáltalán nem találó utánzás és összevisszaság jeleit látja, ugyanakkor viszont megörvendezteti a harmonikus, a környezetbe illő, külső térrendezés látványa. És hogyha betér valahová, akkor szívesen nyugtázza azokat a belső térrendezési törekvéseket, amelyek a rendeltetést, a kényelmet, a könnyebb mozgást, a szolgáltatásokkal kapcsolatos különböző belső útvonalakat, a berendezést és a bútorzat elhelyezését, a megvilágítást, a korszerű, de mégis barátságos, emberközpontú, a mesterkeltségnek töredékét sem hordozó elveket, elképzeléseket és megoldásokat figyelembe véve jöttek létre.
Mindezek természetesen nem önmaguktól alakultak és alakulnak ki, hanem ott van mögöttük azoknak a műépítészeknek a munkája, akik az egykori agyoncenzúrázott típustervektől kiszabadulva, a rendszerváltást követő néhány esztendő bizonytalansága és útkeresése után egyre inkább önmagukra találnak és mindehhez csatlakozik azoknak fiatal tervezőknek a tevékenysége is, akik képzelőerejükkel, tehetségükkel és frissen szerzett szaktudásukkal, a világra látás lehetőségeivel úgy gazdálkodnak, ahogyan akarnak, azaz mindezeknek már nem külső politikai beavatkozások szabnak határt, a megrendelők igényei, az építőanyagok megszabta tulajdonságok pedig tárgyalható illetve rugalmasan kezelhető lehetőségek.
Mindez a néhány gondolat egy igen érdekes és ugyanakkor rendkívül hasznos kiállítás kapcsán jutott eszembe. Egy csíkszeredai galéria felavatásán nem képzőművészek, nem fotóművészek, hanem Hargita megyei műépítészek állítottak ki, hogy fotók, vázlatok, rajzok és más dokumentumok segítségével így, összegezve mutassák meg mindazt, ami tervezőasztalukon megszületett, illetve a kivitelezőkkel és megrendelőkkel való eredményes együttműködés nyomán a valóságban, úgymond a terepen is létrejött. Azaz amikor voltaképpen nem történt más, mint ami általában a művészetek sajátja: az egyéni alkotás közösségi élménnyé válik.

Ám éppen ez az összegzés bizonyítja azt is, hogy milyen nagy a műépítészek felelőssége a székelyföldi múlt értékes hagyományainak és a települési-településszerkezeti jövője sajátos-jellegzetes arculatának a kialakításában. Tévedés ne essék: ezt a jövőt nem csupán a fennen hangoztatott általános globalizációs folyamatok, a televíziós modellek, az utazások során imitt-amott látott, bizonyos rendszerekből kiragadott ötletek falu- vagy városgazdai erőltetései veszélyeztetik, hanem éppen úgy általánosíthatnak és elmoshatnak mindazok a törekvések, amelyek egyazon nemzeti múlt építészeti jeleivel próbálnak teleszórni olyan térségeket, amelyeknek évszázadok óta mások a helyi körülményeknek és életvitelnek megfelelő jellegzetességei. Figyelni érdemes, legalább úgy, ahogyan az építészek teszik...

(2010. augusztus 8.)

KARIKÁS OSTOR AZ ERDŐBEN

Megpróbálta egyszer. Megpróbálta kétszer. Megpróbálta harmadszor. De nem jött össze. Először alig rándult meg és a földön vonaglott. Másodszor rátekeredett egy bokorra. Harmadszor pedig egy faágra. De nem adta fel a küzdelmet. Szerette volna megmutatni a tisztes távolságban álló gyermekseregnek, hogy márpedig az előttük font karikás ostor rittyeg, pattog, csattog, vagy minden más olyan hangot kiad, amelyre a magyar nyelv a rokonértelmű szavak széles választékával válaszol.

Csakhogy nem volt elég a hely. Az ostor mozgásának nem volt elég a tér. De az is lehet, hogy az ostort mozgató nem volt csikós, juhász. Sőt: nem is alföldi pásztor. Hanem a népi kézművesség egyik lelkes művelője, aki mindent megtesz, hogy továbbadja a magyar hagyományokat az elkövetkező nemzedékeknek. Csupán egyetlen dologról feledkezve meg: a hétköznapok világában megszületett népi hagyományok mindenekelőtt ahhoz a helyhez kötődnek, amely kialakította őket. Székelyföldön az erdei utakon vagy a csenevész bokrok között állatait terelgető pásztornak nincs amit kezdenie a karikás ostorral, hiszen fennakad a legelső fán. Ő inkább botjával hadonászik és a rittyegést pótolja a szájával, és azzal a néhány, egyetlen szótagos hangutánzó szóval, amelyet ki tudja miért, de még a ma született bárányok is megértenek.

Biztosan a magyar nemzet egységének jegyében. Biztosan jóindulatból, biztosan ingyen, biztosan a történelemre, az autonómiára és más, közhelyként fennforgó fogalmakra gondolva, egy magyar-

országi képzőművész széki zászlókat készített a Székelyföldnek. Fából, mert az úgy illik. Öt-hat méter magasat, amelynek tetején a lobogót is fából készült háromszögek jelképezték. És felállította őket néhány székelyföldi város központi parkjainak a kellős közepére, hogy utaljon az idők és a székelység örökkévalóságára. Csakhogy néhány éven belül kidőlt az első zászló az egyik városban. Elrothadt a talapzata. A napokban, a másik városban, lefűrészelték a másodikat is, mert veszélyes a járókelőkre, kidőlhet és agyonvághatja őket. Nem tudom, hol magasodnak még hasonló fa-lobogók, de ugyanaz lesz a sorsuk. Mert hiába nemes a szándék, ha nem talál a hely szellemével. Nem minden forma illik a tartalomhoz. Még akkor sem, ha úgy találják, hogy sokkal szebb, korszerűbb vagy éppen ellenkezőleg: az egyetemes magyarság ősi jelképeit hordozza.
Az otthonosságot, a meghittséget, a megszokás nyugalmát és biztonságát nem pótolja a pompa és a nagyzolás, mint ahogyan az őszinte emberi érzelmeket sem a dagályosság. A Nyerges-tetőn most betonoznak. Először azok az ágakból összerakott, kis, egyszerű keresztek tűntek el, amelynek láttán mindenkinek megdobbant a szíve és majdhogynem elsírta magát, hogy átadják helyüket az egyre látványosabb kopjafáknak, amelyek felállításánál már régóta nem az emlékezés a lényeg, hanem – akárcsak Pistikének a várromnál – annak megörökítése, hogy én is itt jártam, tehát valóban fontos ember vagyok. A betonozás és valószínű, a rátelepített kövezés azoknak a fa- és föld lépcsőknek a nyomát is eltörli, amelyek az egyszerű emlékhelyhez vezettek és mellette készül valamiféle újabb betontalapzat az utókor ki tudja milyen újabb alkotásának. Persze, utána is lehetne nézni, de nem ez lényeg. Hanem az, hogy miként oldódik mindaz, ami egykoron a székelyföldi helyi közösségek sajátja volt. Az építkezés és a táj harmóniája, a templomok formája, a vallási és világi ünnepek jellege. És az egymást utánzó falunapmodell-átvételekben hogyan keveredik minden: a ravatalozó épület felszentelése az utcabállal és az egyházi búcsú a motorkerékpárosok terepversenyével. Bizony oda kellene már figyelni: a Székelyföld globalizálódása, különböző fogalomrendszereinek átalakulása sajátos utat követ és ebben igen nagy szerepe van az erőltetett nemzetieskedésnek és túlbuzgó mítoszteremtésnek. A Székelyföld ugyanis önmaga magyarságát soha nem vonta kétségbe és soha nem is kérte, hogy megerősítsék. Ez létének természetes állapota. Ám ha túl sokat beszélnek arról, ami magától értetődő, akkor az mesterkéltté válik. Akár a karikás ostor az erdőben.

(2010. augusztus 29.)

AKIKÉRT A CSENGŐ SZÓL…

Butuska kis jegyzetet olvastam a minap egyik napilapunkban. A szerző néhány fogalom- és képlettöredékkel indítva írását, azon elmélkedett, miért kell a középiskolásoknak olyan furcsaságokat tanulniuk, melyeknek semmi közük a valós élethez, hiszen az érettségit követő nagybetűs Életben már soha nem találkoznak határértékekkel, exponenciális függvényekkel és így tovább. Tovább fűzve gondolatait, a szövegíró többek között ezzel is magyarázta azt a pótérettségi csődöt, mely a nyári katasztrófa után immár ősszel is bekövetkezett és levonta a következtetését: hát nem szégyen az, hogy olyan haszontalan és fölösleges ismeretekkel gátolják meg a jobb sorsra érdemes fiatalok érvényesülését, mint a matematika? Feltételezem, ha a jegyzetnek nem megszabott lapteret kellett volna betöltenie, akkor a fejtegetések a következő gondolatmenetben folytatódnak: mivel a matek miatt a fiatalok elbuktak, sehova nem tudnak felvételezni, válság van, munkahely nincs, ezért kivándorolnak, következésképpen csökken a romániai magyarság létszáma és végső soron a másodfokú egyenletek megoldásának a képtelensége nemzethalálhoz vezet a Kárpát-medencének ebben a természeti kincsekkel oly bőkezűen megáldott sarkában.

De hát nem a matematikát akarom én most védeni, és arról írni, hogy nélküle hol topogna most az emberiség, és a szerző sem számítógéppel, hanem vésővel és kalapáccsal róhatná a betűit két nyílzápor között valamelyik jurtában, hanem arra hívnám fel a figyelmet: az idei, balul sikerült érettségi vizsgák körül valóban rengeteg vélemény elhangzott, és ideje lenne ezt a vitát valamiképpen tovább vinni, de nem a felszínen, hanem eljutni az oktatási rendszer megváltoztatásának azokhoz a lényeges csomópontjaihoz, melyek felismerése nélkül minden marad a régiben. Jelenleg ugyanis még mindig az egymásra mutogatás időszakában vagyunk. A szülők saját gyermekeikre és tanáraikra: *te csak a számítógépet bújod, nem tanulsz semmit, nem olvasol semmit, bezzeg az én időben kívülről tudtam a Toldit, az Anyám tyúkját, mindemellett valamennyi Verne és indiános könyvet ronggyá olvastam, a tanárok pedig azért nem tanítanak meg titeket ingyen az iskolában, hogy otthon majd jó pénzért pótórákon mondják el adják ugyanazt.*

A tanárok pedig a szülőket dorgálják, miszerint *mit sem törődnek a gyermeknevelléssel, reggeltől-estig csak a pénzért rohangálnak*, de ha nem így lenne, akkor sem lehetne eredményeket elérni abban az iskolarendszerben, amely évtizedek óta reformkórban szenved.

Azok a lehetetlen tantervek. Azok a használhatatlan tankönyvek, amelyek kiadását csupán a piacgazdasági elvek és a nyomdai haszon vezérli. Miközben a médiában szeptemberről-szeptemberre visszatérnek a hazai oktatási rendszer nagy kérdései: hol lehet lehúzni a vizet a mellékhelyiségekben és hol nem, hány iskola működését engedélyezte a közegészségügy és hányat nem, hol és ki osztogatja az ingyen tejet és kiflit, a hazai termelők viszik a kukacos, vagy inkább a helyhatóságok-barát cégek a rothadó import almát a kisiskolásoknak?
És közben a mindössze néhány szóban összefoglalható, legfontosabb kérdés sikkad el. Megváltozott a világ. És képtelen vele együtt változni az iskola.
Nézzük meg a gyermekeinket. Nem butábbak és nem okosabbak, mint mi magunk voltunk. De mások. Óvodás korukban képesek eligazodni a számítógép-kezelésben, középiskolás korukban nincs olyan hely, ahol műszaki kütyükkel, akit és amit akarnak, ne tudnák elérni, megtalálni. De mi az, ami nem változott meg? Hogy írniuk kell, beszélniük kell, különböző helyzetekből kell kivágniuk magukat, következésképpen nap mint nap gondolkodniuk kell. Önállóan. Rugalmasan. Alkalmazkodva. Az iskolának, a tanároknak a merev, lexikális tudást adagoló sablonoktól erre kellene átváltaniuk és a szülőknek ugyanezt kellene elvárniuk. Hogy azt a bizonyos hétköznapi alkotókészséget és alkalmazkodó képességet tanítsák. A matek és sok más tantárgy mindennek kiváló eszköze lehet. Ha nem a képlet és az adathalmaz van az előtérben. Hanem az összefüggéseket magyarázó gondolat.

(2010. szeptember 12.)

FIESTA

Amennyiben a romániai lakosság egy része még kitartóan fellapozza az egyre alacsonyabb példányszámokban megjelenő újságokat, akkor meglehetősen érdekes társadalmi jelenségre figyelhet fel. A lapokban és általában a médiában minél többet beszélnek a válságról, a fizetések csökkenéséről, a munkahelyek megszűnéséről, az árak emelkedéséről, a bukaresti és megyei tüntetésekről, a politikusok félelmet nem ismerő, vitézi tetteiről és így tovább, az országban egymást érik az ilyen vagy amolyan jellegű fesztiválok, a rövidebb vagy hosszabb idejű város- és falunapok, a különböző célzatú nyári-őszi táborok, ahol egy-két hétig mindenki azzal foglalkozik, amivel éppen akar. A múlt hét végén Parajdon újból meg-

rendezték a töltött káposzta fesztivált, Brassó mellett, a törcsvári kastély körül a juhászok hazaengedték az eddig együtt legelő, békés négylábúakat, vagyis ezzel az ürüggyel megtartottak a sajt és a túró napjait. Pleşcoion, Udrea képviselő asszony Buzău-közeli szülőfalujában süldögélt az unióban márkaként egyedül elismert román kolbász, és hiába a sok eső miatt megcsappant szőlőtermés, nem csupán a bortermelő vidékeken, hanem a szőlőt csak a piacokon látott községekben-falvakban is egymást követik a szüreti bálok.

De hát ünnepeltük már a cseresznyét és a meggyet, a szilvát, a málnát, az áfonyát, és eljött vagy feljön még a különleges napja az almának, a körtének, a gyümölcslekvároknak, a gesztenyének, a somnak, a csipkebogyónak, a homoktövisnek, a galagonyának. És hogy a zöldségek se maradjanak ki, volt már hagyma- és krumpli-, lesz még murok valamint káposztafesztivál és megülik a kukorica napjait ugyanúgy mint a sütőtökét. De fesztiváloztak már a puliszka és a rétes bűvöletében, együtt örültek annak, hogy újból feldolgozzák a lent, a kendert és megint termesztik a kölest. Soha nem palackozható borvizek díszkíséretében jöttek rá újból arra, hogy bizony víz is kell a hígpalacsintába, és fesztiválok igazolják, hogy az akácos út nem csupán a szomorú szerelmeseknek, hanem a méheknek és a mézeknek is kedvez. Táborokban fúrnak-faragnak, nemezelnek, szőnek, hímeznek, gyöngyöt fűznek, mások együtt fényképeznek, filmeznek, rajzolnak, festenek, netán borvízfürdőket, székelykapukat és omladozó műemlék-épületeket újítanak fel. Találkoznak motorbiciklisek, trabantosok, más korabeli autók boldog tulajdonosai, huszárok, lovasok, szekeresek, fajkutyások, fajmacskások, gombászok, madármegfigyelők, turisztikai útjelzés festők, mindennemű és rangú természetjárók, együtt vonulnak fel fúvósok és népi táncosok, szívesen muzsikálnak azonos színtereken régizenészek és előszeretettel döngetik társaik páncéljait-pajzsait a középkori lovagok huszonegyedik századi utódai. És kizárólag csak fesztiválokon lehet látni rövid- és hosszú filmeket, egy-két és három felvonásos színdarabokat, mozgásszínházat, táncszínházat, kísérleti színházat és kísérteties előadókat. Könyvet sem otthon olvasunk, hanem felolvasnak számunkra tízen, százan, tizenkét, huszonnégy, harminchat órában stafétában, váltásban, mert az az igazi. És akkor még nem is írtam az egymást követő rekordkísérletekről, hiszen nem mindegy, hogy kinek a nevéhez fűződik a legnagyobb palacsinta és kürtöskalács, a leghosszabb túrós puliszka vagy házi kolbász, ki kavargatja a legnagyobb bográcsban a legtöbb húskockát és krumplit, sőt az sem lehet közömbös, hogy a

legrövidebb idő alatt kinek a torkán folyik le a legtöbb sör. Azaz, úgy tűnik, hogy másról fecseg a felszín és másról beszél a mély, mintha a helyi társadalmak így, ilyen játékos módon próbálnának védekezni mindazzal szemben, amit nap mint nap a politika és a média rájuk zúdít, mindegyre azt sulykolva a fejükbe, hogy nincs kiút, nincs menekülés, nincs fény sem az alagút elején, sem a végén és minden egyre csak rosszabb és rosszabb lesz. Alighanem ez a rengeteg fesztivál, városnap, falunap és csak a jó ég tudja, hogy milyen rendezvény, voltaképpen azt igazolja, hogy az ember, alapjában véve mégiscsak derűlátó lény. Éppen ezért a megcsappant jövedelmek és a növekvő költségek ellenére se reszkessünk a téltől, hiszen forró hangulatú hó- és jégünnepélyek következnek.

(2010. október 13.)

FAROK A FOLYOSÓN

Ebben a januári hóban-fagyban egy kis nyári emlék. Úgy hozta a sors, hogy a tavalyi egyetemi felvételik idején éppen Marosvásárhelyen tartózkodtam és megütötte a fülem, amikor az egyik épületben, a jelentkezőkkel zsúfolt folyosón, kipattant az ajtó és megszólalt egy erélyes női hang: *Nu staţi la coadă, sunt deschise şi alte birouri!* Azaz – figyelmeztette az orvosi pálya rejtelmein elindulni óhajtókat – ne álljanak sorba, mert máshol is lehet iratkozni. Az éppen ott egymást gyömöszölő székelyföldi magyar diákok összedugták a fejüket és azon tanakodtak, miképpen kerül a *coadă*, azaz a *farok* a folyosóra és egyáltalán, mit is kell tenniük. De ez csak az első felvonását jelentette az akadályoknak, hiszen ki kellett még tölteniük egy román nyelvű űrlapot is, amelyen a bevezető szó, a *Subsemnatul*, vagyis az *Alulírott* ugyancsak feladta a leckét mindannyiuknak. Pedig az óvodát is beleértve, több mint tizenkét évig tanultak románul, átrágták magukat a krónikások rejtelmein ugyanúgy, mint a szimbolista költészeten, az irodalmi szövegelemzéseken, a mondatértelmezéseken, megpróbáltak ha nem is eligazodni, de legalább néhány támpontot bemagolni a nyelvtani útvesztőkből való kijutáshoz, ám amikor az élő beszéddel találkoztak, mégis csődöt mondtak. Ami újból igazolta, ha még szükség lett volna rá: a román nyelv oktatása a nemzetiségi iskolákban nincsen összhangban a valós élet követelményeivel. Miközben az angolt, a németet vagy éppen a franciát új tankönyvek, korszerű módszerek és a gyermekek érdeklődési köréhez alakított témákkal tanítják, addig a felnőtt korukban számukra nélkülözhetetlen román nyelv

oktatásában minden maradt a régiben és éppen a beszélt nyelvben való jártasságtól fosztották meg őket. Az új tanügyi törvény ezután lehetővé teszi, hogy a magyar iskolákban, minden szinten, ne a román tanintézményekben használt, hanem sajátos tankönyvek alapján tanítsák a román nyelvet és nagy hiba lenne ezt a lehetőséget ki nem használni. Mindez azonban nem csupán az újra írt tankönyveken, tanterveken, hanem a pedagógusi és általában a közösségi szemléleten is múlik. Azaz, miért ne lehetne a magyar középiskolákban egy kissé napjaink román kultúrájáról is beszélni, a zenét és a vizuális élményeket olyannyira kedvelő tizenéveseknek miért ne lehetne bemutatni egy-két jó nevű román együttest vagy olyan filmeket, amelyek nem először kerülnek az Oscar-díj előszobájába, mint éppen most Florin Şerban Ha fütyülni akarok, fütyülök című alkotása, amelyről ezen a héten egész sor remek kritikát közöltek az amerikai lapok? Miért ne lehetne többet beszélni a román tévékről-rádiókról, színes folyóiratokról, az internetes portálokról és a világszinten is számon tartott hazai informatikai iskoláról? A székelyföldi magyar középiskolások miért ne juthatnának el egyszer-kétszer mondjuk a fővárosi Ady líceumba, miközben egy kissé belekóstolnak Bukarest levegőjébe is? Egy korszerű, azonos szellemi értékekhez igazodni óhajtó, nyitott Európában óriási tévedés mindegyre történelmi hitek és tévhitek alapján közelíteni meg a románok és magyarok nagyjából azonos, huszonegyedik századi életvitelét. Nincs amitől rettegni, hiszen a megismerés bátorságot ad, az elszigetelődés viszont gyámoltalanná tesz. Az alulírottból ugyanis csupán akkor lesz felülírott, ha soha nem fél és bármilyen közegben vállalja önmagát.

(2011. január 7.)

FOGSÁGBAN

Ismerősömre az utóbbi napokban alaposan rájárt a rúd. Csak dióhéjban sorolom fel, mi minden történt vele. Tegnap az egészségügyi biztosítónál szeretett volna fizetni, de mivel összeomlott a nyilvántartások elektronikus rendszere, bosszúsan és dolgavégezetlenül csukta be maga mögött az ajtót. Öt nappal ezelőtt, amikor az ország több részén mínusz húsz fok alatt vert tanyát a hőmérő higanyszála, félig megfagyottan ért haza és már lelki szemei előtt látta, milyen remek lesz egy forró fürdő, de kiderült, az alacsony gáznyomás miatt a vízmelegítőben kialudt az őrláng és sehogy sem tud életet lehelni a készülékbe. De ha még sikerül, akkor sem ér el

vele semmit, mert vizsgálódás közben rájött, hogy elfagyott a vezeték, a konyhában sincs víz, a ház mintha az Északi-sark egyetlen darabjává változott volna. Mindezt még tetőzte, hogy amikor bekapcsolta a tévét, élénk kéken, de képtelenül pislogott vissza rá a képernyő. Alighanem az a bizonyos médiadoboz kaphatott valamiféle elektromos pofont, mert nemhogy a kábeltévé nem ment, de az internetre sem tudott rácsatlakozni és a telefon is néma maradt. A mobilt pedig – magyarázta – ott felejtette az irodában, és úgy érezte magát, mint egy számkivetett a technika és a civilizáció szigetén. Valóban – hümmögtem neki – végighallgatva a kalandjait, szinte észrevétlenül egész sor szolgáltató és műszaki rendszer foglyai lettünk, a majdhogynem naponta érkező számlák kifizetésének gondjairól-bajairól nem is beszélve. És ráadásul még az autó, a csillagokig ugró üzemanyagárak, a biztosítások, az adók, a hitelrészletek és így tovább... Vajon nem volt egyszerűbb az élete szüleinknek, akik az udvari kerekes vagy gémes kútból hordták a vizet, egész nyáron összegyűjtötték a téli tüzelni valót, nem fizettek víz-, gáz-, szemét- és csatornázási adót, mindössze egy kerítésre akasztott postaládára és egyetlen villanyórára volt szükségük ahhoz, hogy tartsák a kapcsolatot a külvilággal és egy kissé hosszabbítsák meg a nappalokat? Ráadásul annak a néhány, név szerint ismert orvosnak sem kellett figyelmeztetnie őket, hogy tessék mozogni, mert gyalog jártak és mégis mindenhová elértek. Lehet, hogy nem tudtak meg mindent és azonnal a nagyvilág dolgairól, de tisztában voltak bármilyen részlettel, amely nélkül saját világuk nem működhetett volna. Persze, persze – lógatta mindezekre fejét az ismerősöm –, a nosztalgia szép és szívet melengető, de a mai meglódult világban lehet egyáltalán élni a korszerű életvitel kellékei nélkül? Ezen azután eltöprengtünk és megegyeztünk abban, hogy – nem. Ha valamitől száraz a levegő, akkor kell egy gőzölő. Ha gőz van, akkor kell egy gőzelszívó. Ha hideg van, szigetelni kell, de ha a szigeteléstől penészes a fal, akkor jöhet a gombátlanító. Ha klóros a víz, nem árt egy mágneses víztisztító, de ha túlságosan megtisztul, akkor áldás egy kis adalékanyag. Ha egyik szobában van egy televízió, akkor a másikban és a harmadikban is kell legyen, hogy a család minden tagja más és más műsort nézhessen és nehogy közben egyetlen szót is szóljon a másikhoz. És persze, nem elég otthon a monitorra bambulás, a számítógépet cipelni kell mindenféle változatban és mindenféle kellékkel, nehogy elveszítsük a kapcsolatainkat. És ha mégis elveszítjük? Ha egyszerre csak összeomlik az egészségügyi rendszer?

Amint látjuk – az élet megy tovább. És mégiscsak megmutatja, hogy ki az úr a házban vagy a – házon kívül.

(2011. január 14.)

ÖNKÉNTESEK

Nem fér hozzá kétség, a huszadik század második felében az önkéntesség fogalmát Romániában is alaposan lejáratták. Közvetlenül a második világháború után még sokan dolgoztak valóban önkéntesen és lelkesen az ország rendbetételén, de az ötvenes években már a földműveseknek úgymond önkéntesen kellett beadniuk azokat a terményeket, amelyeket másképpen egész egyszerűen elvettek tőlük, hogy az uralkodó ideológia szerint a városi munkásságnak is legyen meg a betevő falatja. Egy kissé később, úgyszintén ők, a dolgozó parasztok, önkéntesen léptek be a mezőgazdasági társulásokba, majd a kollektív gazdaságokba. A korabeli középiskolások és egyetemisták önkéntesen lapátoltak, talicskáztak, vagy legelőket takarítottak a hazafias munkatáborokban. Utódaik ugyancsak önkéntesen gyűjtögették a burgonyát és törték a kukoricát minden ősszel az állami gazdaságok és mezőgazdasági termelő szövetkezetek földjein. És a legjobb, ha a nyolcvanas éveknek a munkaerőt az ország területén ide-oda irányító csatornaásó és építészeti szörnyetegeket emelő, központilag vezérelt, önkéntes buzgalmára nem is emlékszünk. Következésképpen nem csoda, hogy Romániában, jó néhány felnőtt nemzedéknek, amikor az önkéntességről szóló szavak ütik meg a fülét, inkább a hideg fut végig a hátán, semmint a társadalmi érzékenység és szolidaritás jutna az eszébe. Talán ez is a magyarázata annak, hogy a Gyulafehérvári Caritas önkéntességi napjain szinte kizárólag azok a fiatalok vesznek részt, akik az elmúlt hónapokban elsősorban szociális jellegű munkát végeztek, azaz főként hátrányos helyzetű gyermekeket vagy időseket gondoztak, netán megsegítésüket célzó adományokat gyűjtöttek össze. Humánus, hasznos és nemes munka mindez, de az önkéntesség jóval többet jelent ennél és talán az idén érdemes elgondolkodni rajta, akár többször is, hiszen az Európai Unió 2011-et az önkéntesség európai évének nevezi. Íme a felhívás két kulcsmondata. Az első: Az önkéntesség a személy szabad akaratából, egyéni választása és motivációja alapján, a pénzügyi haszonszerzés szándéka nélkül végzett bármilyen formájú tevékenység. A második: az önkéntesség hozzájárul a demokrácia fejlődéséhez, segíti a társadalmi szolidaritást, fejleszti a szociális készségeket és sok-

oldalú tapasztalatokat nyújt. Ha egy kissé elgondolkodunk az elhangzott fogalmakon, akkor rögtön megtaláljuk a magyarázatát annak is, hogy a nyugat-európai országokban legyen szó nagyobb méretű művelődési vagy sportrendezvények megszervezéséről, árvizek és más katasztrófák utáni helyreállítási munkálatokról, miért olyan sok a felnőtt vagy akár az idősebb korú önkéntes. De nincs ez másképpen akkor sem, ha saját munkájukkal egy-egy lepusztult utcaképet újítanak fel vagy olyan termékeket készítenek, olyan szolgáltatásokat nyújtanak, amelyeknek jövedelmét éppenséggel romániai falvak megsegítésére fordítják. Persze, mondhatná valaki, ott jóval egyszerűbb, mert nem dolgoznak két vagy három munkahelyen a mindennapi megélhetésért, mint mifelénk. És ez egyelőre – így igaz. De az önkéntesség újra felfedezésére vonatkozó, előreláthatólag igen lassú szemléletváltás akár most, az önkéntesség európai évében is megkezdődhet.

(2011. január 28.)

A MINDENT TUDÓ FÉSŰ

Egyidőben, a világ huszonhat országában, több mint hetven helyszínen, többek között Bukarestben és Budapesten, önkéntesek kis csoportjai nyeltek le több tucatnyi tablettát egy álmatlanság elleni homeopátiás szerből, annak bizonyítására, hogy a hasonló típusú készítményekben a vízen és az édesítő anyagokon kívül – nincs semmi. Persze, senkinek nem esett semmiféle bántódása és így legalább kiderült: a homeopátia – ártalmatlan. A napjainkban újból felkapott gyógymód a XVIII. század végétől ered és három alapelven nyugszik. Az első kimondja, hogy hasonlót a hasonlóval kell gyógyítani, azaz ha valami bizonyos tünetet okoz, akkor ugyanaz gyógyíthatja is. A másik kettő szerint ezt a valamit több szakaszban kell hígítani, majd menet közben többször is összerázni és így jön létre az a homeopata gyógyszer, amely vagy véget vet a betegségnek, vagy általában erősíti az immunrendszert. A homeopátia eredményeit semmiféle korszerű vizsgálati eljárással nem sikerült alátámasztani, a legtöbben arra hajlanak, hogy egyszerű placebohatásról van szó, azaz a beteg lelkileg-testileg még akkor is jobban érzi magát, amennyiben hatóanyag nélküli gyógyszert kap, megfelelő biztató szavak és együttérző magatartás kíséretében. Vannak azonban jóval ártalmasabb eljárások is, amelyeket érdemes elkerülni.

Nemrég meghívott valaki, hogy kísérjem el egy olyan előadásra, amelyen úgymond szakemberek ajánlottak több betegség kezelésére alkalmas eljárást. Azzal kezdték, hogy a magas vérnyomásban szenvedőket lebeszélték a gyógyszerek folyamatos szedéséről, mivel azok minden bevételkor lökéshullámot okoznak a szervezetben és többszörös megismétlődésük következménye az agyvérzés meg az infarktus. Mint ahogyan a tenger hullámai marják a partot, ugyanúgy rombolja a szervezetet a gyógyszerek okozta vérnyomásingadozás – hangzott a látványos párhuzam, majd rövid időn belül eljutottak oda, hogy a terjedő magas vérnyomást a mobiltelefonok, az mp3-as lejátszók, a televíziók, a mikrohullámú sütők és a számítógépek terjesztette negatív ionok okozzák. Következésképpen gyógyulásra legalkalmasabb az a színes fémekkel is megerősített, iontalanító műanyag fésű, amelyet naponta tizenkétszer kell végighúzni a hajzaton – akinek pedig nincs, annak a füle mellett. Ezután rövid pénzügyi számítások következtek arról, hogy a mindent tudó fésű csak fele annyiba kerül, mint a gyógyszerköltségek évi átlaga, így érdemes már ott a helyszínen megvásárolni, vagy feliratkozni rá. Nos, ez az előadás már nem volt ártalmatlan játék, mert azt a magas vérnyomásos beteget, aki nem szedi a gyógyszereit és naphosszat csak fésülködik, valóban megütheti a guta. Mint ahogyan kimondottan ártalmasok lehetnek az egészségre azok az úgynevezett gyógyszerpótlók is, amelyeket különböző marketing-fogásokkal úton-útfélen igyekeznek eladni és persze hiába várjuk a gyógyulást attól is, hogy a földalatti vízerek hálózatának megfelelően naponta milyen szögekbe fordítjuk át az ágyat.
Ma van a betegek világnapja és ne feledjük: azt a tudást, amit egy orvos szerez hat esztendőnyi egyetem, majd több éves szakképzés és tapasztalat nyomán, semmi nem pótolja. Ha betegek vagyunk, mindenekelőtt az orvost keressük fel. Ő majd azt is megmondja, mikor kell a természetgyógyászok névadóját, a természetet igénybe venni.

(2011. február 11.)

HOL RONTOTTUK EL?

A rendszerváltás után, a kilencvenes évek elején, amikor még a *Táváris, Konyec*, azaz vége az elvtársaknak típusú plakátok lógtak a falakon, Budapesten jártam és soha nem felejtem el, hogy Március 15-én mennyire megdöbbentem: a magyar főváros lakói képtelenek együtt ünnepelni. Egy-két vers elhangzása után egyik párt az egyik

színhelyen szidta a másikat, a másik pedig más színhelyen az egyiket vagy éppen a harmadikat. És tartott mindez éveken át, mindaddig, amíg Budapest utcáin március 15-én már nem csupán sétálgattak, hanem ide-oda rohangáltak az egykori forradalmárok utódai és a legkülönbözőbb jelszavakkal próbáltak egymásnak, ha nem is testi, de legalább lelki sérüléseket okozni. Ilyenkor mindig eszembe jutott, hogy mi Erdélyben vagy a romániai magyarság életének más színterein, mennyire másképpen ünnepelünk, mennyire más, mennyire bensőséges, őszinte és meghitt a mi március tizenötödikénk.

Azóta azonban teltek az évek, a romániai társadalmi szigor oldódott és úgy tűnik, legalább két tekintetben mi is megváltoztunk. Sokkal nagyobb hangsúlyt fektetünk a külsőségekre, mint másfél évtizeddel ezelőtt és különösképpen a márciusi ünnepen a politikusok és a politikai választóvonalak próbálnak belehasítani a mi életünkbe is. Egyre inkább úgy tűnik, hogy ma már nem is az emlékezés a fontos, hanem az, hogy X vagy Y hová jelenti be részvételét és hol csatlakoznak hozzá az erdélyi hódolók, vagy honnan közvetít a televízió. Szavakban, persze, még mindig elhangzik, hogy 1848 lelkes, majd 1849 vérzivataros napjaiban valóban egy nemzet fogott össze azért, hogy szabad és független legyen, hogy még a vereségek után is úgy tudja rendezni az életét, hogy lépést tartson a világgal, de a tények, a romantikus visszapillantáson túl, egyre inkább éppen ezt az összefogást cáfolják.

Vajon hol rontottuk el? Vajon miért kellett a romániai magyarság saját, önálló életébe behoznunk ezt a másikat alágyűrő szándékot, ezt a birkózást éppen akkor, amikor az ezerszer megalázott, széttöredező és széttöredeztetett kisebbség talpraállt és a demokrácia, az átalakuló társadalom fontos, megkerülhetetlen tényezőjévé vált ebben az országban? Fájdalmas kérdések ezek, amelyekre talán a jövő héten kereshetjük leginkább a választ, de csak akkor, ha mi magunk gondolkodunk el mindezen, ha a felszín politikusi közhelyein túl, jóval mélyebben, saját egyéni és közösségi sorsunkon töprengve próbáljuk keresni-kutatni az igazságnak legalább néhány arcvonását. Valahol ott, ahol sejtjük, ahol megérezzük, hogy a forradalmaknak forradalmárokra, de a túlélés történelmének a győzedelmes hétköznapok ezreire, tízezreire van szüksége. És nekünk most ezekhez a hétköznapokhoz kell megtalálnunk a támaszokat mindenekelőtt önmagunkban, mindenekelőtt szűkebb és tágabb közösségünkben, abban az újra megtalált önállóságunkban, amelyet senkivel szemben sem veszíthetünk el. Sem nyugatról, sem délről, sem keletről, sem északról. Mert ez a szabadság záloga. Ha

pedig szabadok vagyunk, akkor nem mások űzhetnek csapatosan ide vagy oda, hanem újra meg újra társra találhatunk egymásban. És így lehetnek még olyan ünnepeink, amelyekben nincsen más főszereplő, csak a meg- és felidézett történelem.

(2011. március 11.)

VELOCITY

Manapság az ugyancsak gyakori beszélgető műsorokban, akár a közszolgálati, akár a kereskedelmi rádiók úgy próbálnak meggyőződni a hallgatottságról, hogy a pergő nyelvű műsorvezetők valamilyen apróságot megkérdeznek, majd a válaszadót jutalmazzák a többször is, név szerint említett támogató mindig igen kiválónak mondott szolgáltatásával vagy termékével. Amennyiben egy hasonló adásban a műsorvezető arról faggatózna, hogy mi jut a hallgatók eszébe Sevilláról, a spanyol városról, akkor legalább három választ borítékolni lehetne: Rossini operája, a Sevillai borbély, a mór építészet vagy az 1992-es világkiállítás, amelyet arra a fél évezredes évfordulóra rögzítettek, amikor a spanyol partokról induló Kolumbusz felfedezte Amerikát.
Sevillával kapcsolatban azonban én most hozzáteszek egy negyedik választ is, amelyet mifelénk nem nagyon ismernek, mivel a hazai média egyáltalán nem foglalkozott vele. A spanyol városban ugyanis éppen ma ér véget az a Velocity2011 elnevezésű, három napos konferencia, amely a világ legnagyobb biciklis rendezvénye. Nem verseny, mint a Tour de France vagy az Il Giro, hanem arról szól, miként lehetne a kerékpározást városlakókra és városokra egyaránt egészséges közlekedési módszerként továbbfejleszteni. A nemzetközi tanácskozásra európai, ázsiai, afrikai, amerikai országok egész sora küldte el hivatalos képviselőit vagy civil szervezeteit, hogy próbáljanak jobban eligazodni nem a kerékpármárkák, hanem a biciklis beruházások gazdasági hatékonysága, a motorizálást csökkentő városok közlekedési rendszerei és a kerékpározás vállalkozást-serkentő hatásainak tekintetében. Románia azonban nem tartotta részvételre érdemesnek ezt a konferenciát, abban a spanyol városban, ahol két esztendő alatt hatezerről hatvanezerre nőtt a kerékpározók száma és ugyanennyi idő alatt több mint százhúsz kilométernyi kerékpárutat építettek. Mi megmaradunk a magunk kerékpáros sávjaival és úttöredékeivel, amelyeket még a kis városokban sem lehet összefüggő rendszerként használni, amelyeket a legjobb esetben festékkel választanak le a járdákról

vagy közutakról és amelyek nem egyszer autós körforgalmakban vagy éppen zsákutcákban, házfalaknál végződnek. Pedig a lakossági kerékpározás fejlesztésének, a kerékpárutak gazdaságos kiépítésének megvan a maga módszertana; ezeket más országoktól érdemes lenne megtanulni és egyben azt is, hogy nem minden a pénz, hanem a célirányos és rendszeralapú gondolkodás függvénye. És még valami, amire érdemes lenne jobban odafigyelni akár Erdélyben is. A mai bicikli őse, a nagy kerekű és áttét nélküli, első kerék meghajtású velocipéd 1860-ban jelent meg Párizsban, egy tordai tanárember, Borbély György pedig az 1880-as években már nem csupán a francia fővárosba és Torinóba, hanem Konstantinápolyba is elkerekezett vele, sőt a korabeli helyi lap, az Aranyosvidék külön lenyomatában meg is írta élményeit. Utaztunk nyugatra, utaztunk keletre – vetette papírra benyomásait százhuszonöt esztendővel ezelőtt a mai erdélyi kerékpáros turisták nagy elődje – és teljes meggyőződéssel kijelenthetjük ama megdönthetetlen igazságot, hogy az utak minősége kiváló fokmérője a lakosság műveltségének. Fejlettnek mondott korunkban vajon fogalmazhatnánk másként?

(2011. március 25.)

HAT LÉPÉS TÁVOLSÁG

Tegyék kezüket a szívükre: mikor láttak utoljára filmet moziban? Nem multiplexben, nem fesztiválon, hanem csak úgy, egész egyszerűen, beülve egy filmszínházba.
Egyértelmű, hogy nagyon régen lehetett, hiszen például a Székelyföldön már jó néhány esztendeje minden mozi bezárt. Pedig a közös filmnézésnek is megvan a maga varázsa és bizony egykori emlékek jutottak eszembe, amikor kedden este a Csíki Játékszín nagytermébe hívtak, hogy közösen nézzük meg a Karinthy Frigyesről készült legújabb magyar filmet, amelynek egyik címszereplője éppen a társulat színművésze, Giacomello Roberto. Akik esetleg még mindig meghökkennek ezen a néven, azoknak elmondom, hogy nem Olaszországból szerződtették a Hargita lába alá, hanem olasz ősei a tizenkilencedik században kőfaragóként kerültek az akkori székely vasút építéséhez és sok más társukkal együtt a vidéken le is telepedtek, családot is alapítottak. Nevét pedig azért említettem egyik címszereplőként, mert létezik egy másik is, Vilmányi Benett. Ez utóbbi ugyanis a kamasz, Giacomello pedig a felnőtt Karinthyt alakítja, méghozzá egy olyan történetben,

amelyben Mátyássy Áron rendező a két jól ismert Karinthy-mű, az Utazás a koponyám körül és a Tanár úr kérem cselekményét, szövegét ötvözi kissé szürrealista és meglehetősen asszociatív környezetben. Az agydaganatban szenvedő és a svéd Olivecrona professzor fúrója-kése alá fekvő Karinthy emlékei ugyanis a műtét alatt meglehetősen szabadon csaponganak, a rendező pedig megtalálja annak a lehetőségét, hogy nem annyira a humoristát, mint inkább az érzékeny, filozofikus gondolkodót állítsa középpontba. Karinthy egyébként még tartogat számunkra meglepetéseket, hiszen nagyon kevesen tudják, hogy az 1929-es, Láncszemek című novellája ott áll a ma olyannyira közkedvelt világhálós közösségi oldalak mögött. Az író ugyanis ebben a több mint nyolcvan esztendővel ezelőtti történetben azt fejtegette, hogy Föld bármelyik lakója öt más egyénen keresztül elérhető. A megsejtést két hírneves magyar matematikus, Erdős Pál és Rényi Alfréd fejlesztette ki a „hat lépés távolság" elnevezésű elméletté és a múlt század hatvanas éveiben egy amerikai pszichológus postai levelezésen alapuló modellezéssel igazolta is ezt a meghökkentő elérhetőséget. A hat lépés távolságra napjainkban is többször hivatkoznak. Barabási Albert László, csíkszeredai származású, amerikai egyetemi tanár, akit a hallgatók a Mindentudás Egyetemén láthatnak viszont, komplex hálózatokkal foglalkozó nagy sikerű könyvében többször is idézi Karinthyt, az általa kidolgozott Barabási Albert modell pedig azt igazolja, hogy bárki, legtöbb tizenkilenc kattintás nyomán, eljuthat arra az internetes oldalra, amely az érdeklődését felkeltette. A hálózati elvek felhasználása azonban ennél is szélesebb körű és nem csupán a kommunikáció, az energiagazdálkodás, a közlekedés, hanem az egészségügy több területére is kiterjed, azaz majd mindenhová, ahol egyedekből álló, hatalmas halmazok működését vizsgálják. Vajon mit szólna Karinthy ma mindehhez? Várjuk meg a róla szóló következő filmet és akkor azt is megtudjuk...

(2011. április 8.)

BELSŐ RAGYOGÁS

Úgy illene, híven a média írott és íratlan hagyományaihoz, hogy mai jegyzetemben én is a londoni királyi esküvőről szóljak, amelyet a legkülönbözőbb tévécsatornákon még most is figyel az egész világ, de – nem teszem. Hiszen az ifjú párról, Kate-ről és Williams-ről, szüleikről, nagyszüleikről, a környezetről, a ruhákról és kalapokról, a vendégekről és a terített asztalokról elmondtak már min-

dent, amit egyáltalán el lehetett mondani és ráadásul az idén nyert Oscar díjat a *King's Speech*, a Királyi beszéd című film, amely úgyszintén fellebbentette a fátylat az angol hagyománytisztelet illetve az arisztokrácia és a polgári világ egyre gyakoribb találkozásai előtt. Foglalkozzunk inkább tehát, néhány percig, egy másik jelentős eseménnyel, II. János Pál pápa boldoggá avatásával, hiszen vasárnapra egymillió zarándokot várnak Rómába és természetesen ez is a világmédia megkerülhetetlen történetévé válik. Annál is inkább szívesebben teszem ezt, mert 1991 augusztus tizenhatodika és huszadika között az eseményekről tudósító, azokat magyarázó újságíróként jómagam is részt vettem a Szentatya magyarországi látogatásának valamennyi helyszínén, majd 1999-ben ugyanilyen szerepkörben Bukarestben is ott jegyzeteltem körülötte és azóta is próbálom kideríteni, mi lehetett és mi lehet mindmáig ható, hihetetlen népszerűségének a titka. Talán több mint száz külföldi utazása, köztük olyan országokban, ahová még katolikus egyházfő soha nem tette be a lábát? Vagy emlékezetes bocsánatkérései Galilei napközpontú világkép miatti meghurcolásáért, a tizenhatodik századi ellenreformáció protestánsokkal szembeni bűneiért és általában a másként gondolkodókkal szembeni türelmetlenségért, erőszakért? Talán az a törekvése, hogy következetesen kereste az együttműködést és a megbékélést más keresztény egyházakkal ugyanúgy, mint a nem keresztény vallásokkal? Netán az a szerepe, amelyet nem gyakran emlegetnek, de mégis jól tudják, hogy lengyel származása, Közép-Kelet-Európára fordított figyelme szerepet játszott a kommunizmus megbuktatásában is? Hosszasan lehetne folytatni a sort, de azt hiszem, mindig eljutnánk ugyanarra a pontra, amelyet különösképpen magyarországi látogatásának majd megannyi állomásán éreztem: II. János Pál emberekkel való kapcsolatában olyan közvetlen, szerény és mégis olyan meggyőződést, erőt, hitet sugárzó tudott lenni, hogy hatása alól senki nem tudta magát kivonni. Alighanem ezt nevezik karizmának, annak a belső ragyogásnak, amelyet sem szövegekkel, sem tisztségekkel, sem a legnagyobb vagyonokkal nem lehet megszerezni, ez az a fogalom, amelyről bármennyit is beszélünk, titkát soha nem tudjuk megfejteni. A lengyel Karol Jozef Woytila, 1978-tól II. János Pál pápa, 2005. április 2-án távozott az élők sorából és minden bizonnyal még sokan emlékeznek a vatikáni televízió akkor készített felejthetetlen hangulatú kisfilmjére, amelynek záróképében a sziklás hegyek között egyre magasabbra lépkedő, hajlott hátú Szentatya egybeolvad az éggel, a természettel, hogy valamiféle olyan szelíd sugárzás maradjon utána, amely holnapután, május

elsején is rávetíti fényét nem csupán a római zarándokokra, hanem mindazokra, akik ezekben a napokban gondolnak rá.

(2011. április 29.)

VÁLTÓPÉNZ

Băsescu elnök múlt heti királyozgatása nyomán jutott eszembe: bizony, be kellene vallanom nyilvánosan és töredelmesen, hogy Mihály királyt jómagam is néhányszor a falhoz vágtam. És még csak nem is véletlenül, hanem alapos megfontoltsággal, hiszen megtapasztaltam: minden helyzetben kiszámítható marad. Nem ugrik sem kisebbet, sem nagyobbat a kelleténél. Sőt, ha a csíki ember gyermeke rárakta a vasúti sínekre és az éppen érkező gőzmozdony ellaposította, akkor majdhogynem a fal mellett hullott alá és nehéz helyzetekben is biztosan nyerni lehetett vele. Piculázásnak nevezték akkor azt az igazi székely sportot, amelyet a mai numizmatikusok megirigyelhetnének: a korombeli nebulók régi pénzeket gyűjtöttek össze, a falhoz csapták és az érmek az öntvény, a fal minősége és a kifejtett erő függvényében tették meg rövidebb-hosszabb röppályájukat. Amennyiben pedig legalább arasznyi távolságra férkőztek az ellenfél hasonló játékszeréhez, akkor ez utóbbit már el is lehetett nyerni vele.
Persze, akkor még fogalmam sem volt róla, hogy a picula a tíz krajcáros váltópénzek tréfás neveként maradt fent, mint ahogyan szülőatyjáról, arról az olasz spicciola szóról sem hallottam, amely a velence-lombardiai tartományok számára, 1862-ben vert rézpénzeken fordult elő. De Mihály király, a maga nikkelkróm ragyogásában, a háború után még szép számban fellelhető százezer lejesek egyik oldalán mindennapi társam maradt. Talán még akkor is, amikor az általános iskolák magyar irodalmi tankönyveiben a Feltámadott a tenger mellett az a Petőfi-vers díszelgett előkelő helyen, amelyet manapság a március 15-i ünnepségeken már nem nagyon szokás szavalni, hiszen akár egyetlen szakasza is nehezen hozható összhangba az egyre jobban megideologizált és megidealizált magyar múlttal. „Vagy nem tanúltad még meg, oh világ, / Gyülölni méltóképen a királyt? / Oh, hogyha szétönthetném köztetek / Azt a szilaj veszett gyülöletet, / Mitől keblem, mint a tenger, dagad! / Akasszátok föl a királyokat!” Csakhogy, ha nem is szokás felidézni, de mégis a legjobban utal arra, amiről manapság nagyon sokan megfeledkeznek: a történelmi időket saját körülményeik között érde-

mes vizsgálni és nem csak úgy kikapkodni belőlük mindazt, ami a szívünknek kedves és bármi mást elfelejteni.
Mihály király a Petőfi-buzdítást szerencsésen elkerülve a köztársaság és az Alpok ködébe veszett. A kisiskolások kötelező Peleş-kastélybeli látogatásai nyomán azonban mintha megérintett volna valami másnak, valami megfoghatatlannak a szelleme, ám nem tartott túl sokáig. A név ugyan megmaradt, de a mögötte rejlő emberről csak 1989 után, egy korabeli székely iskolatársától hallottam először. A szinajai iskoláról, ahol valamennyi romániai társadalmi réteg jófejű diákjaival, köztük egy székellyel és egy szásszal együtt végezte a gimnáziumot és nyaranta együtt utazgattak az országban felfedezni és megismerni az istenadta népet. És mindaddig csodálkoztam fenséghez nem éppen illő autószerelő szenvedélyén is, amíg el nem mondta valaki, hogy micsoda esemény volt, amikor az ifjú Mihály mindig csillogó, elegáns gépkocsijával megállt a brassói Kapu utca elején, majd végigsétált az üzletek előtt és elbeszélgetett a rákösönő járókelőkkel. Akik közül persze néhányan már tisztában voltak hatéves korától keltezett motorszerető szenvedélyével, a mamától kapott, akkor Vörös bogárnak nevezett kisautótól a Ferdinánd nagypapa Rolls Royce-áig.
És közben 1989 utáni, igaz vagy ál-regalisták és republikánusok őszinte vagy hamis szócsatáiban Mihály király hazatért. Tartásában és távolságtartásában még mindig ugyanazzal az elegáns arisztokratizmussal, amelyet megőrzött kilencven éves korára is, amelyet államfői csipkelődéssel sem nagyon lehet kikezdeni. De vajon érdemes? Hiszen a történetírás második világháborús szerepét már minden tekintetben tisztázta és közel hetven esztendő után tanácsot megfogalmazni arról, hogy ott és akkor kinek és mit kellett volna tennie, legalább olyan balgaság, mint azt gondolni: a jelen számára nem tetsző múlt határon innen és határon túl néhány törvénnyel, utca- és térátnevezéssel eltörölhető vagy áthidalható.

(2011. június 26.)

A KÖVETKEZŐ ESET

Az országúttal nem volt semmi baj, de amikor lekanyarodtam a többször aszfaltozott, folt-hátán-folt és gödör mellett gödör típusú megyei útra, lépésben is alig lehetett haladni. Azután meg is álltam a községközpontban és elolvastam az emlékmű feliratát: *Itt vagyunk már ezer éve.* De amint közelebbről is szemügyre vettem az építményt, a méltóságteljes mondat alatt észrevettem egy karton-

darabra írt, a kövek közé beszúrt feljegyzést: *„És az utat mégse csináltuk meg!”* Elnevettem magam és elgondoltam: vajon minek a jele, hogy a városi graffitik ilyen kezdetleges formában már falura is betörnek? Nevezhetjük ezt is fejlődésnek? A múlt és a jelen furcsa keverékének, amelynek annyi, de annyi példája van a Székelyföldön? Hatalmas lovasvágtával igyekszünk bizonyítani, hogy a székely lovas nép, de ugyanakkor a gazdák tiltakoznak, hogy a QUAD-oknak nevezett, nyitott négykerekű járművekkel és terepmotorbiciklikkel a székely fiatalok utakat taposnak azokon az egykori kaszálókon, amelyeket amúgy sem kaszál le senki. Olykor lármafákat gyújtunk, hogy figyelmeztessünk a veszélyre, ám a hatalmas terepjárókkal utazgató elöljárók már régóta nem fényjelekkel, hanem laptopokkal, a legújabb táblagépekkel és okostelefonokkal közvetítik egymásnak üzeneteiket. Ilyen meg amolyan termékfelvásárló és értékesítő szövetkezetekről, társulásokról beszélünk, de a székelyföldi főutak mentén minden nyáron ugyanaz a legfontosabb értékesítés tör előre: a kapu elé kirakott paszuly, hagyma, paradicsom, burgonya, házikenyér és kürtöskalács. Máshol pedig a lenézett kisebbség árulja azt a gombát, málnát és áfonyát, amelyről az 1989 előtti és utóbbi két évtizedben ugyanazt mondtuk: nagyobb tételekben kellene kivinni az európai piacokra. Álmodunk szépeket és nagyokat az egyre jobban hasznosítható borvizekről, de a néhány négyzetméteres, feljavított falusi feredőknek csak egy-két éves a szavatossági ideje, mert a helyreállítások lelkes nekibuzdulása után a helyi közösség már mit sem törődik velük és mindent széthordanak vagy elkorhadnak. Sokat beszélünk a hagyományos székelyföldi népi építészet értékeinek a megőrzéséről, de a különböző településeken sokkal több a cukrásztésztákhoz hasonló, rózsaszínű és narancssárga ház, mint a színeket és a formákat ihlető termék egy bécsi cukrászdában. A végtisztesség megadására végigvonult a Székelyföldön a ravatalozó-építés hulláma, de ugyanazokban a temetőkben a hagyományos és helyi mesterek által készített sírkövek helyét átveszik azok a termékek, amelyeket hajóval szállít a romániai kikötőkbe a keleti nagy testvér, mivel még így is olcsóbbak. Szóval a sok hagyományőrző szöveg ellenére a Székelyföldön létezik valamiféle olyan gomolygás és kavarodás, amelyet leginkább a gombamód szaporodó falu- és városnapokon lehet észrevenni. A múlt igen gyakran operettfigurákkal vonul be ezekre a rendezvényekre, szórakozás címszó alatt pedig Magyarországon már régóta elfelejtett nevek vagy nemzeti giccsgyártók igyekeznek eladni magukat. És hogy a történelmi egyházak se maradjanak ki a sorból, kimondottan épületes látvány, amint az

ortodox mintákat átvevő katolikus papság szenteltvízzel áld meg főúton közlekedő gépkocsisorokat. Szóval itt vagyunk már ezer éve. De hogy a következő ezer év nehezebb lesz, ahhoz nem fér kétség.

(2011. július 29.)

PLÉHKRISZTUS

A Brazília jelképévé vált, Rio de Janeiró-i Krisztus szobor ötlete a 19. század közepén fogant meg egy katolikus pap fejében, de anyagiak hiányában, jó ideig, nem lett belőle semmi. Az elképzelést 1921-ben, Brazília függetlenségének századik évfordulóján, újból felkarolták, országos emlékműhéten gyűjtötték az adományokat a tervezéshez és kivitelezéshez. A harminc méter magas és Krisztus kitárt karjai között ugyancsak harminc méter távolságú műalkotást a századelő rendkívül népszerű, art deco stílusában végül is Paul Landowski francia szobrász tervezte meg, maga az 1145 tonnás szobor 1931-re készült el és október 12-én avatták fel. A Corcovado-hegyen álló, portugálul Cristo Redentor, azaz Megváltó Krisztus elnevezésű szoborhoz, illetve a talapzatánál levő kilátóhoz egykor csupán vonattal és 222 lépcsőfok megtétele után lehetett feljutni, ma már felvonók és mozgólépcsők állnak az érdeklődők rendelkezésére.
A rio-i krisztus szobrot azért részleteztem, mert valakinek – vagy egy kisebb csoportnak – eszébe jutott, hogy ezt mi is meg tudnánk csinálni és húsz méter magas, úgynevezett Krisztus kilátót akarnak létesíteni a Farkaslaka melletti Gordon hegyen. A talapzat már készen áll, ezúttal a rozsdamentes acélból készült, húsz méter magas és ugyancsak kitárt karú Jézus szobor fejében tervezik a kilátót, a kétszázezer euróra tehető költségeket pedig helyi vállalkozók és egy alapítvány adta össze. Úgy gondolják, hogy a Jézus szíve elnevezésű szobor nem csupán a székely vallásosság legújabb jelképe lehet, hanem alaposan megpezsdíti majd a környék turisztikai forgalmát, amely mindeddig csupán a Tamási Áron emlékhelyre és a közeli Korond vonzására, az út menti vásárlási lehetőségekre alapozódott.
Csakhogy a köznyelvben immár Pléhkrisztusnak elnevezett szobor alaposan megosztja nem csupán a helybelieket, hanem a szakembereket is. A szobrászok az alkotást kimondottan giccsesnek tartják, a székelyföldi hagyományokra figyelő műépítészek pedig táj- és közösség-idegennek. Ami pedig a vallásos tartalmat illeti, festmények, szobrok és más jelképek esetében mindezekről a gyula-

fehérvári érsekség egyházügyi bizottsága hivatott dönteni és értesüléseim szerint a véleményezés egyértelműen elutasító.
Mindennek ellenére nincs kizárva, hogy a Pléhkrisztust ebben a hónapban már leleplezik, felavatják vagy felszentelik a Gordon hegyen. Mint ahogyan a csíksomlyói búcsújárás színhelyére is sikerült a hely szellemétől és építészeti hagyományaitól teljesen elütő építményt becsempészni, a Nyerges-tetői kopjafákhoz vezető természetes lépcsőfokokat is lebetonozni és a Hargita melletti Tolvajos-tetőre olyan kápolnát tervezni, amelynek bejárata állítólag két székelyharisnyás láb. Mindezek pedig úgy készülnek, hogy mindegyre kijelentjük: harcolunk, küzdünk a globalizmus, a hely szellemétől idegen eszmék és formák térhódítása ellen.
A vallás persze nem idegen. Csakhogy a székelyek mindeddig Istenbe és Krisztusba vetett hitüket és bizalmukat másképpen szokták kifejezni. Nem idegenforgalmi látványossággal, hanem szentmisére és búcsúra járással, vagy éppen olyan út menti keresztfákkal és szerény pléhkrisztusokkal, ahová mindig el lehet helyezni egy-egy csokor virágot. És ez a lényeg. Minden más – látszat. Pontosabban: a pénz uralmának és az önmutogatásnak a láthatósága.

(2011. augusztus 5.)

FŐEMBEREK

Hogyha fent, ott az egekben, létezne valamiféle Romániai Magyar Demokrata Szövetség, akkor sajnos, egyre többen találkoznának, hiszen az alapítók és a szövetség kezdeti építői közül már jó néhányan nincsenek az élők sorában. A napokban, közel évtizedes szenvedés után, éppen az a Birtalan Ákos távozott, akit a múlt század kilencvenes éveiben a romániai magyar politikai élet nagy ígéretének tartottak és aki saját egyéniségében és tevékenységében ötvözte azt az igényt, hogy a romániai magyarság szülőföldjén csak úgy tud boldogulni, ha nem szakad el történelmétől, hagyományaitól, de ugyanakkor elzárt sziget sem marad, hanem lépést tart a korszerűséggel, az állandóan változó világgal. Talán már kevesen emlékeznek, de az 1996-ban még harmincnégy éves képviselő a legfiatalabb kormánytagként töltötte be a turisztikai miniszteri funkciót abban a korabeli Ciorbea-kormányban, amelyben az egészségügy és a kisebbségvédelmi tárcák vezetésével együtt az RMDSZ először próbálta ki a kormányzati felelősségvállalás előnyeit és hátrányait. Az állami feladatok mellett, a köz-

gazdasági doktori címet is elnyerő Birtalan Ákos azonban már akkor azon szorgoskodott, hogy a romániai magyar fiatalok számára felsőoktatási intézményeket hozzon létre, munkája nyomán alakult meg Sepsiszentgyörgyön a kolozsvári Babeş-Bolyai egyetem kihelyezett tagozata, és rendkívül erőteljes tevékenységet felvállaló tagja volt annak a kuratóriumnak, mely megalapította a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemet. Az oktatási intézmények működnek, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség kormányzati részvétele 2004 után folyamatos és talán hasznos emlékeztetni arra is, hogy mind a romániai magyarság önazonosság-megőrző törekvései, mind az ország átalakításában, fejlesztésében történő részvétele azokon a gondolatokon alapulnak, amelyeket egykor Domokos Géza, az RMDSZ alapító elnöke fogalmazott meg és amelyek azóta is igazolják érvényességüket. Zágonban holnap, a községnapok nyitányaként, Domokos Géza mellszobrot is avatnak, a dombóvári Varga Gábor Mikes-kastélyparkban elhelyezett alkotása méltán csatlakozik a már kialakított Domokos Géza emlékszobához és általában azokhoz a törekvésekhez, amelyek kegyelettel őrzik az egykori Kriterion igazgatójának, a romániai magyarság jeles közéleti személyiségének az emlékét. Úgy hozta a sors, hogy többször volt alkalmam elbeszélgetni szülőfalujában, a Gyulakutához közeli Székelyvéckén Birtalan Ákossal és a szülőföldjének tartott Zágonban Domokos Gézával; közelről láthattam azt az elszakíthatatlan kapcsolatot, mely összefűzte őket helyi közösségükkel. Ugyanakkor szem- és fültanúja voltam olykor azoknak a vitáiknak is, amelyek más és más megvilágításba helyezték az erdélyi magyarság sorskérdéseit. Markó Béla, még RMDSZ elnökként, az erdélyi magyarság főemberének nevezte Domokos Gézát és érdekes módon ugyanezzel a megnevezéssel illette Toró T. Tibor, a bejegyzés előtt álló Erdélyi Magyar Néppárt ügyvezető elnöke Birtalan Ákost, amikor Gábor Áron díjjal tüntették ki. Talán ez is igazolja: itthon, Erdélyben, jóval közelebb vagyunk egymáshoz, mint gondolnánk. Csak észre kellene már venni.

(2011. augusztus 26.)

A DZSUNGEL KÖNYVE

Az egyik világhálós fórumon olvastam ezt a kis, hangulatos történetet, amelyben egyáltalán nem véletlenszerűek a célzások. Erdélyben először járó magyarországi turista barangol a Hargita fenyveseiben, majd valamiféle váratlan zajokra megtorpan és hangosan

hátraszól a társaihoz: nézzétek csak, igazán nem gondoltam, hogy a székelyek még az augusztusi kánikulában is ilyen vastag, barna bundában szedik a málnát!
A történet nem tudom hogyan folytatódik, de annyi bizonyos, hogy a barna bundás málnaszedők ezekben a hetekben Hargita megyében ugyancsak felkavarták a kedélyeket. Amíg két esztendővel ezelőtt a hazai média attól volt hangos, hogy Brassó környékén kell megvédeni a városszéli lakosokat az arra járó hívatlan vendégektől, a tavaly pedig Kovászna megyében, Kommandó környékén szerették volna megjelölni nem csupán a barlangokat, hanem azokat a csapásokat is, ahol a medve jobbra vagy balra kanyarodik, az idén kétszeres medvetámadás nyomán Felcsík van műsoron, a nyár közepén pedig a tusványosi táborozók győződhettek meg arról, hogy már a medvetársadalom is érzékennyé vált a politikai szövegekre és különösképpen esténként szeretné megtudni, mit is tartogat számára a holnap.
Hogy több a medve, vagy létszámuk nem változik, de más és más területekre csoportosulnak át, jómagam is tanúsíthatom, hiszen természetszerető ember lévén, gyakran járom az erdőt és bizony az idén hárommal is találkoztam olyan helyeken, ahol mindeddig nyomukat sem lehetett látni. Egyik kaland sem volt különösképpen hátborzongató, amúgy harminc-ötven méter távolságból szépen kitértünk egymás útjából, de azért – hogyan is fogalmazzak – a találkozás élménye nem éppen úgy marad meg az emberben, mint Maugli barátsága Baluval a Dzsungel Könyvében.
Romániában állítólag mintegy hatezer medvét tartanak nyilván és ezzel az állománnyal az ország első helyen áll Európában. Ugyancsak megtisztelő ez a cím, hiszen más téren hasonlóval nem nagyon büszkélkedhetünk, meg kell tehát becsülni, sőt – figyelmeztetnek az uniós előírások, valamint a természetvédők – meg is kell őrizni. És nem is akárhogyan, hanem többek között nevelő munkával.
Balánbányán, abban a felhagyott bányavárosban, ahol már senki nem vágja ki a rezet, létezik egy olyan óriásplakát, amelyen ezt írja: *Medve visszavadító központ!* A központnak az a hivatása, hogy a megszelídült medvéket valamilyen úton-módon visszavadítsa, azaz az állatkerti vagy cirkuszi brummogókat, de még inkább a valamiképpen árva sorsra jutott medvebocsokat visszavezesse a vadon törvényei közé. És ez nem könnyű munka, viszont arra ugyancsak lehetőséget teremt, hogy jobban meg lehessen ismerni a mackók magatartását. És bizony, a tapasztalatok azt mutatják, hogy a medvék rendkívül tanulékonyak és ugyancsak fogékonyak a

környezet változásaira. Ha a mamáját elkísérő medvebocs a lakosok és turisták által széthordott vagy hátrahagyott hulladékon nő fel, akkor évek múltán is megtartja szokásait, amennyiben pedig a törvényes vagy törvénytelen erdőkitermelésekkel tönkreteszik mindennapi barangolásának útvonalait, akkor másokat keres és váratlan helyeken bukkan fel. A természet betartja a saját törvényeit. Ezeket megsértve, az ember önmagát is megsebezheti.

(2011. szeptember 9.)

AZ ÖRÖKSÉG

Olvasom, hogy egy erdélyi magyar szervezet nem kívánatos személynek nyilvánította Kertész Ákost Nagyváradon, akit – gondolom – a jól ismert nagyváradi irodalmi folyóirat nem publicistaként, hanem íróként hívott meg és több mint valószínű, ugyanúgy kisiklásnak tartja az Amerikai Népszavában megjelent általánosító jellegű, a szavak és összefüggések lehetséges magyarázatai mögé nem tekintő Kertész-írást, mint az erdélyi magyar értelmiségiek jelentős része.
Kertész Ákost viszont ezért a szövegéért aligha lehet kiírni a magyar irodalomból, mint ahogyan az éppen Nagyváradon bemutatott Csurka István daraboknak sem von le az irodalmi értékéből szerzőjének későbbi, meglehetősen zaklatott és ellentmondásos politikai pályafutása.
Kertész Ákost büntetésként kiebrudálták a budapesti díszpolgárságból és valljuk be, ezen el lehet tűnődni így is, meg amúgy is, méghozzá aprópénzre váltva mindazt, amit a megnevezés takar. A legáltalánosabb megfogalmazások szerint ugyanis a díszpolgári cím erkölcsi elismerés, amellyel a település tiszteletét és háláját fejezi ki a kitüntetett személynek és a megtiszteltetést általában az nyerheti el, aki közösség érdekében kifejtett tevékenységével, magatartásával eredményesen elősegítette a helység anyagi és szellemi értékeinek gyarapítását.
Szóval, mindezen el lehet töprengeni. De erdélyi magyar szemmel mégsem ez a legnagyobb dilemma. Hanem az, hogy ugyanezen címtől most fosztották meg Haynau osztrák hadvezért, Jellasics horvát bánt, Windischgrätz osztrák tábornokot és Alexander von Bach osztrák belügyminisztert, valamint Ivan Paszkievicset, az 1849-es orosz hadsereg főparancsnokát és még három, mifelénk kevésbé ismert osztrák tisztségviselőt és katonai vezért. A listáról kihúzott Sztálinról pedig azért nem beszélek, mert a Brassót le-

cserélő Sztálinváros és a népek atyjának állított szobrok áradata még ha nemzedékektől függő mértékben is, de mifelénk még mindig fellelhető a köztudatban.
De hogy az aradi vértanúkat és Batthyány Lajost kivégeztető, százakat várbörtönökbe küldő Haynau mostanig Budapest (akkor még Pest) díszpolgára volt? Akárcsak az az osztrák belügyminiszter, akinek nevéről az 1851–1859 között tartó, magyarországi nyílt abszolutista önkényt, a Bach-korszakot nevezték el? Vagy a magyar szabadságharc leverésére küldött hadsereg orosz hadsereg főparancsnoka, Paszkievics úgyszintén mindeddig a magyar főváros erkölcsi elismertje? És Jellasics, aki hazájában ugyan nemzeti hős, terek viselik nevét és szobrok emlékeztetnek nemzetének szabadságáért küzdő horvát bánra, de mifelénk nem is annyira a történelemkönyvekben, mint a magyar nemzeti lírában futóként, gyávaként, árulóként rögzült az alakja, még a huszonegyedik században is magyar hálára és elismerésre méltó maradt?
Mindez egy kissé meglepő. Nem is a kétely, amiről mostanság elmorfondíroznak a Duna-partján, hogy a jelenlegi budapesti tanácsnak van vagy nincs joga belekotorni a történelembe, hanem az a tény, hogy mindezen személyek az 1848-49-es magyar forradalom és szabadságharc leverése után kapták meg a díszpolgári címet. Persze, tudjuk, hogy milyen korban, hogy a győztes akkor is vitt mindent, de ki van zárva, hogy csupán osztrákok, oroszok és horvátok adományozták volna ezt a kitüntetést.
Hanem egészen biztosan ott voltak a magyarok is. Korabeli magas rangú magyar tisztségviselők.
Vajon minderről miért nem olvasni a történelemkönyvekben?
Mint ahogyan a nemzeti történelem más olyan eseményeiről sem, amelyet a „csak a szépre emlékezés” lázában szeretnénk szemérmesen elhallgatni.
Emlékszem, valamikor kamaszkoromban megdöbbentem, amikor a történelemírás kifejezést hallottam. Hogy a történelem nem csak úgy van, hanem írják. Már régóta tudom, hogy nem is akárhogyan.
De vajon nem kellene eljöjjön az ideje a higgadt és nyugodt, kiegyensúlyozott és tárgyilagos történelemírásnak, ahogyan azt más nemzetek is megtették és azóta nyugodtan néznek szembe önmagukkal?
A jelenlegi hivatalos történelemszemlélet szerint a magyarság kizárólag a forradalmak és dicső csaták hevületében él tovább.
És ami a forradalmak között történt? Az vajon kinek az öröksége?

(2011. szeptember 25.)

KI VAGY TE?

Felhív az egyik ismerősöm és nagyon tisztelettudóan megkér, hogy üljek a számítógéphez, nyissam meg ezt és ezt a honlapot és ott rengeteg fényképet látok, mivel valamiféle őszi fotóversenyt hirdettek meg, amelyen a lánya is részt vesz, következésképpen szavazzak az utolérhetetlen szépségű tájképére.
Alighogy visszacsúsztatom zsebembe a készüléket, már megint muzsikálni kezd és egy másik ismerős jelentkezik, ugyanazzal a témával: ha van időm, kattintsak rá erre meg erre a honlapra, mivel fia világhálós fotóversenyen vesz részt, és amint meglátom kiváló fényképét, ugye megteszem, hogy szeretni fogom, azaz lájkolom. Persze, persze – hümmögöm és amint hazaérek, éppen bekapcsolom a számítógépet, amikor a változatosság kedvéért megszólal ezúttal a klasszikus földi telefon és egy hölgy elhadarja: roppant boldog lehetek, mert az a megtiszteltetés ért, hogy részt vehetek abban a felmérésben, amely a verespataki bányakitermelés esetleges megnyitásának társadalmi hatásaival foglalkozik és tíz perc alatt mindössze ötven kérdésre kell válaszolnom. Csak három perccel lépjük túl az időkeretet, bekapcsolom a postaládámat és ott vár egy levél: mivel az interneten, szavazatszám alapján választják ki Romániában az év fáját, nem lennék szíves, hogy arra a famatuzsálemre szavazzak, amelyet megtekinthetek itt és itt? Ha így cselekszem, úgy nagy szívességet teszek nem csupán a helyi közösségnek, hanem támogatom az egész kisrégiót, sőt a megyét és szülőföldemet is.
Éppen elgondolom, honnan is tudják olyan biztosan a szülőföldemet, amikor megint megszólal a földi telefon és egy másik hölgyhang csicsereg: éppen engem és kedves páromat választották ki arra a megtiszteltetésre, hogy részt vegyek az X. Y. nevű vendéglőben a hétvégén megtartandó és felejthetetlen élményekkel járó termékbemutatón, amelyen természetesen nem kell semmit vásárolni, hanem még meg is ajándékoznak és ha azt mondom, igen, akkor küldik is az írásbeli meghívót. Közben neki látok szavazni, lájkolni, próbálom élénkíteni kifakult botanikai ismereteimet, hogy meg tudjam különböztetni leveléről, ágairól, törzséről egyik fát a másiktól, amikor megint megszólal a mobil: ezúttal valami hihetetlen sebességű pörgő beszéddel a kábelszolgáltató kínál fel egy új lehetőséget, amely másfélszer vagy kétszer annyi csatornát jelent fele annyi pénzért és semmi mást nem kell tennem, csak további szerződésben biztosítanom a cég iránti hűségemről. És amikor már úgy érzem, hogy én vagyok a világ közepe, mindenki tőlem akar

megtudni mindent, illetve elhalmoz ajándékaival, akkor megszólal a kapucsengő: a népszámláló vagyok és nem lehetne most kitölteni ezt a néhány oldalt? Hamar megy az egész, én majd kérdezek – mondja és természetesen nem utasíthatom vissza, hiszen minden magyar számít, magyarnak lenni jó, voltunk-vagyunk-leszünk – jut eszembe minden erdélyi magyar pártplakát, amely igazolja, hogy a közös célért mások milyen keményen küzdenek és milyen sokan magyarázzák azt, ami magától értetődő. Amint pedig távozik a népszámláló, eszembe jut: minden kérés, felkérés, megkérdezés, szavazás, lájkolás és a nagy nyitottság ellenére még sem tesznek mást, mint bezárnak egy számba, egy adatba. Vajon ez vagyok én? Vajon ez vagy te? Vajon szép új világunkban, hasonló módszerekkel, nem lehet a régi tömeggé tenni az egyént?

(2011. október 28.)

KÉSZ A LELTÁR?

Egy szebeni antikváriumban vásároltam meg, még valamikor egyetemista koromban, és azóta, mint mondani szokás, bárhová is sodort az élet, magammal vittem. Lapjai már akkor sárgák voltak, de azóta még jó néhány hasonló árnyalatot elhelyezett rajtuk az idő, amely legelőször mindig az újságpapírt részesíti kitüntető figyelmében. Már pedig az Est 1938-as Hármaskönyve, amelyet az Est, a Pesti Napló és a Magyarország előfizetőinek szántak, nagy példányszáma miatt hasonló papírból készült, és magán viseli nem csupán a korabeli, hanem általában az évkönyvek valamennyi jellegzetességét: szerkesztésük, tartalmuk rendszerint úgy épül fel, hogy minél több olvasnivalót és információt nyújtson különböző képzettségű embereknek. A könyvet amikor kézbe vettem a polcokkal telezsúfolt, szűk szobában, a padlóra felkent fáradtolaj szocreál-tisztaságot árasztó illatában, véletlenül éppen a 73. oldalon nyitottam ki, ahol azt írta: *József Attila. 1905-ben született Budapesten. Szegeden élt, ma Budapesten tisztviselő. Költő, esszéíró. Verskötetei: Medvetánc (1934), Nagyon fáj (1936)* és utána következett az akkor még csupán kesernyés, de azóta egyre fájdalmasabbá váló *Kész a leltár.*

Emlékszem, akkor nagyon megdöbbentem: úgy éreztem, mintha az élő József Attilával találkoztam volna és mint később kiderült, egész sor olyan költő társaságában, akik az akkor már halott Ady, Juhász Gyula, Kosztolányi, Tóth Árpád után (verseikkel a naptári részben rájuk is emlékeztek) tovább vitték a magyar költészetet. Vagy

ahogyan a bevezető fogalmaz: „a „fiatal” költők neve mellett a legszükségesebb életrajzi adatokat is közöljük. Ezek az adatok a mai Magyarországon kívül Erdély, a Felvidéket és a Délvidéket is állandóan idézik és mutatják, hogy népünknek mennyire minden rétegéből táplálkozik az egyetemes magyar irodalom.” Nem vagyok irodalomtörténész: az Est évkönyvében közölt költők közül Bakos Ákos, Berczeli Károly, Marconnay Tibor, Mikes Margit, Mollináry Gizella és több más korabeli alkotó nevével itt találkoztam először és utoljára, mint ahogyan becsültem az újságíró elődök jó szemét, hogy az erdélyiek közül Bartalis János, Dsida Jenő, Jékely Zoltán, Szemlér Ferenc is ott volt a sorban, nem is beszélve azokról a nevekről, amelyek nélkül ma nem csupán szegényebb lenne, de nem is létezne a magyar irodalom: Berda, Illyés, Weöres, Szabó Zoltán, Zelk Zoltán és így tovább. Persze, közben rájöttem arra is, hogy mit jelent az előszót író névtelen szerkesztő idézőjele a fiatalok szó két oldalán, hiszen az akkor már középkorúak is szép számmal szerepeltek a több nemzedéket átfogó antológiában. És az évkönyv oldalain ott következnek hosszú összeállítások a színházakról, immár klasszikusnak tekintett szobrászokról és szobrokról, miközben egy kis, Karafiáth Jenő főpolgármester és Szendy Károly polgármester arcképeivel illusztrált szövegbetét megjegyzi, hogy „Budapest mindenek mellett az igazi kultúrváros, ahol a művészek otthonra találtak, ahol igazán élvezni tudják a szépet úgy a képekben, szobrokban, mint a zenében.”

Azóta eltelt hetvenhárom esztendő. És amint az Est 1938-as évkönyvét újra meg újra fellapozgatom, hogy az akkor még élő József Attilával, kor- és sorstársaival találkozzam, egyáltalán nem értem, hogy Budapesten miért kell elmozdítania a szobrát annak a költőnek, akinek legalább a nevéről valóban a magyar nemzet minden tagja hallott. Mint ahogyan azt sem értem: miért kell rendszeresen és folyamatosan támadni azt a budapesti értelmiséget, amely időktől függetlenül átvette, megőrizte, tovább vitte, gazdagította és sokszínűvé tette a „Budapest, kultúrváros” fogalmat, hiszen a bárhol élő magyarság számára, ott legbelül, mindenekelőtt ezt jelenti a Duna két partja. Nem politikát, nem közigazgatást, nem adó- és illetmény-változásokat, az egymással való állandó marakodást, hanem azokat az értékeket, amelyeket fölösleges politikai indokok alapján mindegyre kiválogatni, ide vagy oda csoportosítani. A kultúra és általában az időben való megmaradás vagy kihullás ugyanis rendeletileg nem szabályozható – ismerné el még Karafiáth főpolgármester is.

(2011. november 6.)

HÁZON KÍVÜL, HÁZON BELÜL

A magyarországi, úgymond balliberális sajtó, rossz fogalmazásaiért, helyesírási hibáiért, bármilyen eléje küldött törvény kifogások nélküli ellenjegyzéséért sorozatosan bírálja Schmitt Pál köztársasági elnököt és igen érdekes, hogy néha éppen azt nem veszik észre, amikor fején találja a szöget. Pedig legutóbb Szegeden, a Tudomány Világfórumán, azt tette: „Bennünk magyarokban erős a hajlam, hogy a múlt eredményeit rávetítsük a jelenre, s azzal dicsekedjünk, amik valaha voltunk. (...) De a dicsőségre okot és a kritikára jogalapot csak a jelen eredményei és törekvései adhatnak.”
Bizony, így van ez. Ám tovább folytatva a gondolatot: vajon a jelennek milyen eredményei és törekvései jelenthetnek dicsőséget egy ország számára?
Nos, a huszadik század második felének és mindeddig a huszonegyedik századnak a tapasztalatai azt mutatják, hogy egy országnak az a legnagyobb dicsősége, ha majd valamennyi polgára jólétben, nyugalomban, a közeli és távolabbi jövő biztonságában él. Az államoknak – és így a magyar államnak is – ehhez kell megteremtenie a hátteret, a kormányok alapvető felelőssége pedig éppen abban áll, hogy megtalálják és éljenek a hasonló célzatú eszközökkel.
A magyarországi ellenzék jelenlegi káröröme alighanem fölösleges. A Nemzetközi Valuta Alapot alig másfél évvel ezelőtt hazaküldő magyar kormány most éppen saját polgárainak bizonytalanságát és összeroskadó jólétét figyelve tette meg a száznyolcvan fokos fordulatot, megint azoktól várva a segítséget, akiket több éles hangú képviselője révén hívatlan vendégeknek, a fejlődés gúzsba kötőinek, kizsákmányolóknak és a jó ég tudja, hogy még minek nevezett. Újból bizonyítva, ha még szükség lett volna rá: a felszínen bárhogyan és bármiről lehet beszélni, célzott kommunikációval ideig-óráig bármivel lehet tömködni az emberek fejét, de mindaz, ami a mélyben történik, bármennyire is hangzatos mondatokkal és metaforákkal, külföldnek és belföldnek szánt kettős szövegekkel alapvető módon nem befolyásolható.
Mi lehet mindebből számunkra, romániai magyarok számára a legfontosabb tanulság? Talán az: nem lehet úgy élni, sem jelent és jövőt tervezni, hogy nem vesszük figyelembe szűkebb és tágabb környezetünket. A világot és a társadalmat nem szólamok és próféciák, nem az X. ezt mondta, Y. meg amazt típusú kinyilatkoztatások hajtják előre, eddigi ismereteinkre, eddigi tapasztalatainkra alapozott, józan és bölcs átértékelés nélkül nem fogadható el

semmiféle politikusi ékesszólás, semmiféle olyan politikai nagyotmondás, amely nem törődik az egyéni, emberi sorsok alakulásával, a jólétet és biztonságot óhajtó egyéni törekvésekkel. Bármiféle olyan elképzelés, amely nem ezekből fakad, rövidebb-hosszabb távon légvárnak, ha úgy tetszik, egyetlen szúrásra kipukkanó léggömbnek bizonyul. Nem kétséges: egyre gyarapodó város- és falunapjainkon a léggömbárusok jól megszedik magukat, de akik fizettek érte, akik hazaviszik, azok néhány nap múlva szemétként dobják ki a vásárfiát.
És még valami: jól-rosszul döcögő világunkban bármilyen társadalmi-gazdasági-pénzügyi-jogi kérdéssel kapcsolatban olyan ismeretanyag, a törvényszerűségek és kapcsolatok olyan rendszere halmozódott fel, amelyet egy bármilyen pici részletre alapozódó ötletszerűség soha nem tud felülírni. Magyarország jelenlegi kormánya úgy gondolta, hogy elhagyja azt az utat, amelyen annak az uniónak az országai menetelnek, ahová saját népe önszántából csatlakozott. Hogy majd bizonyítja, a közösen vállalt szabályok rá nem érvényesek, a gazdasági zűrzavarban a kollektív európai bölcsesség helyett egyértelműen mutatja az irányt valamiféle kimondottan magyar nemzeti szikra és nemzeti történelem. A megszépített múlt.
Csakhogy a magyarok is ugyanabban az európai jelenben élnek mind a csehek, szlovákok, lengyelek, hogy más népeket ne hozzunk szóba. Az önbecsülésből mit sem von le, ha európaiként legalább olyan okosnak tartjuk őket is, mint önmagunkat. Ők pedig valamit megtanultak: egyidőben nem lehet a házon kívül és a házon belül is lenni. Ha valaki így érzi, az önkívület.

(2011. november 20.)

VIZITDÍJBÓL NOBEL-DÍJ?

Bekopog a szomszéd és rám kérdez: mivel én nem csupán újságíró, hanem újságolvasó ember is vagyok, nem tudnám elmagyarázni, hogyan is állunk a vizitdíjjal. Azaz kinek kell fizetni, mikor és mennyit, hiszen olvasgat róla itt is, meg amott is, de egész egyszerűen eltéved a számok között, márpedig feltételezhető, hogy neki is, meg feleségének is a közeljövőben több vizsgálatra lenne szüksége. Megadóan tárom szét a karom, ha ebben az egészségügyi összevisszaságban én el tudnék igazodni, akkor alighanem nem jegyzeteket írnék, de nem is orvos, gyógyszerész, netán laboratóriumi vezető lennék, hanem a bölcsek bölcse, vagy legalábbis

rendelkezésemre állna egy olyan szuperkompjúter, amely az állandó változó adatok és tényezők függvényében minden öt percben kidobna egy újabb, helyes megoldást, amely természetesen csak a pillanatnyi időre vonatkozik, hiszen összességében csak valamiféle időgrafikonon lehetne követni, hogyan is alakul a romániai egészségügy.
De nemcsak itthon recseg-ropog minden, hiszen jól látszik, hogy a legtöbb közép-kelet-európai országban a központosítás lebontása és a biztosítási rendszerek bevezetése után az egészségügy nem tud talpra állni. A közember mindebből leginkább két dolgot észlel: egyik az, hogy egészsége helyreállításáért egyre többet kell fizetnie, a másik pedig, hogy fogynak a szakorvosok, így nem egyszer kénytelen-kelletlen akár más városba is utazni, hogy meg tudja vizsgáltatni magát. A háttérről, az országos és helyi költségvetés, a biztosítási pénztár, az orvosképzés, a gyógyszerkereskedelem, a kórházak ellátásának bonyolult érdekviszonyáról természetesen alig ismer valamit, hiszen soha nem látja az egészet, hanem mindig részinformációkból csipegethet és ezek hajlamosítják arra, hogy hol ennek, hol meg annak adjon igazat, miközben szép lassan meggyőződik: a legnehezebben kezelhető krónikus beteg maga az egészségügy. A napokban egy precíz, kiadásait az utolsó lejig mindig leíró mérnök ismerősöm kiszámolta, hogy mennyibe került idén végzett fiának a hat esztendős orvosi egyetem, és végösszegként, a milliós világból még ki nem lábalva, a következő számot közölte: *egy milliárd hatszáz tizenkét lej.* Azaz kissé kerekítve és átalakítva a mai számsorokra, az bizony *százezer lej*, vagy ha úgy tetszik, majdnem három Dacia Logan ára, és tegyem mindjárt hozzá: székelyföldi csemetéje nem fizetéses, hanem mindvégig állami helyen folytatta tanulmányait. Méghozzá nem is akárhogyan, így minden további nélkül sikerült a novemberi rezidens vizsgája, amelynek eredményeként havi nyolcszáz lejt kap, így több mint tíz esztendőnek kell eltelnie, hogy a beruházás megtérüljön – mondotta a mérnök. Persze, ha közben nincsenek más kiadásai, nem eszik, nem iszik és nem lakik sehol – tettem hozzá, mire mindketten elnevettük magunkat és egyikünknek sem kellett magyarázni, miért mennek nyugatabbra innen is, meg Magyarországról is, a frissen végzett, majdhogynem teljes évfolyamok.
Bevallom, én a mai jegyzetet az Erdélyi Múzeum Egyesület Orvostudományi Szakosztályának a hét végén Csíksomlyón zajló tudományos ülésszakáról szerettem volna írni, de hát erre már csak egyetlen mondat futja. Ilyen egészségügyi feltételrendszerben

tudományos munkát végezni maga a hősiesség. De Nobel-díj a vizitdíjból aligha lesz...

(2011. december 9.)

BALZSAMOK ÉS KENCEFICÉK

Magyarország megújul.
Nem tudom, kitől származik ez a pártjelszóból immár állami vezényszóvá átalakított alliterációs tőmondat, de amikor a Fidesz kétharmados győzelme után átvette a kormánybotot, a határokon kívül is nagyon sokan bíztak abban, hogy az ország valóban megújul.
Azaz gazdaságilag megerősödik, jobban működik majd több olyan intézménye, amelyeknek gépezete erősen csikorgott, eltűnnek azok a lövészárkok, amelyek nem csupán széltében-hosszában, hanem munkahelytől családig szabdalták szét a Duna és Tisza mentét. Az ország elindul a fejlődésnek azon az útján, amelyet már hosszú évtizedek óta a saját népükre figyelő kis államok, mondjuk Norvégia, Dánia vagy Hollandia követnek és amelynek eredménye a nyugodt, csendes, békés élet, nem a jelentől és jövőtől való állandó félelem, hanem minél több család jóléte és mindebből adódóan az a nemzetközi tekintély, amelyet a huszonegyedik századi Európában nem önmagunkat dicsérő, harsogó szavakkal, hanem csakis így lehet megalapozni.
Magyarország megújítása azonban nem ezt az utat követte, hanem olyan, úgymond forradalmi ideológiát, amelynek alaptételeit négy pontban lehet összefoglalni: 1. minden állami intézmény éléről le kell váltani azokat a vezetőket, akik nem a mi embereink. 2. ha rendeleti úton nem sikerül, akkor át kell szervezni az intézményeket. 3. ha ez sem működik, mert gátolják a még hatályos törvények, akkor ez utóbbiakat meg kell változtatni. 4. amennyiben még mindig hasonló jogszabályok állnak a rendíthetetlenül konok akarat és akarás útjába, akkor újra kell fogalmazni mindezek eredőjét, az alkotmányt.
Voltaképpen ezen igyekezetben foszladozott szét a Fidesz-kormányzás közel két esztendeje, méghozzá napról-napra ismétlődő, a demokratikus berendezkedéstől alaposan elütő stílusjegyekkel: más vélemények el nem ismerésével vagy merev elutasításával, mind gyakoribb kapkodással és rögtönzéssel, állandó hátramutogatással és bűnbakkereséssel, hibát soha be nem ismerő gőggel és fennhéjazással, végsősoron olyan pártállam felépítésének a szándéká-

val, amelyben a központi utasítások bármely állami és társadalmi szinten maradéktalanul érvényesülhetnek a közigazgatástól kezdve az oktatásig, az igazságszolgáltatáson, a médián, a szociális ellátáson vagy éppen a közművelődésen át.
Tekintettel arra, hogy Európának nem csupán a nyugati, hanem immár a keleti fele sem hasonló társadalmi berendezkedésű, aligha lehet csodálkozni azon az egyre inkább fokozódó nemzetközi elszigeteltségen, amely ezt a sajátosan magyarországi utat övezi.
A válság ugyanis minderre nem magyarázat. Majdhogynem kivétel nélkül minden ország a fokozódó nemzetközi együttműködésben látja a kilábalás esélyeit és éppen az önmagára utaltságtól, a bezárkózástól fél a legjobban, hiszen rugalmas politikai-gazdasági-pénzügyi-kereskedelmi és sok-sok más jellegű kapcsolat nélkül területében szinte bizonyosan elparlagosodik, lakosságában pedig elparlagiasodik.
Magyarország elnöke újévi köszöntőjében arról beszélt, hogy hazájában csökken ugyan a gyermekáldás, de a nemzet mégis gyarapodik, mivel a kettős állampolgárok növekvő száma pótolja a hiányt.
A határon kívüli magyarok tehát mindeddig nemzettudat-megőrzési, most pedig statisztikai gyógyírré váltak Magyarország bajaira.
Az elkövetkező választásokon pedig politikai balzsamokat és más kenceficéket is kenegethetnek a magyarországi pártok fájó csontjaira, ha ugyan nem egyetlenegyet kell majd pátyolgatni.
Öröm ez a határon kívülieknek vagy bánat? Számukra létszükséglet mindez vagy Magyarországnak?
Egy valami bizonyos: ha Magyarország gazdaságilag a csőd szélére sodródik, ha Magyarországot nemzetközileg leírják, akkor a határrontúliak kettős állampolgársága képtelen lesz pótolni a lakosságcsökkenést. A földközeli társadalmi mozgások ugyanis nem a politikusi közhelyeket, hanem az egyéni lét sajátos érdekeit követik. Ha Magyarország úgy újul meg, hogy önmagába zuhan és onnan kizárólag ómagyar hajjal próbálja kirángatni magát, akkor a dagadó keblű kezdet után vigasztalanul szívfacsaró lesz a folytatás.
Amit nem nagyon szeretnének a magyarok. Határoktól és állampolgárságtól függetlenül.

(2012. január 3.)

ÉLET A JURTÁBAN?

Amikor egy budapesti parlamenti képviselő az Európa egységét jelképező zászlót gyújtja meg európai parlamenti képviselő segédletével, akkor ott nagy baj van. Mindenekelőtt a józan ésszel.
Amikor egy pártvezér, budapesti parlamenti képviselő, nyílt színen, annak az európai személyiségnek a testrészeit emlegeti, akinek döntő szerepe van abban, hogy a csőd szélére jutott Magyarországot kiemelje a gazdasági pangásból, akkor ott megint nagy baj van. Mindenekelőtt a józan ésszel.
Ahol pedig nagy baj van a józan ésszel, ott rövid időn belül diadalt ülhet az észtelenség és esztelenség. Egy hangoskodó, katonáskodó, szavainak hatásával mit sem törődő kisebbségnek olyan örömünnepét jelentheti, amely tor lehet egy egész ország számára.
Legyen népszavazás! – mondja a Jobbik, Magyarország lépjen ki az Európai Unióból.
Vesszen Trianon! – mondja a Jobbik, forgassuk vissza majdhogynem egy évszázaddal az idő kerekét.
Rendben van. Magyarország lépjen ki az unióból. De mi lesz vele?
Egy bezárkózó, önmagába roskadó Magyarország meg tud élni a nyitott világban, vagy jónéhány év alatt otthagyja a saját lakossága? Netán egy hatalmas jurtát húznak fel az ország köré, ahonnan nemhogy a lelkek, hanem még a turulmadarak sem repülnek ki?
Rendben van. Vesszen Trianon! De hogyan, amennyiben még a határok mentes Európa sem megoldás a nemzetrészek természetes kapcsolatára?
Nekilódul a magyar diplomácia és meggyőz minden nemzetközi fórumot, hogy írják át az egykori szerződéseket, miközben arra sem képes, hogy önerőből áttörést érjen el a szlovákiai kettős állampolgársági ügyekben? Netán ahhoz az unióhoz fordul, amelyet karikás ostorral hajtanának el a hatalmas természeti kincsek és a szürke szarvasmarhák napmelegtől égő, kopár földjéről? Vagy elindítja katonáit a világ mind a négy tájának az irányába és bízik abban a győzelemben, amely magyar hadseregnek bizony már hosszú, nagyon hosszú idők óta nem adatott meg?
Amikor több mint két évtizeddel ezelőtt Budapesten a szovjet katonaság kivonulásáról, a demokratikus jogállam megteremtéséről, az európai országokhoz és európai értékekhez való csatlakozásról, a minden tekintetben jobb és emberibb élet lehetőségeiről beszéltek, akkor a határon túli magyarok nagyon büszkék voltak Magyarországra. Úgy érezték, hogy ott áll annak a folyamatnak az élén, amely majd őket is magával viszi ugyanezen célok felé.

Amikor ma Budapesten zászlót égetnek, amikor fekete egyenruhások csattogtatják a bakancsaikat és katonaruhás szónokok harsogják, hogy ők mindent jobban tudnak mindenkinél, akkor a határon túli magyarok legnagyobb részének büszkesége alighanem megcsappan.
És helyére lép valami más. Talán nem is a szégyen, hanem a szánalom és a fájdalom. Hogy itt van az a nép, amely oly sokat küzdött azért a szabadságért, amely most megadatott neki és mégis képtelen élni vele.
De nem a bankok miatt. Nem az úgymond karvalytőke miatt. Szlovéniától Lengyelországig, Albániától Lettországig bankok és a háttérben elmosódó tulajdonos-szerkezetű nemzetközi társaságok működnek mindenütt, ahol a diktatúrákkal összefüggő központosított tervgazdálkodást le kellett bontani. Piacgazdaságot, fogyasztói társadalmat akart mindenki, valamiféle olyan varázslatot, amelynek a szegény és kifosztott társadalmak nem az érdekvezérelt, hanem csupán a szépen csillogó arcát látták. Csak hát a kettő elválaszthatatlan és alighanem azok az országok cselekednek helyesen, amelyek rájöttek arra, hogy nemzeti érdekeiket korántsem az elzártságban, hanem a minél nagyobb nyitottságban tudják érvényesíteni. Sem Lengyelország, sem Csehország, sem a balti országok, sem Románia nem nevezik gyarmatnak magukat azután, hogy kiszabadultak egy világméretű társadalmi kísérlet harapófogójából, hanem Európa nyugati feléhez csatlakozva próbálnak együtt haladni az idővel.
Hogyha Magyarország erre képtelen lesz, hogyha úgy képzeli, minden más nép ostoba és csak ő tartja kezében az igazság aranykulcsát, akkor Budapesten nem csupán zászlókat égetnek el, hanem a jövő alól húzzák ki a támfalakat és ott maradnak azzal a múlttal, amelyet lehet dicsérni, lehet szidni, de a mindennapi élethez elégtelen.

(2012. január 15.)

KRASZNAHORKA

Most már jöhetnek a kommentárok, magyarázatok végeláthatatlan hosszúságban jobbról-balról, alulról-felülről, de a kézzelfogható igazságot egyikük sem tudja megcáfolni: ha a szlovákiai magyarságnak egy pártja lett volna a kettő helyett, akkor a második helyen kerül be a parlamentbe, második országos politikai erőként pedig másképpen tudná érvényesíteni a felvidéki magyarság érde-

keit, ugyanakkor más lenne a szava abban a magyar nemzetpolitikában is, amely kiegyensúlyozott szlovák–magyar viszony mellőzésével nem működőképes. Következésképpen újból bebizonyosodott: hibás minden olyan magyarországi nemzetpolitikai törekvés, amely a határon túli magyar közösségek szétbomlasztására törekszik azzal az alig titkolt céllal, hogy kisebb-nagyobb csoportokat magyarországi politikai érdekeknek rendeljen alá. Egyértelmű, hogy a kisebbségi politizálás fő irányvonalainak kidolgozását meg kell hagyni az ott élőknek, hiszen helyzetismeretüket, a megélt hétköznapokon alapuló tapasztalataikat nem pótolja semmi. Ez az alapelv demokratikus, ebben az elvben nyilvánvalóan benne van az oly sokat emlegetett szubszidiaritás, hogy a döntéseket ott és olyan szinten kell meghozni, ahol a problémák keletkeztek, és minden más elméleti megközelítés mellett nyilvánvalóan ugyanezt diktálja maga a józan ész is: a kárpát-medencei magyar közösségeknek nem az önmaguk elleni iszapbirkózásban kell felmorzsolniuk erejüket, hanem a demokrácia, a jogállamiság eszközeivel együtt kell küzdeniük saját maguk jelenéért és jövőjéért, elérve a többség együttműködését vagy mindaddig keményen kiállva meg nem értésével és akaratával szemben, amíg ez nem módosul. Hiszen nap mint nap tennivaló bőven akad azon kívül is, minthogy kívülállók biztatására, buzdítására, ilyen meg amolyan ajándékok kecsegtetésére mindegyre egymásnak feszüljenek. A szlovákiai választások ugyanakkor azt is megmutatták, hogy a szlovákok demokratikus eszközökkel legyőzték a maguk ultranacionalistáit, közelébe sem engedték a pozsonyi parlamentnek, ami egyben azt is jelenti: szinte biztosra vehető, hogy a gazdaságilag eddig is életképesnek bizonyuló ország meg jelentősebb lépéseket tesz az európai integráció útján, ez pedig nem marad pozitív hatások nélkül a mindennapi életben. Ha pedig fokozódik a stabilitás és a jólét, ha a növekedés eredményeként csökkennek az ország különböző régiói közötti gazdasági aránytalanságok, akkor várható, hogy a szlovákiai magyar kisebbség is sokkal jobban érzi magát a saját országában. Mint ahogyan az sincsen kizárva: amiként az átalakított magyarországi felsőoktatási törvények, az állami támogatások megcsappanása miatt egyre több magyarországi diák indul el Szlovákiába (vagy éppen Erdélybe), ugyanúgy hamarosan bekövetkezhet, hogy először a határ mentén, majd később nagyobb területekről a munkaerő áramlása Szlovákia felé fordul. Különösképpen, ha Magyarország képtelen lesz változtatni azon az aggasztó gazdasági helyzetén, amelybe a szavak és az ígéretek – nyilvánvalóan nem csupán az utolsó két esztendőben – belerángatták. És ha kép-

telen lesz megfékezni azokat a fokozódó szélsőjobb gerjedelmeket, amelyek a növekvő szegénység és a nacionalista demagógia miatt egyre mélyebbre hatolnak be.
Szombaton leégett a magyar történelemhez ezer szállal kötődő, felvidéki Krasznahorka büszke vára, és nem az éj, hanem a füst homálya borult rá. Erdélyi és székelyföldi apáink, második világháború utáni, bezárt ajtók mögötti nótázásában már-már mitikus fogalommá nőtte ki magát az a kastély, amely a négy folyó zúgásával, a Hargitán őrt álló honvéd alakjával egyetemben legalább érzelmi síkon fájdalmas űrt próbált pótolni. Akik szeretik a Kárpátiát, alighanem ugyanezt érzik. Csakhogy a mai és az elkövetkező nemzedékeknek nem a busongás és az állandó sértődékenység kellene legyen a fő feladata, hanem az új Európában úgy versenyképessé tenni a magyarokat és a magyarságot, hogy az általuk lakott területeket fel nem adva legyenek képesek mindenhol huszonegyedik századi életet élni. Mert ha valaki lemarad, azt hosszabb távon semmiféle történelem nem menti fel és nem menti meg.

(2012. március 12.)

NYIRŐ HAZATÉR

Nagyon gyorsan bejárta a hazai magyar médiát a hír: május 27-én, pünkösd vasárnapján, hazahozzák Madridból a magát mindig székely írónak tartó Nyirő József földi maradványait. A magyar állam megbízásából Magyarország konzulátusa exhumáltatja a hamvakat Spanyolországban, amelyet az egyik csíksomlyói zarándokvonat hoz el Csíkszeredába, ahonnan huszárkísérettel szállítják majd át Székelyudvarhelyre. Itt, egykori iskolavárosában, a katolikus temetőben talál majd örök nyugovóra. Valóban, a rendkívül hányatott sorsú és utóéletű író, akinek különösen a *Madéfalvi veszedelem* című munkája az egykori Révai kiadónak abban a bizonyos abaposztós kötésében még mindig megtalálható sok-sok székely otthonban, néhány héttel halála előtt, 1953-ban, Madridban ezt vetette papírra: „Nem, nem, itt nem tudok meghalni, akárhogy szeretem, akárhogy becsülöm, idegen ez a föld nekem. Minden föld idegen. Ha már azonban nem lehet kitérni a nagy törvény elől, igyekszem átvarázsolni, hallatlanul megkényszerített képzelettel idehozom magamnak a szülőföldet, a Hargitát, Rika rengetegét, a Küküllőt, Csicsert, Budvárt, a pisztrángos patakokat, a virágos réteket, ellopom a bűmmösöket, a fehéren villámló nyíreseket, az

elvesztett csodás magyar világot, és gyönyörű képek vonulnak el szemem előtt. Így talán könnyebb lesz.” Az előző mondatokból a *bűmmös* szót az olvasó alighanem hiába keresi az értelmező szótárakban. Ugyanis a Nyirő József majd minden munkájában jelen levő, expresszív természetleírások más táj- és rétegszavakban is olyannyira gazdagok, hogy jónéhány tanulmányt lehetne írni ezekről. Vagy már írtak is. Egyébként szinte biztosra vehető: a Székelyzsomborban 1889-ben született író hazatérése újra elindítja a Nyirő-életrajzi kutatásokat, az irodalmi és publicisztikai értékeléseket, új megvilágításba helyezi az életpályának azokat az egyházi és politikai vonatkozású szakaszait, amelyek jónéhány monográfia és értekezés ellenére még mindig tartalmazhatnak meglepetéseket.

A Nyirővel kapcsolatos hiányos ismeretekre utal egyébként a Magyar Távirati Irodának az író hazatérésével kapcsolatos közleménye, illetve annak néhány mondata is: „Művei publikálását a román és magyar kommunista rendszer betiltotta, az írót a korabeli kultúrpolitika háborús bűnösnek bélyegezte. Az 1989-es fordulat után könyvei újra megjelentek Magyarországon, az Uz Bencét pedig 1992-ben a kolozsvári Dacia Kiadó is kiadta.” Ezt írja az MTI, ám ehhez föltétlenül hozzá kell tenni: a legnagyobb erdélyi magyar könyvkiadó, az 1993-ban alakult és mindeddig több mint félezer könyvcímet megjelentető csíkszeredai Pallas Akadémia kettőezerhárom és kettőezerkilenc között a Nyirő életmű sorozatban tizenöt kötetet jelentetett meg és nem is akárhogyan. A világon szétszóródott Nyirő-örökösöktől ugyanis csupán a Pallas–Akadémia szerezte meg a törvényes kiadási jogot, a válogatott munkákhoz pedig olyan neves irodalomtörténészek írtak előszót, mint Pomogáts Béla vagy Marosi Ildikó. Amint az várható volt, több Nyirő-kötet utánnyomásban is elfogyott, a Madéfalvi Veszedelem és az Uz Bence pedig újabb utánnyomásokra vár.

A két világháború, majd 1940–1944 között több neves erdélyi magyar író és újságíró, szerkesztő vándorolt ki szűkebb hazájából Magyarországra, a szélsőjobb hatalom alatt volt, akinek az útja az országházba vezetett, volt, akit az ígéret földjén a Dunába lőttek. Az élet és az irodalom, a mítoszok és a hétköznapok több ponton érintkezhetnek, de soha nem tanácsos egyiket helyettesíteni a másikkal. És miközben Nyirő József földi maradványai hazatérnek, még valamire érdemes figyelni: a politika ne sajátítsa ki magának ezt a kegyeleti cselekedetet. A birtoklás csírái ugyanis az erdélyi magyar politikai élet különböző vonulataiban már megjelentek, a hozzájuk tapadó magyarországi kapcsolatokkal egyetemben. Kinek

az érdeme, hogy Nyirő József földi maradványai itthon folytatják végső pihenésüket? Mindenekelőtt az íróé, hiszen ha nincsen életmű, akkor Nyirő is csupán egyike azoknak a névtelen magyaroknak, akik a világon szanaszét hajtották örök álomra a fejüket. Dehát az életmű létezik. És ha a jelen és jövő nemzedékei olvassák is – ez marad a legfontosabb.

*

Két hónappal később.
Most leírhatnám azt, hogy amikor arra figyelmeztettem, a politika ne sajátítsa ki magának ezt a kegyeleti cselekedet, akkor a próféta szólt belőlem. Tegyem hozzá, a nagyon szomorú próféta, hiszen előre sejtettem, hogy a „legmagyarabb városban", a vitáktól évek óta szétdúlt Székelyudvarhelyen mi következik: az egyik fél választási tőkét akar kovácsolni a végső tisztességadás jelképes cselekedetéből, a másik pedig nyilvánvalóan nem ért egyet vele és megkezdődik a Küküllő partján az újabb és ki tudja már hányadik kötélhúzás. Az egykori korteshadjáratokban még csapra vert boroshordóval és sült ökörrel akarták megnyerni a választók jóindulatát, most Nyirő József hamvait silányították politikai díszletté, hiszen már szó sincs az életműről, az irodalomról, hanem csupán arról, hogy kinek az érdeme a nagy tömegek előtt megrendezett újratemetési ceremónia, a koporsót úgy hurcolják végig a Székelyföldön, mint egy diadalmi zászlót és ráadásul Pünkösdkor, amely egyáltalán nem erről szól.
A Madéfalvi veszedelem díszhelyen áll minden székely család könyvespolcán. Ha Nyirő József hamvait mondjuk az író születésnapján, vagy halálának napján Madéfalván ravatalozzák fel, majd Székelyudvarhelyen helyezik örök nyugalomra, akkor azt mondhatta volna Uz Bence: ezért érdemes volt lejönni a hegyekből. A cirkusz láttán lehet, hogy ott marad.

(2012. március 18.)

EUROPA NOSTRA

Noha eltörpül a világ jelentős történései mellett, számunkra mégis a hét egyik jelentős eseménye marad, hogy az örökségvédelem területén végzett elkötelezett szolgálatáért Europa Nostra-díjat adományoztak Kovács Piroska máréfalvi nyugalmazott tanárnőnek. Az indoklás szerint Kovács Piroska egy kisközösség tanáraként

életéből több mint 40 évet szentelt a múlt tárgyi emlékeinek számbavételére és megőrzésére. Személyes elkötelezettségének, pedagógiai tehetségének, szakmai hozzáértésének, meggyőző erejének és magával ragadó lelkesedésének köszönhetően több nemzedék más szemlélettel és hozzáállással viszonyul a helyi történelemhez és örökségmegőrzéshez. Mint írják, Kovács Piroska a székely kapuk múltját, mintázatait és díszítéseit, valamint a fafaragó dinasztiákat kutatva feltérképezte az udvarhelyi régió székely kapuit. Kezdeményezésére program is indult a népművészet ezen remekeinek megőrzésére: megkezdődhetett a már főleg az idős emberek házaihoz tartozó székely kapuk felújítása. Elkötelezettségének köszönhetően Máréfalvának sikerült megtartania eredeti arculatát. De tegyem mindjárt hozzá, nem csupán azt, hiszen az életének nyolcvanadik esztendejében járó, a községben élő Kovács Piroska a kutató és felmérő munka, a kapukra és díszítő motívumokra vonatkozó adatbázisok létrehozása mellett elért még valami hitetetlent, amire nagyon oda kell figyelni és amiről nem lehet eleget beszélni. Nem egy szociológus, nem egy tömeglélektanra szakosodott szakember, hanem egy nyugdíjas magyar tanárnő képes volt az öreg székely kapuk idősebb vagy fiatalabb tulajdonosaiban és a helyi közösségekben tudatosítani azt, hogy olyan jelentős értékek birtokában vannak, amelyeket nem érdemes lecserélni, amelyeket fölösleges elkótyavetyélni, amelyeket nem a múzeumokban, skanzenekben, hanem itt helyben, a maguk funkcionalitásában kell megőrizni. Mindez pedig abban a világban, amely úgy érzi, hogy a lehető legrövidebb távon, akár nagy ugrásokkal és pótcselekvésekkel kell ledolgoznia civilizációs hátrányait, meglehetősen szokatlan. Ilyen tekintetben a székely kapuk megőrzése méltán társul azokhoz a törekvésekhez, melyeknek a mai torockói vagy éppen kalotaszentkirályi falukép köszönheti a létét és amelyek azt igazolják, hogy kellő figyelemmel, érzékeny ráhangoltsággal a mindennapi élethez kötődő, azonnali érdekek kavargásában is meg lehet találni azt az egyensúlyállapotot, amely nem mond le a jövőről, de nem hagyja veszni a múltat sem.

Kovács Piroska egyik tanulmányában a néprajzkutató Viski Károlyt idézi, aki valamikor a tizenkilencedik és huszadik század fordulóján ezt írta: *„A székelykapu a székely falunak, utcának, „életnek" címe, címere, büszkesége, a székely múlt, történeti hivatás fába vésett nagyszabású bizonysága, fába rótt oklevele. Olyan, amilyennel kevés nép dicsekedhetik. Ha ez a kapuforma kiveszne, kirothadna a székely falu utcasorából, ezzel a székelység legjellemzőbb alkotását, művészi tehetségének, díszítőkedvének legbeszédesebb bi-*

zonyságát veszítené el, nagy kárára magának s egész magyarságnak". Kovács Piroskának és a nyomában járóknak köszönhetően, akik intézményesítették és közpénzekből is támogatják ezt a munkát, huszadik és huszonegyedik század fordulóján ez a veszély jórészt elmúlt. A székely kapuk megmaradnak, az újonnan faragottak funkcionalitása pedig átalakult: egyre erőteljesebb közösségi azonosságmegőrző szerepet kapnak. Ami rendjén is lenne, amíg az azonosság-megőrzésből nem lesz azonosság-hivalkodás vagy azonosság-átültetés, amíg a közutakon átívelő, a tömbháznegyedek mellé elpalántált székely kapuk nagysága, méretei és helyszínei között nem alakulnak ki különböző versenyek és amíg ezek a kapuk nem jelentenek puszta hátteret bizonyos politikusi megnyilatkozásoknak. Vagy amíg kicsinyített-giccsesített formában nem válnak a nemzeti érzés jól eladható termékeivé. A székely kapukat ugyanis egy-egy család a maga számára készítette vagy készíttette és aki ott belépett, nem a pöffeszkedéssel, hanem a szerénységgel, az udvar rendjével, a naponta végzett munka becsületével találkozott. Talán eljön majd az ideje a hasonló hagyományok ápolásának is. Ekkor találnánk meg valóban a mi Európánkat.

(2012. március 23.)

FODOR ÚR

A napokban Hargitafürdőn jártam, ahol az útról, gyalogosan, nem tanácsos túl messzire merészkedni, hiszen helyenként még mindig derékig ér az olvadozó hó. A sípályák közül csupán a Csipike működött, még mindig tucatnyian síztek avagy síeltek rajta, ahogyan határon innen és határon túl kétféle igével szokás megnevezni ezt a remek téli testmozgást, és közben azon gondolkodtam: lám csak, az alkotásnak és a halhatatlanságnak az is a szerves része, amikor egy író olyan mesehőst teremt, aki egész egyszerűen elhagyja a könyv lapjait és önálló életre kel. Fodor Sándor Csipikéje ma már nemzedékek számára hús-vér személyiség, és senki nem csodálkozik azon, ha nem csupán óvodák, napközik, bábszínházak megnevezésén hagyja ott a kézjegyét, hanem bárhol és bármikor megjelenik, ha csipetnyi humorra és nagy-nagy igazságérzetre van szükség a titokzatos és sejtelmes, nagyhatalmú Réz urakkal való küzdelemben. Amikor a múlt héten több tucatnyian felhívtak, hogy Fodor Sándor Kolozsváron, nyolcvanöt éves korában befejezte földi életútját, és amikor elolvastam a világhálón majdhogynem azonnal megjelenő tényszerű sajtóközleményeket vagy az őszinte, szívből-

lélekből jövő szavakat, akkor végiggondoltam, hányszor és hány színhelyen is találkoztam én az íróval, a publicistával, az utolérhetetlenül mesélő előadóval. Persze, a leggyakrabban Csíkszeredában, hiszen következetesen hazajárt szülővárosába, még akkor is, amikor a közel negyvenöt esztendővel korábbi, székelyföldi megyésítési csatározásokban megcsipkedte saját városát és ezt a lokálpatrióták nem nézték jó szemmel. De hát itthon volt ő sok-sok írásában, és amikor a rendszerváltás után Kolozsvárról megírt cikksorozatot indított a Hargita Népe napilapban, akkor sem véletlenül adta azt a felcímet, hogy *Levelek hazulról – haza*. Mindezen túl a környék és lakói megjelentek rengeteg novellájában vagy kisregényeiben, és akadt, aki éppen szavainak elolvasása nyomán fedezte fel – a saját tőszomszédját. Fodor Sándor ugyanis olyannyira ismerte saját népét, amelyből vétetett, hogy irodalmi munkásságában, közírói tevékenységében a szó lehető legnemesebb értelmében legtöbbször földközelben maradt és a kisemberek szempontjai számítottak számára a legfontosabbaknak. A szélsőségeket, a nemzeti türelmetlenséget megvető, mindig a túlélés hétköznapi útjait előtérbe helyező bölcsesség vezette a tollát akkor is, amikor éppen a bukaresti rádió magyar adásában elhangzó jegyzeteit írta, vagy amikor a romániai magyar értelmiség számára mindmáig hiányzó Hétben jelentette meg az időszerű történésekkel kapcsolatos meglátásait, netán a Keresztény Szóban vázolt fel jóval szélesebb összefüggéseket. Mindig úgy érvelve-magyarázva, hogy a maga igazságában bízva se bántsa meg a másként gondolkodókat. Soha nem kérdeztem meg, soha nem is beszéltem róla, de egész magatartásában, ahogyan Fodor úrként járt-kelt, ahogyan a szakállát alakította, ahogyan derűsen, vidáman nézett az emberre, ahogyan egyik cigarettát a másik után gyújtotta és félig el sem szíva, már nyomta is el, de mindenekelőtt, ahogyan szikáran, tényszerűen írt, volt abban valami hemingwayes, valami áttűnés abból az amerikai íróból, aki életében és halála után nemzedékek bálványa volt és maradt.

Persze, sokat lehetne még írni Fodor Sándorról és mindenek előtt erdélyiségéről. Mert tagadhatatlan: nem csupán úgy általában magyar, hanem mindenekelőtt erdélyi magyar íróként írta be nevét az irodalomba és a közírásba. A székelység, az erdélyi magyarság mellett megbecsült minden népet, akinek a sorsa összefonódott Erdély földjén, ő maga pedig mindenhol, még az ellenpéldáktól is megújuló hittel-bizalommal az emberség, az emberi szellem összekötő kapcsolatait kereste.

Persze, Fodor Sándor és Csipike immár összeforrottak és elválaszthatatlanok. De úgy érzem, ugyanígy marad meg Fodor Sándor mindazok számára, akik bárhol és bármikor, akár egyetlen egyszer is találkoztak vele, akik olvasták-hallgatták írásait és akiknek most az életükből szakított ki egy pótolhatatlan darabot a könyörtelen és kérlelhetetlen Idő.

(2012 március 30.)

LÁRMAFÁK

Szerdán késő este, úgy tizenegy óra tájban, szabad szemmel is jól láthatóan, több mint száz méteres sávszélességben, lángolni kezdett az a hegyoldal, amelyet az ittlakók Kisvárnak neveznek. Teleobjektívvel, hosszú expozíciós idővel készítettem róla egy fotót és feltettem a közösségi oldalra a következő megjegyzés kíséretében: Tűzkígyó avagy kimondottan természetvédő tavaszi munkálatok a Székelyföldön. Amint egyre gyakrabban használt, divatos kifejezéseinkkel mondani szokás, egymásután érkeztek a lájkok és kommentek, azaz a tetszésnyilvánítások és a hozzáfűzött magyarázatok, noha eszem ágában sem volt művészkedni, csupán így is szerettem volna felhívni a figyelmet arra az egyre inkább elharapózó jelenségre, amelynek során sokezer hektáron nem csupán az ősszel otthagyott növénytakarót égetik le, hanem járulékos veszteségként már többszáz hektár erdő, csemetékkel alig egy-két éve beültetett hegyoldalak és különböző építmények váltak a lángok martalékává. És nem csupán a Székelyföldön, hanem szerte Erdélyben, hiszen bárki bárhová utazik, akár nappal, akár éjszaka, akár vonattal, akár autóval, majd mindenütt láthatja ennek a tavaszi nagytakarításnak a fellobbanó fényeit. Gyufás kaszálás – így hívják ezt Gyergyóban, fűzte a fotóhoz megjegyzéseit az egyik olvasó. Ezért nincsen széna és ezért nincs állattenyésztés – tette hozzá a másik. Ugyanígy égnek a nádasok – fűzte hozzá a harmadik és akár egyetlen kristály az egészet, úgy tükrözték ezek a vélemények, hogy bizony majd mindenki tud erről a jelenségről, mégis képtelenek vagyunk megállítani.

A múlt ősszel kétszer is végigutaztam az ország nyugati határától a Keleti-Kárpátokig és már akkor előre lehetett látni, hogy tavasszal mi fog történni. Ugyanis a Mócvidék és a Gyimesek kivételével, ahol még a legeldugottabb erdei kaszálókon sem hagytak egyetlen fűszálat sem a lábán, máshol majd mindenütt, kilométerek tucatjain át összefüggő, parlagon hagyott földek övezték az országutat,

különösképpen pedig a megyei utakon alig lehetett kilátni a méteres gyomoktól. Nyilvánvaló, hogy ezek a téli szendergésükből ébredő, szerteszét sziszegő tavaszi tűzkígyók, amelyeket sem az intelmek, sem az ide-oda rohangáló tűzoltók nem képesek megállítani, a hazai mezőgazdaság krónikus betegségeinek és az egykori települési munkakultúra szétporladásának a tünetei, a baj pedig megfelelő kezelés nélkül egyre súlyosbodik. Pedig a kór gyógyítható, bizonyíték rá nem csupán Nyugat-Európa, ahol a terület minden négyzetméterének megvan a maga szerepe, hanem néhány kelet-európai ország is, amely talpraállította nem csupán a maga mezőgazdaságát, hanem rájött arra, hogy a kellőképpen gondozott táj többek között milyen hatalmas turisztikai érték. Úgy tűnik, mifelénk erre sokat, még nagyon sokat kell várni. Az uniós támogatások ellenére Románia képtelen olyan mezőgazdasági rendszereket működtetni, amelyek a beépített érdekeltségi-ösztönzési elvek alapján önjáróvá tudna válni.
A székelyföldi hegyeken valamikor lármafák gyúltak ki, ha közeledett az ellenség. A legelő-, kaszáló-, tarló- és erdőtüzek viszont arra figyelmeztetnek: ez az ellenség belülről hódít meg – vagy nagypénteki szófordulattal – feszít keresztre bennünket, ha még hosszú ideig természetesnek véljük azt, ami természetellenes.

(2012. április 6.)

KEDVENC KÖNYVEM?

A kérdés a világháló és a közösségi oldalak korában meglehetősen szokatlan. A napokban ugyanis egy bizonyos felmérést végző lelkes fiatal az utcán megkérdezte tőlem, hogy melyik a kedvenc könyvem. És rájöttem, hogy sem én, sem nemzedéktársaim erre a rövid és tömör kérdésre kapásból nem nagyon tudnánk válaszolni. Ugyanis túl sok könyvet olvastunk ahhoz, hogy azonnal ne kérdeznénk vissza: vajon mire is gondol? Szépirodalom? Költészet, próza? Magyar avagy világirodalom? Klasszikus, netán jelenkori? Esetleg értekező szövegek: társadalom- avagy természettudomány? Írások a művészetekről? Vagy valami más, ami összeköti mindezeket? Így aztán üresen maradt a kocka, amit ki kellett volna tölteni, hiszen csak annyit tudtam válaszolni: nem tudok megnevezni egyetlen kedvenc könyvet, illetve ha valamiféle névsort készítenénk, az amúgy sem férne el a kérdőíven.
Azután, amint hazafele ballagtam, el is döntöttem, hogy leemelem a polcról az egyiket, hadd kérjek tanácsot, mert olyasmit olvastam

az újságban, amitől, mint napjainkban mondani szokás, egyszerűen kiakadtam.
Csíkszeredában ugyanis már a rendszerváltás előtt azon töprengtek, hogy kellene egy uszoda a vizes sportokban egyáltalán nem jeleskedő, a negyedik ikszen túl pedig már rendszerint reumás székelyeknek, ám a rendszerváltás után a félig kész sportlétesítmény végül katolikus középiskolává lépett elő. Két esztendővel ezelőtt egy kormányprogram keretében nekiláttak az új uszodának, amelyet májusban át is adnának, egy kis szépséghibával. Azt írta ugyanis Hargita megye napilapja, hogy bár úgy tervezték, a szomszédos műjégpálya hűtőberendezései által termelt hő melegíti majd a vizet, most kiderült, hogy ez lehetetlen, mégiscsak földgázra kell kötni az egész létesítményt. Ez a mondat késztetett arra, hogy hazaérve kinyissam a fizika kultúrtörténetét, annak a Simonyi Károlynak a munkáját, akinek Amerikába szakadt, informatikus fiával néhány évvel ezelőtt az első milliomos űrturistaként, illetve űrriporterként találkoztak a világhálós fiatalok. Ebből a könyvből pedig kiderül: a hővezetéssel, a hőátadással kapcsolatban a tizenkilencedik században már mindent tudtak. A termodinamika alapelvei nyilvánvalóan napjainkra mit sem változtak, így maradt a nagy kérdés: hogyan lehetett valamit a huszonegyedik században úgy megtervezni, hogy felépítése után jöjjenek rá: bocsánat, nem működik? Vajon nem kellene megkérdezni most a tervezőktől, melyik volt a kedvenc fizika könyvük, vagy netán arról faggatni őket, hogyan is tették le a hőtan-vizsgájukat? Ne adj Isten, csak nem másoltak össze valamit a világhálóról innen meg amonnan, amint ezen mostanság oly divatos elcsámcsogni? Esetleg nyújtottak egy kis útbaigazítást a mindenhez mindig a legjobban értő politikusok? Miközben visszatettem a polcra egyik kedvenc könyvemet, arra gondoltam: talán majd valamelyik fiatalabb pályatársam ezeknek a kérdéseknek is utánajár. Annál is inkább, mivel ez a póruljárt kacérkodás a termotechnikával alaposan kiüríti majd az úszni vágyó csíki és a Hargita megyei lakosok zsebét, amely amúgy sem duzzad a pénztől, hiszen a legújabb felmérések szerint országosan is utolsó helyen állnak a hazai átlagjövedelmek tekintetében. Talán szakemberek helyett inkább őket kellett volna megkérdezni, hiszen a hideg és meleg, a hűtés és fűtés kérdéseiben ugyancsak járatosak.

(2012. április 13.)

AZ IDŐK JELZÉSEI

Noha több csíki képzőművésszel, könyvkiadó igazgatóval, műkritikussal együtt úgy terveztük, hogy résztveszünk Kubinyi Anna Prima Primissima díjas budapesti textilművésznő legújabb erdélyi kiállításának a megnyitóján, az események úgy hozták, hogy nem tudtunk jelen lenni a Marosvásárhelyi Kultúrpalotában, ahol április 26-ig még megtekinthető a tárlat. Ezért szeretnék szólni róla néhány szót, az anyag egy részét ugyanis ismerem, hiszen öt esztendővel ezelőtt a Székelyföld több városában is bemutatták, a legújabbakat pedig, amelyek Indiától Finnországig bejárták a világot, reprodukciókon alkalmam volt megtekinteni. Ami persze nem ugyanaz, hiszen Kubinyi Anna úgynevezett magasított szövési technikával jórészt igen nagy méretű három dimenziós tértextíliákat készít, és nem is akármilyen anyagból, hanem főleg az általa előkészített és festett kenderből. Ami azonban ennél is érdekesebb: a szegedi származású, egy ideig Franciaországban alkotó, majd Magyarországra hazatérő művésznő munkáinak jelentős része a székely díszítőművészetből és ezen belül is leginkább a székely kapuk motívumvilágából fakad. Egyetlen rövid mondatban foglalva össze: Kubinyi Anna nem székely kapukat farag, hanem székely kapukat sző. Ám olyan méretekben, hogy néhány mű esetében bizony át is lehet járni alattuk, a színárnyalatai pedig képesek visszaadni mindazokat a jelzéseket, amelyeket az idő, az évszázadok helyeztek el rajtuk. Sőt, ennél jóval többet is: felfedezni ezekben a tértextíliákban vagy a kísérő falikárpitokban a természetnek, az emberi létnek azokat a lényeges és alapvető összefüggéseit, amelyek az idők során a Székelyföldön magát a művészetet alapvető emberi szükségletként hozták létre. Kubinyi Anna csupán egy évtizeddel ezelőtt fedezte fel Erdélyt és ezen belül a sajátos székely létformát, a székely életvitelt, amelytől azóta nem tud és nem akar szabadulni. A Székelyföldre látogató magyarországiakat a teljesség igénye nélkül legalább négy kategóriába lehet sorolni: vannak atyáskodók, akik mindig megmondják, hogy itt és most éppen mit kellene tenni. Azután léteznek felfedezők, akik továbbra is rácsodálkoznak, hogy több mint hatszáz kilométerre Budapesttől még mindig magyarok élnek. A harmadik kategória, mondjuk a Kanári-szigeteken edződött turisták, még a csíksomlyói búcsún is a programpontokat keresik és legfontosabb üzenetként az idegenvezető szavait követik. Vannak viszont, akik számára természetes, hogy itt, más földrajzi-történelmi-társadalmi körülmények között, de ugyanolyan magyarok élnek mint jómaguk, és megismerésükkel önmagukat gazdagítják.

Kubinyi ez utóbbiak nem túlságosan népes csoportjába tartozik, ezért jóval mélyebb összetevőiben látja a székelyföldi létet és ennek nem felszíni jegyeit, hanem az idők során kialakult közösségi rétegeit tudja rendkívüli művészi érzékenységgel, kiváló technikai tudással és sok-sok munkával nem csupán iparművészetté, hanem úgymond magas kultúrává nemesíteni. Persze, a Kubinyi-munkákat látni kell, az emberi érzékenység szivárványskáláján a vizualitás fogalomrendszere nem mindig találkozik a szavakkal. Ezért érdemes ellátogatni a Marosvásárhelyi Kultúrpalotába és majd ősszel Nagyenyedre, ahol a magyar szellemiség egykori központjában hasonló tárlat várja majd az érdeklődőket.

(2012. április 20.)

A CSODA

Abban a hírben, amely jónéhány nappal ezelőtt felröppentette, hogy az Új Magyar Szó nyomtatott változata megszűnik, a Magyar Távirata Iroda nagyon egyszerűen intézett el több mint fél évszázadot: az egykori kommunista pártlap, az Előre, annak rendszerváltozás utáni utóda, a Romániai Magyar Szó, majd követője, az ÚMSZ, az RMDSZ közeli magyar napilap, július elsejétől nem jelenik meg többé. Úgy hangzott mindez, mint valamiféle rutinszerű közhelyekből összeférCelt gyászjelentés, amely fölött elsiklik a szem, amely nem okozhat különösebb megrázkódtatást, hiszen a már aggastyánnak mondható X.Y. a különböző korokban éppen eleget élt ahhoz, hogy engedelmeskedjék a természet törvényeinek és végső nyugalomra hajtsa a fejét.
De vajon ilyen egyszerű ez? Vajon nem a romániai magyarság életének egy darabja porlik szét mindörökké egy több évtizedes napilap halálával?
Vagy ezeket a szavakat éppen most, a sírbaroskadásnál leírva, túlságosan szenvelgő és dagályos lennék, valamiféle olyan, könnyzacskókat feszegető fickó, akinek a kézfogását egész életemben és minden szavammal szerettem volna elkerülni?
Az Előre, az egykori kommunista pártlap.
Szász János, Méliusz József, Halász Anna, Bodor Pál, Domokos Géza, Mezei József és mások írásai jutnak eszembe, akik világra szomjas egész nemzedékem számára bontottak legalább réseket azon a falon, amelyet olyan magasra szerettek volna rakni, hogy még a madár röpte se tűnjön öntörvényűnek, hanem irányítottnak és kiszámíthatónak.

Az utód, a Romániai Magyar Szó, amely a rendszerváltás utáni években Gyarmath János, Cseke Gábor, Antal András és mások hihetetlenül nehéz, a nappal és éjszaka választóvonalait nem ismerő munkájával alakította át önmagát és próbált valódi tartalmat társítani mindazokhoz a fogalmakhoz, amelynek felszíni formáit már ugyanazon és szinte megkülönböztethetetlen alakzattá koptatták az előző évtizedek.
Valamikor ekkor, a múlt század kilencvenes éveinek az elején csapódtam én hozzájuk és szinte el sem hiszem: immár két évtizede, hogy hetente közöltem legalább egy, olykor pedig két szöveget, publicisztikát, amint a szakmában mondani szokás, hogy milyen a Csíkszeredához tartozó Zsögödből a világ.
De vajon hogyan, milyen sikerrel? Ilyenkor szokták azt mondani, hogy rá kell bízni az olvasóra.
De ilyenkor érdemes elmondani azt is, hogy milyen eszmerendszerre támaszkodott az a közíró, aki nem csupán végigkövette az eseményeket-jelenségeket, hanem a maga felelősségteljesnek vélt, a magyar nyelv gazdagságához és az emberi értelemhez mért szavaival meg is próbálta értelmezni és befolyásolni azokat.
Azt hiszem, amióta leütöttem a nyilvánosság számára a legelső betűket, mindvégig európai értékeket, európai gondolkodásmódot szerettem volna meghonosítani szűkebb és tágabb hazámban, mert valóban hittem abban, hogy ez közelebb hozza egymáshoz az embereket.
Mint ahogyan abban bíztam: az értelem szava képes úrrá lenni a butításon, az ámításon, a nagy szavakkal való öncélú dobálózáson.
Mint ahogyan abban hittem: az önállóságot a romániai magyarság számára úgy kell kialakítanunk, hogy az nyitottsághoz és nem bezárkózáshoz, korszerű és másokkal mindig összemérhető jövőhöz, ne pedig réveteg múltbafordulóshoz vezessen.
Mint ahogyan úgy véltem: olyan helyi társadalmakat kellene építenünk, amelyeket nem kiskirályok vezetnek, hanem a közösség képes demokratikus eszközökkel, köztük önálló médiával érvényesíteni akaratát, ez pedig nem csupán egy szűk kisebbség, hanem a többség élhetőbb életéhez vezet és ilyképpen a szülőföldön való maradás a lét természetes állapota és nem holmi délibábos nemzeti parancsszó.
Négy évtizednyi újságírás és közéleti munka után, a nacionalizmusok újabb fellángolását, a politikai populizmusok egyre gazdagodó eszköztárát látva egyre kevésbé bízom abban, hogy ez sikerült.
Mi teszi Önt boldoggá? – kérdezett meg egykor az egyik erdélyi hírportál szerkesztője és akkor azt válaszoltam: számomra mind-

örökre csoda marad, hogy egy íróasztalnál megfogalmazott gondolatok olykor tíz, máskor többszáz vagy többezer kilométernyi távolságra a mások fejében visszhangzanak. Soha ne feledjük: az ÚMSZ-nek, az ingyen és bérmentve megírt véleményoldalaknak, sok köze volt ehhez a csodához.

(2012. június 27.)

RÍ-SZPEKT!

Az utolsó felvonásához érkezett a 2012-es labdarúgó Európa-bajnokság. Az olasz-spanyol döntőig a szurkolók minden bizonnyal nem csupán Európa-, hanem világszerte latolgatják az esélyeket, olyan nevek forognak közszájon, amelyeket hosszabb távon és több nemzedékre is megőriz majd a futballtörténet. Ezúttal azonban nem a csatárokról, hátvédekről, kapusokról, játékvezetőkről szeretnék beszélni, hanem egyetlen rövid szóról, amelyet ott lehetett látni valamennyi lengyel és ukrán stadionban, a játékosok mezén, sőt helyenként még a hullámzó nézők is képesek voltak hatalmas méretekben kirakni. Ezt a szót mai, internetes világunkban kulcsfogalomnak avagy címkének neveznénk és bizony jó lenne nem elfelejteni az Európa-bajnokság utáni hetekben, hónapokban, években sem. Rí-szpekt, respect – ezt a szót jelentette meg angolul szinte mindenütt az UEFA, az Európai Labdarúgó Szövetség és aligha véletlenül, hiszen latin eredete lévén a respektus majd minden nyelvben és minden nép körében ismert: tartsuk tiszteletben egymást, tiszteljük meg a változatosságot, a különbözőséget, fogadjuk el a másságot, mert csak így lehetünk képesek tiszteletben tartani önmagunkat. Figyeljünk ugyanakkor kellő tisztelettel a játékszabályokra, a játékvezetők döntéseire és mindarra, amely lehetővé teszi, hogy a közös játék egyetlen pillanatra se távolítsa, hanem közelebb hozza egymáshoz az embereket. Respektáljuk tehát egymást, viselkedjünk figyelemmel, tapintattal egymás iránt, méltányoljuk a mások munkáját, teljesítményét és ne csupán a labdarúgó pályán, hanem azon kívül is. Mert az Európa-bajnokságnak akár spanyol, akár olasz diadallal nem sokára vége lesz, de sok-sok millió néző és tévénéző számára a focin kívüli élet a maga változatosságával tovább folytatódik. És mivel minden színhelyre lehetetlen kiírni, hogy respect, hogy tiszteljük, becsüljük egymást, bizony jó lenne, ha ezt a fogalmat a foci-izgalmak után valahol mélyen, önmagunkban megőriznénk és érvényt is szereznénk neki a mindennapokban. Hiszen képzeljük csak el, milyen más lenne a

politika és a közélet, ha annak legfontosabb szereplői tisztelnék egymást, ha végre-valahára rájönnének, hogy az igazság nem mások sárbatiprásával vagy betonba döngölésével, hanem egymást tisztelő nézetek, vélemények összehangolásával jut a felszínre. Vagy ha minél többen figyelnének arra, hogy a közhivatalok működésében az ügyfél tisztelete legalább annyira fontos legyen, mint mondjuk az egészségügyben a betegek és általában a társadalomban az elesettek és hátrányos helyzetűek megbecsülése. Szóval, majd a győztest megillető serleg felmutatásán túl az lenne az idei Európa-bajnokságnak a látványon és sporton túli legnagyobb nyeresége, ha nem felednénk: a mindennapokban különböző adottságokkal, különböző felkészültséggel, különböző felszerelésekkel sokan szaladgálunk ide vagy oda, de az élet évekkel behatárolt játéka csak akkor lehet igazán emberhez méltó, ha megbecsüljük egymást. Hiszen a sokszínűségen, a változatosságon túl az emberi lét legjellemzőbb vonásai közösek bennünk. Akárcsak – mondjuk – a labdarúgás és a sport szeretete.

(2012. június 29.)

A SVÁJCI FRANK

Forró politikai hangulat Bukarestben, perzselő kánikula az egész országban. Mindkettőről, hatásukról, lehetséges következményeikről olyan sokan és olyan sokat beszélnek, hogy jómagam most nem csatlakozom hozzájuk, nem latolgatom, mi lesz ma délután a parlamentben és arról se szólok, miként bírják ki holnap Csíksomlyón, székely ruhában a több mint harminc fokos hőséget az Ezer székely lány Napja elnevezésű találkozó résztvevői, hanem olyan hűvös témát választok, amely lehet, elkerülte a figyelmüket.
A napokban, Svájcban, az Alpok egyik gleccserében ruhamaradványokat, távcsövet, zsebórát, pipát, hócipőket, hegymászóbotokat, valamint egy fekete bőrből készült pénztárcát találtak, benne kilenc svájci frankkal és persze mellettük emberi maradványokkal. A hatóságok feltételezik, arról a három fiatal testvérről van szó, akik kísérőjükkel együtt, 1926-ban tűntek el az addigi legsúlyosabb hegyi balesetben. A vizsgálatok, köztük a DNS minták, majd kimondják a végszót. Jómagam megpróbáltam az említett esztendőre, 1926-ra visszapörgetni az időt, hadd lássuk, mi is történt akkor, mi maradt meg és mi tűnt el nyolc és fél évtized hó- és jégomlásaiban. Képzeljük csak el: 1926-ban jelent meg először annak a meseregénynek az első kötete, amely magyarul *Micimackó*, más

országokban más néven, de azóta is nem csupán a gyermekek, hanem a szülők kedvence szerte a világon. Ugyanebben az esztendőben mutatták be Németországban a korabeli szovjet filmgyártásnak azt az alkotását, amely nélkül azóta nincs filmtörténelem: a *Patyomkin cirkáló*t. Külön érdekesség, hogy a birodalmi német cenzúra által engedélyezett filmnek a tengernaggyal akkor már igen, de tengerrel már nem rendelkező Magyarországon egyetlen kockáját sem engedték levetíteni. Valószínű, a Tanácsköztársaság lehetett az indok, amelynek emlékét is szerették volna feledtetni, mi pedig azóta is tanulgatjuk: a történelmet sem tiltásokkal, sem szobrok kicserélésével nem lehet semmissé tenni. Persze, a magyarok azért másféle vizes foglalatossággal kárpótolhatták magukat, hiszen 1926-ban Budapesten rendezték meg az első vízilabda Európa-bajnokságot, amelyen a hazai válogatott megszerezte az első Európa-bajnoki címet, a sportág pedig azóta is – hogy a manapság roppant divatos szófordulattal éljek – a magyar sportmozgalom zászlóshajója.
Grazia Deledda. Mond valamit hallgatóimnak ez a név? Nekem nem sokat, pedig képzeljék csak el, 1926-ban az akkor 55 éves olasz hölgy nyerte el az irodalmi Nobel-díjat, addig megjelent, éppen tucatnyi regényének elismeréseként. Mentségünkre szolgáljon, hogy műveiből az egyetlen magyar fordítás, *Szerelemből gyilkolt* címen csupán 1991-ben látott napvilágot. De ha már Nobel hagyatékánál tartunk, azt sem szabad feledni: 1926-ban ünnepelt a világ, mivel úgy tartotta, hogy az orvosi kitüntetett, a dán Johannes Andreas Grib Fibiger professzor megtalálta a rák kórokozóját és küszöbön áll annak gyógyítása. Ezt a küszöböt, sajnos, azóta sem sikerült átlépni, viszont másvalami maradandónak bizonyult: a svájci gleccserben megtalált svájci frank. Amelynek növekvő árfolyamától ezekben a napokban – kánikula ide vagy oda – mifelénk is hideg szaladgál a frankhitelesek hátán. És alighanem így lesz ez még jó ideig, ha Bukarestben a politikai kedélyeket nem sikerül lehűteni.

(2012. július 6.)

TANULNI ÉS TANÍTANI

Boros Fortunát ferencrendi szerzetes 1895-ben született Zetelakán, tucatnyi könyvet írt, közöttük a több kiadást megért, *Csíksomlyó a kegyhely* című kötet ma is az erdélyi katolicizmus egyik alapmunkája. 1953-ban, Dobrudzsában, kényszermunkatáborban hunyt el,

a gyulafehérvári érsekség 2003-ban a kommunizmus romániai vértanúi között kérte a Vatikántól Páter Fortunát boldoggá avatását.
A zetelaki Dr. Boros Fortunát Gimnáziumban az idén egyetlen végzős sem ment át az érettségin.
A gyergyóditrói gyökerekkel rendelkező, de Budapesten született Puskás Tivadar, a rádió elődje, a telefonhírmondó feltalálója a tizenkilencedik század második felében Bécsben, majd Angliában tanult. A korabeli feljegyzések szerint a szigetországban leborotváltatta a haját és így kényszerítette magát arra, hogy a kocsmák helyett otthon üljön és forgassa a könyveket.
Fogalmam sincs, Gyergyóditró idei végzősei közül kinek milyen a frizurája, de az tény, hogy a Puskás Tivadar nevét viselő szakközépiskolában az idén egyetlen tanuló sem tette le az érettségit.
Gyergyóalfalut úgy tartják számon, mint az erdélyi és székelyföldi képzőművészeti élet kiapadhatatlan forrását, az innen induló, száz lakosra számított festők száma ebben a községben a legmagasabb. Az 1937-ben itt született és 1982-ben, Csíkszeredában, negyvenöt éves korában elhunyt Sövér Elek festőművészt a pasztelljeiről és emberábrázolásáról híres Nagy István méltó utódjának tartották.
A gyergyóalfalusi Sövér Elek szakközépiskolásban az idén az érettségi átmenési arányt roppant könnyű volt leírni: nulla egész, nulla-nulla százalék.
Nem folytatom, pedig beszélhetnék most Gábor Áronról, Zeyk Domokosról, Kós Károlyról és sok-sok más olyan erdélyi magyar személyiségről, akiknek nevét ma a Székelyföldön iskolák őrzik, de az eredmények egyáltalán nem forradalmiak és még csak nem is építő jellegűek. Noha, amennyiben visszatekintenénk a múlt század kilencvenes éveinek iskolai névadó ünnepségeire, akkor szinte bizonyosan a mondatok tömkelegével találkoznánk a példamutatásról, a megmaradásról, a jövőről, az általuk kijelölt és a mai nemzedékek által is követendő útról.
Csakhogy egy valamit nem szabadna feledni: jelképekkel, veretes szavakkal mindig jóval egyszerűbb cselekedni, mint tényleges és kézzelfogható eredményt felmutató munkával.
Az idei katasztrofális érettségi eredményeket sokan és sokféleképpen magyarázzák, és kétségtelen, minden érvelésben ott rejlik az igazság töredéke. Valóban, nem ártana bevezetni a több szintes érettségit, valóban összhangba kellene hozni a tananyagot nem csupán a vizsgákkal, hanem a lexikális tudás helyett az alkotókészséget és gondolkodást előtérbe helyező világgal, valóban nem számít nagy tragédiának, ha utánpótlás hiányában felszámolják a diplomagyárakat és több lesz a munkát találó szakmunkás, mint a

munkanélküli diplomás, mint ahogyan valóban szükség lenne arra, hogy rendezzék a pedagógusok fizetését.
Mindemellett nem veszíti értékét a sarkigazság: az oktatásban a palatáblától a digitális tábláig, a számológéptől a számítógépig a legfontosabb eszköz mégiscsak a munka volt és marad. Tanulni és tanítani kell. Otthon és az iskolában.
Non recuso laborem – nem vetem meg a munkát. Ez volt Márton Áron püspök jelmondata és lámcsak a nevét viselő csíkszeredai Márton Áron gimnáziumban az érettségizők több mint kilencven százaléka túlvan vizsgán és nem is akárhogyan. Lehetne ennél méltóbb tisztelgés az iskolák névadói előtt?

(2012. július 13.)

A ROMÁN TITANIC

Vasárnap esténként a Prahova völgyéből olyan sok hétvégi, bukaresti kiránduló indul haza, hogy az autók egymást érik, kilométerek tucatjain keresztül csupán araszolnak az újabbnál-újabb, csillogó-villogó személygépkocsik.
Hiába a soha nem tudni mikor kész és milyen mértékben a forgalomnak átadott autópálya, a tengerpartról megint csak kilométernyi hosszú autósorok kúsznak csigalassúsággal a főváros felé, miközben valamennyi üdülőhelyen arról beszélnek, hogy a folyamatos kánikulának köszönhetően soha ilyen bevételük nem volt a szálloda- és vendéglő tulajdonosoknak.
Az éjszakák sötétjében fénycsóvák ugrálnak fel az égre, szikráznak a tűzijátékok, lent a földön pedig harsognak a tömbházakat is megrengető, hangosító berendezésekkel önmaguk fiatalságát visszahozni akaró zenekarok, a lacikonyhákból mindenhol dőlnek az illatok, a kürtöskalács, a mititej, a legkülönbözőbb megnevezésű frissen sültek, a szárított és füstölt halak, a székely káposzta, a krumpligulyás és a csülkös babfőzelék békés egyetértésben kínálják magukat és találnak is vevőre, hiszen különben mit is keresnének az utcákon és a tereken.
Egész nyáron szerte az országban egymást érik a város– és falunapok, székely harisnyákban, román öltözékben, középkori ruhákban, lovagi viseletekben vonulnak hol itt, hol ott a résztevők, hogy utána megcáfolják az ókori bölcsességet: bizony, nem csupán egyszer, hanem többször is be lehet lépni ugyanabba a sörfolyamba.
És közben a Kárpátok majd minden hegységében lábra kapnak az erdőtüzek, a tévéadók pedig nagy dicsőséggel adják tovább, hogy

az egész országban már repülésre kész az egyetlen olyan helikopter, amely víztartályt képes magával vinni.
Az ifjú focista mérkőzés közben összeesik és meghal a pályán, mert mindenféle orvosi vizsgálat nélkül, a saját felelősségére kötött szerződést, a sürgősségi mentőszolgálat ügyeletese pedig elmondja, hogy európai módszertan alapján tevékenykedett, mert pontosan negyvenkét percig élesztgette a bajba jutottat, de hiába.
A rekkenő hőségben majdhogynem összeaszalódott bărăgani őstermelő hetek óta álldogál dinnyéivel majd minden székely falu központjában, de hiába: minél tovább ücsörög, annál kisebb az esélye az eladásnak, hiszen az arrajárók jól tudják, hogy nem friss az áru. Inkább a helyi boltból, hiszen a közeli bevásárlóközpontokból oda naponta viszi a tulajdonos. És ha már görögdinnye, akkor legyen is görög.
A kábelszolgáltató várost bejáró szendvicsemberekkel és ingyen tévékkel kínálja szolgáltatásait, a nyugdíjas felszámolja vezetékes telefonját, hiszen okos unokája most kapta meg a legújabb okos telefonját és az bőven elég a családnak.
A lej árfolyama zuhan, Románia államkötvényeire egyre nagyobb a kockázat, az ország valutatartalékai csökkennek, az adósság kamatain túl immár magát az adósságot is vissza kell fizetni, a gazdasági előrejelzések növekedés helyett lassan csökkenésbe fordulnak, a bankok viszik a pénzüket, a beruházók pedig nem hozzák. A valutahitelesek most kezdenek észbekapni, hogy mi vár rájuk, a lakosság pénzügyi tartalékai anélkül csökkenek, hogy akár hozzáérnének.
A jéghegy közeledik, a fedélzeten azonban még folyik a tánc, mintha mi sem történt volna.
A kapitány, mint mondja, ugyan elkerülné, de hát ő már nincs a fedélzeten.
A másodtisztek ugyan ott vannak, de inkább az utasokat számolják, mint a mentőcsónakokat.
Mi lesz ebből? Öntöző berendezések hiányában szerte az országban egyelőre a föld hasad.
Pénz és a többség számára szűkülő megélhetési lehetőségek miatt egyelőre a társadalom szakad. Egyre mélyebben és egyre szerteágazóbban.
Van akinek egy új táblagép a fontos. Van akinek egy darab kenyér és egy üveg víz.
Szerencsére, egyik sem robban.
Sőt, még a puliszka sem. Amíg az egyiknek tortilla, a másiknak meg málé.

De mi lesz, ha nem csupán a kukorica szárad ki, hanem a törökök sem hoznak többé búzát?

(2012. augusztus 6.)

HÉVÍZ ÉS DOBÓCSILLAG

Domborzat: a tengerszint felett 86-91 méter közötti magasságú, egyhangú felszínű. Letarolt futóhomok-hátak, elhagyott folyómedrek, morotvák, folyóhátak emelkednek ki a felszínből.
Ezt a néhány szót a Karcag melletti Beregfürdő honlapjáról másoltam át. Nyilvánvaló, hogy a Kárpátok-mente lakója nem a tájat bámulni utazik át a két évtizede önállósodott községbe, hanem a gyógyító hatású termálvizet keresi a fürdőhely szabadtéri vagy fedett medencéiben. De létezik ott még valami: a Megbékélés Háza, ahol augusztus második felében tábort szerveztek a moldvai csángó kisiskolásoknak „jutalmul jó tanulmányi eredményükért és egész éves szorgalmas magyar nyelv tanulásukért." A közösségi összefogásra felkérő hirdetményben a szervezők utalnak arra is, hogy „az idei évben önkéntes drámapedagógusok segítik munkánkat, tartanak magyar nyelvi foglalkozásokat."
A tábor bezárta után a magyarországi médiában az egyik önkéntes drámapedagógus a következő nyílt levelet jelentette meg:
„Csángó gyermekek táborában töltöttem egy hetet Berekfürdőn, ahol Moldvából érkezett általános iskolásoknak tartottam drámafoglalkozásokat. Sokat tanultam tőlük a szokásaikról, a hagyományőrzésről."
A levélíró azután kitér arra, hogy a táborban barantás foglalkozásokra is sor került. „Bemelegítésként a magnó régi magyar katonai indulókat harsogott, és a vezető zárt sorokba állította a gyermekeket, akikkel aztán lelkesítő menetelésbe kezdtek. Volt ott jobbra át, balra át és minden, ami belefér. Ezt követően külön csoportokban botozhattak, nehéz, vasból készült dobócsillagot hajigálhattak, íjászkodhattak a vállalkozó szelleműek."
Este a kocsmában az ősi harcművészetekben meglehetősen járatlan drámapedagógus rákérdezett a számára szokatlan foglalatosságra. „A barantások vezetője elmondta, hogy különféle harcművészeti praktikákkal az idegrendszerre jótékony hatást gyakorló mozgást végeznek, s ez segít kibontakoztatni az elemi ösztöneiket. Probléma ugyanis, hogy mostanság az óvónők és a tanítók rászólnak a fiúkra, ha birkóznak, pedig nem szabadna rájuk szólni, mert az erőszakot természetüknél fogva igénylik. „A nők ezt sosem fogják megérteni."

Arra a kérdésemre, hogy vannak-e az erőszakon kívül az ösztönök kiélésének alternatív módjai, azt felelte, hogy „az mind csak pótcselekvés, és komoly problémát okoz a fejlődésben.”
A drámapedagógus levele szerint ezt követően a barantavezér kiselőadást tartott a magyarság ősi küldetéséről és eljutott napjainkig: „Vázlatpontokban valahogy így nézett ki a monológ: a szerbek és a románok a második világháború idején embereket nyúztak, a magyarok akkor is tiszták tudtak maradni. A numerus clausus arányos intézkedés volt. Horthy nem tett semmi rosszat. A holokauszt hazugság, a média nyomja belénk. Ha drámával foglalkozom, biztosan én is látom, hogy ha bármelyik színházi előadást vesszük alapul, a társulat 90 százaléka zsidó.”
„Ennél a pontnál – írja a drámapedagógus – az egyik pedagógusunk megkérte az urat, hogy lehetőleg fejezze be, amit elkezdett, mert sokakat bánt a szavaival. A vezető nagy felháborodva fordult el, és nem szólt hozzánk az est további részében.”
A drámapedagógusban azonban minden bizonnyal maradandó nyomot hagyott a beszélgetés eddigi része is, mert levelét így zárja: „...irigylem a csángó gyermekeket, akik önfeledten játszottak a barantás botokkal, és fogalmuk nem volt arról, milyen eszmék állnak a bot másik végén...”
Még szerencsére. Mert a moldvai csángó gyermekek interetnikus környezetben nőnek fel és áldozatos munkát vállaló helyi tanáraik nem csupán a magyar nyelv megismerésére és szeretetére, hanem szomszédaik és általában a másság tiszteletére is tanítják őket, miközben megpróbálják nyitogatni előttük a nagyvilág kapuit. Alighanem ugyanígy kerültek Beregfürdőre és nem is akárhová, hanem abba a házba, ahonnan a megbékélés sugárzik ki.
De valószínű még nem mindenkire. Alighanem addig még sok hévíznek kell a felszínre törnie, és érdemes még több önkéntes drámapedagógust munkába állítani.
Persze, nem a csángó gyermekek észjárását pallérozva.

(2012. szeptember 16.)

ÓRIÁSOK ÉS TÖRPÉK

Az erdei patak nem csobog, nem zubog, eltűntek a jól ismert, kisebb-nagyobb vízesések. Ahogy kapaszkodom egyre fennebb a kiszáradt kövek, a keresztbe-kasul fekvő fatörzsek birodalmában, az egykor ugyancsak dübörgő patak medrében, a kristálytiszta víz csak imitt-amott csillan meg, alig-alig látható erecskék szivárognak

alá, a szárazság a maga ostorával végigsuhintott a székelyföldi hegyoldalakon is.
De hát én most nem az őszi természetet szeretném leírni a hangulatos magyar szavak zuhatagával, hanem az időjárás pálfordulása láttán eszembe jutottak egyik politikusunknak még kora tavasszal, a helyhatósági kampány bevezető időszakában tett hangzatos kijelentései. Törpe vízerőmű építőtelepének szomszédságában indultak útnak a látnoki szavak, miszerint néhány esztendő és megteremtjük Székelyföld energetikai függetlenségét. A jelenlevőknek, sokat sejtetően, alighanem kacsintott is hozzá: bizony, kitolunk mi itt a románokkal. Székely áram táplálta székely fejőgép feji meg a székely hegyoldalról hazatérő székely tehenet, székely tanyákon, székely villanykörték fényénél készített székely termékek sorakoznak a székely vásárokon és a székely üzletekben, székely áram táplálta székely rádióból hallgatjuk a székely himnuszt, sőt az is lehet, székely tévében közvetített székely dalokkal, székely mobilantennákon terjesztett SMS-ek nyomán születnek meg az új székely csillagok.
Bizony-bizony, kedvenc olvasmányaim közé tartoznak, amikor a politikusok megideologizálják a természetet, az időjárást, a gyermekszülést, a tudományt és technikát, a világhálót, a borvizeket, a fenyőt, a burgonyát, a murkot, a hagymát, a káposztát és minden mást, amely hozzásegít ahhoz, hogy itt maradjunk és megmaradjunk ezen a földön.
Így természetesen az sem véletlen, hogy azóta is figyelem, mi történik a székelyföldi törpe vízerőművekkel.
Először a helyi lakosság kezdett tiltakozni: megváltoztatják a vizek folyását, baj lesz ebből.
Azután az ifjú és lelkes környezetvédők kezdték felemelni a hangjukat: miként úsznak vagy ugrálnak ezután az árral szemben azok a gyönyörűszép szivárványpisztrángok, amelyeket már így is alig lehet látni, miközben tavakban nyüzsgő, kocahalászoknak szánt, táppal tenyésztett rokonaik még a nevüket is elorozzák? (Tápos pisztráng – ki lehetne írni ezt a félreértés kockázata nélkül azokra az útszéli táblákra, amelyek mellett elautóznak a turisták?)
Majd az egyik helyi lapban olvastam, hogy üzérkedés miatt nem épülnek kellő mértékben a székelyföldi vízierőművek. (Pontosan így, azzal a fránya, második i-betűvel, noha a vízierőmű, az nagy, óriás, a vízerőmű, az kicsi, törpe). Bizonyos cégek kufárkodnak, adott patakszakaszokra beszerzik a helyhatósági engedélyeket, de nem építenek semmit, hanem a jogokat drága pénzért, sokszoros feláron eladják az igazi beruházóknak.

Ezt követően egy ugyancsak lelkes újságíró keverte össze a törpe vízerőmű teljesítményének és a lehetséges energiafogyasztásnak a mértékegységeit, olyannyira, hogy egyértelművé vált: a középiskolai órákon bizony nem csupán az utóbbi években kezdődtek a bajok.
Hogy azután megszülessen az újabb, biztató-buzdító nyilatkozat: az egyik erőmű azért mégiscsak épül, épülget és ha a Fennvaló is úgy akarja, akkor majd belátható időn belül forogni kezdenek a turbinalapátok a székelyek nagy örömére és dicsőségére.
És ha így lesz, akkor éppen itt az ideje, hogy tisztán lássunk törpe vízerőmű kérdésben. A hasonló létesítmény által termelt áram újrahasznosítható energiaforrásnak számít, az Unió 2020-ig terjedő irányelvei előírják százalékarányuk növekedését az országok energiaellátásában, többek között a hőerőművek széndioxid-kibocsátásának a csökkentéséért. A törpe vízerőművek térfoglalását ezért meglehetősen sok pénzzel is ösztönzik. Az általuk termelt áramot egyrészt megvásárolják az országos hálózatok, másrészt pedig úgynevezett zöld tanúsítványokat kapnak, amelyeknek működik a saját adás-vételi piaca. Mindkét lehetőség olyan profitot eredményez, amely néhány esztendőn belül megtéríti a beruházási költségeket, utána pedig igen magas a beruházók nyeresége. Ezek a befektetők a Székelyföldön is leginkább külföldiek és olykor – kis hányadrésszel – befogadnak helyi gazdasági vagy más jellegű csoportosulásokat, magánszemélyeket is.
Hogy világos és egyértelmű legyen az ideológia: a törpe vízerőmű jelenleg nem a gazdasági függetlenség eszköze, hanem üzlet és nem is akármilyen. Megéri a rengeteg utánajárást és az sem számít, ha tönkreteszi a rengeteget.
Mindezt csupán azért írom le, mert újabb kampány közeleg és próbáljuk magunkat ne függetleníteni attól, hogy mit mondanak az óriások a törpéknek.

(2012. október 1.)

A SAJÁTOSSÁG MÉLTÓSÁGA

Magyarország jelenlegi kormánya az állam szerepének növeléséért, a központosítás erősítéséért küzd politikai, közigazgatási, társadalomszervezési, jogi, parlamenti, gazdasági és kommunikációs eszközökkel. Magyarország kormánya úgy véli, hogy az egyetlen központban meghozott döntések alapozhatják meg a nemzet jövőjét,

még akkor is, ha ezeket olykor meglehetősen rövid távon homlokegyenest az ellenkezőjükre kell módosítani.
A szomszédos államokban élő magyar kisebbségek számára az lenne az üdvös, ha az állam szerepe mindenütt csökkenne, ha a döntések egyre jelentősebb része kerülne át a helyhatóságokhoz, a helyi közösségekhez, mert akkor saját életüket egyre inkább az önállóság jegyében tudnák megszervezni, ezért a rendelkezésükre álló, kisebb-nagyobb hatósugarú demokratikus eszközökkel próbálják csökkenteni az állam szerepét.
Magyarországon milliók hétköznapjait a magyar kormányzat társadalomátalakító irányvonalai határozzák meg, amelyeket a legapróbb részleteiben is azonnal szentesít a kétharmados országgyűlés.
A szomszédos államokban élő magyar kisebbségek hétköznapi életét nem a magyarországi belviszonyok, hanem az illető országok társadalmi-gazdasági valósága, jogi háttere határozza meg, ennek alapján dolgoznak, adóznak, nevelik a gyermekeiket és így tovább.
Magyarország hangja az utóbbi években az európai és világintézményekben háttérbe szorult, a magyarországi gazdaság nem tud kilábalni a válságból, egyre többen hagyják el a jobb megélhetés reményében a szülőföldjüket, miközben a környező országok egyike-másika már felszálló ágba került és európai regionális, valamint nemzetközi szerepük egyre jelentősebb.
Magyarország az utóbbi időben előszeretettel emlegeti a keleti nyitást, a kelet felé fordulást, miközben a környező országok számára továbbra is a nyugat-európai modellek követése az irányadó, a hol jobban, hol kevésbé felcsapó válsághullámok ellenére úgy érzik, hogy nem az elzárkózás, hanem az erőteljesebb európai együttműködés és integráció vezeti ki őket a válságból.
Magyarország kormányzata két esztendeje úgy véli: olyan úton kell elindulnia, amelyet saját maga tapos ki magának és ehhez az eszközöket nem a jelenben, hanem a múltban találja meg. A környező országok úgy vélekednek, hogy a lehető leggyorsabban a jövő felé kell fordulni és minden lehetőséget kihasználni, amit a jelen, az összefüggő gazdasági világrendszer, a globalizáció nyújt.
Magyarország jelenlegi kormányzata és a szomszédos államok kormányzatai között alapvető szemléletbeli különbségek vannak, nem véletlen tehát, hogy az utóbbiakban élő magyar kisebbségek legjelentősebb érdekképviseletei a maguk országához alkalmazkodó, a közösségeik számára előremutató, saját politikai irányvonalat dolgoznak ki. Ezek az érdekképviseletek már csak a közösségek nagysága tekintetében sem követhetik az erő, a nagyotmondások politikáját, számukra az ésszerűség útja járható. És természetesen

a demokrácia bővítése, kiszélesítése, hiszen intézményeiben ez teszi lehetővé, hogy a kisebbség is hallassa hangját, kellő megalapozással elfogadtassa véleményét, illetve szembe tudjon szállni más, számára hátrányos nézetekkel.
Következésképpen a nem Magyarországon élő magyar közösségek számára csupán a független, az adott országviszonyokhoz alkalmazkodó politizálás jelenti a járható utat és ezt nem tudja felülírni semmiféle központi nemzeti szándék. Ezt a típusú politizálást, ennek alapvető céljait támogatni lehet, de megkérdőjelezni nem, mert szembe megy a valósággal, mindennemű történelmi és jelenlegi tapasztalattal. A környező országok magyar érdekképviseletei bármiféle magyar kormányzatnak csupán mellérendelt, egyenrangú partnerei és nem alattvalói lehetnek.
Ez a mellérendeltség az olykor igen nehéz körülmények között is megtartott magyarságnak, ha úgy tetszik, a sajátosságoknak a mindig tiszteletet érdemlő méltóságából fakad. Romániában, Erdélyben a Romániai Magyar Demokrata Szövetség alapelvei képviselik ezt a függetlenséget, ezt az önállóságot, ezt a méltóságérzetet és ezzel tisztában vannak mindazok, akik decemberben a lehető leggyakorlatiasabb szempontok alapján még akkor is a szervezetre szavaznak, ha minden jelölt személyével, minden tekintetben nem értenek egyet. A magyar érdek azt kívánja, szavazzon a tulipánra – valahogyan így hangzik az a falvédő-szöveg, amelyet manapság több erdélyi településen látni lehet. A stílus ellenére azonban mindenütt érdemes tisztában lenne vele: az erdélyi magyarok a gyakorlatban mindig tudják, mit cselekszenek, mert nem ma szálltak le a falvédőről...

(2012. november 18.)

PÁNIK

A székelyföldi közutakon manapság egyre ritkábban látni szekeret.
És különösen nem a Szászrégen–Kökös közötti, nemrég felújított főúton, amely ha nem is a nyomvezetés, de az aszfalt és az útjelzők tekintetében már közelít az európai jelzőhöz.
Nem véletlenül cibálja még mindig a szél az út fölött, több községben is, az RMDSZ választási jelszavait: jó úton jó utat!
Szóval a napokban ilyen jó úton haladtam, amikor az egyik kis falu egyik mellékutcájából kitért egy szekér, és gazdája majdhogynem azonnal be is akarta fordítani a következő mellékutcába.

Nem akárhogyan, hanem kettőt-hármat rá is vágott a hidegben párálló lóra, amely nem tudta elég gyorsan venni a hóakadályokat. És az is feltűnt: nem akármivel ütlegelte, hanem nemzetiszínű ostorral. A szerszámnak nem a nyele díszelgett piros-fehér-zöldben, hanem a bőrfonatok. Az idén hasonlókat árultak a csíksomlyói búcsút kísérő vásári forgatagban, de csattintgattak hasonlóval a csíkszeredai, sepsiszentgyörgyi városnapokon is.
Soha nem értettem, hogy egy ostor miért szól nagyobbat, ha piros-fehér-zöld, mint ahogyan azt sem, miért esik jobban a lónak, ha nemzeti ostorral vágnak rá.
Nemzetiszínű ostort ugyanis mindeddig nem láttam sem a Székelyföldön, sem Erdélyben. De úgy látszik, akár tetszik ez nekünk, akár nem, a nemzeti színű ostorozást itt is megtanuljuk.
Mert másképpen nem tudnám nevezni azokat a magyarországi, már-már hisztérikus sajtótámadásokat és egynémely erdélyi visszhangokat, amellyel a magyarországi szocialisták vezetőségének a kolozsvári látogatását illették.
Mintha vadorzó lépett volna be valakinek a birtokára, és a hűbérúr kiadta volna a parancsot: tessék azonnal elfogni, mert kárt tesz az állataimban, azokat alattvalóim segítségével én és csakis én puffanthatom le.
Mintha nem magyarok jártak volna Erdély történelmi fővárosában, hogy magyarokkal beszélgessenek, hanem algériai terroristák találkoztak volna afganisztáni tálibokkal, hogy itt találják meg azt a közös pontot, ahonnan sarkából ki tudják mozdítani a Földet.
Pedig mi történt? Ahogyan budapesti politikusok elmennek Tusnádfürdőre, Marosvásárhelyre, Székelyudvarhelyre, ugyanúgy budapesti politikusok elmennek Kolozsvárra, Nagyváradra és kevésbé Zilahra, Vajdahunyadra, Nagybányára vagy éppen Máramarosszigetre.
Ugyanis valamennyien budapesti politikusok és bizony jó lenne, ha olykor az ostorozók visszaemlékeznének a magyarországi rendszerváltás napjaira, amikor mindannyian egyetértettek abban, hogy Magyarországon a szociális, jóléti államot kell kiépíteni a nyugat-európai és az amerikai piacgazdasági és társadalmi modellek alapján.
Ezeknek a modelleknek pedig mindenekelőtt a politikai váltógazdaság a sajátja. Konzervatívok, liberálisok, szociáldemokraták váltogatják egymást, különböző megnevezések alatt, más-más arányban az országok vezetésében, a szélsőségeseket pedig biztos kézzel mindig kiszorítják oda, ahová valók, a szélekre.

Franciaország nem roskadt önmagába, hogy Sarkozy búcsút intett az elnökségnek, és Németország is átélte a válságot a keletről érkező Merkel irányítása alatt. A laburisták és a konzervatívok szépen cserélgetik egymást Angliában, Romániában, Csehországban, Szlovákiában, Lengyelországban, a balti államokban is nem egyszer fogták mások a kormányrudat és a változásokat soha nem kísérte tömeghisztéria.
A politikai változások, a politikai vezetés cseréje a demokratikus társadalmak természetes velejárója. A pluralista társadalmakban a nézetkülönbségek természetesek és amint a tapasztalatok legnagyobbrészt bizonyítják: a fejlődést szolgálják.
Egyértelmű, hogy a külső hatalmaktól megszabadult Magyarország az ezredforduló után az állandó politikai hisztériakeltés miatt képtelen lábraállni, és egyre távolabbra kerül attól a szociális, jóléti államtól, amelyben különösképpen a második jelző nem csupán szűk társadalmi csoportok és adott térségek jellemzője.
A politikai pánik ostorcsapásai pedig még jobban letérítik az európai főútról.
Még akkor is, ha a hagyományos magyar munkaeszköz nemzetiszínű összefonódásban rittyeg.

(2013. január 22.)

HATÁRON TÚLI SIVATAG

Hogyha én határon inneni magyar társadalomtudós lennék, akkor nagyon megsértődnék és kikérném magamnak.
De akkor is úgy tennék, ha erdélyi magyar politikus lennék. Vagy egyetemi tanár, művész, intézményvezető, polgármester, a romániai magyar civil társadalom valamelyik programjának a vezetője. Vagy bárki, aki magyarként él Romániában.
Ugyanis ott ül Szász Jenő a Duna TV stúdiójában, és azt mondja a határon kívüli magyarságra célozva, hogy az elkövetkezőkben „olyan tudást kell pótolni, ami a határon túli területeken nem is létezik”.
Tehát itt élünk, kedves barátaink, ebben a tudás nélküli, határon túli sivatagban, és várjuk, csak várjuk, hogy a Szász Jenő igazgatta Nemzeti Stratégiai Kutató Intézet mikor kattintja fel begyepesedett agyainkban a tudás fényét...
Nem tudunk mi semmit, az első világháború után nagyapáinknak sem volt semmiféle tapasztalatuk az erdélyi magyar léttel kapcsolatban, apáink is gondolatok nélkül, maguk elé bámulva élték végig a második világháborút és a rákövetkező évtizedeket, 1989 után

pedig megintcsak nem hullt ránk a tudás fénye: a gondolkodás legkisebb jele nélkül tapogattunk, tapogatóztunk, hogy valamiféle magyar létet teremtsük meg Romániában, hozzuk létre annak intézményi és jogi hátterét, de hát egyértelmű, hogy tudás nélkül ez nem is sikerülhetett. Bizony, a mi oldalunkon talán akad egy icinyke-picinyke tapasztalat saját nemzetiségi, vagy ha úgy tetszik, nemzeti létünk fenntartásában, de tudás, az semmi.
Akkor pedig honnan is lehetnének stratégiai elképzeléseink?
Lehet, hogy többet kellett volna olvasnunk. Mert Budapestről már az 1990-es évek második felében próbáltak valamiféle stratégiai alapelveket tanítani. 1997-ben például ezt írta a Magyar Napló egyik tanulmánya, hogy „egy nemzet demográfiai sorskérdése felől közelítve a jövőhöz, ki kell mondani: fontosabb az ember, mint a terület. Különösen ha az utóbbi politikailag úgyis elveszett és nemzetiségileg sem tartható sokáig." És akadtak ott más, páratlanul szép stratégiai mondatok is, például ehhez hasonlók: „(...) a magyarság szellemi-politikai vezetőinek idővel fel kell adniuk a területi elv stratégiáját. Ugyanis már ma is hamisan cseng az a politikai szlogen, hogy a határon túli magyarok problémáját a szülőföldjükön kell megoldani. (...)"
Én Szász Jenőt csak a Duna TV-ben hallottam, és a Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fórumának legutóbbi, nem médianyilvános tanácskozásáról csupán azt olvastam-láttam-hallottam, amit a közszolgálati magyar média megszűrt, illetve az RMDSZ közzétett. A Duna TV pedig, erdélyi vonatkozásban, természetesen a nagy magyar stratégát felvezető kis összeállításában is az EMNP-t helyezte az első helyre, hiszen kedvenc műfaja a kívánságkosár: úgy tálalja a készen kapott fogásokat, ahogyan kérik tőle.
Hallottam viszont – igaz, nehezen ellenőrizhető forrásokból – olyan értesüléseket, miszerint ezen a fórumon, különösképpen az erdélyi szórványok vonatkozásában, a terület–ember kettősség újból előtérbe került, és megint menteni akarják az embereket, egyúttal persze pótolva Magyarország lakosságának vészes csökkenését, amely immár nem annyira a születési mutatók, mint a felgyorsult kivándorlás eredménye.
A stratégia ugyanis így dolgozik: nem egyénekkel, nem otthonokkal, családokkal, sorsokkal, környező természettel, hanem nagy számokkal, tömegekkel. Ha kimentek félmillióan, akkor ezeket pótolni lehetne innen meg innen. Ha elvándorolt ennyi meg ennyi fiatal szakmabeli, akkor őket pótolni lehetne ennyi meg ennyi nemzőképes fiatallal, hiszen mi képezzük őket a határokon túl, nemde?

Az emberi sorsok sokszínűek és mindenki ott és úgy rendezi be az életét, ahogyan tudja és akarja. De amikor megjelenik valamiféle erőltetett és megideologizált nemzetstratégia, akkor az mindig a különbözőségeket szeretné felszámolni, és még az alaktalan kenyérmorzsákat is párhuzamos sorokba akarja rendezni.
Soha nem értettem, hogy Magyarországon a dohányárudákat miért nevezik ezután nemzeti dohányboltoknak – a dohány benne a nemzeti, a boltos, a vevő vagy netán a bérelt helyiség? És úgyszintén megválaszolandó marad: ha Szabó János, aki Erdélyben cigarettát árul és a magyar nemzet tagja, de az is lehet, hogy második állampolgárságával kapcsolódik Magyarországhoz, akkor benne van vagy nincs a nemzeti dohányboltok hálózatában?
Szász Jenő Duna TV-beli kinyilatkoztatása után most már legalább tudom, hogy miért nem értem.
Ugyanis a határon túl élek. Ahol hiányzik a tudás.

(2013. február 18.)

Közügyekben utazó erdélyi játékmester (Székedi Ferenc)

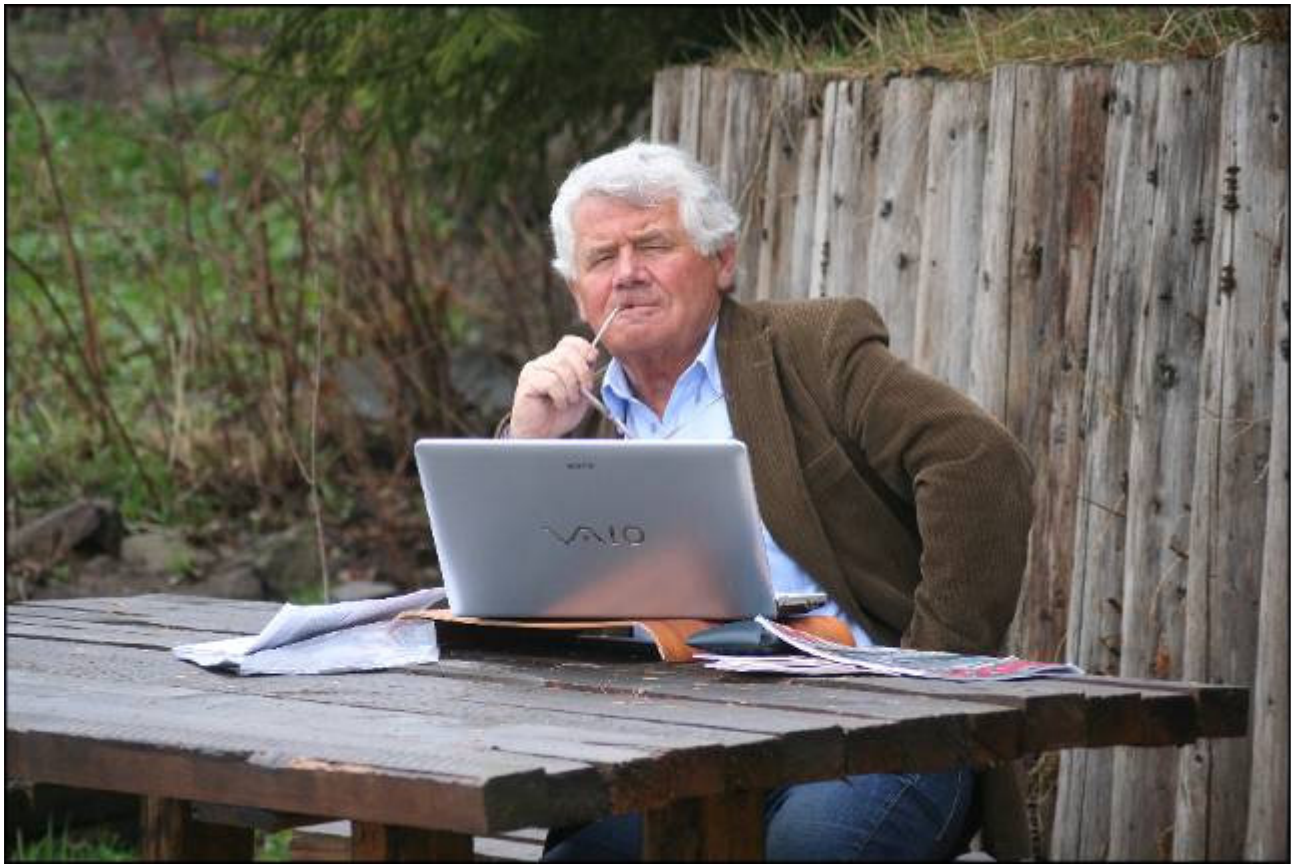

Fotó: Székedi Ágota / 2012.04.14./

Székedi Ferencet nem könnyű megfogalmazni. Skatulyába tenni meg pláné nem.
Hiszen már az életútja is atipikus: az egyik legszékelyebb városban – Csíkszeredában – vált érző, gondolkodó és alkotó emberré, annak is az egyik hagyományőrző legszélén, Csíkzsögöd kellős közepén, viszont születése egészen más, távoli tájakat idéz: a Veszprém megyei Nemestördemicet. Meg a huszadik század egyik sorsfordító esztendejét, 1945-öt, amikor csíki szülei távolra menekültek, hogy az idegenben született gyermekkel együtt az anya ismét hazatérjen; egymásnak feszülő birodalmak sorsa dőlt el ekkor hosszú időre, s vele együtt a hetvenes években közírói pályára lépett Székedi Ferencé is. Ám, mielőtt elkötelezné magát mára hivatásává vált foglalkozása mellett, automatikából diplomázik a román főváros műszaki főiskoláján. Kacérkodik a tudományos publicisztikával, s kezdeti sikerein felbuzdulva, elszegődik a csíkszeredai napilaphoz, a Hargitához, ahol az újságírás kíméletlen törvényszerű-

ségeinek megfelelően rövid idő alatt mindenessé válik, ami a személyre szóló kellemetlenségeken és hátrányokon túl egyik legfőbb és legbiztosabb iskolája lesz a későbbi szakmai kiteljesedéshez.
Székedi Ferenc igazából az erősen cenzúrázott és irányított kommunista sajtóviszonyok között lett széles látókörű, problémaérzékeny, kiegyensúlyozott, bátor publicista. Ezt a paradoxonnak látszó kijelentést csak az érti meg teljes mélységében, aki maga is átélte a második világháború utáni közép-európai – ezen belül is erdélyi, sőt, székelyföldi! – politikai és társadalmi csapdahelyzetet, amelybe az ott élő magyarság került. Amikor, az egyneműsítésre törő törekvések által semmissé silányított saját intézmények híján, az erdélyi magyarság ügyét a leginkább mindenesként lehetett – sőt, kellett! – képviselni, ahogy azt annak idején Kós Károly a Kiáltó Szó című, Trianont s az általa okozott traumát lebíró kiáltványában meghirdette.
Székedi kortársaként vallom: aki nem élte át szenvedőleg és cselekvőleg a dogmatizmus, a személyi kultusz, az irányított sajtócenzúra kemény korszakát, az talán képtelen is minden porcikájával érezni a szabadság és az igazság kimondásának a felelősségét s ugyanúgy belesétál a sajtót manipulálni szándékozó, azt minduntalan megkísértő hatalmi játékok csapdájába. Székedi Ferenc tanulóévei ma megóvják őt attól, hogy elhomályosult szemmel dicshimnuszok kiötlésével múlassa az idejét, habos semmitmondással, gerinctelen hazudozással töltse ki hátralévő éveit.
A romániai rendszerváltás után, jó évtizeddel ezelőtt, az azóta kimúlt (gyakorlatilag: kivégzett, majd kivérezni hagyott) Romániai Magyar Szó országos kitekintésű szellemi kifőzdéjében szakácskodóként, mindig jó napom volt, valahányszor befutott a laphoz Székedi Ferenc friss jegyzete, kommentárja, amely bármiről szólt is, a felvetett problémák, a rejtett, de a szerző által szókimondóan jelzett összefüggések, az esetek többségében mind-mind a székelyföldi társadalom, az ottani állapotok és viszonyok szövevényes hálójához utaltak vissza. Székedit sok éve annak a szerzőnek lehetett elkönyvelni, és ebbéli erényeiben még nem kellett csalatkoznom, akinek nem kell témát adni, mert amiről ő szólni akar előttünk, az lehet, hogy nem éppen a divatosan és ravaszul manipulált közbeszéd talmi tárgya, de talán éppenséggel az, amiről a közfigyelmet akarják valamiképpen elterelni. Ő nem úgy kommentál, hogy milyen igaza van X-nek és Y-nak, illetve mekkora ökörségeket és eszmei luftokat eresztett meg Z; sosem az üres szalmát csépeli (amiből tudjuk, hogy már csak töreket nyerhetünk, de azt meg minek?), hanem – egyszerűen fején találja a szöget.

Nincsen ebben semmi ördöngösség: Székedi egész egyszerűen többszörösen aktív életet él. Lexikontömörségű életpályája épp hogy elfér az alábbi felsorolásban:
Szerkesztő, műfordító, publicista. 1971-ben a Hargita című lapnál kezdi pályafutását.
A Hargita Kalendáriumok szerkesztése mellett számos helyi kiadványt ír vagy szerkeszt, több magyarul megjelent természettudományos és műszaki könyvet gondoz.
A román irodalom számos jelentős alkotójától, például néhai Mircea Nedelciutól műfordít.
1990-ben az RMDSZ felkérésére újraindítja a Csíki Lapokat.
1992-96: a megyei tanács tagjaként az emberjogi bizottság vezetője, 1993-ban megindítja a Csíkszereda havilapot, 1994-99 az RMDSZ csíki szenátori irodáját vezeti.
1994-2006: a Csíki Tv főszerkesztője.
1994-től a Romániai Magyar Szó munkatársa, 2005-től az Új Magyar Szó és az Erdélyi Riport főmunkatársa, 2006-tól a bukaresti közszolgálati rádió magyar adásának publicistája.
2005-től a csíkszeredai Sapientia egyetem médiaoktatója.
Szakmai elismerései: Pro Urbe díj (1996), Kényelmetlen kérdések című, a Csíki Tv közvetítette közéleti beszélgető műsorát 1996-1999 között évente a legnézettebb műsornak járó Közönség-díjjal jutalmazták, 2008-ban a Hargita megyei sporttanács különdíjjal tüntette ki.
Társadalmi munkássága: A Márton Áron Alapítvány és a Kriterion Alapítvány kuratóriumi tagja, az utóbbinak éveken át ügyvezető igazgatója, az EME, az Erdélyi Szépmíves Céh és a Szociál-ergonómiai Társaság tagja, az RMDSZ csíki elnöke (1991-1994), megyei tanácsosa (1992-96).
Csupán formálisan vonult nyugalomba az elmúlt esztendőkben, mert aki találkozni, beszélgetni, netán vitatkozni szeretne vele, az ma is könnyen megtalálja őt nem csak szűkebb élettere, Csíkszereda, de az erdélyi közélet majd minden fontosabb eseményén, rendezvényén, meglátásait, érvelését, az eseményekhez és a jelenségekhez fűzött gondolatait gyakori rendszerességgel olvashatja az erdélyi sajtóban.
Ezek után teljesen rendjén való, hogy 2008-ban az erdélyi szellemi életben rangos publicisztikai – Spectator – díjat éppen ő kapta meg, s vele egykorú pályatársa, Ágoston Hugó az alábbi értékelést tette nyilvánossá laudációjában:
„Székedi Ferenc elsősorban publicista... Véleményem szerint az egyik legjobb kortárs erdélyi magyar publicista, ha nem éppen a

legjobb, a szónak abban az értelmében, hogy a köz írója, a közéletben a sajtó társadalmi szerepének ellátója. Két körülmény késztet arra, hogy ezt hangsúlyozzam. Az egyik az, hogy sajtónkban publicisztika címén egyre gyakrabban jelennek meg szubjektív mondanivalójú kis csapkodások, megmondóemberek valóságtól elrugaszkodott többé vagy kevésbé heves véleményei. A másik az, hogy – szintén szereptévesztés folytán – erőszakosan teret nyer az az elv, hogy nem a sajtónak kell ellenőriznie a kormányt és a parlamentet, hanem az államnak kell ellenőriznie a sajtót. Székedi Ferenccel együtt, újságíróként és egyszerű, de tudatos állampolgárként is: mi nem fogadjuk el ezt az elvet, veszélyesnek tartjuk az érvényesítését. És valljuk azt, hogy mint minden munkának, a sajtó művelésének – de még a politikai és közéleti tevékenységnek is – az alapja a tisztesség kell, hogy legyen.

Mind közéleti, mind szakmai szempontból Székedi Ferenc a tisztesség és a lelkiismeretesség élő példája, már-már régimódi (nem vármegyei, de a jellemalkatot tekintő) módon. Egy olyan környezetben, a Székelyföldön, ahol a tömbmagyarságot könnyen befolyásolhatják megtévesztő eszmék s a megosztás démonai fenyegetik, Székedi Ferenc írásaival is, de közéleti tevékenységével is a megfontolt kiegyensúlyozottságot, az értékek tiszteletét, a használni akarást képviseli. És ezáltal, igen, ha nagy szavakat akarunk használni: a népéhez való hűséget."

Amennyire személyes e koncentrált szellemi jellemkép, olyannyira igaz.

A beérett közíró eddig megjelent négy cikkgyűjteménye [**Hétköznapok, délibábok** (1996), **A Hold másik oldala** (1999), **Zsögödből a világ** (2001), **A nagy erdélyi játszma** (2006)] –, amelyből jelen kötetünk bő válogatást nyújt, illetve a 2007-től máig született, sajtóban közölt írások legjobbjai hűen tükrözik egyrészt azt az utat, amit a publicista szerző a rendszerváltástól máig bejárt, másrészt azokat a változásokat, amelyek a székelyföldi társadalomban a rendszerváltás nyomán bekövetkeztek. Olvasás közben mindegyre rádöbbenünk, milyen finom megfigyeléseket rögzít a nem székelyföldi származású, de a székelyek között nevelkedett Székedi Ferenc a székely népéletről, gondolkodásmódról, valóságérzékelésről. Vissza-visszatérő témái is jelzik, hogy az általa szóvá tett problémák, gondok, bár menet közben, az idő teltével törvényszerűen (át)alakulnak, de akut megoldatlanságuk és eredménytelen, felszínes kezelésük miatt rögzülnek és hamis illúziókat keltenek, könnyen manipulálhatóvá teszik a székelységet. Következetesen vállalja a szembemenést a romantizáló, mitikus gondolkodás-

sal, a terméketlen álomkergetéssel, a függetlenségként szorgalmazott makacs elzárkózással, a kiürült, funkcióvesztett külsőségekkel. Modern, hatékony, a jelenkor vívmányaihoz, európai szellemiségéhez kötődő életforma eszményeiért agitál Erdélyben, ahol minden adottság és hagyomány megvan ahhoz, hogy az ott élők legyűrjék a korábbi történelmi szükségszerűségből fakadó, védekező konzervativizmusukat, megőrizve egyben a sajátos múlt kitermelte értékeket, erényeket. Az ő eszményi székely embere a közért cselekvő, öntudatos, büszke, saját sorsát irányítani hivatott, nehézségekkel szembeszálló, furfangos, szépteremtő alkat, akit nem egy kaptafára teremtett a Fentvaló, s bár más-más földrajzi-szociális-néprajzi körülmények határozzák meg életét, szolidaritás-érzete képes túlnőni a családi-rokoni kötelékek hatósugarán is.
Székedi Ferenc ugyanakkor a magyar-magyar kapcsolatok finom rendszerének, szerkezetének és kölcsönhatásainak érzékeny kitapintója, kitűnő ismerője. E vissza-visszatérő, időben más-más évek valóságába ágyazott, abból táplálkozó problémakör írásainak közös jellemzője a felelősség a megmaradásért és a kapcsolatok depolitizálása. Székedi ellene van bármifajta megosztó, alá- és fölérendelő hatalmi törekvésnek a kárpát-medencei magyarság viszonylatában és e meggyőződésének nem átall következetesen hangot adni – akkor is, amikor nagyon sokan, s köztük a szellem emberei, felelőtlenül fegyverzik és mételyezik a politikai és hatalmi szekértáborokat.
Bármiről is szól, mindig van egy-két szava, utalása az erdélyi-székelyföldi autonómia-vágyak és -realitások összefüggésrendszeréről. Makacs következetességgel üti ezt a vasat, de ez nála nem rögeszmésség, hanem a józan ész állandó ébrentartása a mindenféle szájhősködések és hőzöngések ellenében, amelyek nem szűnnek meg hivalkodni a nagy erdélyi, de még az azon túli játéktermekben sem. Van az ő nézőpontjának egy biztos és csalhatatlan sarokköve, ami meghatározza elemzései irányát: a hétköznapi, az úgynevezett kisember – az élet névtelen nemecsekernői – iránti mélységes és föltétlen tisztelet és elismerő megbecsülés. Székedi nem mond ki szentenciát, nem fogalmaz meg tanulságot anélkül, hogy a szavak, az eszmék, a tettek következményeit ne vetítené rá azok életére, mindennapi sorsára, akikért a politika bevallottan cselekszik, bár jobbára akikből inkább mégis csak megél.
Kedvemre valók ezek az írások tömörségük, gyors lefutású gondolatmenetük okán is. Sodornak, pörgetnek, egy-kettőre magukkal ragadnak a téma kellős közepébe, nincs menekvés, végig kell gondolni a szerző kínálta lépéseket, le kell játszani a játékmester

felkínálta kombinációkat, és levonni a szükségesnek vélt tanulságokat. Egy, a jelenlegi válogatásba föl nem vett írásában például látszatra banális, nagy többségünknek akár föl sem tűnő statisztikai adatból kiindulva – mely arról árulkodik, hogy az egyik székely városka lakóinak egyharmada igényelt nemrégiben hatóságilag megítélt fűtéstámogatást – olyan nem szívesen emlegetett, ha csak lehet, elkendőzött szociális jelenségekre és ellentmondásokra világít rá, amelyek figyelmeztetnek: ideje már, hogy a jól hangzó, de üres szlogeneket és különböző harci jelszavakat félretéve, fogjunk hozzá a székely térség tényleges, értékelvű önszerveződéséhez és felemeléséhez, amit nem adományokból, nem ún. kivívott jogokból, hanem tudásból és teremtő munkából itthon kell megépítenünk.
Székedinek nagy érzéke van ahhoz, hogy lehetőleg mindig szembe menjen a divatokkal, az éppen soros nyájvélekedéssel. Számára minden gyanús, amit az emberek széles körben felelőtlenül és átgondolatlanul szajkóznak, nem igazán csípi a könnyen lábrakapó és illúziókba taszító hamis mítoszok, a téveszmék, populista elméletek kiagyalóit és terjesztőit, s bárhol, bármilyen formában is bukkanjanak fel mindennapjainkban, közéletünkben, arra számíthatunk, hogy nem kerülhetik el Székedi Ferenc vesébe látó éberségét. Ilyen szempontból is nagyon illik rá a játékmesteri minősítés: általunk is sikeresen beváltható lépéseket tanulhatunk el tőle, hogy nyakon csíphessük a fű alatti, a kulisszák mögötti történéseket, húzásokat, cseleket.
Hogy e vélekedés mennyire szubjektív és mi a létező valóságalapja, igazolják azok a kritikai visszajelzések, amelyek kötetei megjelenésekor siettek visszacsatolni a Székedi-írások tanulságait. Különösen legutolsó megjelent kötete, A nagy erdélyi játszma hívta fel magára a figyelmet. **Bogdán László** (Sepsiszentgyörgy) ekként reagálta le a könyv és a szerző által művelt publicisztika fontosságát:
„Az újságíró, időszakonként politikus és televíziós szerkesztő Székedi Ferenc 2002 és 2005 közötti írásai nem annyira a nagypolitika kérdéskörével foglakoznak, noha értelemszerűen érintik ezeket is, hanem elsősorban azzal, mindez hogyan csapódik le a székelyföldi mindennapokban. Székedi is elmondhatja a felejthetetlen Mészöly Miklós ars poetikáját: mindig az emberhez akartam hűséges maradni, bármilyen arcát is mutatja....
Székedi egy olyan mozaikot rajzol, amely – amennyire lehetséges – lefedi a tájat és embereit, gondjait-bajait. Egy helyen fel is teszi azt az elkerülhetetlen kérdést, hogy mi a fontosabb, a megmaradás vagy a széthullás?! A válasz, gondoljuk, minden épeszű számára

adott, csakhogy Székedi így folytatja: a terület vagy az ember fennmaradása?! Persze, mindkettő! Csakhogy elérhető-e ez, s ha igen, akkor hogyan?
És itt már a probléma szívében vagyunk, a könyv mint légörvény nyel magába, hiszen számtalan keserűségről, emberi tragédiáról, ellehetetlenülésről szólnak az írások. Ma Székelyföldön általában s Csíkban úgy tűnik különösen nehezen boldogulnak az emberek, az életükbe állandóan beleszól a nagypolitika. Részesei és megélői a folytonosan váltakozó magyar–román és magyar–magyar viszonynak. Igen, a kötet a lélekrombolásról is szól, de a táj megtartó erejéről: dacosan, vonzón, felejthetetlenül. Noha a szerzőt nem mindennapi, irigylésre méltó józanság is jellemzi, nincs megverve a gyengeelméjűek optimizmusával, jól tudja, hogy a sültgalambok Brüsszelből (ha ugyan ott sütik és nekünk sütik őket) nem fognak egyenesen Hargita megyébe repülni, már csak azért sem, mert a sült galamb nem repül.
Számtalan problémáról, emberi viszontagságról, tragédiáról is szól a könyv, lehet, hogy az egyes írások születésekor a szerző szándéka nem a romániai bürokrácia feltérképezése és helyzetrajza volt, de az írások, így összeállva, nem csak a székelyföldi ember, hanem a bürokrácia rajzát is adják, hiszen nagyon sok sikertelenségnek, csődnek, kudarcnak éppen a Hivatal szűklátókörűsége, lassúsága, fafejűsége, nehézkessége, fenntartásai, egyetlen szóval a bizalmatlanság az oka!
Székedi bírálja a fennálló állapotokat egy ideálisabb világ megteremtésének érdekében. Tehet ma ennél többet egy kisebb tájegység gondjait felvállaló újságíró?"
A másik reflexió a 2012-ben elhunyt jeles erdélyi képzőművész, **Jakobovits Miklós** magánleveléből való, amit a szerzőhöz intézett. A jeles nagyváradi festő, aki gondolatait, meglátásait maga is remek publicisztikai írásokban rögzítette, lelkesedve fogadta a kötetet:
„A budapesti kiállításom alkalmával, amikor csak a képeimet kellett őrizzem a teremben, találkoztam elmélyülten, alaposan a Nagy erdélyi játszma című könyveddel. Szívből gratulálok hozzá, ez a könyv egy teljesen sajátságos, új hangot jelentett számomra az erdélyi irodalomban. Az írásokat elsősorban a jellem belső ereje fogja át, az a lelki kényszer, mely nem bájolog az udvariassággal, hanem férfias vállalással, olykor a kés élén haladva, kimondja a megfelelő szót, a megfelelő összegező gondolatot, mintegy telibe találva az ok és okozat összefüggéseit, egyben nyakon csípve a karrieristák, a populisták, az ál-nagyok egész hadát. Szívből gratu-

lálok hozzá. Írásaid másik nagy értéke a szinte képzőművészeti plaszticitás, a kifejezésnek megfelelő tárgyi kép, mely a gondolatot egyben megfoghatóvá teszi. Mindezt csak tetézik a meglepetésszerű szellemes jellemzések, melyek élővé teszik az írásokat. Ez a nagyszerű egyéni út nagy érték az erdélyi irodalomban, mert az író gerince adja meg az írások hitelességét és tömörítő, sűrítő erejét..."

Jellemzőnek érzem egyúttal azt az ezredvégi vallomást is, amelyre Székedi Ferenc e könyvében is hivatkozik (*A csoda)*, s amit egy erdélyi hírportál „hegedült ki" belőle. Arra a kérdésre, hogy mi teszi őt személy szerint boldoggá, a szerző ezt válaszolta:

„Amikor úgy tudom leírni mindazt, ami sok-sok embertársamat foglalkoztatja, hogy úgy érzik, saját gondolataikat olvassák.

Amikor látható-érezhető bizalommal fordulnak hozzám, noha jól tudják, újságírói szavakkal nem lehet máról-holnapra megváltani a politika közhelyeivel, a közösségi szólamokba csomagolt egyéni érdekekkel oly gyorsan megkoptatott erdélyi világot.

Amikor olyan emberekkel találkozom, akik az élet természetességénél fogva teszik a maguk dolgát, anélkül, hogy mindegyre a megmaradás, a kitartás, a szülőföld hősi lobogóit emelnék a magasba.

Ilyenkor úgy érzem: a boldogság a köztük és a köztem megtalált összhang. Haza a mélyben és nem a magasban."

Mert végül is ez az a nagy erdélyi játszma, amelynek egyik hűséges és tapasztalt játékmestere éppen Székedi Ferenc. A szó szoros értelmében szegényebbek lennénk, ha valami miatt nem olvashatnánk továbbra is életünkhöz fűzött, fanyar széljegyzeteit.

Cseke Gábor

Csíkszereda, 2013. február 6.